G. CIPRIAN

SCRIERI

I

AMINTIRI
MASCARICI
ŞI
MIZGAUCI

1965
EDITURA PENTRU LITERATURA

PREFAȚĂ

Personalitate cu totul deosebita, desfăsurîndu-se pe mai multe planuri, G. Gprian a încercat — cum singur mărturiseşte — .să cînte pe toate strunele"'. A fost actor ți scriitor, afirmîndu-se cu îndreptățit temei atît pe tărîmul teatrului, cit st pe cel al literaturii. „Măscăriciul" — cum i-a plăcut lui însuşi.să se autopersifleze — s-a preocupat totodată fi de scrii, rîvniod si fie mai mult decît „mîzgăliciul" cu care 5i-a denumit ironic îndeletnicirea din clmpul literelor. Această ambivalență — expresie a unei structuri complexe, în care actorul si scriitorul coexistau funciar, susținîndu-se printr-o dublă vocație — conferă o notă caracteristică personalității sale artistice.

Opera lui Ciprian este totuşi inegală, dar omul însuşi a fost astfel, ți toate activitățile sale de asemenea. .Inegal ți ca om, si ca actor, ți ca scriitor — notează el în *Măscărici fi mizgălici* țp. 212) — am mers toată viața pe o linie sinuoasă, care mi-a pricinuit totdeauna ori mari satisfacții, ori mari decepții."

Ca actor a realizat creații magistrale. Roluri ca Richard al tII-tea sau Kent din *Regele Lear* de Shakespeare, Krogstadt din *Nara* si Gregers din *Rața sălbatică* de Ibsen, Rogozin din *Idiotul* — dramatizare după Dostoievski — Klejci din *Azilul de noaptt* de Gorki, bătrînul Christie din *Ani Christic* de O'Neill, sau Regele broaştelor din *Clopotul scufundat* de Hauptmann rămîn modele strălucite ale realizării sale actoriceşti. Dar marile creații amintite

• *Măscărici gl mtzgălici,* p. K.

au alternat uneori cu fiascouri — cum a fost cazul cu rolul Andrei Pietraru din piesa lui Camil Petrescu *Suflete tari,* pe care, jurîndu-1 la Teatrul Național în stagiunea 1922—1923, I-a „masacrat" lamentabil.' Străin ca vibrație de .dramele lucidității" pe care le propunea Camil Petrescu în piesele sale, actorul Ciprian mărturisea în schimb predilecție pentru repertoriul clasic — nordic, rusesc sau shakespearean — pentru acele personaje cu conținut sufletesc tumultuos, răscolitor ji generos totodată cu care coincidea temperamental, identifieîndu-se cu ele printr-o trăire desăvîrșită.

Și, tot astfel, în activitatea ia scriitoricească a înregistrat succese răsunătoare, după cum a înscris și eșecuri. *Omul cu mîrțaaga* — piesă ce s-a bucurat de o largă audiență în fața publicului — a fost jucată si în străinătate, la Berlin (1929), la Praga (1930), la Berna (1932) si la Paris (1937), fiind la epoca respectivă prima lucrare a unui autor român reprezentată peste graniță. *Capul ie răfoi* i-a adus actorului Ciprian prestigiul unui virtuos al inteligenței fi gloria unui dramaturg profund original, dar alte piese *(Nae Niculae* ți *loachim, fiul poporului),* mai puțin închegate compozițional ți de o intenție didactică prea vădită, sînt lucrări numai în parte realizate.

Dramaturg talentat, mărturisind o constantă predilecție pentru problematica de ordin sufletesc, dînd dovadă de o neobișnuită vervă satirici, înclinată spre dezvoltări de un umor "grotesc, Ciprian se înfățișează ca an scriitor curios și inegal, dar a cărui operă — subordonată nevoii ,de a afirma o susținere validă, un adevăr — posedă, în cea mai mare parte a ei, valori dramatice si poetice incontestabile.

Autorul cunoscutelor piese de teatru : *Omul cu mirțoaga* si *Capul de rifoi* — realizări prețioase în dramaturgia romînă interbelică — si deasemenea al volumului de memorialistică *Măscărici fi mîzgâlici,* pagini nu numai de valoare documentara — aport prețios la istoria teatrului — dar ți de un veritabil interes literar, G. Ci' prian înscrie în cultura noastră, pe lingă figura unui actor de prim rang, și pe aceea a unui scriitor puțin obișnuit.

Activitatea literară a lui Ciprian se desfășoară de-a lungul a 30 ani (1927—1958) si cuprinde în total opt lucrări, dintre care cinci piese de teatru, un roman *(Soț ori far" dă)* si două volume de memorialistică, *Cutia cu maimuțe ți Măscărici fi mîzgălici,* cel de al doilea cuptinzîndu-1 integral pe primul si întregindu-1.

• *Măscărici sl mtigălici,* p. 21!.

Din cile cinci piese numai trei au văzut lumina rampei *(Omul cu mirțoaga, Nae Niculae și Capul de rățoi),* celelalte două *(Un lup mittcal de oaie fi loacbim, prietenul poporului)* nefiind niciodată jucate ; confirmare scenică au primit însă doar *Omul cu mirțoaga* si *Capul de rățoi,* jucate pe scena Teatrului Național din București, respectiv în 1927 ți 1940, si de altfel fi singurele publicate.

A treia piesă jucată, *Nae Niculae,* a prilejuit o cădere la reprezentarea ei în 1928 de către Compania Bulandra-Storin-Maximilian-Mano)eseu. Nu a fost niciodată publicată integral. în volumul de amintiri *Măscărici fi mizgălici* (Bucurefti, E.S.P.L.A., 1958) autorul a reprodus un fragment din actul I al versiunii eî refăcute.

Un lup mîncat de oaie, a patra piesă a lui Ciprian, a fost prezentată în 1947 Teatrului Național din Bucurefti, dar nu a fost pusă în scenă, asa încît rămîne tot inedită. Cît privește ultima piesă, aflata în manuscris, *loachim, prietenul poporului,* aceasta nu este decît versiunea de sine stătătoare a unui episod din piesa *Nae Niculae,* st anume, cel privitor la peripețiile fostului aprod reîncarnat într-un prinț ; sînt păstrate identice toate situațiile *ți* chiar ți numele personajelor.

Inventarierea operei lui Ciprian se prezintă deci, prin forța împrejurărilor, cam sumară. Scriitorul nu a compus mult, activitatea sa creatoare pare oarecum nesusținută, tntr-adevăr, o mărturie din amintiri consemnează că piesa *Omul cu mirțoaga* a fost scrisă la intervale mari, cu întreruperi, în decurs de 7—8 ani *, iar între piesa următoare *(Nae Niculae,* 1928) ;i apariția celei de-a treia lucrări dtamatice *(Capul de rSțoi,* 1940) s-au scurs 12 ani. Evident, faptul ca atare nu are decît o însemnătate informativă, consemnînd împrejurarea că Ciprian s-a manifestat constant ca actor ți doar sporadic ca scriitor.

Conțtîent parcă de ambivalența sa structurală și, cu autoironie și amuzat, valorificînd-o retrospectiv ca pe o „predestinare", Ciprian (pe adevăratul său nume Gk. Coastantin-Consianiineicu) debutează în *Amintiri* cu povestirea plină de detalii hazoase a peripețiilor din copilărie, cînd își joacă primele „roluri" — ceea ce ar veni să ateste vocația sa precoce de actor. Ciprian este un umorist, și întreaga sa opera confirmă această însușire. în realitate, devenind student pe la începutul secolului, viitorul actor se înscrie la facultățile de litere si drept, ;i abia după un au La Con-

' *Măscărici și mtzgătici.* p. 2t2.

servator, dar nu cu intenția de a se face actor, ci, așa cum mărturisește ironic, „cu gîndul să-mi folosească în avocatură, cînd voi ajunge în barou" (!) *.

Şi tot astfel își descifrează complexul său destin, menționînd și împrejurările în care cealaltă vocație, de „mîzgălici", i-a dat ghes încă din fragedă vîrstă. Prin liceu se exersează în ale scrisului, improvizînd scenete de teatru și chiar, în cinstea unui amor din tinerețe, o „piesă în cinci acte", intitulată *Somnambulul.*[2] Cîțiva ani mai tîrziu, ca elev la Conservator, colaborează spontan cu autorul unei 'piese istorice (Ștefan-voievod, „5 acturi și 11 tablouri"), rectificînd textul scris de actorul ieșean State Dragomir și stîrnind astfel aprecierea favorabilă a maestrului Constantin Nottara, directorul școlii: „Ai îndemînare la condei și, dacă te ții de treabă, ai să poți scrie într-o zi"[3]. Profeția lui Nottara s-a adeverit, și „îndemînare la condei" Ciprian a dovedit cu prisosință că are, opera sa memorialistică stînd mărturie în acest sens.

Inteligență vie, temperament neastîmpărat, caracter nesupus, spirit de observație ascuțit și, desigur, talent literar, Ciprian schițează aici scene savuroase, izbutind totodată să închege și portrete fugare în peniță.

în *Cutia cu maimuțe* (București, Ed. Contemporană, 1942) sînt strînse laolaltă amintiri diferite — din viața intimă și familială *(Cum am fost director fără să fiu, Apendicul* etc), din viața literară (O *raită prin tîrg, Urmuz* etc), din cea teatrală *(Cutia cu maimuțe, Amintiri din Berlin* etc.) și din cea cazonă *(Amintiri din război).* Cartea mărturisește excepționala capacitate a autorului de a evoca, reînsuflețind trecutul și schițînd remarcabile portrete. Sînt aici cel puțin cinci asemenea portrete prețioase : Pampon, Gogu Mihăescu, Urmuz, Morțun și Stanciu (C. Stăncescu).

Datele conținute în volum sînt în același timp de o reală valoare documentară atît pentru istoria teatrului, cît și pentru istoria literară, îndeosebi cele privitoare la Urmuz sînt o contribuție unică dintr-o sursă autorizată, autorul fiind bun prieten și coleg de școală cu scriitorul, care, în primele decenii ale secolului, a compus o literatură originală, făcînd figură de precursor al curentelor de avangardă.

[1] *Măscărici si mîzgălici,* p. 84.
[2] *Idem,* p. 80.
* *Idem,* p. 90.

în egală măsură amintirile oferă detalii și asupra genezei unor opere. Ele luminează cu privire la punctul de plecare al *Omului cu mirțoaga,* modelul lui Chirică fiind un ins în carne și oase, un sufleur al teatrului, pasionat al curselor de cai, care se ruinase cumpărînd o mîrțoagă prăpădită cu convingerea aproape mistică în succesul gloabei sale. Mîrțoagă „Jalousie" a necunoscutului sufleur a devenit în piesa lui Ciprian „Faraon al V-lea", după cum sufleurul însuși, coroborat cu un alt personaj real, un anume „Nenea Coni", va servi de model lui Chirică, cu atît mai mult cu cît respectivul personaj era chiar arhivar

Peripețiile trăite de autor pe Coasta de Azur, cu ocazia călătoriei făcute în Franța pentru a traduce *Omul cu mîrțoagă,* i-au sugerat ideea piesei *Nae Niculae.*[2] Totodată, amintirile lămuresc și împrejurările în care Ciprian a compus romanul *Soț ori făr' dă.* Consemnînd o experiență autobiografică — tribulațiile sale prin Occident după premiera *Omului cu mîrțoagă* — Ciprian *o* trece pe seama unui personaj, Haralambie Cuțaftache, tip de inofensivă și bonomă secătură autohtonă cu nume balcanic. Bun la suflet, fire lesne amăgită de cîștig ușor, statornic în dragostea tihnită de cămin și de toată liniștea mic-burgheză a vieții de familie, Cuțaftache e în același timp bețiv, cartofor, crai, mincinos și ușuratic. Interesul cărții stă în confruntarea dintre acest erou cu inimă largă și cruzimea civilizată a oamenilor din Occident, caracterizați prin economie de suflet și de energie vitală, ceea ce îi face să pară întunecați la față și la inimă, înveșmîntați cum sînt într-o solemnitate goală. O oarecare vulgaritate în trăsăturile lui Cuțaftache este atenuată însă de credința simplistă și tare a eroului că beneficiază de coincidențe neobișnuite, care-1 și scot de altfel — ca prin minune — din toate încurcăturile. Ceva din lumina credinței umilului arhivar din *Omul cu mîrțoagă* coboară și în inima lui Haralambie Cuțaftache, salvîndu-1 astfel de barbarie totală, dar nescutind pînă la urmă pe autor de reproșul de a fi manifestat o slăbire a exigenței artistice.

Linia povestirii din *Soț ori făr" dă* e exagerat de nudă. Eroul vine în contact cu diferite aspecte ale lumii din Apus — fapt care

• *Măscărici şl mîzgălici,* p. 241—242.
[2] >Şi cum stăteam așa, attrnat între cer și pămînt, mi s-a năzărit să scriu pe pielea mea pătimirile unui om al cărui suflet, eliberat de povara trupului, stă spînzurat Intre rai și iad, negăsindu-și loc nici sus, nici jos, căci n-avea destule păcate ca să cadă In iad, dar nici atît de puține ca să fie primit în rai" *(Măscărici fi mîzgălici,* p. 310).

I

prilejuieşte autorului unele luări de poziţie critica — dar desfăta rare a evenimentelor sc face oarecum în mod întîmplător, ca într-o călătorie, fără să concure la degajarea unei finalităţi. Deşi multe scene sînt redate cu un firesc incontestabil, atestînd deosebitele însuşiri de povestitor ale autorului, care, prin creionări de mare simplitate, schiţează reuşite portrete şi situaţii, cartea e scrisă în fugă, întrucîtva cu nesinchiseală, de povestitor într-un cerc de prieteni.

Valenţa cea mai însemnată a talentului literar al scriitorului sta, desigur, în reuşita portretelor de care abundă proza sa memorialistică. Ciprian ştie să „vadă" un om, să intuiască un caracter, să-1 definească din manifestările sale cele mai disparate. Ceea ce îl caracterizează pe scriitor este o nevoie de sinceritate care scoate la lumină toate slăbiciunile, inconsecventele şi laşităţile oamenilor. Autorul nu se dă în lături de a menţiona chiar şi deficienţe de caracter sau atitudini reprobabile la cei pe care î-a cunoscut. Dar, în aceeaşi măsură, memoriile sînt prilej de a se descifra pe sine, fondul lui însuşi fiind înscris în filigran.

Pasionat de adevăr, înregistrînd critic moravurile societăţii în care trăieşte, atent observator al firii omeneşti, din care stie să decanteze esenţele, idealul său de omenie îi dă o stare de energie fecundă.

Scrise cursiv şi totodată incisiv, amintirile antrenează atît interesul, cît şi emotivitatea cititorului, fiind expresia unei conştiinţe artistice remarcabile.

Ca şi Beaumarchais, Ciprian rămîne însă în istoria literaturii prin două piese, cu totul ieşite din comun, debordînd de inteligenţă şi spirit şi scrise cu o dezinvoltură puţin obişnuită. *Omul cu mîrţoagă* şi *Capul de ră(oi* sînt, fără îndoială, adevăratele lui „piese convingătoare".

Om de teatru înnăscut, dotat cu un simţ al dialogului absolut excepţional şi cu un perfect simţ al scenei, Ciprian se revelează ca un incomparibil cunoscător al tuturor tainelor meseriei. Numai că teatrul său nu e un „teatru trişor", ca acela scris de *faiseur-ii* cunoscători ai „regulilor jocului". Meşteşugarii, posesori de reţete empirice şi de tehnici în stare să aducă pe spectatori în dispoziţia voită, să determine prin procedee de sugestie intenţionată sau printr-o retorică dramatică adecvată reacţiile emotive scontate.

cunosc „regulile jocului" care e teatrul, tot astfel după cum escrocii cunosc ca du l penal.

Teatrul lui Ciprian se inspiră însă dintr-o altă cunoaştere, are la bază o intuiţie fundamentală, vocaţia specială a trăirii directe, pasionate, autentice şi „dinăuntru" a teatrului. De aceea textul său nu e simulat, nici contrafăcut. El nu e deloc expresia unei ştiinţe exacte a efectelor spectaculare, nu e un exerciţiu de escamota) sau de prestidigitaţie mentală, ci este un teatru sincer. Amestec de pasiune arzătoare şi de reflecţie surprinzătoare ţi adesea sprinţară, teatrul acesta e născut din reciproca subordonare a gîndirii şi a acţiunii spre un suprem adevăr şi o supremă valoare, omul.

El mărturiseşte o maturitate frapantă şi reprezintă în istoria dramaturgiei romîne interbelice o treaptă valoroasă.

In perioada imediat următoare primului război mondial, !a data cînd se reprezenta în premieră pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti piesa *Omul cu mîrţoagă {7* octombrie 1927), dramaturgia noastră originală înregistrase ca izbînzi certe destul de puţine lucrări. Printre acestea, comedia tragică a lui Mihail Sorbul *Patima rosle* (1916), *Dezertorul* (1917) al aceluiaşi scriitor, ca şi drama în trei acte a lui Camil Petrescu *Suflete tari* (1922). Primele se impuseseră ca nişte construcţii dramatice puternice, scrise cu o tehnică precisă, spectaculoasă, cu conflict susţinut şi replici memorabile, iar ultima dintre cele amintite, compusă de asemenea cu deosebit meşteşug al teatrului, marca, prin ţinuta ei intelectuală, un salt calitativ în dramaturgia vremii.

In rest, producţia acelor ani mai cuprindea *Ciuta* (1922), lucrare de debut a lui Victor Ion Popa, preţioasă mai ales prin clementul viu al dialogului şi prin redarea reuşită a atmosferei provinciale, apoi piesele lui [on Minulescu *Manechinul sentimental* (1926) şi *Allegro ma nan trappo* (1927), teatru de fantezie, farl legătură cu realitatea vieţii, şi, în sfîrşit, piesele satirice ale lui Liviu Rebreanu *Plicul* (1924) şi *Apostolii* (1926), care se constituiau ca nişte pamflete sociale ale moravurilor vremii.

Nici teatrul poetic al lui Lucian Blaga — *7.,-ilmoxe* (1921), *Tulburarea apelor* (1923), *Fapta* (1924) sau *Daria* (1926) — şi nici piesa Hortensiei Papadat-Bengcscu *Bâtrînul (1921),* lucrări dramatice de certă valoare literară, dar fără virtuţi teatrale, nu reuşesc să capete o ratificare scenică.

Repertoriul vremii mai înregistra, de asemenea, o mulţime de piese străine, searbâde şi lipsite de vlagă, comedioare ieftine sau

melodrame lacrimogene, caracterizate prin banalitatea 5' trivialitatea acelui teatru bulevardier pe care Mihail Sebastian îl numea „cu punțile tăiate" si ilustrat de nume ca Bataille, Bernstein, Robert de Flers fi Caillavet, Lavedan sau Feydeau. Evazionist şi naturalist, deşi cu pretenții psihologice, "nfățişînd cu predilecție conflicte de inimă ți de interes — toate persoanele — reducîndu-se, pînă la urmă, la o detestabilă anecdotici în legătură cu ceea ce se cheamă .epopeea patului", acest teatru convențional si mediocru îşi găsea expresie în piesele unor epigoni autohtoni ai producției bulevardiere, furnizori de veselie facilă de tipul lui A. de Hertz, C. Rîuleț. Paul Prodan si alții.

In aceste condiții, apariția *Omului cu mirțoaga* constituia, din toate punctele de vedere, un eveniment artistic. Debutul se înfățișa ca o lucrare de înaintată maturitate. Scriitorul avea pe atunci *AA* de ani şi 20 de ani de teatru si apariția sa ca autor dramatic avea să-i ofere o neobişnuit de rapidă si totală consacrare, atrăgînd atenția criticii.

Însuşiri deosebite de inteligență ți spirit de observație, formarea sa In sensul unei rectitudini sufleteşti si a iubirii de oameni îl orientează firesc pe Ciprian spre critica socială.

Spre deosebire de acel teatru exclusiv distractiv, al acțiunilor si sentimentelor luate în sine, izolate de realitate, axat pe iluzie si, de aceea, lipsit de eficiență — pentru că nu duce la procese de gîndire, nu nelinişteşte, nu zdruncină conştiința oamenilor, nu-i influențează în sensul transformării realității înconjurătoare - piesa aceasta propunea o problematică de ordin moral şi aborda o atitudine critică față de societate.

Scrisă cu incontestabil meşteşug de un autor care cunoştea teatrul nu „dinafară", cî îl trăia practicîndu-1 din vocație, *Omul cu mirțoaga* are amploare şi un plan generos.

Preocuparea autorului este aceea de a distinge şi ierarhiza valorile umane, diferentiindu-le în autentice şi false şi clasificitidu-le după un criteriu etic. Oamenii se împart în autentici şi neautentici — în oameni şi neoameni — corespunzător fizionomiei lor morale. Numai atunci cînd aceasta este pozitivă, omul e investit cu atributele omenescului, în caz contrar, ființa umană e degradată pînă la treptele animalității, ale „fiarei" ji, fatal, anulată. Nichita este o „fiară în sacou", primejdioasă pentru că dominanta lui sufletească este egoismul animalic, rapacitatea, lipsa de scrupule şi de conştiință. Instinctuală şi ea, Ana e o „pisică sălbatică", formînd alături de Nichita, pentru care încearcă o vădită H spontană atracție, o pereche de „animale de soi".

Calitatea de om este dată deci de valoarea morală şi numai de aceasta, şi în concepția lui Ciprian ea constă în acordul necesar dintre comportamentul individual {i natura umană. Ca şi la Jean-Jacques Rousseau, omul lui Ciprian este prin firea lui bun, generos, capabil de fapte înălțătoare. Societatea însă — în speță, cea burgheză — î! alterează moralmente pînă la anulare, ucide în conştiința lui principiul uman. Promovind criterii false — al egoismului agresiv şi cinic şi al pragmatismului lipsit de scrupule — .iceastă societate instituie o scară de valori conformă cu principiile ei, după care averea şi reuşita materială, ce conferă merite ți poziții sociale înalte, devin argumente hotirîtoare în aprecierea oamenilor. Ca o consecință a acestei răsturnări a valorilor apar ipocrizia şi fariseismul, menite si acopere criteriile false propuse de o lume structural alterată. Averea este cea care conferă avantaje sociale şi morale omului, ea îl împodobeşte cu însuşiri şi virtuți exemplare, operează transformări magice : a abjecției în onorabilitate, a cinismului în virtute. Curățenia morală, cinstea, respectul față de sine şi față de ceilalți oameni sînt nesocotite, nu se bucură de nici o prețuire. Astfel, proxeneta bogată, vecina lui Chiriac, se bucură de stima şi prețuirea proprietarului în timp ce arhivarul sărac, ajuns de risul lumii pentru că a cumpărat o mîrțoagă, e sancționat cu dispreț şi intoleranță. Parabola umilului arhivar Chirică este semnificativă sub acest aspect al confruntării dintre două poziții etice, dar nu abstracte, ci concretizate în poziții de clasă. Ceea ce dă valoare realist-critică piesei lui Ciprian este faptul că dezbaterile petrecute într-un plan moral îşi găsesc ecoul pe planul social, traducînd şi oglindind cu fidelitate în concret o realitate de ordin abstract. Arhivarul Chirică, Varlam, ajutorul de arhivar şi servitoarea Fira sînt nu întîmplător oameni adevărați ; fiind simpli şi săraci, ei se vădesc totodată a fi puri, pentru că rămîn fideli imaginii primordiale şi nealterate a firii umane.

Spre deosebire de aceții a, conținutul omenesc al lui Nichita şi al proprietarului e falsificat. Atributele lor — egoismul agresiv şi rapacitatea — sînt expresia unei condiții obiective de clasă exploatatoare. Categoria socială din care fac parte e răspunzătoare de infirmitatea lor morală.

Conflictul dramatic al piesei angajează aceste două partide care se înfruntă de pe poziții antagoniste, fundamental ireconciliabile.

Pentru a exprima realitatea socială caracteristică unei anume epoci, Ciprian foloseşte metoda parabolei. Prin îngroşări şi hiperbole, sub aspect bizar, deformat, sînt înfăţişate raporturile dintre oameni într-o lume alienată, inumană. Recurgerea la hiperbolă îi permite scriitorului să prezinte aspectele esenţiale ale realităţii în toată gravitatea lor semnificativă, chiar dacă astfel ajunge uneori la exagerări care frizează neverosimilul. .Semnificaţia emblematică a piesei — succesul final al „mîrţoagei* dispreţuite — este, în proiecţie simbolică, succesul forţei morale a omului simplu, nealterat în umanitatea sa esenţială, biruinţa credinţei şi a tenacităţii lui, afirmată victorios în pofida tuturor adversităţilor. Ciprian ia atitudine împotriva societăţii burgheze în numele unui om posibil, expresie a curăţeniei morale. Concluzia optimistă a piesei pare să se inspire din maxima lui Brecht : „Pentru că lucrurile stau astfel, nu înseamnă că ele vor şi rămîne astfel".

De ia refuzarea unei lumi scriitorul trece la criticarea ei, iar de aici la sugerarea unei alte orînduiri, mai drepte. Valoarea mesajului şî a artei *Omului cu mirţoaga* stă în acest optimism, în pasionata încredere în om. Pentru că sînt trei atitudini posibile artistului în faţa rezistenţei pe care i-o opune o societate convenţională, dar puternică, cum este cea capitalistă : desperarea, negarea absolută a oricărei dezlegări, evadarea mistică spre un „nu importă unde" şi, în sfîrşit, optimismul robust, încrederea perseverentă în forţeie omului, protestul şi revolta.

Teatrul lui Ciprian adoptă cea de-a treia atitudine, înscriindu-se astfel ca o realizare pozitivă pe linia realismului critic.

Amestec de farsă, de şarjă şi gravitate — scrisă fără sforăieli dramatice, cu umor, fantezie şi satiră — *Omul cu mîrţoagă* rămîne — cu toate unele deficienţe şi exagerări — un apolog dramatic impresionant, o lucrare remarcabilă a dramaturgiei noastre interbelice.

Capul de răţoi, a doua piesă notabilă a lui Ciprian, a fost reprezentată în premieră pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti — sala Studio — la data de 27 ianuarie 1940, în regia autorului. Ea a înregistrat un succes puţin obişnuit atît în faţa publicului, cît şi a criticii timpului. Scrisă cu cîţiva ani mai înainte (19Î8), piesa a apărut tipărită în chiar anul premierei la Editura „Cugetarea".

Capul de răţoi este o realizare cu totul inedită a literaturii noastre dramatice. „Piesa aceasta — nota Victor Eftimiu — este

T

o răscruce de poteci, un punct de plecare pe căi nebătătorite."[1] Mărturia autorului — „sătul pînă în gît de veşnicul triunghi de prin piesele de teatru (amanul, soţul, soaţa), mîzgăliciul din mine a folosit datele realităţii pentru a persifla unele metehne sociale"[2] ___întregeşte semnificaţia piesei, dezvăluindu-i unele sensuri profunde de critică socială. Indicaţia de satiră, evidentă prin intenţionalitate şî realizare, nu epuizează însă semnificaţia acestei curioase lucrări. Amestec de farsă burlescă şi de pamflet strălucitor, ji, în acelaşi timp, dur — cu o expoziţie aparent incoerentă, o anecdotică aparent simplă[3] şi o compoziţie cu caracter simbolic, dar prin mijlocirea cărora transpar ecouri de sensibilitate şi umanitate profundă — *Capul de răţoi* cu greu se poate încadra într-un gen dramatic definit. Ncfiind „confecţionată", ci făcută „pe măsură", această piesă este într-adevăr greu de etichetat. Ea se situează, pos(e, într-un compartiment dramatic special, acela al jocului pur •iljlnteligenţei, fiind — după expresia unui comentator[4] — o „«itncdia dell' intelletto". Şi, poate, ţinînd scama de sensurile tradiţionale ale genului, *Capul de răţoi* nici nu e o piesă de teatru, ci.Jaşa cum spune acelaşi cronicar, „lectura *sui-generis* a unei opere incidental ajunsă pe scenă", o lectură care se dovedeşte a fi, în acelaşi timp, poetică şi burlescă, exaltantă şi pasionantă.

Respectînd doar forma! convenţia genului (dar, trebuie să recunoaştem, la modul magistral, deoarece Ciprian reglează jocul personajelor sale tot atît de minuţios ca într-un balet), *Capul de răţoi* pare să se constituie ca o improvizaţie strălucită şi gratuită. Dar din compoziţia figurativă a acestei piese cu aspect de joc comic pur se desprind un sens şi o temă majore întru totul, se vădeşte o intenţie critică demascatoare, care dau valoare deosebită lucrării lui Ciprian. E în farsa şi umorul din această piesă ceva din tragismul provocat de conştiinţa inutilităţii şi a zădărniciei vieţii, desfăşurată intr-un anume mediu social, ceva din necesitatea de a evada peste limitele impuse de existenţa banală de fiecare zi într-o orînduire socială care sterilizează, făcînd oamenii să semene cu nişte biete automate. Umorul de aici purcede din necesitatea răz-

' Cronica la *Canul de răloi.* In ziarul *lurnatuţ.* an. [I, nr. 83. M-I.1S40.

* *Măscărici şi mîzgălici.* p. 409.

..Ciprian are o inteligenţă atît de vie. încît îi ajunge să pocnească din bici, ca din le miri ce iau chiar din nimic să răsară jiirleze" (Mircea Şlefăncscu, în cronica la *Cap"! de răţoi* din ziarul *Ordinea,* an. *IX,* nr. 2.348. 3.11.1M01.

Petru Manoiiu, în cronica [a *Capul de răţoi* din ziarul *Timput-*

vrătirii față de mentalitatea burgheză comodă şi mărginită, din dorința de a crea o lume nouă, izbăvită de conformism, în care să domnească mai multă autenticitate umană.

Contrazicînd prin atitudinea lor habitusurile logice, juridice etc. sau prestigiul social al unor oameni care nu sînt decît false autorități, Ciriviş, Macferlan, Bălălău şi Pentagon — cei patru cavaleri ai voiei bune, constituiți în asociația burlescă a „Capului de rățoi" — îşi propun să scandalizeze pe cei mărginiți şi conformişti, bravîndu-i în numele libertății omului şi al acelei arte încîntătoare de a gusta viața care e fantezia. Ei se vor lega de barba respectabilului domn Dacian, sau vor convinge pe un biet om că este altcineva decît cel care este în realitate, sau vor argumenta unui proprietar de livadă că pomul de pe locul său nu-i aparține. Mijloacele prin care cei patru eroi îşi pun în aplicare acțiunea de violentare organizată a unei societăți artificioase şi ipocrite sînt farsa şi fronda.

Anumite circumstanțe biografice, mărturisite în paginile de amintiri, clarifică geneza *Capului de rățoi* şi semnificația unor simboluri propuse în piesă. în persoana lui Ciriviş îl recunoaştem pe Urmuz, tot astfel după cum îl identificăm şi în Mitică din schița inițială a *Cutiei cu maimuțe.* De altfel, indicațiile în acest sens devin neîndoioase în volumul ulterior de memorii, *Măscărici fi mîzgălici,* unde jocurile nevinovate şi farsele elevilor de la Liceul Lazăr, constituiți în banda „pahucilor", sînt arătate a fi inspirate de Ciriviş-Mitică, alias Urmuz, pe adevăratul său nume Dem. Demetrescu-Buzău, şi unde e dezvăluită de asemenea identitatea celorlalți eroi ai asociației „Capul de rățoi", toți colegi de clasă şi prieteni ai autorului ; Bălălău e Alexandru Bujoreanu, Pentagon este Costică Grigorescu, Macferlan fiind Ciprian însuşi.

Iubitor de farsă şi înclinat spre latura absurdă a umorului, Ciprian a moştenit ceva de pe urma tovărăşiei cu Urmuz, ale cărui farse pline de grotesc le-a eternizat în *Capul de rățoi.* Simbolul însuşi al asociației e furnizat de fapte autentice, dezvăluite în autobiografie. Din spirit de „hai" şcolăresc, cu semnificație mistificatoare, cei patru tovarăşi masacrează orătăniile directorului şcolii, tăind şi luînd cu ei capetele rățoilor şi stupefiind prin aceasta pe proprietar, care nu poate depăşi ipotezele logice ale faptului : el ar fi înțeles să i se fure rățoii cu totul, sau să i se fi furat trupurile lor, dar nu doar capetele, neputînd concepe ipoteza că cineva ar fi făcut aceasta doar pentru a rîde de dînsul.

Ciriviş-Urmuz, inspiratorul tuturor farselor şi frondelor „pahucilor" se dovedeşte a fi „ideologul" bandei atît în viața reală ' eroilor de pe vremea bravadelor adolescentine de liceeni, cît şi în cea figurativă a piesei, care absoarbe, prelucrează şi amplifică fapte trăite. La baza multor năzdrăvănii şi năstruşnicii consemnate în *Capul de rățoi* se află întîmplări şi experiențe comune ambilor prieteni, expresie a unor vechi afinități de structură între cei doi. Gestul scandalizator al „lăsatului pe vine", ca şi cel al „suitului în copac" figurează în piesa lui Ciprian şi, de asemenea, într-una din povestirile lui Urmuz, intitulată *După furtună.* O idee prilejuitoare de scandal, aceea a corespondenței dintre nume şi înfățişarea fizică a insului, ce ocazionează în piesa lui Ciprian grotesca demonstrație a nepotrivirii numelui unui personaj cu înfățişarea sa, se regăseşte într-un sens apropiat şi la Urmuz.[1]

singular personaj[2], simplu grefier, dar om de rară cultură fel de Jarry valah — căruia acad. G. Călinescu[3] îi dedică pagini de pătrunzătoare analiză, în legătură cu compunerile sale, ce-» definesc drept un precursor român al experiențelor literare deţvantgardă, îşi scria lucrările ca să-şi distreze frații şi surorile.

opunerile acestea *(Pîlnia si Stamate, Ismail si Turnavitu, Algaţy* & *Grummer* etc), bufonerii de spirit, sînt parodii ale prozei coajunc în care domină umorul absurd. La epoca în care scria Urmuz — în primele decenii ale secolului — acest gen de joc spiritual, bazat pe farsă şi mistificare, circula printre tinerii şcolari deffa Liceul Lazăr, reprezentînd un mod de afirmare prin bravadă Şi teribilism. *Capul de rățoi* preia această atitudine, o continuă şi ° simplifică, organizînd într-o desfăşurare dramatică acel *esprit de ctijilar* caracteristic tuturor mediilor şcolăreşti, dar ilustrat mai 'le4 în ceremoniile burleşti de la Ecole Normale, Ecole de Beaux-Arts sau de la Colegiul Stanislas din Paris, prilejuite de începutul anului şcolar. „Pătratele" şi „cuburile" (elevii din anul II şi III) condamnă la „o moarte josnică" pe „Vilsgnoufs", „necioplitii", „bădăranii", „noii-recruți" care sosesc în şcoală. Timp de cîteva *»le, aceştia sînt pregătiți de „moarte" prin îndeplinirea unor

Vezi nota scrisă la povestirea *Algazy & Grummer.*

„J? Urmuz s-a născut la 17 martie 1883 la Curtea-de-Argeş şi s-a "TOcis la 23 noiembrie 1923, în Bucureşti. Primele lucrări ale sale TKL ' Publicate de Tudor Arghezi tn revista *Cugetul romtnesc* (1922). VJşrit integral în 1930 în editura „Unu", Urmuz a fost popularizat "Revista germană *Der Sturm* (1930).

•*Principii de estetică,* Ed. Fundații, Bucureşti. 1939, p. 31 şi urm.

rituri hazlii, iar la sfîrsît sînt „exterminaţi" pentru ca, prin virtutea magică a unor imnuri sacre, să fie apoi „înviaţi" şi dotaţi cu toate calitățile spiritului şi trupului...

Ştrcngăriile, satira, irespectul, pseudonihilismul *canular-a\\ii* mistificator, declanşator al unui rîs nemilos, e conţinut şi în. *fabliaux-nriie* din evul mediu, în acele *soties,* care-şi găsesc un curios echivalent în românescul „şotie" — la Boccaccio sau la Rabelais. EI se regăseşte şi în romanul şi piesele lui Jules Romains, *Les Copains, Donogoo-Tonka* sau *Mr. de Trotthadec,* sau şi în enorma farsă de colegian care e *Ubu-roi,* neliniştitoare capodoperă, straniu fenomen al literaturii franceze, în care Alfred Jarry face figură de adolescent bufon dar grav, atacînd cu ferocitate şi umor lumea adulţilor, prostia şi răutatea lor. La Ciprian, nou în motivaţie şi în întindere, acest rîs nu e de loc negator, ci constructiv. *Capul de rățoi,* „comedie serioasă", nu e cîtuşi de puţin dizolvantă. Rîsul care se desprinde de aici are virtuţi satirice şi demascatoare, face să ţişnească sentimente puternice şi stenice, mărturiseşte exces de vitalitate, are la bază optimismul, sănătatea şi normalitatea. Este un rîs care nu deznădăjduiește de umanitate, e expresia unei dilataţii a fiinţei umane în plină sănătate, o multiplicare a forţei sale vitale. Iată de ce, ca urmare a virtuţilor stimulatoare ale acestui ns, piesa lui Ciprian e remarcabilă şi constituie o tentativă cu totul originală în dramaturgia noastră interbelică.

Luind atitudine faţă de falsificarea umană în societatea burgheză, punctul de plecare al *Capului de rățoi* e cel critic, o critică serioasă şi aspră, de mare adîncime şi justeţe. Intr-un fel, aplicîndu-se aceluiaşi mediu şi amendînd cu vehemenţă existenţa inerţială a omului în atare condiţii sociale, piesa trezeşte oportune apropieri cu teatrul lui Eugen Ionescu. Ba chiar, sub aspectul umorului absurd, se poate spune că Ciprian face figură de precursor. Involuţia umană ocazionată de orînduirea capitalistă este expresia absurdului, rezultat al unui proces treptat de degradare a valorilor etice. Demascînd mecanismul procesului de involuţie, generator de false accepţiuni asupra valorilor — cărora, cu bunăcredinţă, i se supune mica burghezie măcinată de contradicţii — teatrul lui Ionescu, tragic prin excelenţă, demonstrează că în aceste condiţii este absurd ca aparenţa, adică înfăţişarea de om sa supravieţuiască atunci cînd esenţa, cu alte cuvinte calitatea umană, s-a pierdut. Omul în societatea burghezi se reduce la o

schemă antiumană, inerţială, statică, anchilozată, şi, pînă la urmă, decade în regnuri inferioare, subumane. Piesele lui Eugen Ionescu reprezintă cu stringenţă de silogism demonstraţia acestui adevăr, înregistrînd ecoul lui tragic. In *Cintăreaţa cheală,* de pildă, conversaţia dintre personaje abundă în locuri comune, degradîndu-se într-atît, încît pînă la urmă devine o suită grotescă de borborigme.

Avînd un punct de plecare asemănător, critica aspectelor antiumane şi inerţiale ale omului în societatea burgheză, *Capul de rățoi* foloseşte ca mijloc demascator farsa mistificatoare si rîsul eliberator. Numai că la Ciprian acest mijloc devine cîteodată scop în sine, iar piesa pare uneori a fi compusă doar „pentru a-i înfuria pe oamenii gravi", precum celebra poezie a lui Charles Cros, *Le hareng saur (Scrumbia afumată).* Urmărind scopul de a scandaliza, afirmîndu-se ca duşmani ai logicii strimte şi falsificate de interes a convenţionalismului etic mic-burghez, eroii piesei arborează ilogicul, şi, în acest fel, insurecţia celor patru neadaptabili s-ar părea că duce la iraţionalitate şi absurd. Este vorba aici de o anume carenţă proprie unor curente literare de avangardă din anii ce au urmat primului război mondial şi de a căror influenţă nu a scăpat nici Ciprian.

Pe de altă parte, vocaţia de moralist a autorului, predilecţia sa pentru criteriul etic — care-1 duce la estomparea diferenţelor sociale dintre oameni şi la adoptarea unui tip general uman, nediferenţiat sub aspectul de clasă — are ca rezultat unele accente nerealiste ale piesei. Subzistă totuşi salvator în atitudinea eroilor o aspiraţie către un ideal de profundă umanitate, propus în locul convenţiilor şi atitudinilor conformiste pe care ei vor sincer să le nimicească.

Caldă pledoarie pentru omenie (a se vedea finalul tabloului II, cînd Inspectorul e identificat cu esenţa lui umană : „mirosiţi a om !"), mărturisind consecvent înţelegere fi compasiune pentru suferinţa celor umili, în egala măsură în care exprimă cu vehemenţă indignarea împotriva inechităţii sociale[1] — irespectul şi fronda nu se aplică niciodată celor simpli, muncitori şi necăjiţi, sau întîmplarilor grave ale vieţii. „Cu cele sfinte nu se glumeşte",

[1] In fata sărmanei culegătoare din gunoaie, Ciriviş exclamă: „Nefericita asia se străduie dc o jumătate de veac să adune Imputiciunl, iar la Bursă, în bSnci si prin pic te se încheie în fiecare clipa afaceri de milioane" (fabloul fi — O *stradă lăturalnică).*

remarcă un personaj, în fața omului care așteaptă să-i nască nevasta ; iar la vederea unor muncitori toți pitru se descoperă cu respect : .Munca, travaliul, uite ce înnobilează pe om !"

Cu toate limitele sale, inerente epocii în care a fost scrisă, *Capul de rățoi* este o lucrare ce mustește de înțelesuri profunde, de semnificații pozitive. Bogată în conținuturi satirice, mașină infernală pusă la temelia gindirii conformiste, *Capul de rățoi* face operă de demistificare, denunțînd fariseismul si minciuna intimă a lumii burgheze ți plcdind totodată pentru liberarea omului din mortificarea unei societăți decăzute. Ea are în plus meritul că se țese într-o atmosferă apropiată de folclor, fiind în acest sens vădit autohtonă : pomul care centralizează conflictul evocă foarte bine „cuiul lui Pepelea", iar năzdrăvăniile „pahucilor" sugerează pe cele ale lui Nastratin.

Un lup mincat de oaie pune în dezbatere tot o problemă de ordin moral, și anume, aceea legată de jocul dintre aparență și realitate în societatea burgheză, subliniind că aparențele sînt înșelătoare și neconforme cu autenticitatea umană, iar ierarhizarea socială care se întocmește în virtutea lor este nedreaptă, fiind bazată pe criterii care ignoră valoarea electivă a omului.

Piesa este o farsă care confruntă două personaje, Domnul cu raglan și patronul unui local de noapte. Intrînd în localul acestuia și luat drept un nabab, după însemnele vestimentare de suprafață pe care le poartă (raglanul său, deosebit de elegant, ascunde însă pe dedesubt niște haine sărăcăcioase), „domnul cu raglan" este primit și tratat ca un client bogat, deși în fapt el nu cere să î se servească decît un pahar cu apă. Se încinge un banchet la care sînt poftiți toți cei de față, inclusiv personalul artistic al localului. Patronul, convins că v. cîștiga o avere de pe urma clientului, supralicitează mereu, dar la plată Domnul cu raglan declară că nu e dator nimic, întrucît nu a comandat nimic și s-a socotit doar un invitat al patronului. De unde „patronul-lup" credea că va mînca „oaia grasă" ce părea să fie clientul, se dovedește că, dimpotrivă, lucrurile s-au petrecut pe dos și rolurile s-au inversat : după mecanismul clasic al hoțului furat, păcălitorul se dovedește a fi cel păcălit.

Evident, piesa este o comedie în care comicul rezidă în mistificarea mistificatorului. L.i judecata care urmează, pe linia procedeului cirivișian din *C^pul de rățoi,* „domnul cu raglan" îl scoate din sărite pe judecătorul rigid, cramponat în rutina textelor de lege, și-1 obligă, pînă la urmi, să judece cazul omenește. La fel, ca efect al răsturnării paradoxale a situațiilor, oamenii din trupa artistică a localului se împacă între ei cînd ajung să-și dea seama că fuseseră învrăjbiți numai pentrucă voiau să pară altceva decît sînt.

Există aici implicații ale unei atitudini critice față de moravurile unei lumi apuse. Demistificare a este susținută cu mjloacele farsei, cu corespunzătoare îngroșări hiperbolice ale situațiilor, în scopul de a provoca necesarul „efect de distanțare" capabil să reveleze sugestiv contradicțiile unei lumi și să o condamne.

După mărturisirea autorului, *Nae Niculae* urma să devină o convingătoare „pledoarie pentru pace și omenie". Din capul locului piesa se constituie programatică ji, datorită specialei înclinații a autorului, didactică și cu tendință eticistă. Disputa pe care o propune ține tot de sfera ordinului moral ji se angajează între principiul binelui și al răului, care-și aleg ca teren de luptă Pămîntul.

Fostul aprod Nae Niculae moare și, după săvîrșiica sa din viață, atîrnă situat „între cer și iad", neputîndu-și găsi locul nicăieri. Pentru că, după viața trăită, nu e pe deplin fără de păcat spre a sălășlui în cer, iar pe de altă parte, singurul său păcat fiind comis inconștient, erou! nu poate sălășlui nici în iad. Neputînd intra în cer, diavolii ÎI trag cu sila în iad, dar toate caznele la care-l supun necurații nu se lipesc de sufletul neîntinat al aprodului, incit pînă Ia urmă e gonit de acolo. Deznădăjduit, bietul om pornește spre rai, pentru a-l căuta pe Dumnezeu, să i se plîngă, dar i se răspunde că Dumnezeu nu e acasă, ceea ce in subtext sugerează că fericirea oamenilor nu depinde de puteri supranaturale.

Un personaj simbolic, Prichindelul, întruchipînd principiul binelui fi conceput într-o manieră *sui-generis,* ca un epicureu plin de umor și în același timp cu tendințe umanitariste — veselia și seninătatea fiind, in viziunea lui Ciprian, complementul indispensabil al omeniei — intervine cu învestitură specială în rezolvarea soartei lui Nae Niculae și totodată a îmregului Pămint. invadat de forțele răului, ostile omului, sub dominația- Vicleanului, care

propovăduieşte doctrina egoismului fioros a Iui „fiecare pentru sine*, Pămîntul pare o stea uitată în creaţia lui Dumnezeu, aşa încît mandatarul divinităţii, Grădinarul, îi îngăduie Prichindelului să se amestece în treburile de pe planeta locuită de oameni. Acesta îşi începe experimentul cu Nae Niculae : „Iată un virtuos. Dar cui au folosit virtuţile sale ? Viaţa Iui s-a stins ca o făclie sub obroc. Voi lua aluatul acesta preţios, il voi turna din nou şi îi voi pune virtuţile în valoare"...

Partea a treia a piesei se petrece pe Pămînt. Fostul aprod e •reîncarnat in persoana unui prinţ loachim, care, ajuns apoi rege, înfiinţează şcoli, desfiinţează armata, iniţiază prefaceri şi schimbări care să scoată pe oameni din „blana I>r de fiară". O armată duşmană cotropeşte ţara, pe care o găseşte dezarmată, dar puterea de influenţă a binelui, care inspiră salutar pe invadatori, face ca cele două popoare să fraternizeze, să evite războiul. Piesa se sfîrşeşte înrr-o apoteozate a ideii de pace. de înfrăţire între popoare şi oameni.

In varianta care a prilejuit pe *loachim, prietenul poporului,* aidoma cu partea treia a piesei de mai sus, sînt scoase însă toate elementele fantast ico-supranatura!e (Prichindelul, Vicleanul), dar ideea dominantă rămîne aceeaşi, la fel de fantastică şi neverosimilă, deşi conţinînd multe elemente valoroase.

Propunînd o dispută morală alegorizată, oarecum prea ahstractă şi generală, piesa lui Ciprian este o demonstraţie didactici — susţinută, e drept, cu mijloace artistice — dar care, înfăţijirid personaje, şi nu eroi, adevăruri, şi nu realităţi, idei, şi nu fiinţe, nu reuşeşte să fie convingătoare. Câteva idei preţioase şi juste pe care totuşi le conţine — optimismul moral, în virtutea căruia binele iese inevitabil învingător, sau ideea că îmbunătăţirea vieţii oamenilor depinde de ei înşişi, ca şi elogiul purităţii morale a omului simplu, pe care şi cu acest prilej îl întreprinde autorul — nu sînt suficiente pentru a o transforma într-o operă de artă complexă şi suveran sintetică.

Arthur Miller afirma că teatrul trebuie si fie un tribunal, în care fiecare piesă e un proces intentat unei prejudecăţi, moravurilor, instituţiilor retrograde sau atitudinilor de viaţă reprobabile ori greşite — proces ce se dezbate în faţa publicului, chemat să fie in acelaşi timp martor, judecător şi uneori chiar judecat. Dra-

maturgul american arc in vedere desigur faptul ca teatrul, instrument de cunoaştere, îndeplineşte în acelaşi timp o funcţie dinamică şi mobilizatoare. Prezent în du-ne eroi ce trăiesc drame ;i lupte, el ne dă cheia înţelegerii lor şi nc obligă să judecăm şi, astfel, să ne judecăm. Prin înfăţişarea unei situaţii se presupune totdeauna dorinţa unei schimbări ; teatrul nc asociază în sentimentul datoriei faţă de noi înşine, ne dă imbolduri la responsabilitate, ne îndeamnă I' participare, într-un cuvînt, înseamnă apel la acţiune.

Prin însăşi intenţia sa, făţişă ori tăinuită, teatrul lui G. Ciprian corespunde unui atare deziderat. El obligă pe spectator să ia actnemijlocit de vicii şi carenţe sociale, să accepte o sentinţă morală. Demascînd substratul social al unui mecanism care goleşte omul de umanitate, acest teatru sugerează totodată O acţiune de luptă contra mentalităţii înguste şi a acelor mecanisme sociale retrograde care împiedica drumul conştiinţei umane către ea însăşi, Corn bă tînd laşitatea şi conformismul, protestînd împotriva desconsider arii omului simplu în societatea burghez S, el justifică umanitatea, luptă pentru adevăr şi justiţie, pentru afirmarea omeniei din om, propun'md r> doctrină a demnităţii, a altruismului şi a carităţii. Amploarea ji patosul unei atari pledoarii transfigurează pînă şi aparentul misticism al eroului din *Omul cu mirţoaga* într-o exaltare poetică.

Comandat de o reală necesitate de expresie şi de cunoaştere, teatrul lui Ciprian reprezintă în fond ocazia de a cunoaşte o lume şi implicit nevoia de a o transforma. Umorul pe care-1 practică scriitorul este o formă de revolta superioară a spiritului. Toată demonstraţia din *Capul de* rafoi nu este pină la urmă altceva decît aspiraţia spre O lume diferită de aceea care solicită verva ironică a autorului. Revoltatul care e Ciprian vrea să distrugă legile. Dacă le condamnă, e pentru că le judecă. Se află deci în el ideea de ceea ce trebuie să fie şi de ceea ce nu trebuie să fie, ideea unei alte legi.

Act de credinţă, sursă de energie spirituală şi morală, instrument de cultură, teatrul acesta înseamnă viaţa gîndită ca adevăr şi ideal.

Deşi redusă ca dimensiuni, opera scriitorului c importantă prin spiritul re a alimentai-o. Variind expresia şi mijloacele cu care

întreprinde critica sociala, opera lui Ciprian lărgeşte mult aria investigată, încorporează aspecte subtile de ordin moral ale realităţii dintr-o epocă data şi înfăţişează o problematică plină de sens. In acest fel ea se înscrie pe zone superioare de gîndire si tensibilitate, deschide orizonturi şi prilejuieşte atitudini reflexive, aductnd în ansamblul literaturii noastre o contribuţie preţioasa ji conferind autorului ei o autoritate de necontestat.

PETRE PINTILIE

AMINTIRI

MĂSCĂRICI ŞI MÎZGĂLICI

CUVINT ÎNAINTE

Deii n-am de gînd sâ decedez curtnd, căci abia am împlinii 74 de ani, m-nin hotărît lotuşi să-mi scriu memoriile — chiar dacă faptul acesta ar fi un clopoţel de alarmă, care ar prevesti apropierea sfîrjitului... Că vorba ceea . de ce ţi-i scris, în gaură de şarpe să te-ascunzi si tot nu scapi.*

Viaţa mea colţuroasă, cu urcuşurile ji coborîjurile ei, e plină de lot soiul de întîmplări pe care vreau să le adun, să le frămînt, să le topesc ji să storc din ele parfumul aducerilor-aminte. Pentru a rupe, însă, cu anumite tradiţii siropoase, mă leg cu afurisenie să nu cruţ pe nimeni fi nimic — afară numai dacă, slab de înger cum sînt, n-oi uita de la mină pini la guri si-oi avea unele pene de memorie... ivite din propriile-mi păcate >i grtjeli.

Ce mă stinghereşte totuşi este că, vrind-nevrînd, va trebui să-mi turuie gura ji sâ vorbesc într-una despre mine ; ce-am văzut **eu,** *ce-am auzit* **eu,** *ce-am gîndit* **eu,** *ce-am pătimit* **eu.**

Urîtă treabă '.

Nu mi-a plăcut nicicînd — fi nici acum nu-mi place.

Dar, de! Cînd te legi cu afurisenie trebuie să te ţii de cuvînt...

SCROAFA CU PURCEI

M-am născur, ca şi Oedip, cu picioarele strîmbe, într-o uliţă lăturalnică din urbea Buzeului, — şi, cu coate că s-a scurs de atunci vreme lungă, îmi aduc aminte bine de curtea aceea mare de han, cu cocioabe înşirate pe dreapta şi pe stînga, de puţul pietruit în mijlocul ogrăzii, dar mai ales de grajdul cu pod din fund, unde mă furişam deseori ca să trag pe nas aroma ameţitoare de fîn cosit şi balegă.

Nu călcam chiar în străchini, pe cît ţin minte, dar umblam împrăştiat ca un călăreţ nededat şi eram tare vorbăreţ, şi bătăios nevoie mare. Cînd mi s-au dres picioarele — nu ştiu ; ceea ce ştiu e că stăteam ceasuri întregi despuiat într-un hîrdău cu apă roşiatică, îmbibată de coji de nuci verzi, pînă ce m-am pomenit într-o bună zi că merg şi ţopăi La fel oa toţi broscoii de seama mea.

Părinţii mei nu erau oameni cu stare, de vreme ce stăteam cu chirie în două odăiţe ponosite, dar nici lipiţi pămîntului nu erau, căci surioara mea mai mare avea rochiţă de catifea cu creţuri, iar eu purtam peste hainele marinar un paltonaş pemb£, cu gaică cenuşie.

Eram înţoliţi curăţel amîndoi gîndacii, dar de sora mijlocie ţi de fratele mai mic nu-mi amintesc de feî. Pesemne ca fuseseră daţi să crească pe la neamuri, în sat la Merei — o palma de gara Monteorului — ori poate că glagoria mea de domnişor cu gaică n-a catadicsit să ia seama unor mucoşi mai mărunţei decît mine. Nu ţin

minte nici chipurile tovarăşilor de joacă, pe care îi tîrnoseam prin omăt şi noroi, dar dc Vasilica, scroafa cu doisprezece purcei, ţin tare bine minte — şi-am să ţin pîn-oî închide ochii.

Şi iată pantmi ce : purceaua, deşi cată saşiu la oamenii în vîrstă, pe mine mă lăsa s-o scarpin şi *s-o* mîngîi ca şi cum aş fi fost frate de lapte cu poradichii ei. Există de cînd lumea între puii de om si dobitoc o apropiere, un soi de prieteşug firesc pornit din lipsa de teamă reciprocă : scroafa cu purcei, câinele din lanţ, berbecul ciufut ori altă jivină belicoasă descifrînd în ochii copilului condoarea lui feciorelnică, puiul de om simţind în berbec, cîine sau scroafă un prieten răbdăriu de joacă şi de şagă.

DLn păcate, însă, naşu Fănică Ciobanu, stăpînul hanului şi al Vasilicăi, vîndu într-o zi doi purcei — ceea ce preschimbă muma văduvită într-o panteră furioasă. Drept urmare, toţi copiii din curte furăm zăvoriţi prin căţi. Eu însă, mai mehenghi, izbutii să mă strecor pe uşă — şi întinde-o spre grajd, unde-şi jelea muma copiii !

Noroc că mă zări intrînd una din vecine. La ţipetele ei, toată curtea fu în picioare. înarmaţi cu prăjini, cu bîte, cu topoare — care cu ce apucase — oamenii se năpustiră spre grajd, cînd, în aceeaşi clipă, scroafa se ivi cu inine în gură, zgîlţîindu-mă de gaîca paltonaşului, ca o zeiţă a răzbunării. O clipită îşi lăsă prada jos, pregătindu-se sa mă înşface mai aprig, mai cîînos. Bîtele şî prăjinile plouară ca grindina ; dar asta^ în loc să domolească mînia tigroaicii, o îndîrji mai tare : îmi înfipse colţii într^un/ul din picioare şi începu să mă tîrîie, sufiind ca o batoză. Auzii ca prin vis ţipătad sfîşietor al maichi-mii... deschisei ochii... şi zării tăişul unui topor năprasnic despicînd ţeasta scroafii, care, altminteri, m-ar *ii* mîncat de viu.

N-ar fi -fost mare pagubă : urt măscărici şî-uji mîzgălici mai puţin...

*

Acesta a fost debutul meu artistic : rol mut, fără tirade, dar plin de conţinut.

Voi fi avut eu, poate, de-a lungul vieţii mele de actor, accente impresionante în unele piese, dar niciodată n-am îngrozit spectatorii prin jocul meu realist ca în clipa cînd pantera s-a repezit asupră-mi.

Şi de foarte multe ori, în cariera mea, am muritji înviat pe scena, dar pe scena din curtea hanului dacă apucam să închid ochii, apoi aş fi închis ochii atît de natural, că nimerii pe lume — nici chiar Domnul din ceruri — n-ar mai fi izbutit să mi-i deschidă...

Asta însă ar fi fost din cale-afară : teatru naturalist...

SUS (N DEAL LA MEREI

La ospățul pe care procopsitul de nea Fane, pişcat de conştiinţă, îl dete în cinstea victimei — adică a mea — măcelarul care despicase țeasta Vasilicăi zise cu glas tare ;

— Să ştiţi, boieri dumneavoastră, că domnişorul ăsta cu paltonaş cu gaică o să aivă mare noroc în viață !

— Să-ţi fie gura aurită ! strigară vreo doi-trei comeseni.

— Noroc porcesc ! încheie naşii Fane, îmbujorat.

Mi-au sunat multă vreme vorbulițele astea în urechi, şi cu toate că nu eram decît o mogîldeața de om, cînd începui joaca cu prietenii mei, îmi aduc aminte bine că mă cam umflam în pene şi îmi dădeam ifose — ca şi cînd cine ştie ce ar fi fost de capul meu.

Nu-i vorbă, la patru anişori eram cineva în urbea Buzeului, căci toată lumea mă arăta cu degetul :

— Uite finul scroafei ! Băftosul '.

Dar ce fel de baftă e .aceea cînd, la o vîrstă atît de crudă, începi să simţi înțepătura lipsurilor : că laptele de dimineață se tot împuținează, că la prînz abia ţi se unge farfuria — iar seara nici atît — că alde taica da tot mai rar pe acasă, iar biata mumă îşi stăpîneşte anevoie lacrimile cînd te sărută pe obraz.

Sărăcia e soră bună cu gîlceava, şi astfel nu-i de mirare că coana Fița, maică-mea — Dumnezeu s-o odihnească — după o ceartă în lege cu taica, ca să nu mai vad şi să aud, mă trimise la Merei, în sat, să robotesc pe la neamuri. N-am mii văzut şi auzit, ce-i dreptul, dar de înțeles am înțeles...

Vai şi amar de casa în care mirul spune „hăis" şi altul „cea" ! Noroc că sufletul copilului este un .aluat care nu rabdă durerile, ci le alunga înainte de-a prinde rădăcini. Un fleac, un te miri ce, îl face pe prichindel să rîdă printre lacrimi şi să uite.

Fui primit 'de neamuri cu brațele deschise şi zvîrlit ca o minge, de colo pînă colo.

Tuşa Lisaveta încaltea şi fie-sa Pătrata se băteau pe mine, şi la ele am şi .rămas toată vara. Nu erau prea înstăriţi, dar aveau doi bouleni, vacă cu lapte, o pereche de căiuți rotofei, o mică prisacă, un petec de livadă şi altul de viişoară. Unchiul Nae Cănănăiu nu era om rău, dar ceva mai închis şi mai negustoros de felul iui.

Dînsul nu înţelegea — deşi-i eram nepot — să mă ție pe veresie. De aceea mă şi punea să-i păzesc vitele, sus pe deal. Vorba vine că ile păzeam, că eu mă cățăram toată vremea după cuiburi de păsări, ori goneam după gîzc, ori culegeam porumbe sau izmă, sau flori de sunătoare — pînă ce, ajuns de osteneală, mă lăsam într-o rînă şi trăgeam pe nas mirosul tare de ierburi, de frunză şi pămînt.

Singur-singurel, în mijlocul naturii aceleia îmbălsămate, visam cu ochii deschişi : vedeam chipuri de zmei şi împărați, domnițe cu cozi şi rochii lungi, oşteni cu coifuri şi halibărzi, preoți cu patrafire, copii de casă cu cizmuîițe largi ; apoi toţi şi toace se topeau, iar în locul lor se deschidea o bolta arcuită ou zeci de bănci de lemn, pe care şcolari şi şcolărițe, cu spinările încovoiate, buchineau slova cărţilor — iar sus, pe-un postament, un jilț cu spete largi, şi în jilț, bătînd măsura : eu, eu, feciorul Fiţii şi al lui Constandin, eu, finul Vasilicăi şi fiul norocului !

Zmei şi împărați... domnițe... oşteni cu halibărzi... boltă arcuită... postamente... bănci... Neuitate visuri şi vedenii, nu cumva .prevesteați pe histrionul care sălăşluia în lighioaia aceea mică ?

Despic depărtările şi mergînd ca racul, d-a-ndaratelea, as vrea să scutur velinţeie anilor şi să intru iar în nădragii neştiinţei şi nevinovăţiei.

.Puiule de om, neprihănitule din creasta dealului, unde eşti ?

Frăgezime şi candoare, pe unde rătăciţi ?

La nărniezi scoteam traista şi îmbucam cîte ceva, apoi o luam prin vie după poame, îmi umpleam sînii cu zarzăre ori prune pîrguite şi coboram ,spre coliba iui moş Anton, pîndarul, care m-aştepta ca pe un plod al lui :

— Şi... Harap ?

— Acuşi, acuşi şi el!

Iar pînă să-şi răsucească moşul o ţigară, cîinele se şi auzea gonind printre butuci şi, cu limba scoasă de-un cot, se aşeza între noi, suflînd întretăiat.

Dacă aş fi zugrav, aş cerca să înviu pe pînză chipurile celor trei prieteni: omul, cîinele, copilul. Dar oricît de meşter aş fi, nu ştiu dacă aş putea să fac să ţîşnească din ochii lor bunătatea omului, zîmbetul copilului şi credinţa cîkielui.

Mă dădeam de-a dura cu Harap în braţe, îi băgăm pumnii în gură, îi trăgeam mustăţile, iar cerberul, temut de tot satul, mă mîngîia cu labele, zîmbindu-mi drăgăstos şi bîţîind din coadă.

Zăresc parcă şi acum scînteia gălbuie ţîşnixtd din amnarul pîndaruki şi simt şi azi în nări mirosul de mahorcă duhnind din tabachera lui scorojită.

Hei, moş Antoane, pe unde ţi-or fi putrezind oscioarele ?

In cimitirul din dosul bisericii, alături de-ale stăpînllor, ori în sătucul bulgăresc de unde ai purces ?

Trupul tă.u se va fi măcinat demult, ca şi hoiturile atâtor şi atîtor mărimi pe care le-am cunoscut în viaţa mea. Dar pentru ce pe tine, bunule, te păstrez cu evlavie în inimă, iar peste făpturile celor îmbuibaţi, avizi, făţarnici sau închipuiţi nu se aşterne decît uitarea şî sila mea adîncă ?

Oare nu de la tine, umilule pîndar, am deprins tainele omeniei şi ale umilinţii ?

— Hoţii la struguri ! se auzi de departe un glas cunoscut.

Moş Anton puse fără să vrea mîna pe puşcă, dar o lăsa repede, căci călăreţul care înainta ţanţoş pe potecă era vărul Costache, un flăcăiandru cu gura cît o şură, feciorul de-al doilea al unchiului Neculai. Era în ajun de a trage sorţii şi-şi cumpărase o iepşoară ou mînz din tîrg, de la Drăgaică.

Ochii mei neştiutori se ţintiră asupra mînzuleţului şi prin sunete nearciculatie îmi arătai marea mea bucurie că am găsit şi la deal un prieten de seama mea. II privii în adîncul ochilor şi ochii Iui zîmbiră ca şi ai mei. Mă apropiai şi cercai să-ani lipesc capul de căpşorul lui, dar mînzul se scutură, izbindu-mă atît de tare, că văzui stele verzi. Apoi începu să zburde nechezînd.

Vărul Costache descăleca, luă iapa de dîrlogl şi urcarăm coasta, s-o priponească un ceas, două. Căluţul se domoli, se apropie de maică-sa şi, plecîndu-şi capul, începu să sugă. Lăsai nasul în pămînt şî oftai fără să vreau.

Verişorul mă fură cu coada ochiului şi mă trase lîngă el.

— Şi... mama ? bîiguii eu.

— Vine şi ea... n-ai grijă...

— Oh, de-ar veni odată !

Costache mă mîngîie cu dragoste pe păr.

Pieptul mi se umflă fără să vreau, cătai din nou la mînz şi, despicînd depărtările, începui a scînci...

COANA FIȚA

într-a paisprezecea zi, sau poate într-a treisprezecea — că număram pe degete — pe cînd stăm sus pe deal şi ronțăiam semințe, îmi păru ci zăresc hăt departe, jos, în bătaia soarelui, o fustă albăstruie şi o pălărie albă, rotundă ca o lună.

Inima începu să-mi zvîcnească. îmi făcui mîna pîlnie şi scosei deodată un strigăt atît de ascuțit, că hăui toată valea. Aş minți să spun că atingeam pămîntul cu picioarele, căci mai mult zburam acum decît fugeam.

Glas năvalnic "al sîngelui, chemare întraripată, de unde izvorăşti ?

Iar tu, izvor fierbinte de îmbrățişări şi lacrimi, cum de țâşneşti astfel ?

Nici o apa de pe lume nu e mai limpede şi mai curată ca tine, sfîntă dragoste de mamă.

Două zile încheiate n-am mai păscut vitele şi două zile m-am gudurat ca un cățeluş pe lîngă fustele coanei Fița, mîndră că avea un fecior atît de 'inimos.

Nea Nae Cănănău mă lăudă foarte şi-i spuse maichii să nu ia în nume de rău că mă trimite în deal, dar că făcea asta numai pentru că... aerul era mai curat acolo, pentru că-mi pria şi că mă îndrept văzînd cu ochii...

Mama zîmbea trist, ştiind cu cine avea de-a face, iar el urmă :

— A venit ca o scoabă, şi-amu-i un pepenaş !

Tuşa Lisaveta şi fie-sa, Pătruța, se simțeau stingherite descifrînd în zîmbetele maichii amărăciunea ei. Ele fură deci de părere să mai stau oîtva timp şi pe la alde nenea Răducanu, ori la alde țața Luxa.

— La prăpăditul ăla, ori zgripțuroaica ceea ? Nu-1 las pe mîna lor, întîmple-se orice ! încheie sentențios neică Nae.

Rămăsei aşadar pe loc.

Despărțirea n-a fost de fel uşoară, dar măicuța mă îmbuna făgăduind că-mi va aduce, peste două săptămîni, o cărțulie cu poze şi o cutie cu vapsele.

întristarea mi se risipi, curînd, căci icpşoara vărului Costache era blinda ca o mieluşea, iar cu mînzulețul mă împrietenii atît de repede, că-mi venea uneori să fac şi eu ca el : să plec capul şi să sug alături de dînsul, ca un frate.

Viitorul ostaş zîmbea, ghicindu-mi parcă gînduriile, şi din cînd în cînd, ținînd inînzul ou stânga, rnă hurduca ou 'dreapta, săltîndu-mă pe micul armăsar. De vreo două ori călutul se scutură, dar mai apoi începu a se deprinde ; şi deseori, seara, ne înapoiam încet-încet de la păşune — vărul călare pe iepşoară, eu, pe odrasla ei.

Moş Anton clătina din cap nemulțumit cînd ne întâlnea, iar tuşa Lisaveta îl căina adesea pe flăcău ca mă tîra după el. Numai nea Nae Cănănău îşi trosnea degetele, bucuros nevoie mare că avea un nepot atît de firoscos.

Dar cum ulciorul nu merge de multe ori la apă, într-o seară, cînd să pornim din deal, se întîmplă ca iapa să se sperie de o mogîldeață — arici sau şobolan — şi să bufnească la vale, pierind ca o nălucă. Mînzul, dc pe coastă, o luă şi el la goană zvîrlindu-tmă prin aer, ca pe-o surcea, cît colo.

Cînd m-am trezit, erau în jurul meu tuspatru : şi tuşa Lisaveta, şi fie-sa Pătruța, şi nea Costache — julit la nas ca dracul — şi unchiul Cănănău.

De rîndul ăsta zic şi eu, ca naşul Fane, că am avut noroc porcesc : un lat de palmă de picam mai la dreapta îmi sfărîmam țeasta de trunchiul găunos, alăturea de care fusesem aruncat.

Gîtuiţi de spaimă, vrură să mă .suie în brişcă cu .care veniseră în pripă, dar văzînd că nu sînt vătămat şi mă ţin pe picioare, o luarăm pe potecă încet-încet, la vale, în timp ce în urma noastră moş Anton, pîndarul, cu lacrimi în ochi, făcea cruci mari, popeşti, că am scăpat cu viaţă.

Acesta a fost .al doilea rol mut pe care ,l-am jucat în aer liber, iar situaţiile grele prin care am trecut în copilărie, atît la oraş, cît şi la ţară, lămuresc înclinarea mea .firească pentru partiturile dramatice.

_ Numai Alexandru Davila, pe cînd era director, susjinea cu tărie că eu sînt actor comic. Nu-mi cunoştea insă antecedentele : episoadele cu scroafa şi cu mînzul...

Am urlat în multe tragedii, de credeau spectatorii că-mi plesnesc măruntaiele, dar niciodată, în cariera mea, n-am găsit vibraţia clocotitoare a strigătului pe care l-am scos atunci cînd, de 'pe creastă, mi-am zărit mama .în vale.

Ăla joc interior !

Şi desfid pe oricare regizor, străin sau autohton, să afirme că cunoaşte mai bine decît mine mecanismul lăuntric al accentelor •spontane...

Doar în caz de accident, în sală saoi pe scenă, se poate vedea cît de artificioase sînt lamentările de prin piese şi cît de cutremurătoare accentele vieţii:

— Fugiţi, foc, foc ! ar fi îndeajuns să strige careva...

Iată de ce rog pe domnii supraesteţi să nu zîmbească mefistofelic şi să mă creadă pe cuvînt cînd afirm că la Buzeu şi la Merei am jucat întîile mele mari roluri autentice !

HAI MERE, MERE !

După întîmplarea cu mînzuleţul, nea Nae Cănănău mă învoi să-mi mut aiilouşul, pentru vreo săptămînă, două, la o străbunică .a mea, care locuia ilîngă biserică — adică drept în mijlocul satului.

Bătrînica trecuse de o sută de ani şi, cu .toate că bărbia i **se** ascuţise şi glasul îi tremura, umbla destul de repejor, făcea focul în sobă, îmi fierbea ouşoare, scutura ţoalele şi mătura odăiţa cu tindă şi pridvor în care locuia.

Dimineaţa mă lua de mînă şi mă ocolea prin bătătură, spunînd în şagă tuşei Bălaşa ori ţaţei Lisandrina că-şi plimbă logodnicul... ca să vadă una lume ce pereche potrivită eram noi doi : ea cu un picior în groapă, eu abia bătînd îa pragul vieţii.

Mă ducea uneori la biserică, îngenuncheam lîngă dînsa şi, cînd făcea cruci şi mătănii, făceam şi eu la fel, rugîndiu-mă la icoane... s-o aducă cît mai în grabă de Ia oraş pe coana Fiţa, cu cărţulia ei cu poze şi cutioara cu văpsele. Ne înapoiam cu obrajii mînjiţi de fumul luminărilor şi — privind furiş în urma bătrînichii — îmi dădeam seama că de n-ar fi avut pielea pe oase, şi-ar fi pierdut ciolanele **pe** drum...

Oh, bătătura ceea largă, unde ne strîngaam toţi mucoşii satului şi de unde porneam la joacă, neştiutori de griji şi de necazuri!

Când soarele începea să pişte, ne furişam în gradina din spate şi de-acolo ţîşneam în vie, cîntînd şi chi-hotind.

Neuitată vreme, de ce te iport atît de proaspăt în mine, după şapte decenii încheiate ?

Fetele se căţărau băieţeşte în pomii încărcaţi, iar noi, cîrlanii, rămîneam în urmă — dinadins — sa le privim căţărîndu-'se. Instinctele, în faşc, începeau să mijească, şi nu o dată m-am pomenit sărutînd pe una sau pe alta din fetiţe cu aceeaşi poftă cu care muşcam dintr-o caisă ori piersică pîrguită...

Oh, tinereţe, eternă tinereţe, de ce nu eşti... eternă ?

Numai că neică Nae Cănănău habar n-avea de ce ghiorţăia în maţele nepoţelului său, dar, simţind în schimb că dă de fundul sacului cu mălai şi că toamna nu-i departe, înhamă într-o bună zi caii ia căruţa lui cu coviltir, o umplu cu prune şi cu mere, mă zvîrli dea-supra, şi pornirăm prin sate să vindem poame pe mălai.

— Prune şi mere ! Hai mere, mere !

Sunetele ţîşneau din beregată ca plumbii din puşca cu două ţevi a pîndarului, piuind în înaltul cerului şi topindu-se hăt departe, în zările albastre.

Şi ce dicţiune aveam, Dumnezeule, fără să fi învăţat asta în vreo carte !

însuşi neică Nae, nevinovat cum era, îmi prezise că are să se aleagă ceva de capul meu.

— Măi băiete, măi, îmi spuse el într-o noapte, învelindu-mă cu pătura cu care se învelea de obicei muma! el, **itu** să umbli prin şcoli cît ăi umbla, da' să ce-apuci musai în urmă de comedii, c-ajungi mare circar !

Eu oftam amarnic sub perii ţepoşi ai păturii, căci, deşi ţînc, îmi dam seama că-i eram vulpoiului bătrîn mai mult slugă decît rudă şi ca maică-mea ar fi roşit toată aflînd la ce trebşoară mă înhămase neică Nae.

tnghiţeam în mine şi, de cum se lumina de ziuă, strigam cît mă ilua gura :

— Prune şi metre ! Hai mere, mere !

Cu glasul meu, cu care puteam trezi şi morţii din somn, făceam pe cei vii sa năpădească la căruţă cu ulcelele şi străchinile rase de mălai. Grămăjoaia cu poanu' scădea văzînd ou ochii, iar sacii cu mălai se rotunjeau în căruţa cu coviltir în care mi-am încercat pentru întîia oară puterea strunelor vocale.

Acesta a fost, la drept vorbind, adevăratul meu debut artistic, deoarece 'de rîndul ăsta aveam şi text:

— Pnrae şi mere ! Hai mere, mere !

PÎINE CU LACRIMI

Cînd împlinii şapte ani, maică-mea mă luă de mînă şi mă -duse într-o sală lunguiaţă, înţesată cu bănci de lemn, pe care mînzuleţi de seama mea — unii înţoliţi mai de Doamne-ajută, alţii mai jercăliţi — buchineau slovele unei cărţulii cu poze, îngînînd la unison r

„O-i: oi ! O i : oi ! O-i : oi !"

Dascălul, văzîndu-ne, opri o clipă corul şi zise, arătîndu-mă copiilor :

— Băieţi, iată-1 pe... finul Vasilicăi!

Dracii făcură zarvă mare, iar coana Fiţa, vîrîndu-se printre ei, mîngîie şi sărută pe cîţiva cu lacrimi în ochi.

în recreaţie, micile lighioaie, cu lumînărele la nas, se îmbulziră în jurul meu, şi astfel băgai de seamă, de Ia începutul începutului, că eram cineva. Nu chiar domnişorul din visurile unele de pe creasta dealului, dar totuşi... cineva.

De drept ar fi trebuit să fiu scris:

Constantin Gheorghe,

dar pentru că maichi-mi îi ziceau Constandineasca, m-au crestat la răboj : Gheorghe Constantin eseu, nume pe care l-am păstrat pînă în ziua cînd, fumurile actoriei ureîndu-mi-se la cap, m-am hotărît să-1 lepăd pentrul unul mai şugubăţ şi mai sonor : *Ciprian!*

Nici în clin, nici în mînecă n-are făptura mea butucănoasă cu numele ăsta de fîrţângău, dar voi lămuri mai Ia vale această fanfaronadă.

Buchiile abecedarului le descifrai repede, dar şi mai repede descifrai slova neînţelegerilor casnice, căci taică-miu, prins de patima jocurilor de noroc, porni în rume să se procopsească de pe rurma lor, iar acum locuiam, claie peste grămadă, într-o odăiţă amărîtă de la marginea oraşului.

Trăiam din lucruşoarele pe care mumă-mea le vindea ; iar cînd nu mai avu ce vinde, mă trimise cu soru-mea Victoria la unchiul Tudorache, dascăl în sătucul Frecăţei, să învăţăm acolo carte mai departe.

Comuna Frecăţeilor era hăt departe, tocmai la hotarul dinspre Ialomiţa, iar unchiul Tudorache era un gospodar fără pereche. Avea o droaie de copii şi, ca să-i ţie, trebăluia toată ziulica. Dimineaţa la şcoală, după-amiezile sub şopron, împletind funii de cînepă sau pălării de paie.

Un om frumos şi vesel, sprîncenele şi mustaţa ca pana corbului şi o gură sănătoasă, ou dinţi albi ca mărgelele. Cam strîns de mînă însă, ca şi ţaţa lina, ncvastă-sa, soră bună cu mama.

N-aş putea spune că le căzusem pacoste pe cap, căci Victoria Si ajuta ţaţei la toate celea, iar eu suflam din greu la dărăcătul cînepii şi împletitul funiilor. Nu ne scoteau pe nas — că făceam treabă bună — dar nici nu ne cocoloşeau sau ne îndesau, ca pe copiii lor. Mîncam cu toţii laolaltă, dar, la zile mari, tîraţile, picioarele şi pieptul orătăniilor picau numai în străchinile puradîchilor lor, iar nouă ne cădeau regulat numai aripile şi ginurile. Cît despre ficaţi ori pipote, nici pomeneală.

Nu ne plîngeam, dar, tot jinduknd, deseori ne pomeneam cu cîte o lacrimă în străchioară. Aş putea spune, în limbaj de teatru, că jucam concentrat şi sobru amîndoi — şi eu, şi surioara.

Trist şi amar teatru !

Erau poate mai puţin gustoase bucatale de pe plita sărăcăcioasă de la Buzău, dar cum ne mai rîdeau ochii

şi cu ce poftă le hăpăiam, primite din mîna binecuvîntată amaichi-mi !...

Nu era rău nici unchiul Tudorache, nu era rea nici biata ţaţa Lina, dar ce departe erau de tuşa Lisaveta ori fie-sa Pătruţa, care ne îndopau ca pe curcani !...

într-o după-amiază, intrînd în „salonaş", care de obicei stătea încuiat, văzurăm cu 'mirare, şi eu şi surioara, că o 'bună parte din lucrurile noastre de-acasă se aflau în încăperea aceea ţinută sub cheie: colo lampa cu picior, într-om ungher scrinul, dincolo maşina de cusut...

Ne uitarăm tăcuţi unul la altul, şi toate aripioarele şi gîtlejurile orătăniilor m se opriră în gît. înţelegeam acum de ce odaia aceea era mereu zăvorită : chitea între pereţi preţul găzduirii noastre în sat la Frecăţei.

Dimineaţa ni se dădea la toţi unt cu pîine : verişorilor noştri mai mult unt decît pîine — nouă, mai mult pîine decît unt. într-o dimineaţă însă, după ce îşi îndestulă odoarele, cînd veni rîndul nostru, ţaţa Lina se făcu că uită de unt şi stăturăm astfel, cu mîinile încinse, multă vreme... Victoria şi cu mine ne strecurarim în grădină şi, îmbrăţişîndu-ne, unserăm cu lacrimi plinea noastră cea de toate zilele.

Către sfîrşitul lui cuptor ne înapoiarăm la Buzeu, iar la puţin după aceea, maica strânse boarfele cîte le mai aveam şt pornirăm în căruţă, ca lăieţii, de la Buzeu la Bucureşti.

*

Acesta a fost înriiul meu turneu artistic şi de aceea nu cred să-1 pot uita vreodată.

SĂRĂCIE LUCIE

îndurasem, în puţinii ani pe care-i trăisem pînă atunci, jigniri şi umilinţi; dar gustul foamei şi al frigului mi-l cunoscusem încă. De aici înainte şi pînă hăt tîrău îl cunoscui din plin.

Ne cuibăriserăm tuspatru într-o chiţimie de doi coţi, cu o silită prin care abia de te puteai strecura şi care răspundea într-o magazie. Cu multă trudă, maică-mea prefăcu această magazie într-un soi de bucătărie, printre soîndurile căreia şuiera vîntul ca în cîmp deschis.

Pesemne că banii încropiţi la Buzeu se topiseră repede, căci atunci cînd şcoala „maidanul dulapului" — zisă şi „Enăchiţă Văcărescu" — din calea Şcrban-vodă, îşi deschise porţile, coana Fiţa nu fu în stare să-mi cumpere cele două-trei cărţulii de care aveam nevoie. Caiete, însă, toc şi cerneală aveam. Aşa că temele le scriam în recreaţii după cărţile altora, iar de învăţat, fiind numai ochi şi urechi, învăţam din explicările dascălilor. Asta îmi atrase multe laude, pînă ce *îuir-o* ai — pe la nămiezi — mă pomenii că profesorul de religie mă cheamă la cancelarie, mă trage deoparte, îmi pune într-o mînă un pacheţoi de cărţi legat cu sfoară, iar în mîna cealaltă o patacă de 5 lei.

— Din parcea dascălilor ! zise el cu glas încerinel, dar să nu te împingă Aghiuţă să baţi toba, că te dăm afară din şcoală. înţelesu-m-ai ?

I-am sărutat mîna părintelui si am rupt-o la fugă ca pişcat de streche.

A doua zi bineînţeles că a ştiut toată şcoala, căci la vîrsta aceea... nu învăţasem încă să mint.

Acolo, la „maidanul dulapului", am Jegat întîile prietenii : cu fraţii Mora ; cu vlăjganul de Stelorian ; cu pirpiriul Gică Pantelimon ; cu vînjosul Ionică Ioanid, fratele pictorului cu acelaşi .nume ; ou şchiopîrtanul de Niţă Stănescu, cu mustaţa cît vrabia ; cu fraţii Fritzam ; cu huiduma de Gheorghe Hagi Stoica — *alias* Ghiţă Storin — şi cu alţi mulţi brotaci al căror nume îmi scapă.

E plină de pitoresc şi poezie înclinarea puiului de om către alţi pui de om şi cu greu aş putea acum — cînd nu-s departe de a încheia catastihele — să tălmăcesc în vorbe firul acela nevăzut care leagă o inimă curată de altă inimioară.

Fraţii Mora, Mihai şi Virgil, erau băieţi ou dare de mînă. Mihai... bătăios şi guraliv, Virgil... tăcut şi sfios ca o fecioară. învăţau bine airundoi, iar cînd mă pofteau uneori pe la ei pe-acasă, mă minunam de fiecare dată de bogăţia şi frumuseţile chitite în căsoiul acela cu două caturi de pe deal, care se înălţa falnic peste uliţele şi gropile Filarenului şi care aducea leit cu uniul din palatele întrevăzute în vis de mine, sus în deal la MereL. Nu le pizmuiam soarta băietanilor acestora spilcuiţi şi pomădaţi, dar mi se stringea inima fără să vreau cînd, din castelul lor, coboram în tinda lipită cu pămînt a chiţimiei noastre.

Atunci un năduf greu se încingea în mine : rîvna de a înfăptui ceva — ce anume mi ştiam — dar care să mă scoată din umbră şi umilinţă.

Nu purtam eu oare, înfipţi în pulpa dreaptă, colţii norocului, colţii Vasilicăi ?

Mîncam cartea cu dinţii şi mă juram pe toţi sfinţii să nu mă dau bătut pîm' ce n-oi ajunge în fruntea bucatelor.

Cu capul înfundat în perina desfundată, despicam căile viitorului, mă opream la răscruci, apucam pe-o cale, apoi pe alta, şi cu cât urcam, cu atît castelul din dealul Filaretului scădea şi se subţia, pînă se topea cu cotul. Atunci se ivea o caleaşca daurită, trasă de patru telegari albi, iar în caleaşca, o cucoană mare, cap tăiat cu al maichi-mi, în dreapta ei un prinţîşor —- leit capul frăţiorului — în stingă o prinţesă — leită surioara mea — iar pe capră, ţinînd hăţurile, un cîine mops — leit... finul Vasilicăi !

Auzindu-mă gemînd, maica mă trăgea de picioare şi, holbînd ochii mari, parcă nu-mi venea să fărîm visul cu plumbii realităţii. N-aveam însă încotro. Căci vîntul rece al toamnei preatimpurii începuse să mă strângă în spete, în hăinuţele mele de dril albastru, iar în faţa iernii nemiloase, care bătea 3a uşă, maica trebui să-mi croiască un surtuc, fără căptuşeală, dintr-una din fustele ei.

Oh, norooule, de ce eşti spart în 'fund ? Pentru ce unora le eşti mumă, iar altora ciumă ?

Dar către Crăciun îi făcui coanei Fiţa o bucurie nesperată : se pomeni într-o zi cu mine gătit nevoie mare — cu haine groase ou vipuşcă, cu manta ostăşească vătuită, cu căciulă ţurcănească şi cizme largi cu potcoave.

Pesemne că eram tare caraghios înhăîmurat astfel, că biata femeie rîdea şi lăcrima cercetîndu-mă ou ochii.

— Cine s-a milostivit de tine, măiculiţâ ?

— Un domn* sergent-major de !a copiii de trupă, cu care facem instrucţie.

Soru-mea Victoria şi fratele mai mic, Costică, se zgîiau la mine ca la urs, pipăiau vipuşteîe, mîngîiau căciuletale şî parcă tot nu le venea să creadă.

— Suflat milostiv ! îngăimă mama, stergîndu-şi ochii cu şorţul.

Iar printre astfel de suflete mai era şi-o vecină, o ovreicuţă cocîrjată, care ne aducea cînd şi cînd cîte un braţ de lemne, precum şi o profesoara din uliţa Radu-vodă, care ne dădea cîte-o pîine proaspătă. Mă duceam zilnic de-o luam. Şi afară de pîine goală nu ţiu minte să fi pus multa vreme altceva în gură.

Sărăcie lucie !

Jinduiam la cornuleţele cu nuci, la gogoşile pufoase, cîrnăoiorii prăjiţi, ori celelalte bunătăţi pe care micii mei prieteni le hăpăiau în recreaţie, iar eu înghîţeam

în sec, vlsînd la plăcintele cu care mă îndopase odinioară tuşa Lisaveta ori fie-sa Pătruţa.

— Tu nu îmbuci nimic ? mă îndemna adesea Hagi Stoica, vîrîndu-mi pe sub nas cîte-o halcă de şuncă de casă, care mă furnica cu mirosul ei îmbietor.

— Mulţumesc, nu mi-e foame...

— Mă, cu mine să ou faci pe prostul !

Şi, vrind-nevrrînd, matahala îmi vîra pe gît jimbla ou şuncă, care luneca ca untul pe beregată.

Gheorghe Hagi Stoica era itu numai prietenul meu cel mai bun, dar şi apărătorul meu.

— Dacă mai cutează careva să se lege de cizmoatele ori de căciuletele lui, are de-a face cu mine !

Şi înţepăturile răutăcioase încetau ca prin farmec. Puteam eu bănui în băietanul acela arţăgos pe viitorul mare actor Gheorghe Storin ?

Putea careva întrezări în şcolarul acela spătos pe năprasnicul Holofern de mai tîrziu ?

Şi putea el bănui îm greîeraşul cu cizme largi de la „maidanul dulapului" pe sîngerosul Richard al III-Jea ?

Căile întortocheate ale vieţii se apropie şi se despart, se întretaie capri'oios şi îşi canalizează matca după legi nebănuite — întâmplarea fiind de numite ori marele regizor al destinelor omeneşti. înotam anevoie prin greutăţile zilnice, dar aveam în schimb şi bucuriile mele : eram dat deseori drept pildă la învăţătură, iar cînd recitam poezia *Iarna* şi rosteam cu glasul întretăiat:

„în păduri trosnesc stejarii
E un ger amar, cumplit;
Stelele pat îngheţate.
Cerul pare oţetit"...

puneam atîta obidă în vorbuliţeie astea, că pînă şi ochii cei mai nepăsători ai micilor mei ascultători se umezeau fără voie.

Maestrul Stanislavski învaţă pe actori, In cărţuliile sale, că pentru a se transpune în pielea personajelor trebuie să-şi închipuie că li se întâmplă chiar ior personal cele de prin piese, iar eu, sărăcuţul, n-aveam nevoie de nici un fel de transpunere ca să sugerez grozăviile gerului-

Către sfîrşitul anului fui trimis la Ateneul Romîn să recit poezioara 'Cu pricina, în cadrul unui concurs şcolăresc, dar cînd căleai pe .scenă, pesemne că trăsei pe nas cu atîta sete izul acela de scândură, de pînză şi de clei, că mă apucă ameţeala.

Iar cînd îmi veni riadul şi dădui cu ochii de focurile rampei, ahtiat după căldură cum eram, întinsei amîndouă mîînile ca un ţigănuş zdrenţăros care se părpăleşte la niscai vreascuri aprinse într-un ungher de uliţă.

Nemaiştiind cum să încep, implorai muteşte marea aceea de capete şi de gîturi întinse să-imi ierte stângăcia, cînd de undeva, ca din pămînt, ţîşni glasul mîntuitor al prietenului Hagi Stoica şoptindu-mi :

„In păduri trosnesc stejarii"...

Mă agăţai ca iun înecat de colacul de salvare, dar cînd rostii cuvintele : „E un ger amar, cumplit", simţii că mă trec toate năduselile...

IN CASA CONȚOPISTULUI

Din stradela Concordiei, din spatele scolii, ne cărarâon lucrurile pe brațe în casele „mangaroaicalor" din Cuza-vodă, .uliță care începe de la biserica Domnița Bălașa și merge pînă aproape de abator.

Mangaroaicele erau două fete bătrîne, cu obrajii scorojiți, cu parul negru ca pana corbului și care aduceau cu două păsări purtătoare de ghină. Stăteau toată ziulica ca două bufnițe în balconul putred al unei maghernițe care pîrîia din încheieturi, așteptând de ani și ani să *ie* pice pețitorii, care, vai, nu se mai arătau.

Am locuit cîteva luni acolo în niște chichinețe din fundul curții, prin tavanul cărora ploaia se prelingea în voie, silindunne să ne mutăm culcușul dintr-un ungher într-altul.

Am stat din toamnă pînă-n primăvară în cocina aceea ou părerii jilavi, dar nu-mi aduc aminte să le fi văzut vreodată pe cele două bufnițe ori măcar pe una coborînd pe scări sau umblînd prin bătătură. Ele stăteau pironite în pridvor, așteptîndu-și 'logodnicii visați — și, dacă or mai fi trăind, cred că și a-stăzi îi așteaptă...

Cum, spre a ne ține zilele, maică-mea cosea și broda, o cucoană subțirică — numai ochi și bunătate — ne primi în casa ei, și acolo, după mult amar de vreme, mai dădurăm și noi de gustul unei mmcări calde. Maica

ajuta la gătit, ori gătea singură, căci doamna Marinoiu, stăpâna casei, era tare plăpîndă.

In schimb, soțul, domnul Marinoiu, scurt și îndesat, plesnea de vioiciune șî de sănătate. Era conțopist la tribunalul vechi și, iscusit și viclean, cîștiga bani buni în fiecare zi, de vreme ce pleca pe jos *tji* se înapoia ou muscalul.

Aveau doi copii, cam de seama mea — băiatul, leit maîcă'sa, fata, leit taică-su — și din pricina asta era veșnic cîrîîală în casă, bărbatul trăgînd mai mult la fată, soția la băiat.

Aveau pian cu coadă în salonaș, iar camera de alături o închiriaseră duduii Andronescu, cîntăreață ila teatru și în corul de la Sfînta Ecatsrina, — biserica de lîngă Piața Bibescu-vodă — cor pe care îl conducea tenorul Constantin Grigoriu, mai tîrziu directorul trupei de operetă 'cu aceiași nume. Grigoriu venea des în casa conțopistnjlui, se așeza la pian și repeta cu actrița melodii din revista pe care aveau s-o joace 'în curînd.

Androneasca avea un glas limpede, pătrunzător și puternic, pe cînd Grigoriu — un moldovan cît ușa — cînta ca o căpriță.

Mă minunam ascultîndu-i, pitit după vreun scrio ori garderob, și în fiecare noapte o visam pe cîntăreață, la care mă uitam ca la o zeiță. Văzîndu-mă atît de rușinos șî îndrăgostit de muzică, actrița mă mîngîia adesea pe obraji și pe păr, și parcă îi simt și azi degetele rășchirate încingîndu-mi țeasta capului cu focul dogoritor care se prelingea de sub pielea lor catifelată.

Cînd spectacolul fu pus ila punct, diveta mă luă într-o seară cu dumneaei la teatru, îmi făcu vînt la galerie, și de-acolo de sus, din pod, am văzut pentru întîia oară minunățiile de pe scenă.

Eram numai ochi și urechi, și țin minte și azi unele melodii și cuplete din *Alandala,* cum se intitula revista aceea :

„Eu sînt lancu — decalitru —
Litru, litru, litru !
Și-am stomahul cît un filtru.
Filtru, filtru, filtru f

în alegeri eu iint tare,
Tare, tare, tare, tare!
Desi slab în balamale,
male, male, male."'

Bețivanul din cuplet era faimosul avocat lancu Brătesou din Popa Tatu, demagog şiret şi mucalit, care prin diverse tertipuri obținea sa fie aJcs regulat în sfatul țării la colegiul III, fie că era în opoziție, fie ci era Ia punere.

Nu-mi amintesc toate întîmplările din acest spectacol — ca prea s-a scurs multă apă pe gîrlă de atunci — dar parcă-1 văd şi acum pe unul cu nădragii cadrilați, mânjit pe ochi cu chinoros, cum gonea de colo pînă colo, cu o tinichea legată de coadă, în hohotele spectatorilor, care băteau din palme şi strigau la desperare :

— Bravo ! Huo ! Huideo !

•Fata conțopisDului — că o luase şi pe ea la teatru — mă strîngea de mîini să-mi frîngă degetele şi se uita la mine ca la micii viconți de prin romanale pe care mi le împrumutase, dar nefericita avea un neg cu păr pe față şi asta mă dezgusta. Eu n-aveam ochi decît pentru cîntăreață, al cărui glas mă ungea la inimă şi ale cărei fru-fruuri, cînd îşi dezvelea coapsele, îmi dădeau amețeală.

Tulburătoare aducere-aminte, de ce te-ai înfipt ca un cioc de undiță în creierul şi pe retina mea ?

Oh, cum îmi venea să săr dc-acolo, de sus, din pod, şi să mă înfig în beregata burtosului cu glasul de capriță, care-i frîngea mijlocul, o răsucea şi o îmbrățişa pe regina visurilor mele ! Prea citisem, pe furiş, multe fascicule a cinci bani bucata, ca să nu gust otrava pretimpurie a geloziei.

Grație stăruințelor idolului meu, fui primit în cor la Sfînta Ecacerina, bucuros să pot aduce în casă cîțiva lei, ferick că voi putea să fiu aproape de încântătoarea primadonă.

Glas aveam bunicel, dar, din păcate, cu auzul muzical nu făceam casă prea bună, aşa că mai mult încurcam lucrurile decît făceam vreo treabă. Dirijorul strîmba din nas şi-mi făcea semn cu mîna să tac, căci o luam pe alături. Şi cum o luam cam des, într-o zi mă lovi în cap cu bagheta.

Cîntăreață ,se făcu roşie ca racul la față, îmi luă capul în mîini, îmi şterse lacrimile cu batista ei parfumată şi mă strînse cu dragoste la piept — ceea ce mă făcu să uit lesne grosolănia dirijorului.

îl uram şi-l pizmuiam pe burtos, dar nici el nu mă mistuia, şi asta nu numai din pricina urechii mele muzicale, dar şi din cauza simpatiei pe care ibovnica lui, cîntăreață, mi-o arăta. La leafă dădu băieților şi fetelor din cor ipatace de cîte doi şi cinci lei, iar mie îmi puse în palmă o băncuță de cincizeci de bani.

înțelesei : mă galozea şi el î

M-am întors fiert acasă şi cînd, cu ochii în pămînt, îi întinsei maichi-ani băncuța, ne podidiră lacrimile pe am în doi.

O duceam din greu în mai greu în casa conțopistului; acesta se uita la noi ca la nişte milogi, iar coanei Fița de •la un timp nici nu-i mai răspundea la bună ziua.

într-o zi, mînios, făcu țăndări O farfurie cu supă pentru că măria-sa ordonase să nu i se aducă mîncările prea fierbinți, iar „sufragioaica", adică maică-mea, greşise şi-i adusese supa fumcgîndă de pe plită.

Ca arşi, şi eu şi surioara ne-am ridicat de la masă şi chiar a doua zi ne luarăm catrafusele, cu toate rugămințile cîntăreței şi ale blîndei soții a conțopistuku.

RĂSCRUCE...

Noroc că era vară şi **ne** .puturăm căra lucrurile într-**un** ghioc **de** căruţă trasă **de-o** mîrţoagă costelivă, care se poticnea şi sufla din greu pe uliţele desfundate.

Cu capui în piept, şi **eu,** şi maică-mea, şi sora mergeam parcă după dric în urma căruţaşului, care pocnea din bici şi înjura **de** mama focului.

Prin stăruinţele **nu** ştiu cărui suflet omenos furăm primiţi într-**o** căscioară din uliţa Izvorului, aproape de podul **ou** acelaşi nume.

Curînd, însă, casele din Izvor urmînd să fie dărîmate **de** felcerii primăriei, care, meavlnd de lucru, trebuiau **să** facă şi **ei** ceva, ne mutarăm şatra în două **cu**tioare din strada Virgiliu, care mai dăinuicsc şi astăzi la începutul uliţii, pe dreapta, cînd vii din strada Berzei.

Aici maică-mea, atît de bună şi **de** răbdurie, trebui să schimbe caîimerr., căci **în** loc să-mi vad **de** carte umblam toată ziulica forfota *cu* ahe haimana!.?.

Şeful bandei, Mihalache, un băietan îndesat, aducea leit ou niaică^sa **—** **un** soi **de** butoiaş **pe** roate, ori **un** balot **de** hîrtie rostogolit de-a dura. Mai mult lată decît malta, cînd **se** apuca **de** treabă — că era spălătoreasă — biata femeie trebuia **fă** se urce **pe un** scăunaş ca să mestece **cu** făcăleţul, că altfel **nu** ajungea Ja buzele **caza**nului. De aceea, în dcrîderc, căpitanului nostru ii mai ziceau şi „Mihalache, ditai mamă".

Băiatul nu se supăra, căci se învăţase cu porecla, dar vai de pielea şi oasele celui care o ţinea gaie cu gluma. Atunci faţa lui Mihalache se aprindea, ochii îi sticleau în cap, iar pumnii lui de fier cădeau oa grindina.

Era vina lui că maică-sa ,n-ajungca cu capul la buza cazanului ?

Toată ziulica eram la gîrlă, înotam ca broaştele, scuipam printre dinţi, vorbeam măscări, mîneam la Manutanţă pîinea şi ciorba soldaţilor, şi iar porneam la gîrlă să ne bălăcim ca broaştele.

Seara mîneam bătaie, ziua pîinea oştenilor.

Răstimp primejdios din viaţa mea, în care deprinderile rele biruie de obicei pe cele bune, şi oine ştie ce s-ar fi ales de capul meu dacă întîmplarea nu mi-ar fi venit în ajutor...

„Ditai mamă" era băiat bun, inimos, săritor, dar vorba lui era grosolană, rîsul tăios, gesturile scabroase ; iar în ziua cînd unul din ciracii lui ne ţinu o savantă prelegere de cum se poate şterpeli o pungă ori un ceas, mă cutremurai din toate încheieturile şi dădui bir cu fugiţii din banda lui „Mihalache ditai mamă".

Cînd toamna, cu .aceleaşi cărţi în ghiozdan, intrai in aceeaşi clasă — căci rămăsesem repetent — mă podidiră lacrimile văzîndu-mă înconjurat de alţi băietani, de alte feţe decît cele pe care le cunoscusem.

Jurai **pe** viaţa maichi-mi, căreia îi pricinuisem o du**rere** nespusă, să mă pui cu burta pe carte şi să şterg ruşinea cc-i pricinuisem.

Ieşit în anul acela întîiul la învăţătură, fireşte, fără premiu, dar în anul următor venii acasă cu fruntea încununată — spre marea bucurie a mamei, care îşi aducea acum aminte ca de un vis urît de „Mihalache ditai mama".

INIȚIERE ÎNTR-ALE ARTEI...

Nu prea cred în destin. Soarta și-o croiește de obicei omul, cu mîna lui. Totuși, îmi pare ciudată potriveala ca tovarășul meu de bancă, din anul de repetenție și pînă la terminarea liceului, să fi fost una și aceeași persoană : Dumitru Demetrescu-Buzeu — *alias* Ciriviș, *alias* Urmuz de mai tîrziu — un pui de om de o rară originalitate, care a avut o mare înrîurire asupra vieții mele.

Taică-său, un om scund și ciufut, era medic comunal, avea casă ou două caturi pe Antim și o droaie de copii, dintre care Mitică era feciorul cel mai vîrstnic. Acesta mă poftea uneori la ei acasă, îmi arăta unele tablouri în ulei pictate de el, îmi cînta la pian. Și astfel, pentru întâia oară, mi-a fost dat să ascult muzică aleasă și să aud rostindu-se numele lui Beethoven, Mozart, Liszt și al altor corifei.

Sonata lunei și *Patetica,* îndeosebi, răscoliră în mine simțăminte nebănuite și, încetul cu încetul, începui a descifra tainele frumosului prin sunete.

într-o zi, în sala de desen, îmi găsii prietenul trist și visător.

— Ce ai ? l-am întrebat.

— Privește ! îmi răspunse el, arătîndu-mi copia în ghips a statuii Venerei din Millo, zvîrlită într-un colț.

Nici n-o luasem în seamă pînă atunci.

— B-Otunzimea liniilor e divină ! urmă el ou ochii înlăcrimați.

— Nu cumva ești, măi, îndrăgostit de Venus ?

— Și de ce nu ?

— ...Dar e o lespede de piatră.

— De *perfecțiunea liniilor* ei sînt eu îndrăgostit !

De aici înainte ședințele muzicale și preumblările prin expoziții și muzee începură a fi preocuparea noastră de căpetenie. Ascultam prelegerile dascălilor, rosteam papagalicește buchile cărților, dar gîndurile noastre rătăceau aiurea.

Mergeam și pe la spectacole de teatru uneori, dar Ciriviș strîmba din nas, în timp ce eu strigam cît mă lua gura :

— Bravo Nottara ! Bravo Aristizza !

Romaneasca, scurtă și grasă, avea un glas de o neasemuită muzicalitate — în rolul Julietei mai ales — dar prietenului meu nu-i plăcea. El găsea că marea actriță semăna mai degrabă cu un butoiaș de pus murături decît cu suava Julietă. Eu mă făceam foc de ciudă, iar amicul se prăpădea de rîs.

• — Teatrul e o artă minoră, spunea el. Piesele valoroase trebuie citite, nu jucate, căci defectele ori calitățile actorilor le alterează conținutul.

— Asta-i o impietate !...

— Este un adevăr. Vino ia *simfonice,* drăguțule, dacă vrei să guști adevărata artă.

îi urmai sfatul.

începui a sări ca și el .pe-o ferestruică dosnică din spatele Ateneului și ascultai astfal mai toate repetițiile generale de sub conducerea maestrului Vachmann.

Ce să înțelegi însă la treisprezece ani din *Simfonia fantastică* a lui Berîioz, de pildă ? Mitică însă înțelegea, căci de la șase ani zdrăngănea la pian, iar maică-sa, melomană, îl lua la toate concertele.

De pe urma lecțiilor, a meditațiilor, cum li se spunea, câștigam lunar aproape douăzeci de lei, din care nu-mi opream decît unul, să mă sui la Național, sus, la cucurigu. Doamne, ce înghesuială, ce călcaturi pe bătături,

ce stîlceală, adesea, la intrare, nemaiputînd atinge pămîntul cu picioarele !

Urcam gîfîind neisprăvitele trepte de piatră, ți cînd, cu sufletul la gură, ajungeam în sfîrşk în „pod", acolo începea altă bătălie : goana după un loc mai bun, să poți vedea şi auzi ca lumea şi — coincidență ciudată ! — întîia piesă pe care am văzut-o fu *Strigoii* lui Ibsen, cu care am terminat, după mulți ani, Conservatorul.

N-am priceput mare lucru, fireşte, dar mi-a rămas întipărită imaginea maestrului Nottara, în veston de catifea şi pălărie de paie, rătăcind prin scenă şi strlgînd cu desperare :

— Dă-mi soarele, mamă ! Soarele ! Soarele !

Sala era pe trei sferturi goală la valoroasa lucrare a marelui dramaturg scandinav; în schimb, la *Două orfeline, Ocolul pămîntului, Cuvîntul mortului,* sau alte asemenea bazaconii, era omor dc lume...

VIORICA SAU DEBUTUL MEU CA SCRIITOR DE TEATRU...

Locuiam acum în fundătura Seneca, pe Dealul Spirei, la „coana Marița", o bețivă buzată, care vara şi iarna umbla cu sînn despuiați şi te trăsnea de la o poştă cu aromele ei de trăscău.

Şi ce guriță mai avea, Dumnezeule ! Toți popii şi protopopii din lume nu te mai scăpau din gura ei.

Iar în colț. pe Uramus, lîngă prăvăliile lui Niță Sterie — cel mai bogat om din mahala — locuia căpitanul pensionar Isvoranu, ai cărui copii îi meditam. Pe băiatul cel mare îl chema Pulu, pe cel mic nu-mi aduc aminte cum, iar pe fată, țiu minte bine, o chema Viorica.

Şi cum n-aş ține minte cînd fata, de vreo treisprezece anişori, era frumoasă coz şi — deşi mă răsteam uneori la ea — aş fi dat nu ştiu ce să mă lase s-o sărut o dată. Familia mă avea în mare stimă din pricina străşniciilor mele de *didațcalos,* dar habar n-aveau ce mocnea în don profesor, copiii mulțumindu-sc să spuie babacilor despre mine :

— Mic, mic, dar al dracului !

Scund, îndesat şi cîrn, păream un buldog gata să muşte, dar numai sufletelul meu ştia ce pătimeam cu țîneii pe carc-i dădăceam.

Drept mulțumire că ieşiseră cu fața curată — şi Puiu, şi Vioriei, şi odrasla cealaltă — mama lor mă pofti să

Ă

petrec vara cu ei la CJejani, în Vlaşca, 'la o soră a sa măritată cu un inginer de poduri si şosele. Aici, spre a-mi împlini visul — adicătelea s-o pot îmbrăţişa pe Viorica — am scris cîteva scenete îm care jucam tus-patru, dar în care îmi păstrasem partea leului, făcînd pe îndrăgostitul în toate scenele.

în timpul repetiţiilor fata se lăsa, nu se lăsa sărutată, dar cînd se împotrivea, strigam cu glas de stentor:

— Aşa scrie la text !

Fraţii îmi dădeau dreptate, şi mica diletantă trebuia sa se supuie. Doamne, cu ce foc îşi mai strîngea profe-soraşul la piept eleva !

Textul, de bună seamă, nu făcea două parale, dar interpretarea era, va rog să credeţi, trepidantă, auten-tică...

în seara spectacol **LI** lui, neamurile, îneîntate că odras-lele lor se produceau şi ca artişti, rîseră cu poftă de toate fleacurile şi mă hiritisiră în pauză şî ca autor, şi ca regizor, şi ca actor.

La a doua scenetă, însă, cucoana Isvoranu, femeie bi-sericoasa, începu să cam dea semne de nelinişte ; iar cînd, pentru a treia oară, văzu că-î acopăr obrajii Viorićăi de sărutări, se ridică mînioasă şi strigă cît o lua gura :

— Hei, mai domo] cu pupăturile !

Vorbuliţele astea, ţîşnite ca din puşcă, fură acoperite de rîsete, care anulară toată truda noastră colectivă.

Iar mai tîrziu, cu ani în urmă, cînd nu mai fui dascăl şi se întîmpla să mă întîlncsc cu unul ori cu altul din familia Viorićăi, în loc de bună ziua, îmi striga de de-parte :

— Hei, mai domol cu pupăturile !

Acesta a fost, la drept vorbind, debutul meu ca scri-itor de teatru şi totodată adevăratul meu debut artistic, avînd îndrăzneala să cumulez, la o vîrstă destul de fra-gedă, cele trei mari compartimente de specialitate — scrisul, regia, actoria — diviziuni ale muncii, care, în Joc să meargă mînă în mînă, se războiesc adesea între ele pentru supremaţie : în caz de insucces, autorii dînd vina pe actori şi regizori, actorii pe autori şi regizori, regizorii pe actori şî autori...

BĂIAT DE VIAŢĂ...

Nu împlinisem încă paisprezece ani, cînd o luai iar anapoda. O mai slăbii cu învăţătura şi trecui din rîndul „tocitorilor" în al „băieţilor de viaţă" — spre marea bucurie a chiulangiilor.

Pe stradă ne ţineam de codănace, în clasă ne ţineam de farse.

Aveam de limba greacă, la care eram chinezi cu toţii, pe profesorul Vîntu, un om de-o rară bunătate, căruia îi făceam tot soiul de pozne grosolane : uneori scoteam ivărul din clanţă, sechestrîndu-1 în clasă, ori vîram ace în perina jilţului de pe catedră, ori cîţiva dintre noi, presăraţi ici-colo, ne astupam nasul cu batistele înmuiate in cerneală roşie.

— Dar ce oi, măi băiete ? întreba dascălul cu milă pe elev.

— îmi curge sînge din nas, domnule profesor.

— Sărăcan de tine ! Meni la cijmea, măi frate !

Şi urma să explice, plimbîndu-se printre bănci, cînd da cu ochii de alt suferind :

— Dar tu ce ai, frăţioare ?

— Şi mie-mi curge sînge...

— Apăi meri şi 'tu la cijmea, drăguţule !

Şi iar explica, plimbîndu-se :

— Dar cu tine ce-i ? întreba pe-un al treilea.

— Mi-e tare rău, bădie...

— Meri şi tu de te spală !

Abia fa al patrulea sau la al cincilea bolind începea să se dumirească.

Clătina din cap zîmbind şi zicea ;

— Ei fir-aţi să fiţi !

Clasa hohotea.

Iar pînă la urmă rîdea si el ca un copil, iradiind atîta simpatie şi înţelegere, că-ţi venea să-1 mănînci.

în schimb directorul, Vasile D. Păun, umbla cu un dulău după el prin coridoare, înjurînd şi Jovind pe coi întîrziaţi. Fusese dascălul de limba romînă a! principelui moştenitor, şi din pricina asta nu-i mai ajungea nimenea la nas, băgînd în sperieţi pe profesori la fel ca pe şcolari.

Fecior de ţăran, îşi renega obîrşia şi, dîndu-şi ifose de cioclovină, batjocorea şi umilea, cu voluptate, pe elevii nevoiaşi mai cu seamă.

— Ce este .ta.t-tu, mă ? Sacagiu ? Sacagiu aî s-ajungi şi tu, trîntore !

Iar dacă te încumetai să-i răspunzi, el, înfoîndu-se, îţi striga :

— Cu mine, măi, .să vă luptaţi *prin presă!*

Pedagogie, vai de ea !

Cînd trecurăm în cursul superior, din iniţiativa lui Constantin Moteanu, feciorul directorului fostului pension de fete cu acelaşi nume, precum şi al altor domnişori studioşi, se înfiripă o societate şcolărească, botezată pompos „Vivat Dacia", cu scopuri „culturale şi patriotice".

Cîţiva dintre băieţii „serioşi" întocmiră statutele *ad-boc,* după chipul şi asemănarea altor societăţi *e'ttisdem }arinae,* în program figurînd, în afară de nelipsitele „conferinţe", şî unele producţiuni muzicale, teatrale şi coregrafice.

Cîtva timp lucrurile merseră găitan, flăcăii străduindu-se din răsputeri să-şi îmbogăţească cunoştinţele şi să devie „factori culturali"...

Urmuz însă, care zeflemisea asemenea exhibiţii, spuse din senin la una din şedinţe :

— Ce ar fi, maeştrilor, dacă am evada puţin din tipare şi am înlocui, de pildă, cotizaţia ?

— Găseşti că c mulr un leu pe sâptămînă, cînd avem atîtea goluri de umplut ? protestă preşedintele.

— Nu-i mult draga prietene, dar nu-i vorba aici de cantităţi?, ci de calitate. Or, calitativ leul mi înseamnă mai nimic. De aceea trebuie neapărat înlocuit.

— Cu ce ?

— Ştiu eu... cu un mosorel, cu un ghem de aţă, ori...

— Fii serios! Noi smtem factori culturali, nu textil işti.

— Şi mosorelul nu-i factor cultural ?

— Dacă ai o propunere serioasă, fă-o, dar nu ne bate capul cu trăsnăile tale. Avem nevoie în primul rînd de-o bibliotecă şi de aceea sînt de părere să îndoim cotizaţia.

— Chiar de-am înzeci-o, tot nu încropim nimic. Societatea culturală „Vivat Dacia" — urmă Urmuz muşcîndu-şi buzele, ca să nu pufnească — are o firmă simbolică, şi miza ei socială, cotizaţia, trebuie sâ fie de asemenea simbolică.

— Ce propui ?

Urmuz, *alias* Ciriviş, încruntă sprîncenele, se făcu că reflectează, apoi, după cîteva clipe, rosti sentenţios:

— Propun un cap de raţă !

Se produse o învălmăşeală în lege, şi n-a lipsit mult ca de la vociferări şi apostrofe să se treacă la o încăierare în lege.

Astfel, numita societate mai dură o bună bucată de vreme, directorii şi profesorii asistînd uneori la conferinţe.

Cum însă peltelele acestea deveneau din ce în ce mai plicticoase, o parte din noi, în .frunte cu Ciriviş, de la şedinţe o luam razna pe uliţe şi, spre a ne „dezintoxica" de cele culturale, de cum se însera opream trecătorii pe drum şi... le ceream actele.

Deşi cu chiverile de şcoală pe cap, făceam această operaţie cu atîta convingere, că mulţi drumeţi se opreau locului, îşi scotoceau buzunarele şi se legitimau, iar noi îi băteam părinteşte pe umăr, ori pufneam în rîs şi o

luam la goană, chelăilăind ca dulăii ori mieunînd ca pisicile.

Exhibiţiile acestea fiind mult mai plăcute decît şedinţele culturale, numărul pahucilor sporea zi de zi, în ciuda domnişorilor „gravi şi unsuroşi" — cum le spunea Urmuz — care se împuţinau treptat, treptat.

De aceea, cînd într-una din sîmbere el puse din nou pe tapet chestia cotizaţiei, cu majoritate zdrobitoare se votă înlocuirea leului cu... un cap de raţă.

Bineînţeles că .stâlpii viitorului, viitoarele excelenţe, nu luară treaba în serios şi nu aduseră miza socială cerută de noul statut —- ceea ce, după trei abateri consecutive, le atrase excluderea din societate.

Cu fondurile culturale făcurăm o petrecere cîmpenească, ar.serărn statutele, şi astfel faimoasa societate patriotică „Vivat Dacia" îşi dete obştescul sfîrşit.

LA MĂNĂSTIRE...

Deşi banda pahucilor era acum în floare, totuşi, escapadele nu le făceam de obicei decît în patru : Mitică, poreclit Ciriviş, lunganul de Alexandru Bujoreanu, poreclit Bălălău, încuiatul de Costică Grigorescu, zis Pentagon, şi cu mine, poreclit Macferlan.

Ciriviş susţinea că numele fiecărui om trebuie să rimeze cu făptura lui fizică şi morală şi de aceea găsea că este imoral ca un vlăjgan mucalit, căruia îi bălăngăneau braţele pînă peste genunchi, să se numească altfel decît *Bălălău,* după cum iarăşi un individ căpăţînos şi încuiat nu se poate numi Popescu sau Ionescu, ci numai *Pentagon.*

Şi astfel, într-o sfîntă duminică, cei patru prieteni pornirăm pe jos la mănăstirea Căldăruşani, să-1 vedem pe mitropolitul Ghenadie, surghiunit acolo.

Arhondarul, un călugăr sanchiu cu părul roşu, ne primi cu răceală şi, măsurindu-ne din tălpi pînă-n creştet, cu ochii lui iscoditori, întrebă :

— Dumneavoastră ce sînteţi ?

— Ziarişti! răspunse Ciriviş cu flegma lui obişnuită.

— Dar sînteţi ou şepcile de şcoală pe cap...

— Nu sînt ale noastre. Le-am luat cu chirie, să părem mai tineri.

— Şi ce doriţi ?

— Ne-am -sastisit de viață si, înainte de a-i pune capăt, vrem să ne spovedim, să stăm de vorba cu sfinția-sa, răspunse Bălălău.

— Mîine dimineață, După-amiezile, înatltpreasfîntu! nu primește. Și cum să vă anunț ?

— Un grup de ziariști.

Călugărul ne măsură din nou de sus pînă jos și zise îndoielnic :

— La ce gazetă scrieți ?

— La „Vivat Dacia" !

— N-am auzit...

— Veți afla în curînd. Sîntem la întîiul număr.

— Dar ceva de-ale gustării n-ați binevoi să ne dați, părinte ?

— Sîntem frînți de oboseală, urmai eu, am venit *per pedes* și-am vrea să îmbucăm ceva înainte de a pune capul jos.

Călugărul ne privi chiondărîș și plecă bombănind.

— Cu dihania asta o să avem de furcă, spuse Bălălău, n-ați văzut ce ochi are ?

Peste vreun ceas, arhondarul aduse o strachină cu lapte bătut, patru linguri și un boț de mămăligă.

— Sărutăm dreapta, părinte, zise Ciriviș, dar ceva vin n-aveți ?

— Vin ?

— Cu lapte acru merge...

Popa ne privi pe sub ochi și plecă îmbufnat.

A doua zî dimineață ne-aduse patru raci.

— Cîte unul de căciulă ! exclamă Bălălău.

— Și cu un rac tot sărac ! oftă Pentagon.

— Sîntem rupți de foame, înattpreasfinte, sc milogi Ciriviș. Ceva brînzică n-aveți ?

— Pe bani, la cășerie !

Forfotind pe ici, pe colo, mai mult după miros, dădurăm într-un soi de subpămîntă de un schimnic pe jumătate gol, cu barba pînă la brîu și niște ochi de viezure.

îl salutarăm ca prin piesele de teatru, flotînd în monom pe genunchi, iar el, ducînd un deget la gura, ne arătă prin semne să nu facem gălăgie.

— Ceva brînzică, taică ? șopti Bălălău.

— Este,., dară pe bani !

Ne privirăm jalnic și începurăm a ne scotoci prin buzunare. Iar după un timp, Pentagon, pocnindu-și dinții cu degetul cel gros, îi dete a înțelege ca n-avem aici un sfanț.

Schimnicul clătină din cap cu neîncredere, dar cum noi, frîjigîndu-ne de șale, mimam că ne taie rău la ramazan, bătrînul clipi din ochi cu bLiuăvoie și ne întinse două feLii de caș proaspăt, pe care le hăpăirăm ca niște dulăi înfometați.

— Ceva țigări ?

— Avem, avem, tâicuțule, răspunserăm în cor și-i zvîrlirăm doua pachete neîncepute.

Trasarăm, în cinci, cîte-o lulea de tiutiun, țuguindu-ne buzele la fel cum și le țuguia schimnicul.

— Dacă mai rămîneți, treceți către prînz pe-acilea, că arhondarul vă lasă nemîncați...

— Așa-i că-i o jivină, tăicuțule ?

— Un spurcat!

îi sărutarăm rînd pe rînd mîna, ce mirosea a zer, și-o luarăm înspre lac.

— Cc-ar fi să ne plimbăm cu luntrea ?

— Și dacă ne cheamă mitropolitul ?

— N-are decît s-aștepte !

— Și dacă se supără ?

— îi trece. Aici nu-i îmbulzeală, nu-i asalt de jalbe, nu fuge de enoriași, fuge el după ei...

De departe, arhondarul, cu poalele sumese, se vedea gonind înspre noi.

— Va să zică, i-ați pomenit înaltpreasfîntului de redactorii de la „Vivat Dacia" ?

— I-am pomenit! răspunse gîfîlnd călugărul.

— Dar lapte acru mai ai cumva, părinte ?

Călugărul încruntă sprintenele și o luă la fugă înapoi, în vestibul, înainte de a păși în sală, Ciriviș șopti călugărului, mîngîindu-i țăcălia :

— Lapte acru ! Lapte acru !

Și intrarăm.

Deși ne lăsaserăm șepcile afară înaltpreasfîntul, dînd cu ochii de uniformele noastre cu vipușcă albastră, că învățam la „Lazăr", nu-și putu stăpîni mirarea :

— Sînteți ziariști ?
— Aproximativ... replică Bălălău.
— De ce vă dați drept cc nu sînteți ?
— înaitpreasfinția-voastră... nu vă dați? întrebai eu, cu nevinovăție.
Fostul mitropolit holbă ochii, dar, întîlnind privirile noastre senine, își frînsemînia și zîmbi.
— Ce cătați aici ? zise el după un timp.
— Am venit să vă vedem, lămuri eu.
— în ce scop ?
— Fără nici unul afară de dorința de a ști cum arată o mărime cînd nu mai e la putere...
— Ești deștept și-mi place cum vorbești, tinerelule. Nu-mi pare rău că v-am primit. Fiindcă, de felul meu, nu pot să sufăr gazetarii.
— Acum. Dar altădată ? interveni Pentagon.
— E drept. Pe vremuri nu-i uram.
— Vedeți...
— Sînt niște mîrșavl lingăii ceia pe care de atîtea ori i-am îndopat cu bani. Mă tămîiau cu toții pe atunci, astăzi mă spurcă...
— Trebuia să le îndoiți dijma... sfătui Ciriviș.
— Chiar de-aș fi însutit-o, geaba ! Este ordin de sus!
— Lumea vorbește multe... insistai eu.
— Nu cred în gura lumii. Fapt e că micul prinț trebuia botezat în legea lor, fără afundarea în apă de trei ori. Așa urma să fie. Eu însă sînt preot ortodox și, cînd am luat pruncul în brațe, nu m-am putut stăpîni și... bîldîbîc în apa cu dînsul de trei ori 1
— în numele Tatălui...
— Al Fiului...
— Și al Sfîntului Duh !
— întocmai. După pravila noastră, nu după pofta lor!
Și rostind acestea, mitropolitul rîdea ca un copil.
Vorbirăm cu sfinția-sa despre multe și de toate, că era tobă de carte, dar de sfintele odoare, despre care gura lumii spunea că le dosise, nu pomenirăm nimic — nici noi, și nici preasiîntul.

La plecare îl rugarăm să ne ierte că am îndrăznit, niște mucoși, să ne întindem Ia vorbă cu o fată atît de respectabilă și un om atît de luminat...
— Ați făcut bine, zise fostul înalt prelat, că aici vremea trece anevoie...
— Sus în deal, însă, sus la Mitropolie ?... întrebă Ciriviș.
— Acolo trecea prea repede.
— îmi îngădui să vă întreb, reluă Mitică, acolo... oare ne-ați fi primit ?
— Știu eu...
— Nu ne-ați fi primit !
— Poate. Da, da... cu greu v-aș fi primit... Fiindcă omul, cînd are puterea în mînă... ușor păcătuiește... oftă taica Ghenadie.
în tindă, dînd cu ochii de arhondar, care stătea îndoit ca un arc, zise domol :
— Să-i ospătezi ca lumea pe domnii ziariști !
Acesta se îndreptă din șale șl porni în trap săltat către bucătării, în timp ce noi o îuarăm înspre lac, să ne plimbăm cu lotca pînă la vremea mesei.
Un călugăr subțirel, care pescuia la mal cu năvodul, ne atrase luarea-aminte să nu ne suim dc:ît cel mult doi într-o barcă și să luăm seama cum vîslim, că lacu-î foarte adînc.
Un vînt călduț sufla de la țărm către balta, ceea ce, după spusa schimnicului era bine la dus, dar cam prost în larg și la întors.
Eu mă su-i cu Ciriviș, Bălălău — cu Pentagon.
Un timp treaba merse strună, dar deodată lotcile începură a se învîrri pe Ioc.
Ciriviș făcea haz de necaz, iar în mine inima era cît un purice.
— Ce ne facem ? strigă după un timp Bălălău.
— Ne învîrtim într-un cerc vițios ! răspunse Ciriviș, faeîndu-și mîna pîlnie.
Vîntul, care se întețise, ne mîna înainte, dar cum încercam să vîslim, ne învîrteam pe loc.
— Nu merge ca-n Cismigîu, la băni ! urlă Pentagon, făcînd semne desperate către călugăr să ne scoată din încurcătură.

Acesta, însă, îşi vedea liniştit de treabă şi zîmbea.
— Hei, părinte, mai lasă crăpcenii şi vin' de pescuieste „crapii" !
Pescarul afunda năvodaşul, îl ridica şi-l răsturna tacticos în lotca lui.
Vîotul şuiera, şi cojile de nucă în care navigam se clătinau, ameninţînd să ne răstoarne.
— Unul la proră şi altul la pupă — strigă Ciriviş — c-altfel păţim ruşinea...
Bălălău, cereînd să iasă din cercul viţios, făcu o smucitură aitît de puternică, că (luntrea luă apă.
— Marinarii pe covertă ! strigă Ciriviş. Sumete-ţi mînecile, Pentagoane, fă-ţi palmele pîlnie şi scoate apa afară !
Ne apropiarăm de lotca lor, şi din ochii holbaţi ai prietenului înţeleserăm că-i venise ameţeală.
— Hei, părinte, strigai eu, dacă te închini la Maica Precista şi ţii sfintele posturi, dă-ne o mînă de ajutor.
— Nu ne aude, vîntul bate dinspre ţărm.
— Dar de văzut, ne vede, trăsni-l-ar mama Ana !
Inţelegînd că nu-i chip să-l urnim, începurăm să-l huiduim pe popă, să-i dăm cu tifla, să ameninţăm cu pumnii, să lătrăm, să mieunăm.
Bălălău, scos din fire, se dezbrăcă la piele şi se aruncă în baltă, înotând.
— Ce-ai de gînd, părinte, ne laşi să ne înecăm ? urlă el cînd fu mai pe aproape.
— Ia lasa-te în adînc !
Bălălău se lăsă şi, spre bucuria lui şi a noastră, se vădi că apa-i venea doar pîn' la brîu.
— De-ăştîa mi-eşti preasfinte ? strigă Ciriviş, şi într-o clipă tustrei ne zvîrlirăm în apă.
— O baie matinală nu strică ! zise călugărul.
Şi începu a rîde.
Se repezi ca fulgerul cu .lotca lui, trase ila ţărm luntrile noastre şi, după ce ne îmbrăcarăm, zise :
— Şi-acu poftiţi la ţuică !
Era chelarul mănăstirii şi şef-bucătar.
Pofti şi pe arhondar la masă, dar acesta scutură din cap şi ne întoarse spatele.

Gustarea fu delicioasă, iar vinul, după peşte şt spaima ce-o trăsesem, ca ploaia după secetă.
Călugărul era simpatic, frumos şi ştia carte, nu glumă.
— Ce v-a adus aicea, părinte ? îl întrebă Mitică la cafea.
— Multe. Da-n primul rînd, ştiţi ce ?
— Dragostea.
— Nu. Sila de oameni.
— Şi-n rîndul doi ?
— Sînteţi tineri şi n-aş vrea să vă stric. N-aş vrea să-mi urmaţi pilda.
— Zi-i, părinte ! îl îrnbiai eu.
— Să vă spun drept ?
— Fireşte. Nu faceţi cum făcurăţi cu luntrea...
Popa zîmbi, apoi, întinzîndu-şî braţele, spuse căscînd :
— La sfînta mănăstire m-aduse... sfînta lene !
Pe arhondar n-a fost chip să-l mai vedem la faţa.
De aceea, *pro memoria,* la plecare puserăm un jilţ masiv pe masă, pe jilţ lampa cu gaz, aprinsă, iar alături un bileţel ;pe care scriserăm cu Utere chirilice :

„Părinte Mitrojane,
Ca bărbudca-n cioc.
Iţi place coţofane
Cu măduvă de soc"

ALTE TRĂSNĂT

In curtea Circului Sidoli, lîngă podul Mihai-vodă, stătea pe vremuri zgribulit, bătut de Dumnezeu *şi* neluat de nimenea în seamă scheletul unei sănii.

Iarna şi.vara se scorojea sania în bătaia vîntului, a ploii şi a zăpezilor, aşteptînd — înainte de a fi aruncată la fier vechi — să mai simtă o dată trup omenesc încălzindu-i droturile rebegite.

Oamenii treceau pripiţi, mînaţi parcă de diavol de la spate, şi nimeni n-auzea ruga mută a săniei. Dar iată că într-o seară doi tineri — să tot fi avut şaisprezece ani fiecare — se opriră în faţa circului, priviră tăbliile cu cai şi amazoane, se uitară unul la altul, zîmbiră şi porniră spre casa de bilete.

Unul din ei se răzgîndi şi zise :

— Nu pot suferi mirosul de balegă !

— Mie-mi place, răspunse celălalt. Am crescut la ţară şi mi-au rămas aromele în nas.

— Intră atunci şi desfată-ţi nărire. Eu te aştept în sanie.

.— In care sanie ?

— Vin' să ţi-o arăt.

Cînd ajunseră în partea locului, cel cu aromele întrebă mirat :

— Vrei să m-aştepţi aici ?

— Da.

— Pîn* ce-oi ieşi de la circ ?

— Da.

— în rabla asta ?

— ...

— Dar o sa mori de urît. Haide mai bine să privim amazoanele...

— Nu pot să sufăr spectacolele cu taxă de intrare. Nu din calicenie, dar au ceva făcut în ale, ceva fabricat: „vino să mă vezi !" Pe cînd sania asta e un spectacol mult mai inedit. De mult îmi face semn şî mă îmbie să stăm >de vorbă împreună. Vreau să-i împlinesc dorinţa.

— Să stai de vorbă cu isania ?

— Da.

— ...Vai de capul tău !

— Privind-o numai, ochii mei încearcă senzaţii mult mai proaspete decît în sala aceea îmbîcsltă, unde gură-cască aplaudă şi rîde exact la aceleaşi schime şi glume unde gură-cască aplauda şi rîdea acum trei sute de ani. Uită-te la sanie !

— Ei şi ?

— Nu-i vezi albul ochilor ?

— Albul ochilor săniei ?

— De ce te miri ? Tu crezi că sania este un lucru. Aşa al învăţat. Aşa ţi s-a spus. Dar eu nu cred în învăţătura asta. Inima mea se contopeşte cu a firii, şi în inima firii totul viază. Sania e o fiinţă. Suie-te în ea !

Se suiră şi se aşezară pe perina jercălită, amîndoi deodată. Arcurile neunse ţipară ascuţit.

— Vezi că am dreptate ? Se ridică apoi automat şi strigă către celălalt, care se prăpădea de rîs : Ce stai ? Repede la farmacie şi adă o unsoare, să-i ungem mădularele... Ori stai, mergem împreună !

Pe drum, întîlnind o doamnă, se descoperiră respectuos şi filozoful spuse :

— Vă rugam doamnă, daţi-ne o mînă de ajutor.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— O mătuşă a noastră este în dureri...

— Este însărcinată ?

— Nu ştim... Noi nu nc pricepem. Dar suferă cumplit.

— Şi ce pot cu să fac ?

— Ce-aţi binevoi. Veniţi, vă rog, veniţi !

Mişcată de durerea zugrăvită pe faţa celor doi tineri, doamna îi urma în curtea circului.

— Unde e femeia ?

— Sub sanie.

— Atunci un accident ?

— Probabil.

Doamna se apropie grijulie, dar cei doi liceiştî se suiră ca vîntud în caleaşca şi, flotînd pe şezut, începură sa hîţîne arcurile ruginite.

— Auziţi cum geme ?

— Cine ?

— Biata mătuşica...

Doamna dădu de cîteva ori din cap şi zise supărată :

— Păcat de cartea care-aţi învăţat-o !

Apoi se dapărtă.

Filozoful din sanie era Urmuz, zis Giriviş.

Ciriviş Ia şaisprezece ani.

^Nu cred, de cînd există dascăli şi elevi pe lume, să fi răsărit vreodată pe băncile şcolii un exemplar asemeni lui Urmuz. Am cunoscut mulţi elevi .poznaşi, mucaliţi, îndrăzneţi, dezordonaţi, dar aceştia .semănau unii cu alţii. Glumele, poznele, întrebările lor erau, asemeni cărţilor, însăilate pe aceeaşi canava.

Exteriorul lui Urmuz n-avea nimic deosebit.

O faţă smeadă, un nas proeminent, doi ochi căprui liniştiţi. Vorba îi era domoală şi atitudinea politicoasă. Nimic din neastâmpăru] factice al adolescentului rîzgîiat: „un drac şi jumătate''. Dar ori de cîte ori „gibonul", aşa-i spuneam profesorului de franceză, îl scotea la tablă pe Urmuz, acesta lua senin, în trecere, caietul lui Griinbaum Gustav de pe bancă, îl punea pe catedră, iar dascălul se minuna cum la tablă Urmuz scria atît de puchinos, iar în .caiet atît de caligrafic 1 ?

La epoca aceea, îndeletnicirea noastră de căpetenie era să ne ţinem după seminarişti ori alţi tineri studioşi ţi să ne dăm în vorbă cu ei.

— Lumea crede, spunea Urmuz, şi dumneavoastră credeţi de asemenea, poate, că literatura noastră decade zi de zi. E o credinţă greşită. Sînt tineri care lucrează zi şi noapte, iar dacă nu-şî publică capodoperele este

pentru că sînt pe cît de valoroşi, pe atîta de modeşti. Putem să dovedim asta dacă vă interesează.

Tinărul studios se oprea fără să vrea, căci glasul lui Ciriviş era atît de blajin şi ochii săi atît de nevinovaţi, că nici cea mai mică umbră de bănuiala nu se putea întrezări.

La teatru ghiceşti după inflexiunile glasurilor, cu o clipă înainte, cînd vine păcăleala. Urmuz nu se trăda prin nimic.

— Ce preferaţi : versuri sau proză ? întreba el.

— Versuri.

— Ascultaţi atunci cu atenţie şi urmăriţi, vă rog, atît adîncimea conţinutului, cît şl puritatea limbii, frumuseţea formei.

Tînărul studios, prins în mreji pe jumătate, îşi potrivea ochelarii, iar Urmuz, scoţînd o fiţuică, recita cu simplitate:

„**Cică** *ni}te cronicari,*
Dttcînd lipsă de salvări.
Se rugau de Rapaport
Să le dea un pajaport.
Rapaport cel drăgâla}
Juca un carambolaş,
Neştiind c-Aristotel
Nu văzute ostropel!
Galileu, oh, Galileu,
Strigă el atunci mereu,
Nu mai trage de urechi
Ale tale ghete vechi!
Galileu scoate-o sinteză
Din redingota franceză...
Si exclamă : Sarafoff,
Servejte-te de cartof !

Morală : *Pelicanul sau Babiţa !"*

Seminaristul uneori ne fugărea să ne rupă coastele, alteori se mulţumea să exclame indignat:

— Ei, fir-aţi ai dracului !

Poezioara era o inepţie scrisă de Urmuz la lacul Tei, pe rime date de un coleg de liceu.

Dacă micul intelectual dorea s-asculte proză, atunci Urmuz citea o altă compoziţie a sa, care începea astfel :

„Deputatul venea într-o căruţă cu cărămizi. El n-aducea veşti noi, dar oferi prietenilor săi, la sosire, cîteva pile Leclanche"...

Nu mai ţin minte restul — trei-patru rînduri cei mult — dar rezultatul era acelaşi : goană după noi !

Erau aceste escapade *en pleirt air* o persiflare a noilor curente literare (dadaism, cubism, futurism) ? Cred mai degrabă că sub variile experimente mocnea voluptatea de a scoate pe individ din .piele, de a-l rupe din sine însuşi, de a-l demonta, de a-l face să se îndoiască dc autenticitatea cunoştinţelor acumulate.

Poezia pe rime date, deputatul din căruţa cu cărămizi şî alte două-trei crîmpeie şi mai scurte formează tot materialul sorîs de care Urmuz s-a slujit pe băncile liceului.

Marele său bagaj inventiv se dizolva în acţiune.

— Ce mai spuneţi, domnişoară ? se adresă el pe cel mai firesc iton unei necunoscute cu aere mondene, desGoperindu-se şi sărutîndu-i respectuos mîna.

— Mă cunoaşteţi ? întrebă duduia cu o morgă contrariată.

— Negreşit. Nu vă amintiţi de mine ?

— Nu.

— Concentraţi-vă puţin. într-o după-amiază... pe peronul gării... N-aţi fost niciodată la gară ?

— Ba da.

— Ei, vedeţi ? ! Eraţi cu o mătuşă a dumneavoastră.

— N-am nici o mătuşă.

— Atunci cu altă rudă.

— Nu sînt de pe-aici.

— N-aveţi nici o cunoştinţă ?

— Ba da.

— Eraţi cu cineva. O doamnă în etate. în verde. Iar dumneavoastră purtaţi o bluză albă.

— Şi cum ne-am cunoscut ?

— Pe-o bancă, în aşteptarea trenului. Vă plictiseaţi. Atunci, spre a vă distra, eu prindeam musculiţele care vă pişcau obrazul şi vi le ofeream...

— Mie ?

— Dumneavoastră !

Cuvîntul cădea atît de firesc, că în ochii interlocutoarei începea să licărească ciuda că nu-şi putea aduce aminte.

— Şi pe urmă ?

— Pe urmă doamna în etate răsucea în podul palmei mici bucăţele de hîrtie, le vîra cu cruzime în bumbul rnusculiţelor...

— Grobian ! Mizerabil !

— Dar musculiţele zburau cu steguleţele, voioase, către soare...

— Pervers ! Mojic ! Abject !

ANGELICA

în cămăruța de la subsol, în care locuiam acum, stăteam deseori pe gînduri, cuprins de o neliniște ciudată.

N-aveam nimic pe suflet, dar îmi dădeam seama că trebuie să ml se întâmple ceva neobişnuit. Şi ântr-adevăr, rrecînd într-una din zile prin dreptul caselor în care locuise familia Isvoranu, cuibărită de cîtva timp aiurea, zării ieşind din chioşcul din curte o fetişcană atît de frumoasă, că, fără să vreau, mă oprii locului.

Fata nu-mi luă seama, urcă agale cele cîteva trepte de piatră şi intră în casă.

Cum cunoşteam fiecare colţişor al încăperilor .acelea, o urmării cu gîndul. O văzui .străbătînd vestibulul cel lunguet, aşezîndu-se la pianul din fund, auzii degetele lunecând pe clape, o urmai în salonaş şi-apoi în camera de culcare.

— Cauți pe cineva ? întrebă un glas pițigăiat de la fereastră.

Tresării fără să vreau.

^ O făptură cîrnă, cu gura pînă la urechi şi părul în cîrlionți, se ivi de după perdea :

— Da, domnişoară, zisei într-o doară, caut pe căpitanul Isvoranu.

— Aici stă administratorul-căpitan Gheţu. Pensionarul nu mai locuieşte aici.

— Mulţumesc.

Şi dădui să plec.

— Coca, urmă zurlia, tu ştii unde s-a mutat căpitanul Isvoranu ?

— în strada Olimpuluî, răspunse un glas argintiu dinăuntru.

Şi fata din chioşc se ivi la cealaltă fereastră.

Inima îmi zvîcni cu putere.

— Ştiţi cumva şi numărul ?

— Asta nu.

Şi dînd de mutra mea pleoştită, fugi rîzînd în casă.

Să fi citit oare pe chipul meu ce mi se petrecea în suflet î

Era prea crudă ca să poată descifra asta, dar pesemne că nasul meu borcănat, care mi-a jucat atîtea renghiuri în viață, fusese pricina cascadei aceleia de rîs răutăcios.

M-am depărtat năuc, cu ochii plini de chipul acela de înger şi de drac, şi fără să vreau, vorbele colegului meu de bancă îmi răsunară în urechi :

— *Perfecțiunea liniilor...*

Era ispititor şl chipul Vioricăi, dar trăsăturile feței sale se şterseră de pe retina mea ca şi cînd n-ar fi fost, pentru ca să nu răsfrîngă decît liniile armonioase ale micii madone pe care întâmplarea mi-o scosese acum în cale.

Săptămîni de-a rîndul trecui .pe sub ferestrele adoratei, dar n-avui norocul s-o mai zăresc.

într-o dimineață, însă, văzui ieşind din curte o şcolăriță urmată de-^un soldat, care-i ducea ghiozdanul.

Era mica madonă.

O urmai fără să vreau, ca şi cînd aş fi fost împins de o putere nevăzută.

Mă trăgea ața !

Iuții pasul şi, cînd ajunsei în dreptul dulcineîi, o privii lacom — să-ini potolesc setea, că n-o. văzusem de-atîta amar de timp.

Madona nu-mi luă seama, coti strada, apucă pe altă uliță şi intră într-o casă cu ferestre largi, prin care pătrundeau zgomote de glasuri. Cînd soldatul se depărta, mă apropiai şi citii pe o tăblie cu litere albastre : *Şcoala primară de fete, numărul...*

Am ztmbit, fireşte, dar vorbele prietenului îmi sunară din nou în ureche :

— *Perfecţiunea liniilor !*

Mă consolam cu gîndul că dacă Ciriviş se îndrăgostise de o statuie, aveam şi eu dreptul sa îndrăgesc o şcolăriţă cu linii statuare.

După cîteva luni de du-te-vîno, plimbările mele pe sub ferestre începură să bată la ochi — auzeam pufnituri şi chicoteli în dosul perdelelor — şi de aceea multă vreme nu mai îndrăznii să trec decît noaptea tîrziu, cînd luminile erau stinse şi perdelele lăsate.

Mă opream atunci, mă apropiam cu sufletul la gură de fereastră şi şopteam încetişor :

— Coca 1

Iar toată fiinţa mea se topea în cuvîntul acesta.

Oh, de s-ar fi ivit atunci la fereastră, aş fi sărit în lături ca un cerb sperios, ori aş fi murit de ruşine. Dar şoapta mea n-o auzeau decît vîntul, stelele şi felinarul, în dosul căruia mă pitulam.

Vreme îndelungată nu îndrăznii să mă apropii de făptura aceea diafană, mulţumindu-mă să o privesc de departe cum călca uşurel, urmată de soldatul pe care îl fericeam că îi ducea ghiozdanul.

Oh, de m-ar fi lăsat să-1 duc eu !

Zărindu-i chipul, se revărsa în mine un balsam, ameţitor ca un narcotic, şi prins de vraja aceasta băteam uliţele oftînd adînc.

Iubeam, nefericitul!

In taină scriam versuri, pe care nu îndrăzneam sa i le arunc pe fereastră ori să le înghesui în palma ordonanţei, care mă cunoştea ca pe un cal breaz.

în toamna următoare fui mîndru că muza mea nu mai era o fetică de clasele primare, ci o demoazelă de liceu cu breton şi şorţ albastru.

Versurile şchioape, ori gîndurile în proză cadenţată pe care Ie aşterneam pe caietele de dictando sau matematică îmi uşurau suferinţa ; iar cînd nu izbuteam să îmbin nimic, mă mulţumeam să umplu paginile cu litere de foc : *Cocuţa ! Coca ! Coca !*

Oh, sfînta candoare, sfînta nevinovăţie, sfînta revărsare a sufletului!

Ciprian la **debutul în teatru {23 de ani**

in rolul lui Grc^ers dm
fij).; ***sălbatici***
Ale **],".** **.Irc.ipi.i** 1 J *'i.m.i*
I M,.-:i,-i G C" ?-.n i
\ -.IIILTI

Mă zvîrleam nebuneşte în blestemăţiile pe care le făceam cu prietenii pe uliţe sau aiurea, dar rîsul meu nu era decît o descărcare, glumele şi trăsnăile o uşurare a inimii mele rănite.

Uneori, noaptea, învăluiţi în cearceafuri albe — ca să părem stafii — săream zidurile liceului, nc urcam în pod tuspatru, răsfoiam vrafurile de caiete prăfuite, revizuiam temele şi puneam alte note elevilor, persiflînd tipicul şi lipsa de înţelegere a dascălilor îmbîosiţi şi rutinari.

Iar după ce ne săturam de rîs şi voie bună, tăiam cu briceagul bucăţele de lemn din stîlpii podului, le stropeam cu vinul din sticla adusă în desagă şi, privindu-ne cruciş, sugeam ca din pişcoturile de pe la praznice, rostind misterios:

— Vin cu lemn ! Vin cu lemn !

Să ne fi prins directorul, ne-ar fi scos cu mîinile legate în faţa dascălilor, ne-ar fi lovit ou vergi şt ar fi perorat:

— Iată demenţii care mi-au tăiat raţele *şl* le-au luat doar capetele !

în .aceste extravaganţe copilăreşti îşi află obîrşia *Capul de răţoi,* piesă pe care am scris-o aproape cu o jumătate de veac mai tîrziu — înflorind şi împlinind, bineînţeles, cu jocul fanteziei şi al experienţei, golurile pe care firea nu le umple totdeauna.

Mă întorc însă cu evlavie la vremea adolescenţei mele şi a altora, căci din suferinţele dragostei neîmpărtăşite, precum şi ale escapadelor de tot soiul, cred ca s-a cimentat şi călit înclinarea mea către scris şi actorie...

Oare sub ferestrele Angelicăi — căci aşa o chema pe Caca — nu-l jucam pe Romeo ? Un Romeo trist, ridicol de stîngaci, cu nasul borcănat şi tocurile scîlciate, căruia, dacă nu-i lipseau lirismul şi avîntul, îi lipsea înfăţişarea.

— Amor ghebos, dragoste la os! glumea Ciriviş, căruia îi destăinuisem marea taină.

Hotării să mă scutur de sfioşenie şi să trec ţanţoş pe sub fereastră într-o seară.

Cum mă zări, Angela pufni şi zise către surori — erau trei de toate :

— Uite somnambulul '

Lăsai capul în piept ca un condamnat la galere şi jyrai să mă răzbun.

Însoţit de Ciriviş, Bălălău şi Pentagon, ne proţăpirăm într-a noapte sub ferestre şi începurăm să cîntăm romanţe la modă ou înţelesuri şi subînţelesuri în doi peri ; îar cum gelozia urla în mine — că Angelica cocheta cu an ofiţeraş de cavalerie — recitai cu patos:

„Dt-o sabie si-un centiron
Aii pari înamorata.
E;ti cuceriţi de-un galon
Şi-un umăr plin... de vată".

Căpitanul de pesmeţi, care îngăduia fetelor sale toate libertăţile, auzind că armata română e ultragiată, scoase capul pe fereastră şi începu să înjure ca Ia uşa cortului.

Din seara aceea am rupt-o cu amorul, iar în amintirea celor petrecute am scris, în clasa a şaptea, o piesa de teatru in cinci acte, întitulată *Somnambulul,* pe care i-am zvîrlit-o Angolicăi pe fereastră şi cu care Angelica mi-a zvîrlit în cap dup ce-a citit-o.

ÎN PIAŢA MARE

Cînd ne văzurăm cu patalamalele în buzunar, vreo zece-doispre/ece dintre noi intrarăm respectuoşi în cabinetul directorului.

Acesta ne privi cu răceală şi, bănuind că noi sîntem asasinii orătăniilor, zise înţepat:

— Ce poftiţi ?

— Am venit să nc luăm rămas bun.

— Nu-i nevoie. Ştiu ce vă poate pielea şi sînt bucuros că am scăpat de asemenea pramatii.

— Ne pare rău...

— Mie **îmi** pare bine !

— Dar, domnule director...

— Dacă nu v-am dat pe mîna poliţiei e din pricina părinţilor voştri. Am copilărit cu unii dintre ei şi n-am vrut...

— Pe onoarea dumneavoastră ?

— Intraţi de-acum în societate şi ştiu de mai-nainte ce-are sâ se aleagă de capul vostru. Câraţi-vă de-aici !

— Nu vreţi să ne întindeţi mîna ?

— Nu meritaţi !

Văzînd că nu ne urnim din loc, se ridică pufnind şi, vîrîndu-se printre noi, începu să ne miroasă ca un cline poliţist.

— Tu eşti şeful bandei! strigă în urechea Iui Ciriviş.

Acesta ridică un picior şi stătu nemişcat ca un cocor. Ceilalţi făcurăm la fel, şi apoi, deodată, începurăm să-l ocolim vertiginos într-un picior.

— Ce înseamnă asta ? se înfoie directorul.

— Reprezentaţia de adio !

— Cu mine dacă vreţi să vă luptaţi, sa vă luptaţi *prin presă,* derbedeilor ! (Scria articole de fond la *Viitorul.)*

Aceasta a fost cea din urmă ispravă în uniformă, căci puţin după aceea ne înţolirăm cu jachete, pantaloni cu dungi, pantofi de lac, pălării tari şi, astfel echipaţi, păşirăm în „societate"...

Din păcate, însă, nemaivăzîndu-ne zi de zi ca la şcoală, ne împrăştiarăm care încotro — unii hotărîndu-se să urmeze literele, alţii medicina, iar cei mal mulţi dreptul.

Eu, mai pricopsit, mă înscrisei şi la Drept şi la Litere, şi peste un an la Conservatorul de muzică şi artă dramatică — cum i se spunea pe-atunci Institutului de teatru.

Cei patru prieteni ne întîlneam din cînd în cînd la Spiru Godela, un plăcintar hapsîn de pe strada Academiei, care ţinea şi băuturi spirtoase.

Ne aşezam la masă, ceream misterioşi un sfert de vin ia patru, îl legumeam tăcuţi un ceas, un ceas jumătate, spre desperarea negustorului, care ne privea chiondărîş şi căruia, din timp în timp, îi trimiteam, pe rînd cîte-o bezea. Nu prea avea muşterii bietul om şi de aceea îi dădeam prin semne să înţeleagă că ce s-ar face fără noi !

La plată îl frecam uşor cu podul palmei pe chelie, zieînd unul după altul:

— *Tahista!*

— *Tahista !*

— *Tahista !*

Spiru Godela ridica ochii la cer şi cînd ieşeam pe uşă răsufla uşurat că a scăpat de pacoste.

Ciriviş urma medicina si era foarte amărît că nu se înţelegea cu cadavrele.

— Ciupesc în fiecare zi cîte unul, se văita el, şi, închipuiţi-vă, nici unul nu reacţionează !

într-o dimineaţă mă întorceam cu bunul meu prieten de la o petrecere într-o droaşcă cu doi cai.

In dreptul tribunalului, prietenul făcu semn bir/arului să oprească.

— încotro crezi dumneata acum că e maj bine să o luăm ? La dreapta sau la stingă ?

Birjarul ridică din umeri.

— încotro ? întrebă din nou prietenul.

— La dreapta ! răspunse omul de pe capră.

Şi pornirăm la dreapta. Apucarăm pe Calea Rahovci, dar, după cîţiva paşi abia, Ciriviş strigă :

— La dreapta !

Droşca porni pe ulicioara din coasta tribunalului.

Peste puţin, amicul strigă iar:

— La dreapta !

Astfel că în ourind ne pomenirăm în locul de unde pornisem.

în Calea Rahovci, comanda se repetă, şi în celelalte puncte de întretăiere... iarăfi.

Ocolirăm astfel tribunalul de trei ori. Birjarul întoarse capul şi întrebă nedumerit:

— O ţinem mult aşa ?

Ciriviş îşi puse misterios un deget pc buze şi circuitul urină fără poruncă. Birjarul pişcă gloabele ou biciul, şi în colţurile tribunalului striga acuma singur ;

— La dreapta !

Eu mă ţineam cu mîinlle de pîntec, iar Ciriviş avea aerui mulţumit a! unui patron care este înţeles de prepuşii săi.

în sfîrşit, după o jumătate de ceas, oprirăm trăsura în dreptul unui oltean cu coşurile încărcate cu cărbuni.

Prietenul sări grijuliu ca un gospodar şi puse să i se cîntarească două kilograme de mangal, pc care îl răsturnă în droşca, peste o gazetă.

Ceva mai la vale, tîrguirăm puţină fasole ţucără, două lăptuci înfoiate şi citeva pătlăgele vinete.

Trecurăm apoi podul şi iottarSm în pLiţâ (pe atunci Dîmboviţa curgea nwnfăş.uă). Băieţi somnoroşi desfăceau obloanele prăvăliilor, lăsînd în bătaia luminii butoaie mohorîte cu măsline, căpăţîni ţuguiate de zahăr, tinichele cu untură şi alte bunătăţi.

Oprirăm birja şi intrarăm)a îmîmplare într-o dugheană.

Negustorul ne întîmpină cu zîmbetul său profesional şi se încovoie ca o urnirea în faţa noastră.

Luarăm ia rînd toate comestibilele, întrebînd amănunţit de preţuri şi calitatea lor. Patronului îi luceau ochii în cap de bucurie. Eram muşteriii dintîi şi se aştepta la o saftea grasă.

După ce isprăvirăm cercetările, Ciriviş se urcă pe CÎntarul decimal, şi negustorul potrivi politicos greutăţile.

Făcui la fel, şi băcanul constată graţios că atîrn patru kilograme mai mult decît tovarăşul meu.

îi mulţumirăm în acelaşi timp pentru amabilitate, îi strînserăm mîinile amîndoi şi, înclinîndu-ne adînc în faţa lui, ieşirăm din prăvălie, lăsîndu-1 într-o adîncă nedumerire.

în prag prietenul se întoarse şi întrebă senin :

— Cum spuneaţi că daţi caracatiţa ?

Negustorul clătină din cap şî zise cu plictis :

— Păcat de cartea pe care-aţi învăţat-o !

Fericiţi că ştiam cît tragem la cîntar, intrarăm în hala de păsări. Micile zburătoare ne înduioşară.

Nevinovăţia orătăniilor şi mirosul proaspăt de găinaţ ne mişcară pînă la lacrimi.

O precupeaţă ne întinse un mănunchi de pui de găină împiedicaţi de picioare.

Ciriviş luă legătura vie, o ridică pînă !a înălţimea capului vînzătoarei, şi puii, înfometaţi, începură să o ciugulească.

Femeia luă un pumn de mălai şi-1 dete bombănind flămînzilor.

în hala de păsări viaţa pulsează altfel ca între butoaiele cu măsline. Viaţa bate aici repede, ca inimioarele care simt apropierea cuţitului.

Străbăturăm cimitirul acesta viu cuprinşi de adîncă întristare. într-un colţ anumit erau păsările de rasă : găini şi puice golaşe, care îşi etalau nobleţea într-un neruşinat decolteu matinal.

Ciriviş cumpără o găină zbîrcită, cu gîtul lung, despuiată, şi o înfipse cu scîrbă în vîrful bastonului. Orătania era atît de amorţită, că părea o prelungire naturală a bastonului.

Maî tîrguirăm o apărătoare de muşte, trei covrigi **cu** susan şi o pornirăm pe Şelari. Ciriviş stătea în mijlocul trăsurii, cu bastonul înfipt în grămăjuia de cărbuni şi legume; găina moţăia în capul băţului, lăsînd să**-i** atîrne pe gîtul gol cei trei covrigi cu susan ca trei colane de mărgean, iar eu stam pe scăunaşul din faţă **şi,** înarmat cu apărătoarea, făceam vînt şi păzeam pasărea de muşte.

Trecătorii se opreau în drum nedumeriţi, vînzătoarete grăbite pufneau în rîs, iar un sergent de stradă îşi făcu cruce şi însemnă ceva într-un catastif.

în faţa unei prăvălioare cu pălării de damă poposirăm.

Ciriviş intră grăbit ou găina în băţ, iar eu numai **cu** apărătoarea.

O cucoană urîtă şi severă ne întîmpină glacial.

— Ce poftiţi dumneavoastră ?

— O pălărie.

— Ce fel de pălărie ?

— O pălărie.

Urîta desfăcu silnic geamlîcul unuâ galantar **şi** ne întinse o pălărie de paie.

— Nu de paie, zise Ciriviş, împingînd bastonul sub nasul femeiuştei. Aceasta sări ca un titirez, zărind o vietate în vîrful băţului. Nu de paie, doamnă, repetă Ciriviş graţios.

Zbanghia scoase înţepată o pălărie de fetru.

— Nici de fetru...

— Dar de care ?

— De sezon !

Aiurită şi aruneînd priviri piezişe spre orătania **cu** covrigi, scoase iar o pălărie de paie.

— Nu de paie, duduie, pentru numele lui Dumnezeu I

Cucoana holbă ochii şi întinse automat cealaltă pălărie.

— Nici de fetru.

— ? !

— De sezon !

Şi, supărat, prietenul bătu de două ori cu bastonul în duşumea. . ,

Pasărea, trezită din amorţeală, _ fdrn din aripi, umplînd dugheana de fulgi şi mirodenii.

— Pentru ce persoană doriți pălăria ?

— Pentru domnişoara... răspunse prietenul, arătînd orătania.

— Vă faceți rîs de oameni ! icni furioasă pocitania, **ji** pieri în dosul unui paravan.

Peste cîteva clipe se întoarse cu coasociata ei, o namilă spilcuită şi țanțoşă. Aceasta se pregătea să ne apostrofeze, dar, zărind găina golaşă, cu covrigii în jurul gîtului, pufni în rîs şi o zbughi înapoi.

Ne înclinarăm respectuoşi în fața cucoanei, şi Ciriviş îi lisa, ca amintire, apărătoarea de muşte şi un covrig cu susan.

Pasărea şi legumele le dăruirăm unei femei însărcinate iar cărbunii rămaseră birjarului.

Trecerea de pe băncile liceului pe cele ale universității nu produse nici o schimbare în atitudinea lui Ciriviş față de viață şi de semeni.

Numai că acum virajele erau mai îndrăznețe şi echilibristica mult mai savantă.

Aveam experiență.

Nu mult după ce termină dreptul — medicina o lăsase baltă — Urmuz fu numit ajutor de judecător în Dobrogca, şi multă vreme n-am mai ştiut de el.

Cînd, într-o bună zi, o zi de primăvară, primii de la dînsul o scrisoare. îmi spunea că se plictiseşte de moarte şi că dacă nu-l muta aproape de Bucureşti, era un mare meloman, se lasă de contravenții şi delicte, îmi alătură o fițuică pe care scrisese o snoavă intitulată *Algazy et Grummer* (firmă de geamantane) şi mă rugă s-alerg după seminarişti şi să-i pun în curent cu progresele literaturii...

Reproduc din memorie :

„Algazy este un bătrîn venerabil, cu nasul tras la strung. Ei poartă o barbă respectabilă înşurubată pe un grătar de țepi, grătar pe care îl scoate în timpul nopții şi ou care rîncşte dimineața cottțul propriilor săi porumbei.

AJgazy nu vorbeşte nici o limbă europeană.

Dar dacă-i spui : «Bună ziua, Algazy» şi apeşi pe sunetul z, el bagă mîna în buzunar, mişcă barba — trăgînd de-un cap de sfoară — şi o saltă de mai mulre ori în semn de bucurie.

Pe unicul lui copil ar fi vrut să-1 facă negustor, dar soția sa se împotrivi, pretinzînd că tînărul Algazy merită s-ajungă magistrat...

Se ținu un consiliu de familie şi doamna Algazy obținu majorități.

Soarta tînarului ora pecetluită de acum.

Dar .pentru ca s-ajungă un magistrat integru, consiliul de familie decise să supuie băiatul la un noviciat, şî anunțe: să-1 ție trei zile cu burta la pămînc într-o peşteră care să miroase a mînz. La această operație Algazy primi un sprijin însemnat din partea prietenului şi asociatului său Grummer, care, din respect pentru firmă, purta în permanență un cioc de lemn aromatic"...

Povestea are o pagină şi jumătate. Dar ce salt, din căruța cu cărămizi a deputatului .la grătarul ou țepi, la peştera noviciatului şi ciocul de lemn aromatic !

îmi trimisese pe *Algazy et Grummer* pentru a pune în încurcătură pe seminarişti, dar văzui din capul locului că cele trei imagini se dezlipeau din peticul de hîrtie, deveneau de sine stătătoare, luau proporții...

împărtăşii lui Urmuz impresia mea şi a altora, dar el rîse de aprecierile noastre, le găsi fără rost şi îmi trimise puțin după aceea o nouă „elucubrație" — cum îi plăcea să spuie — rugîndu-mă insistent să o citesc seminariştilor.

Eu citii însă pe *Izmail fi Turnav'ttu* la teatru şi cîrorva gazetari, care fură de părere că ne găsim în fața unei personalități literare excepționale, care construieşte calcînd toate legile.

Reproduc din memorie ;[1]

„Izmail este compus din ochi, favoriți şi rochie.

N-are domiciliu stabil, dar dacă treci pe la cinci dimineața pe strada Arionoaiei, îl găseşti întotdeauna în-

[1] **în** *Addenda* **am adăugii — cu titlu documentar — ccie 10 de pap ni, opera acelui „muzicant fin, Urniu4, care numai ipre a-si distr.i frații şi surorile — cum îl ciracl«i,-a G. Câlinesoi în a. sa** *Istoria literaturii* **—• compuse nişte false automatisnie, parodiind academismul prozei curente", ;i fără de "re opeia lui Ciprian nu poate fi înțeleasa în** *filujta* **ei** *istorică.*

soțit de un vie&ure, pe care îl ține legat cu un otgon, viezure pe care îl înghite crud şi viu după ce îi rupe urechile şi stoarce pe el lămîie.

Turnavitu, omul său de încredere, făcuse pe vremuri serviciul de ventilație prin unele cafenele infecte din Şepcari şi Gabroveni ; iar în urmă, intrînd în politică, a fost numit ventilator din oficiu la bucătăria postului de pompieri din Radu-Vodă. (Se agăța de un piron şi se învîrtea ca o roata automată pînă ce primenea aerul.)

Fiind scos din slujbă de către duşmanii săi pesonali, Turnavitu se angaja la Izmai] cu cincizeci de bani pe zi şi tain, cu obligația unică de a trece în fiecare dimineață pe strada Arionoaiei şi, făcîndu-se că nu-1 vede pe Izmail, să se împiedice de otgon, pentru ca să ceară umil mii de iertăciuni viezurelui, jar pe Izmail sâ-1 măgulească pe rochie cu un pămătuf înmuiat în ulei de rapiță, urindu-i fericire şi prosperitate."

Vroise modestul Urmuz să ne facă să rîdem pc cîțiva prieteni şi să încurce pe seminarişti, şi nu-şi dădea seama că, frînînd telegarii fanteziei sale, ar fi putut crea o operă literară valoroasă şi originală.

Vreți, de pildă, să facem o mică preumblare prin apartamentele domnului Stamate şi ale soției sale ? (O altă trăsnaie urmuziană.)

„Iată ce stă scris pe tăblia de la intrare :

CASA CU GEAMLIC ŞI SONERIE

Zîmbiți pe sub mustață — v-am văzut — şi ştiu ce ziceți în gîndul dumneavoastră. Dar nu c adevărat: nici doamna, nici domnul Stamate nu sînt într-o spetează. Au bătut afiptul acela ca s-arate că sînt oameni cu stare (de vreme ce au sonerie) şi ca să evite bătăile în uşă,

— Dar geamtîcul ?

— Sînt de părerea dumneavoastră, domnule logician, că, din moment ce geamlîcul e vizibil, era de prisos să mai scrie asta pe bilet.

— Şi soneria se vede.

— Mai puțin. E mult mai mică. Geamlîcul este mare. Două noțiuni. Mic şi mare. O antiteză. Dar cred că micul Stamate, copilul din flori al doamnei şi domnului

Stamate, nu s-a gîndit că face o antiteză cînd a scris afiptul, deoarece cunoştințele Iul nu sînt atît de înaintate. Are patru ani.

— Dar să intrăm, domnule filozof ! Nu suni ?

— Inutil. N-au şnur şi nici curent electric.

— Dar atunci butonul ?

— Ornament mural. Apasă [urnea de înnebuneşte şi nu-i nici o nevoie de sunat, fiindcă familia Stamate nu încuie uşile niciodată. Poftiți, vă rog !

— Mulțumesc.

— Acesta e salonul. E luminat cu petrol în permanență fiindcă, după cum vedeți, n-are nici uşi, nici ferestre. -Nu comunică cu lumea dinafară — precizează Urmuz — decît prlntr-un tub, prin care dacă te uiți noaptea vezi cele şapte emisfere ale lui Ptolomeu, iar dacă te uiți ziua vezi un şir de ardeiaşi sîrbeşti care fac giumbuşlucuri.»

— Dar colo, în perete, ce este ?

— Biblioteca.

— De ce curge apă din dulapul acela ?

— Fiindcă toate cărțile sînt ținute «în cearşafuri ude». Doamna şi domnul Stamate sînt nişte înțelepți. Ei ştiu ca din milioanele de coaie de hîrtie tipărită, abia cîteva coaie păstrează neatinsă valoarea pentru posteritate — şi de aceea filele ofilite, spre a nu cădea în putrefacție, le țin la umezeală...

— E oarecare adevăr în ce ai spus acum. Dar pe masa asta veche ce este ?

— Diferite biblouri : «un popă care ține în mînă o sintaxă, un cățel de usturoi şi douăzeci de bani bacşiş».

— Cățelul de usturoi şi banii sînt păstrați ca relicve ?

—• Din tata în fiu.

—• Ciudată familie !

— Fiecare casă cu tradiția ei. Credeți că pistoalele şi iataganele de prin muzee, mirosind încă a sînge, sînt mai respectabile decît cățelul de usturoi, bacşişul şi popa cu sintaxa ?

— Şi în privința asta s-ar putea să ai oarecare dreptate...

— Vedeți ? Dar să coborîm aceste două trepte... Aşa. Acum sîntem în «camera arabă».

— Dar nu e în stil arab.

— N-are a face, domnule logician. Are însă «pereţii unşi cu diverse tincturi şi cosmeticuri, iar din ceas în ceas sînt măsuraţi cu compasul».

— Cine sînt măsuraţi ?

— Pereţii.

— Şi pentru ca pereţii sînt unşi cu cosmeticuri şi măsuraţi cu compasul, odaia se cheamă arabă ?

— O puteţi boteza oricum. Numele n-are nici o însemnătate. Pe dumneavoastră vă cheamă Trebonius. Dar nimic nu s-ar schimba în fizionomia dumneavoastră dacă v-aţi numi Grigore ori Tănase. "Din camera arabă dai, printr-un coridor, intr-o odaie joasă, lipită cu pămînt. în mijlocul odăii e bătut un ţăruş, şi de ţăruş este legată toată familia lui Stamate. Domnul Stamate e gras, de formă eliptoidă şi foarte unsuros. Din pricina nervozităţii mestecă intr-una mastix brut, pe care îl azvîrle însalivat asupra unicului său copil Bufti, gras, blazat, în etate de patru ani, cu urechile nichelate şi cu avere personală, — în timp **cc** doamna Stamate, soţia sa tunsă şi legitimă, îl acompaniază făcînd scări cromatice la piculină.» Veţi recunoaşte, domnule profesor, ca ţăruşul bătut în mijlocul odăiţei lipite cu pămînt este mai evocativ decît sute de pagini de roman; cu diviziuni şi subdiviziuni. Tatăl scuipă în capul fiului, iar soţia face scări cromatice Ia piculină ! Şi toţi trei lalolaltâ constituiesc familia Stamate !"

Tabloul e fără pereche.

Vorbind despre îndeletnicirile cotidiene ale celor trei, Urmuz ne spune că sînt „modeşti de felul lor, ies rar în lume", iar că „distracţia lor de căpetenie este următoarea : dau drumul la robinetele de apă, şl cînd apa le-ajunge pîn' la gît, trag în văzduh focuri de revolver !"

Personajele sale sînt bizare, automate în aparenţă, dar pline de o sevă nouă înlăuntrul lor. Urmuz nu biciuieşte aparent moravurile, nici caracterele, ci firea şi cutele ei cele mai intime.

Cele şapte-opt „bucăţi" ale lui Urmuz nu aparţin nici unui gen literar.

Urmuz era un năzdrăvan.

El se lua la harţă cu natura şi crea alături de ea şi in pofida legilor ei.

Un pisc singuratic care sfida cerul şi întreba .

— Atît? Numai atît? De mii de am, numai uit? Veşnic aceleaşi pîrtii ? Aceleaşi compasuri ? Aceiaşi oameni ? Aceleaşi bărbi ?

PE BĂNCILE CONSERVATORULUI

Din anii de studenţie nu-mi amintesc mare lucru, căci dădeam rar pe la facultate, deşi urmam şi literele, **şi** dreptul.

Veneam mai mult seara la prelegerile rectorului Coco Demetrescu, Nicolae Iorga şi altor dascăli tobă de carte, care te cucereau cu darul lor de vorbă. Asta nu însemna că printre picături nu trăgeam cu coada ochiului la gingaşele silfide, care îmbălsămau cu primăverilc lor aerul stătut al sălilor de cursuri.

Unde or **fi,** ce se va fi ales oare de făpturile acelea încîntătoare ! Multe **îşi** vor fi topit de mult frăgezimea în ceaunele conjugale, cîteva vor încerca şi azi să ascundă sub sulimon ruinele nemiloase ale timpului; unele se vor căuta poate în cosiţele nepoatelor ; altele, cocîrjate de griji şi nevoi, vor **fi** pornit după dascălii lor...

în curînd îmi va veni şi mie rîndul...

Eî şi ? Voi pleca, mulţumit că am încercat cel puţin să cînt pe toate strunele — şi-**i** plîng din toată inima pe cei care îşi închipuie că fac vreo ispravă, ţinînd-o gale pe aceeaşi coardă.

Viaţa nu ştie carte.

Ea curge, curge...

^_Eu nu zic că am fost ursit din scăldătoare să fiu actor, că părinţii mei se împotriveau, că am dat cu piciorul la cine ştie ce situaţii etc., etc....

Astea sînt clişee bine cunoscute.

Fireşte că am fost pişcat şi eu, ca atîţia alţii, de demonul exhibiţiilor, căci ştiam pe de rost cîteva poezele **şi** din cînd în cînd mă „produceam" prin familii ori aiurea.

Izbuteam să mă fac ascultat, ceea ce mă bucura, dar m-am înscris şi am dat examen la Conservator mai mult cu gîndul să-mi folosească asta în avocatură, cînd voi ajunge la barou.

Spuneam pesemne bine *Ucigaşul fără voie,* că multă vreme mi-a rămas porecla de „ucigaş", iar maestrul Nottara — la a cărui clasă am urmat — era mulţumit de felul cum recitam poezia lui Grigore Alexandrescu.

Meşterul era un dascăl desăvîrşit şi, cînd îi plăcea cineva, îl lăsa să spuie bucata de la început pînă la sfîrşit, în timp ce pe alţii îi sucea şi răsucea de-i treceau năduşelile.

La dramă, în seria noastră, strălucea Ion Manolescu, iar la comedie Vasile Cristescu, un băiat frumos şi elegant, care stîrnea rîsul cu o rară uşurinţă. Maestrului **i** se lumina faţa şi îi rîdeau ochii de cîte ori îl asculta şi îi prevestea o mare carieră. Din nefericire, Cristescu s-a srins în floarea vîrstei, spre marea părere de rău a tuturor.

în seria noastră, afară de Cristescu şi Manolescu, mai erau : Mişu Fotino, Cristian Duţulescu, Nicu Kanner, Aurel Athanasescu, Cazimir Belcot, George Melişeanu, Radu Demetrescu, George Meşederu, Mişu Ştefănescu, Ion Niculescu (Piron), Constantin Stăncescu, L. "Wimcr, N. Guţulescu şi plutonierul Constantin Tănase, care venea la clasă în uniformă. Iar cu un an înaintea noastră : Alexandru Mihalescu, Petre Lăcusteanu, Radu Popeia, C. Danielopol, Ion Dumitrescu (Colţoni) şi Gheorghe Hagi Stoica (Storin).

La sfîrşitul anului am recitat, Ia Teatrul Liric, tot *Ucigaşul fără voie,* dar de rîndul ăsta (fenomen ciudat !) mai slab ca la admitere ; în schimb, Manolescu a avut o mare biruinţă, spunînd poezia *Neam rău* de Haralamb Lecca.

în anul următor am tras sorţii şi am fost înrolat îri Regimentul 6 Mihai Viteazul, în compania faimosului

locotenent „Lumină", poreolit astfel din pricina înjurăturii sale de predilecție : „lumina şi cădelnița"...

Comandantul regimentului era colonelul Saegiu, scriitor militar, iar comandan tu l-ajutor, locotenent-colonelul Lambru, prieten bun cu Barbu Delavrancea, era vestit prin spiritul său de dreptate si dragostea lui de soldați.

Colonelul Saegiu era iubitor de teatru, şi de aceea, însoțit de aghiotantul său, un locotenent dezghețat şi chipeş, ne scoase într-o dimineață pe cei cu termen redus afară din rînduri, ca să înjghebeze o trupă la regiment.

Parcă îl văd şi acum scund, îndesat şi cu un -umăr mai sus, întrebînd pe unul ori pe altul :

— Dumneata ce urmezi ?

— Conservatorul.

— Şi ce ştii să faci ?

— Pat să spun versuri, să joc un rol, să interpretez cîteva scene...

— Bine, bine, dar declamație ştii ?

— Ştiu şi declamație...

— Bravo ! Trece-1, locotenent, la declamație !

— Dumneata ?

— Eu sînt student Ia Drept.

— Şi ce ştii să faci ?

— Ştiu să caut un dosar, să urmăresc procedura, să soot copii, să...

— Bine, bine, dar declamație ştii ?

— ...Ştiu şi declamație...

— Trece-1, locotenent, la declamație !

— Dumneata ?

— Eu unnez canto.

— Şi ce ştii să faci ?

— Ştiu să cînt o romanță, o arie, să joc o mică scenă...

— Bine, bine, dar declamație ştii ?

— Ştiu şi declamație.

— Bravo ! Trece-1, locotenent, la declamație !

Nu era mărginit colonelul, nici om rău, nici închipuit, dar aşa-i suna lui la ureche, aşa-i căşunase lui pe.. declamație.

Şi poate că în felul sau avea dreptate, căci în vremea aceea se juca la teatru după moda franțuzească, adică cam umflat, cam sonor, cam vorba colonelului...

Dar bineînțeles că nu toată lumea juca bombastic. Actorii de comedie, îndeosebi, vorbeau omeneşte, erau plini de firesc. Tragediile însă şi melodramele, mai ales, se jucau sforăitor.

Trecerea ilustrului Ermete Novell! pe la noi prin țară a înfrînat simțitor înclinările moştenite de la unii înaintaşi, şi întrecerile vocale — cine urlă mai tare — începură a se topi în natural.

N-am apucat pe Salvini şi Rossi, despre care maestrul Stanislavski spune că erau geniali, dar genial era şi Novelli. Sărea cu o uşurință uimitoare de la tragedie la dramă, de la dramă la comedie şi farsă, încît cu greu îți venea să crezi, de pildă, că în pielea cămătarului Shylock se încarna, pînă la autentic, acelaşi actor care te făcuse să rîzi cu lacrimi în *Nevastă-mea n-are şic,* ori îți înmuiase inima în piesa lui Aicard, *Papa Lebonard* (o capodoperă de măiestrie actoricească).

Negreşit că şi alți mari actori străini sau autohtoni făceau astfel de salturi, dar la aceştia ori tragicul prima comicul, ori comicul tragicul, pe cînd Novelli stăpînea cu egală putere toată gama psihică a făpturilor omeneşti.

— Ce ne facem, dragă ? l-am întrebat pe Ion Manolescu după unul din spectacolele celebrului actor italian.

— Ce vhrrei să facem ? Ne lăsăm de teathrru ! răspunse acesta ridicînd brațele spre cer.

La fel de covîrşitoare Impresie făcea Agatha Bîrsescu în spectacolele pe care le dădea din cînd în cînd în țară. Avea o putere de trăire uluitoare.

în *Magda* de Siidermann întruchipa pe fata unui colonel care părăsise casa părintească şi ajunsese mare cîntăreață în străinătate. Ei bine, întoarcerea artistei la căminul părintesc înfiora sala. Actrița nu spunea nimic, dar felul cum intra în casă, cum privea pereții, tablourile, masa, scaunele şi celelalte lucruri stîrnea admirația şi aplauzele spectatorilor.

Dar în *Hero şi Leandru* de GrMlparzer ?

Avea un glas de violoncel care ungea ţi răscolea, silindu-te să urmăreşti cu sufletul .la gură (toate peripeţiile tragediei.

Cu trupul ei statuar, cu atitudini nesilite, aproape fără gesturi, jurai că e împărăteasă In *Mesalina* de *Wt*-Jebrand şi panteră în *Medeia* de Legouve. Cînd rostea, in această piesă : „Ştii tu ce-i gelozia ?" te făceai mic în stal şi înţelegeai într-adevăr toată grozăvia acestui simţămînt năvalnic.

Chiar maestrul Nottara, el însuşi mare actor ne spunea la clasă :

— Veniţi s-o vedeţi pe Bîrseasca. Veţi vedea ce înseamnă să te dăruieşti unul rol !

Iar amicul Ciriviş, care nu prea îndrăgea teatrul, mi-a spus după unul din spectacolele Agathei :

— Ei da, aşa, da ! Asta-i însă *rara avi; !*

Şi într-adevăr că nu deseori natura-rnamă, atît de avară cu unii, s-a dovedit mai generoasa decît a fost cu neuitata Agatha Bîrsescu. Umbra ei planează încă şi acum peste străduinţele, Închipuirile şi înfăptuirile noastre.

T

COLABORIND CU AUTORUL.

Pe actuala stradă 30 Decembrie, cam în dreptul Pieţei de Flori, la cîţiva paşi de faimosul magazin „La balon", se afla în vremea aceea vestita sală „Dacia", cunoscută prin întrunirile publice care se ţineau acolo — întruniri în care huiduielile, bîta şi chinorosul erau în plină floare.

Uneori, la răstimpuri, se juca şi teatru în hardughia aceea scobită în pîntecul hotelului cu acelaşi nume. Vara se juca „la grădină", adică într-o curticică pavată cu bolovani, pe sub care musteau sosurile picante ce se prelingeau din cuhniile birtului vecin — accentele patetice ale actorilor amest£cîndu-se cu comenzile chelnerilor şi bătăile de cleşti ale grataragiiior.

Acolo, pe cutioara aceea de chibrit am repetat noi, elevii Conservatorului, vreo două săptămîni, piesa *Ştefan-voievod,* în 5 acte şi 11 tablouri, de State Dragomir.

Eu, rugat de maestrul Nottara să recopiez .un tablou nu prea citeţ, mai mult lipseam decît îmi vedeam de rol, care, de altfel, nu avea decît vreo două-trei vorbuliţe. Le moşmondeam în surdină şi o tuleam.

— Măi Gheorghe, mă oprea în dram maestrul, cînd e gata textul ?

— Nici o grijă, maestre, n-aveţi nici o grija !

L-am adus în seara premierei.

Eu n-aveam replici cu vodă, ci numai cu boierii. Şi de aceea mare fu uimirea maestrului auzind pe scenă, la spectacol, o tiradă patriotică, In versuri albe, subliniată cu aplauze.

— Ptiu, blestemăție, asta nu-i din piesă !

— Dar de unde, maestre ?

— Să-mi radeți mie o sprinceană dacă tirada e din piesă.

După lăsarea cortinei, ceru suflerului să-i arate tabloul cu pricina.

Tirada, drăguța, era la locul ei, scrisă cu slove citețe.

— Şi textul vechi ?

— Păi n-ati spus să v-aduc unul... nou ?

Pustii CIL bărbi, „boierii" cu care complotasem, începură să icnească.

Maestrul clătină din cap, zîmbind cu înțeles.

— Ptiu, blestemăție !

Dar tirada îi plăcuse. Mă mîngîie pe pâr şi rîse. Iar cînd gongul bătu, îmi spuse serios:

— Ai îndemînare la condei şi, dacă te ții de treabă, ai să poți scrie într-o zi. Deocamdată, însă, află că ce-ai făcut... nu-i corect.

— Vă rog să credeți...

— Auzi ici ? Nu-i corect!

Am plecat capul.

— Noi, actorii, urmă marele dascăl, sîntem datori să păstrăm cu sfințenie slova autorilor — nu, de dragul aplauzelor, sa evadăm din textul lor.

Am roşit ca un copil prins cu mîna în buzunarul altuia.

— Aşa să ştii, măi Gheorghe !

— Da, maestre...

— Ptiu, blestemăție ! (Era vorba lui obişnuită.)

Cinstea profesională, afară de marele său har, a fost una din trăsăturile caracteristice ale maestrului Constantin Nottara.

HAIDE SUS, MEŞEDERU !

Tot cam pe vremea aceea — adică prin 1903 — puştii cu bărbi, „boierii", poposeau dimineața în fundul unei curți din strada Brezoianu.

Acolo era Conservatorul de muzică şi artă dramatică.

Sala unde ținea clasă maestrul Nottara era o hărăbaie cu bănci de lemn, sobă de tuci şi **o** mică scenă improvizată, care răspundea în Cişmigiu.

Maestrul era un dascăl rar.

Pe iîngă autoritatea pe care i-o dădea faima de care se bucura — era în plină glorie — mai avea şi o răbdare îngerească, grație căreia izbutea să lămurească pe fiecare că spontaneitatea, convingerea lăuntrică, este elementul primordial "n teatru ; dar că *amănuntul, detaliul, nuanța* joacă, de asemenea, un rol însemnat în compunerea unui persona].

Zîmbea la stîngaciile fireşti ale începătorilor, dar nu vocifera, nu ocăra, nu bruftuluia şi nu descuraja pe nimeni.

Cei mai mulți dintre noi, cam dezbrăcatei şi cu tălpile căscate, ne zgribuleam în jurul sobei cu cărbuni — unii picotind, alții răsfoind caietele cu însemnări, alții mimînd în fața oglinjoarelor de buzunar.

Maestrul, de cum intra pe uşă, ne sfredelea cu ochii Iui pătrunzători, ghicind pe fiecare cum îşi petrecuse noaptea; daca studiase o bucată nouă, ori descoperise...

i

vreo bodeguță unde se dădea vinul și cu bani buni și pe veresie.

Se așeza zîmbind la măsuța lui, desfăcea catalogul, clătina din, cap și zicea, oftînd, că-i era dragă tinerețea noastră :

— Pentru a cîta oară să vă spun, măi băieți, că teatrul se face cu tragere de inima, nu cu tragere pe sfoară ?

— Cum, maestre, nu muncim ?

— Munciți, nu zic, dar prea umblați prin smîrcuri...

— Ale tinereții valuri!

— Bine, bine... dar mie mi se rupe inima cînd vă văd prin bănci picotind, moțălnd...

_ — Am fost la teatru, maestre, la *Cuvîntul mortului,* şl am ieșit la două noaptea...

— Și eu n-am ieșit tot la două ? Sînteți niște besmetici... Haide sus, Cristescu !

Acesta, tobă de umor și bunăvoie, cu batista la gură, îngăimă :

— Vă rog să mă iertați, dar astăzi...

— Ești bolnăvior... mie-mi spui ? ! Numai că dacă îți vei scuipa în fiecare noapte plamînii la foițe, ai să te topești ca luminarea. Auzi ici ? Auzi ici ?... Haide sus, Manolescu !

— N-am pahtehnehră, maesthrrre...

— Unde ai lăsat-o ?

— Meștehrrre... replica Manolică, încurcat.

Meșterul ofta, se plimba cu pași mari de colo pînă colo, apoi se oprea, căta la pozele de pe pereți... și iar măsura podelele, nevenindu-i parcă să mai poftească pe careva să urce sus pe scenă.

— Tu, măi Gheorghe, ce poezie nouă ai învățat ?

— *Ucigașul fără voie...*

— Ptiu, blestemăție ! Ucigaș ai intrat în școală, ucigaș ai să ieși...

— Haide sus, Fotino \

— N-am suflior, dragă maestre...

— Asta, ca să zic așa, este obrăznicie !

Nicu Kanner și Aurel Athanasescu erau ceva mai sîrguincioși, dar și ei cam băteau pe loc cu studiul. Singurul dintre noi care avea *repertoire* era Meșederu.

Acesta era la curent cu tot ce se juca în țară și peste frontiere, știa pe de rost tirade nemțești și franțuzești, pregătea acasă fel de fel de scene și era gata oricînd să vină la clasă cu o partitură nouă. Corect, îngrijit, cuviincios, îndrăgostit nevoie mare de actorie, era un model de băiat din toate punctele de vedere. Nu bea, nu fuma, nu juca cărți, nu bîrfea, — degajînd din întreaga lui făptură numai bunăvoință, rîvnă și cumințenie.

Din păcate, însă, nu prea făcea casă bună cu vocația.

Simpatic în viața de toate zilele, pe scenă degaja antipatie — fenomen frecvent actorilor slab înzestrați.

Maestrul Nottara, delicat din fire, nu-i dădea nimic, să înțeleagă, dar se trudea amarnic cu dînsul cînd, izbindu-se de lenea altora, era nevoit să recurgă la vrednicia băiaiului-model. II 'treceau toate apele numai la gîndul să repete formula : „Haide sus, Meșederu !"

— Tu, Kănărlcă, ce trufandale ne' aduci pe ziua de azi ?

Acesta, cu ochi vicleni, răspunse prompt:

— *Vicleniile lui Scapin !*

Sala hohoti, căci de luni și luni de zile Kanner nu mai schimbase placa.

— Rîde dracul de porumbe negre !... Mi-ați scos peri albi, trîndavilor, de cînd mă ospătați cu același fel de bucate. Haide sus, Stăncescu !

Acesta, prăpădit de nesomn și piperment, făcu p strîmbătură atît de elocventă, că maestrul nici nu mai încercă să stăruie. Pudoarea lui de om sobru era deseori flagelată de atitudinile deșănțate ale unora sau altora dintre noi.

Cu silă și cu scîrbă, maestrul îngăimă ;

— Haide sus, Aurică !

— Aștept pe Alice Cocea... răspunse Athanasescu.

— Urcă sus, Duțulescu !

— Sînt umflat la o falcă.

— Ptiu, blestemăție !

Își încrucișa nervos brațele la spate și începu din nou să se plimbe. Apoi se opri, se uită la ceas și, privind cruciș la cer, zise cu năduf :

— Haide sus, Meșederu !

ÎN ORAŞUL „BANILOR"

Din .pricina armatei, neputînd veni decîc foarte rar Ia clasă, a trebuit sâ pierd un an — ceea ce mi-a folosit oarecum, dîndu-mi mai mult răgaz să studiez bucăţile de examen, **şi** îndeosebi *Strigoii* lui Ibsen, cu care am absolvit.

Văzusem în Oswald Alving pe strălucitul actor italian De Sanctis, şi meritul meu — zice-se — a fost că, fără să-l imit, am izbutit totuşi să cuceresc sufragiile presei şi ale publicului. Impresia a fost atît de puternică, încît marele tenor Gabrielescu, care se afla în sala de examen, m-a angajat pe loc eu leafa unui *societar dc clasa l-a* la Teatrul Naţional din Craiova, unde era director, urmî.nd să joc o serie de roluri mari, potrivii contractului, printre care figurau : Othello, Ruy Blas, Emani şi alte cîteva. Norocul meu a fost că pînă în toamnă, cînd trebuia să descind în oraşul „banilor", s-a schimbat guvernul, şi directorul Gabrielescu a fost înlocuit cu un avocat, pe nume Broscărescu. Altfel, ce m-aş fi făcut, nefericitul de mine, cu Othello, Ruy Blas, Ernani şi alte cataplasme la 23 de ani ?

_Mi-aş fi frînt gîtul fără îndoială — şi bătrînil actori, văzînd că mă bucur că ml s-au luat pietrele de moara din spinare, începură să mă privească mai puţin duşmănos că primeam leafă egală cu a lor.

Conul Petrache Sturza şi nea Costică Mărculescu, societari ai Teatrului Naţional din Bucureşti, avînd un an concediu, veniseră la Craiova cu contracte speciale, ca directori de scenă şi primi actori — conul Petrache pentru piesele moderne, nea Costică pentru teatrul clasic.

Stagiunea (1907—1908) s-a deschis la Craiova cu *Râzvan si Vidra,* minunata dramă a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu.

Constantin Mărculescu, Dumnezeu să-l odihnească, era un bărbat solid, chipeş şi bun ca pîinea caldă, ca actor însă nu prea strălucea. întruchipa un Răzvan amorf, fără culoare, fad, declamator, la antipodul ţiganului-împărat pe care marele Vasile Leonescu îl sculptase din marmură de Carrara. (Am văzut mulţi actori jucînd rolul acesta, dar nimeni — nici chiar Aristide Demetriade — n-a înfăţişat mai din plin, mai vibrant, mai răscolitor pe capul haiducilor ajuns voievod. Actul din pădure îndeosebi era de o prospeţime, căldură şî vigoare neasemuite în întruchiparea lui Vasile Leonescu.)

Eu fusesem distribuit în rolul „răzeşului", iar Pândele Nicolau, mare meşter sforar, mă trase deoparte şi-mi zise r

-— Vrei să-ţi frîngi gîtul, măi băiete ? Asta-i *rola* mea !

N-am zis nici pîs, fireşte, şi aşa s-a făcut că am debutat la Craiova cu tava în mînă, urînd domnitorului, în actul final, sănătate şi viaţă lungă :

„După datina străbuni rămasă de la mai-mari.
Eu, primarul at Suceava, cu cei doisprezece pbgari"...

îmi sună şi azi în ureche vorbele acestea bătrîneşti,. rostite de un imberb care nu împlinise încă 24 de ani !

Coana Mia Tcodoreasca risipea multă vigoare, prestanţă, feminitate şi frumuseţe în rolul Vidrei, dar partea leului o aveau Ion Anestin în Sbiere.i şi Radu Demetrescu în Moş Tănase.

Nu i-am apucat pe Teodorini şl Tănăsescu, despre care se spunea că ar fi fost actori de mare clasă, dar Ion Anestin era de aceeaşi talie cu lancu Niculescu, Brezeanu, Petre Liciu sau chiar Ion Petrescu. în calicul şi dezgustătorul Sbierea izbutea o compoziţie ^de maro stil, în care veridicul se îmbina cu fantezia în chipul cel mai armonios.

Dar în comisarul de poliţie din *Azilul dc noapte ?*

Din te miri ce si mai nimic, Anestin sculpta o făptura omenească plină de suc, umor si poezie.

în Cetățeanul turmentat din *Scrisoarea pierduta,* ori în *Conul Lconida față cu reacțiunea,* marele comedian a şlefuit două bijuterii pe care nici unul din contemporanii sau urmaşii săi nu le-au putut ajunge.

Cei care au avut norocul să-1 vadă pe Anestin în *Barbu Lăutarii* îşi amintesc că au lăcrimat în clipa cînd bătrinul cîntăreț îşi lua rămas bun de Ia boiernaşii de modă nouă :

„Dragi boieri din lumea nouă.
Ziua bună vă zic vouă...
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cîntec bătrînesc I"

— în ce stă arta, maestre ? îl întrebam uneori la cafea, căci nu-i prea plăcea „picusail".

— In înțelegere, măsură şi variație.

Şi_ într-adevăr că arta marelui dispărut pornea deopotrivă din minte şi din Inimă, pe cînd .la alții sau mintea lucra în pofida 'Inimii, sau inima într-a minții...

Mă ținea de rău că băteam prea des speluncile, dar pentru că ne împrieteniserăm — deşi-mi putea fi tată, ori chiar bunic — îmi îngăduiam să-i răspund în doi peri :

—- Că dumneata nă-i fi bătut speluncile la vremea dumttale !

Era bătrînelul acesta de o rară modestie şi o cuceritoare cuminţenie.

Dacă n-ai fi ştiut cine este, n-ai fi bănuit niciodată că e artist.

în schimb, pe Petreanu, cu garibalda lui cît roata carului, cu fluturătoarea lavalieră înfăşată în jurul gîtului, cu mersul lui legănat şi trabucul în gură, îl ghiceai de Ia o poştă ca-i maistru teatralist.

Anestin era un om de pe stradă.

Şi pentru că de pe stradă am fost şi eu de cînd mă ştiu, de aceea pesemne că-i slăvesc cu atîta drag memoria.

Te-am iubit, maestre, şi-am să te iubesc cît oi mai trăi !

Mare actor, de asemenea, a fost şi Nicolae Hagiescu, care a creat un Harpagon de cea mai fină calitate.

In altceva n-am apucat să-1 văd, că era tare bătrînel, dar țin minte că anevoie îmi stăpîneam rîsul cînd îmi povestea serios de ultimele lui aventuri galante şi cuceririle pe care le făcea zilnic la varieteu ori pe stradă, la aproape 80 de anişori. Bătrînețea e plicticoasă şi supărătoare, dar senilitatea este, vai, ridicolă !...

Crețu şi Fărcăşanu, albiți de vreme şi gospodărie teatrală, erau doi actori de talie mijlocie — adică nişte simpatice *utilitari,* cum se spune în limbajul nostru — dar coana Marița Petreasca era o actriță de rasă. Cîrnă f I 5* grasâ, cu o respectabilă circumferință, n-ai fi bănuit niciodată că e în stare să vibreze cu atîta putere şi ingeniozitate. Cap tăiat cu Alexandrina Alexandrescu, de la Bucureşti, juca la fel de bine pe Doica din *Romeo si Julieta* şi o egala pe Mița Ciucureasca în La Frochard din *Doua orfeline.*

înzestrată cu o rară putere de trăire, stăpîuea scena pînă la tiranie şi, în timp ce intonațiile altora îți zbîrniiau la ureche ca o lecțioară învățată pe dinafară, accentele Petreascăi te cutremurau. Am văzut-o în bătrîna din *Arleziana* şi n-am s-o uit niciodată. Am jucat şi împreună: i-am fost soț (la 24 de ani !) în rolul bătrînului muzicant din *Intrigă si amor* — şi de aceea nu e de mirare că, la unul din spectacole, un cetățean indignat a strigat din sală :

— La alții !

Un bun actor craiovean a fost negreşit Demetrescu-Dan, profesor şi director de scenă, care In rolurile de Intriganți aducea, de-acasă, o apreciabila doză de subtilă prefăcătorie.

Un temperament vulcanic era Mitică Radovici, Fratele marelui Constantin Radovici, dar păcat_ că şi-a irosit talentul mai mult în incursiuni lăturalnice decu pe seîndurile scenei.

Păcat.

Actorul Nanu avea haz şi popularitate, îşi risipea însă verva mai mult la cafenea decît la teatru, unde strălucise cîndva în rolul țiganului Cărăbuş din piesa *Don vagmistru* de C. Grigoriu. *Brasseur d'affairesji* profesor de gimnastică, Nanu, asemenea argintului-viu, era stăpînit de-un veşnic neastîmpăr, şi de aceea nu punea

nimeni temei pe vorbi lui, după cum iarăşi nu-i puteai crede pe cuvînt pe gălăgiosul Pândele Nicolau, exponentul cel mai reuşit al bomba aticismului artistic.

In schimb, ce simpatic şi apropiat era Mihalache Ionescu, ou al său molipsitor : „Măi să fie al dracului !" pe care îl lansa atît de nevinovat în *toate* piesele, fără sâ strice prea mult fizionomia situaţiilor, pe care Ie înviora adesea în peltelele literare care se jucau pe atunci.

Artă ieftină negreşit, dar atît de reconfortantă uneori .' „Măi, să fie al dracului

Alexandru Buzescu, Radu Demetrescu şi Papa Stănescu erau prietenii mei cei mai buni.

Buzescu, amorezul teatrului, fusese angajat ca şi mine de către Gabrielescu ; Radu Demetrescu îmi fusese de asemenea coleg de bancă ,la Conservator ; iar Papa Stănescu era un actor craiovean plin de firesc şi bonomie.

Buzescu •— avînd gîtul foarte lung şi un nod rebel, care I se punea în gîrlej în situaţiile dramatice — stîrnea adesea rîsul spectatorilor, aşa că se lăsă păgubaş şi se înapoic ia Bucureşti înainte de lichidarea contractului.

în schimb Răducu, fratele poetului Traian Demetrescu, se bucura de multă stima artistica, era îndrăgostit de teatru ca de o femeie frumoasă, iar cînd gusta un pahar mal mult, plîngea şi săruta pe toată lumea. Ştia că mi-e dor de maică-mea, de fraţi şi de surori, şi n\i O data, în revărsatul zorilor, îmi spunea cu lacrimi în ochi :

— Hai să le batem o telegramă !

în repertoriul modern al conului Petrache Snuza n-am jucat mai nimic, dar în primăvară, către sfîrşitul stagiunii şi al contractului, mi-i dat voie sâ-l dublez în *Don Pietro **QaruiO,*** piesă într-un act de Roberto Bracco, pe care o studiasem în Conservator şi în care aş fi ieşit cu faţă curată dacă regizorul de culise, un anume Gardu, un soi de porc-dc-cîine, Doamne iartă-ma, n-ar fi avut cruzimea sâ îăvoreaicâ pe dinafară uşa pe care trebuia să ies, cîntînd şi plîngînd, la sfîrşitul piesei.

Mi-a anulat astfel toată munculiţă, şi publicul, văzîndu-mă că plec cu decorul în spinare, a hohotit de rîs.

Farsa aceasta sinistră m-a dezgustat de provincie şi mi-a grăbit întoarcerea la Bucureşti. Totuşi, ucenicia

de la Craiova mi-a folosit, căci ce m-aş fi făcut dacă " îmi rupeam juughetura în Othello, Ruy Blas sau în Emani ?

Cu siguranţă că m-aş fi lăsat de actorie, ceea ce iarăşi ri-ar fi fost mare paeubă.

Dar s-a scurs de atunci o jumătate de veac şi parcă tot nu-mi vine sâ cred că am avut. cîndva, douăzeci şi trei de ani.

Să fi avut eu, ciotul de azi, douăzeci şi trei de primăveri ?

închid ochii şi retrăiesc aievea descălecarea mea în cetatea „banilor": mă văd în gară, cu geamantanaşul în mînă, rupîndu-mă de ai mei şi ureînd stingher treptele vagonului.

Cui greşisem, cu ce păcătuisem, ca să fiu exilat astfel ?

A, da, eram săraci şi îmi puteam ajuta acum familia. Da, da, asta trebuie să fi fost pr'tcina...

Strălucisem Ia examene şi mi se da răsplata. Dar dacă strălucisem de ce nu fusesem ţinut la Bucureşti ?

Nu-i plăcusem lui Alexandru Davila — îmi ajunsese asta Ia ureche — dar cronicile din gazete fuseseră mai mult decît elogioase.

O uşoară amărăciune îmi pigmenta gîndurile. dar deodată mă scuturai şi rostii aproape tare :

— Am douăzeci şi trei de ani \

Am coborît cu geamantanul în mînă şi am luat-o la picior pe jos, ca sa pot trage în voie aerul proaspăt, ***si*** privesc cu luare-aminte câşile, ungherele şi locurile goale, să aud glasul oamenilor şi al femeilor, ţipetele copiilor şi să sorb cu lăcomie accentul acela oltenesc, atît de deosebit de al nostru, al muntenilor :

— Stâi mereu, nu da cu zburaturi .'

în piaţă, zărind scris pe o tăblie „Hotel", intrai înăuntru.

O chelnăriţă, cu ochi lunecoşi, mă primi ca pe un prinţişor, schimbă electric cearceafurile şi prosoapele, aduse apă proaspătă şi, vîztndu-mă că picotesc, îmi zise graţios :

— Somn uşor !

Oare să se fi bănit toba In oraş că aveam atît bănet pe lună ?

Uitai, de obosit, chipul coanei Fiţii, al fratelui şi al surorilor şi adormii buştean.

A doua zi, la canţelarie fui primit bine.

Dar cum aş fi fost primit dacă nu s-ar fi schimbat directorul ?

Oh, întîile cunoştinţe, întîile cuvinte de politeţe, întîiie plecăciuni !

Directorul Broscărescu, grăscean şi spilcuit, era politicos şi simpatic, dar simţeam că e Ia fel de stingherit ca. şi mine de postul pc care ÎI ocupa...

Femeile, care mai de care, săriră să mă găzduiască.

Da, ele ştiau ce leafă aveam, dar nu pentru asta se îmbulzeau : aveam douăzeci şi trei de ani !

Oh, întîile ţuici cu măsline, îrttîiî şalăiaşi calzi în crîşmă la Spirtaru !

După ce cercetai înooace şi încolo, mă mutai Ia coana Sica Serghie, o actriţă bătrînă, într-o cameră cu intrare separată. Maica-mea îmi dădea toate libertăţile, dar ce binecuvîntat lucru să fii singur !

îmi plăcea teatrul, dar cu cîtă voluptate degustam viaţa !

Nu mai dădeam meditaţii, <nu mai închideam ochii Ca să aţipesc între un stîlp de telegraf şi altul, nu-mi mai făceam apoi lecţiile pe nemîncate, nu mai auzeam sudâlmile grosolane alle lui V. D. Păun, nu mă mai luptam cu el „prin presă", nu mai rîvneam după un ţap de bere, ci aveam de unde trimite maichii, frăţiorului şi surorilor, nu mai eram o sărăcie, ci eram cineva, eram artist, eram societar de cla^a întîia, aveam cameră cu intrare separată şi, imai presus de orice, aveam douăzeci şi trei de ani !

PROTECŢIE

După un „beneficiu" pe care l-am dat la „grădină", căci n-aveam cu ce să **mă** înapoiez acasă, m-am întors între ai mei supt la faţă, dezarticulat şi mai melancolic decît plecasem.

Fui primit la Naţional cu chiu, cu vai ca figurant — în zadar cereînd să dovedesc, cu fel de fel de hîrţoage, că fusesem societar de clasa întîia la Craiova !

— De ce n-ai rămas acolo dacă erai atît de mare ?

Alergai pe ici, pe colo, la dascălii pe care-i cunoscusem, dar fiecare ridică din umeri, şi astfel rămăsei „figurist" cîteva luni, în vreme ce mulţi dintre colegii mei de clasă aveau angajamente în regulă.

într-o bună zi, otrăvit cum eram, îmi .luai inima în dinţi şi mă hotărîi să încerc să intru la vlădica, Ia starostele teatrului. Nu mai era acum la conducere Alexandru Davila, ci profesorul universitar Pompiliu Eliade, un om mărunt, cu nasul coroiat, cu barba roşcată şi atît de scund, că abia îmi venea pînă la buric.

— Ce pofteşti > mă săgeta de la intrare.

— Am terminat Conservatorul şî aş dori...

— Hm, da, toţi doriţi... Dar m-am Ioc pentru toată, lumea !

— Sînt premiant iniii.

— Toti sînteţi premianţi !

— Daca binevoiţi, **vă** pot juca o scenă...

— Scene să joci altora, nu mie !

Mă măsură cu dispreț din tălpi pînă în creștet, iți trînii mîinile la spate și începu sâ umble de colo pînă colo,

Apoi se opri, își prelinse parul din vîrful unui neg, mă săgeta din nou si zise răspicat;

— Protecție... ai ?

îngălbenii si întinsei sfios un albumaș, pe filele căruia lipisem cu cocă cronicile gazetelor.

Domnul cu barba roșcată, ca și cum i-aș fi pus în palmă o rîml, se strîmbă îngrețoșat și, izbind cu pecetea inelului scoarțele albumului, il zvîrli cît colo.

Simții un junghi în inimă.

— La mine să nu vii cu... astfel de terfeloage ! Sînt zeci, sute de cereri, jar locuri — douâ-trei... Și atuncea, înțelegi, toți vin cu stăruințe. Vină și dumneata !

— Puneți-mă la încercare, domnule director...

— N-am timp... Cată-ți protectori î

Mi-am adunat hîrțoagele și am plecat buimăcit, nevenindu-mi parcă să-mi cred ochilor și urechilor.

Tinerețea mea, ultragiată astfel, scrîșnea din toate încheieturile, dar, neavînd încotro, încăpui să gonesc după... proptele.

Ce goană. Dumnezeule !

Cercai pe la maeștri, pe la calfe ți ucenici de maeștri, pe la gazetari, apoi pe la cucoane...

Trudă zadarnică.

Umilinți, înțepături, bruftuieli...

— La teatru nu se intră cu stăruințe, tinere, se intră cu talent...

-- Dar...

— Nu ți-e rușine s-alergi după protecție ?

M-am zăvorit în casă și vreme îndelungată n-am mai scos nasul în lume.

Dar viermele rodea, magia rampei mă tortura.

Mă hotârîi să încep din nou alergătura și, chinuindu-mi creierii ce fel și cum, îmi adusei aminte... că sînt de la Buzeu.

— Ce-ar fi să încerc la deputatul județului ?

îi aflai numele și mai aflai că este rnedic-sef la un spital din București. Luai unele lămuriri de la portar și-mi așteptai protectorul pe scară, la ieșire.

Pe la amiază, îi auzii glasul pițigăiat.

Cobora din sala de operație cu *o* liotă de studenți și studente, dînd lămuriri profesionale.

Cînd convoiul ajunse în dreptul meu. înaintai un pas și-mi scosei dîrdîind pălăria.

— Ce ai, măi băiete ?

— Aș vrea, domnule doctor...

— Sa intri în spital ?

— Nu în spital, în teatru !

Liota rîse și chirurgul zîmbi și el.

îi spusei cum stăteau lucrurile, că sînt nepotul învățătorului Tudorache din Frecăței — „omul doniniei-voastre" — că sînt de loc de la Buzeu, și dociorul, după ce își scoase halatul, zise voios:

— Suie-te în mașină, buzoiene 1

M-am suit.

în cîteva minute furăm In Cîmpineanu.

— Ajteaptâ-mă aici

Șoferul, care trăsese cu urechea, îmi spuse ca am nimerit-o bine, că domnul doctor șl cu directorul teatrului erau cumnați.

Peste un sfert de ceas, deputatul de Buzeu cobora scara radios :

— S-a făcut!

—•> } ι

— Gagist de-a treia ! Mă mînșîie pe păr, apoi, trăgîndu-mâ deoparte, ma întrebă încetișor : Dar cu talentul cum stai ?

Plecai ochii în pămînt și răspunsei sfielnic ;

— Cum stau și cu protecția !...

CĂRUȚA CU PUNE

A doua zi fui chemat .la cancelarie, ți același director, vesel nevoie mare, îmi spuse radios :

— Tinere, șefii dumitale sînt încîntați de dumneata și de aceea află că te-am angajat și că te .felicit!

îmi întinse o mînă cartilaginoasă și îmi scutură falangele de mai multe ori.

Eram fericit că găsisem protecție.

Făcui o închinăciune adîncă — ceea ce îi plăcu foarte — și cu greu îmi putui stăpîni râsul că făptura aceea pipernicită exista în carne și oase și că nu era o nălucire a închipuirii mele.

Mă întrebasem adesea ce caută avocatul Broscărescu la cîrma teatrului *din* Craiova, dar acesta cel puțin era simpatic și nu dovedise o lipsă de bun-simț atît de grosolană. Pompiliu Eliade, însă, stăpînit de-oin veșnic neastâmpăr, gonea prin coridoare, bufnea prin cabine, se strecura prin closete, și unde nu gîndeai te pomeneai cu el.

Figuram în *Ultimul vlăstar,* o piesă românească de profesorul universitar Pășcanu, împreună cu Storin (pe atunci tot Hagi Stoica), Athanasescu, Manolescu, și îmi aduc aminte că Storin avea niște ițari strâmți și o cămășută scurtă care abia Ii acoperea trupul, ceea ce-i dădea o înfățișare de copil de bogdaproste, de care făceam haz și noi, și duduiJe din figurație.

S-a pus în repetiție în stagiunea aceea și s-a jucat *Heidelbergul de altădată,* de Forstcr, cu Măria Giurgea și Tony Bulandra în rolurile titulare.

Măria Giurgea era o Katy delicioasă, ochii, glasul șt rîsul ei cristalin cucerind chiar inimile cele mai împietrite ; în același rol, dar pe alta linie, avea frumos succes și Marieta Ionașcu, o actriță înzestrată cu multa finețe ți pătrundere. Măria Giurgea, însă, o eclipsa prin tinerețea și gingășia ei, iar astăzi amîndouă sînt pulbere și vînt!

Zvelt, subțiatic, frumos și elegant, Tony Bulandra întrupa pe prințul Karl, pe care nici unul din interpreții de mai tîrziu nu l-au putut apropia nici pe departe.

Fetițele de pension, femeile măritate, văduvele și chiar maicile dc la Notre Dame dormeau cu poza lui Tony sub căpătii, și astăzi Tony numai este !

Dar fetițele, văduvele și maicile ce-or fi devenit ?

Nea Vasite Leoncscu, cu statura lui herculeana, înfățișa pe ministrul Haug, impresionant prin ținuta și sobrietatea lui — el, drăguțul, care în viața de toate zilele era atît de vesel, de zgomotos și de flecar.

Dar Iancu Niculescu în rolul doctorului Juttner ?

Parcă era rupt de-acolo, după cum de asemenea plin de haz era Vasile Toneanu în ridicolul lacheu Lutz, Cazimîr Bekot în rolul „birtașului", ori Nicolae Soreanu în savurosul său Keller.man.

Regîa lui Paul Guști, remarcabilă în această piesă, a arătat o dată mai mult ușurința cu care marele regizor aborda toate genurile.

Dacă bătrânul acesta mustăcios ar mai fi trăit, poate că directorii de scenă de astăzi ar fi învățat că regia adevărată nu stă în jocuri de lumini și artificii, în surle și fanfare, în răcnete și urlete, ci *în puterea de a convinge liniștit,* pe interpreți, cum să acționeze m orice situație — jucînd, la rigoare, dînsul toate rolurile — după cum le juca și maestrul Nottara, ca regizor.

In *Necunoscuta {La femme X),* o meJodramă franțuzească de Bisson, mi s-a dai întîiul rol dc seamă. Bineînțeles că n-am fost distribuit din capul locului, dar am avut norocul ca maestrul Ion Livescu să nu primească rolul, și maestrul Guști mi-a trecut mie partitura.

Am ieşit cu faţa curată.

Deşi eram prea tînăr, gazetele şi actorii vîrstnici m-au hiritisit, dar numai braţele Constanţei Demetriade ştiau cu cîte vînătăi le-am încrustat. Căci din pricina tracului îi trăgeam cîtc o sticluţă de aghcazmă înainte de a intra în scenă, şi, cum trebuia să fiu brutal cu femeia decăzută, apoi eram de-a binelea !

Cu toate astea, n-a lipsit mult să fiu dat afară din Teatrul Naţional pentru cuvîntul că în comitet unul din artiştii de seamă — cam certat cu cartea — mi-a imputat că ,sînt... licenţiat în drept şl ar fi mai nimerit să-mi caut de avocatură.

Era în stilul vremii că oamenii cu cane n-aveau ce căuta Ia teatru !

Noroc că printre analfabeţi se mai găseau şl oameni cu titluri academice, precum Petre Liciu, Toneanu. Vasile Leonescu, Ion Livescu, Lucia Sturdza, Mihalescu, Belcot şi alţi cîţiva.

N-am fost dat afată, căci Porrtpil'iu Eliade, mare cărturar, a persiflat argumentul ruginit *»l* faimosului actor.

— Dar talent are ? a întrebat directorul.

— Are.

— Atunci nu strică să aibă şi o patalama !

Am zîmbit afjînd acestea, dar în noaptea următoare, de ciudă, m-am făcui praf. Am băut de unul singur într-un parc Ia şosea, rizînd şi ţinînd zeci de cuvîntarî în cinstea maestrului din comitet... Dimineaţa m-am trezit pe o căruţă, în dosul Arsenalului, împărţind pîine la oameni. Căruţaşul, cu braţele încărcate de franzele, îşi desfăcea pituscile în fundul unei curţi, iar eu le desfăceam 'în stradă, gratuit. Cînd omul mă prinse asupra faptului, puse mîna pe codirişcă, .dar eu îi zvîrlii în obraz un pumn de arginţi, şi mînia cetăţeanului ***se*** domoli ca prin farmec.

— De ce faci pomana asta ? zise el uluit, după un timp.

— De-suflerul cărturarilor...

— Dumnezeu să-I odihnească.

— Amin !

Căruţaşul dădu bici cailor, iar eu, asemenea unui nabab binefăcător, împărţeam de zor franzele nevoiaşilor care se ţineau după căruţă.

— Nu vezi că-şi rîd oamenii de dumneata ?

— Las' să rîdă !

Şi-mi muşcai buzele pînă la sînge, gîndind la marele actor care rostise sentenţios :

— Ăsta să-şi vadă de avocatură !

Numai cine a gustat asemenea papară îşi poate da seama de golul, de prăpastia în .care cade un suflet de om peste care a picat o astfel de năpastă.

N-a lipsit mult să^mi pun capăt zilelor, ori să mă fac conţopist, ori să mă apuc de cine ştie ce negustorie, încetul cu încetul, insă, începui să mă dedau, că omul trage la fel ca boul după ce i s-a pus juvăţul.

— Hăis, cea ! Hăis, cea !...

S-a iucat îtn stagiunea aceea *Regele Lear,* şi măreaţa compoziţie a maestrului Nottara m-a făcut să-mi dau seama că nu era nimic de capul meu şi că este o copilărie sa te perpeleşti pe jăratec pentru un fleac de nimic cînd n-ai să poţi nicicînd sâ te apropii de creaţia marelui maestru.

în scena nebuniei *i* depăşea pe Novelli.

Din seara aceea mi s-a scurs în pămînt tot necazul, şi zău dacă nu mi-e silă să înşir mai departe ce-am jucat şi n-am jucat...

Am jucat pe dracul !

N-am jucat nimic. Am făcut o ucenicie tîmpă pînă în ziua cînd Ion Brezeanu s-a descotorosit de rolul bufonului din *Lear* şi mi 1-a trecut mie.

— Mâi Gheorghe, mă sfătui maestrul Nottara, e rol greu, nu te încumeta, ai să-ţi frîngi junghietura.

— Asta vreau şi eu !

— Bagă de seama, dacă-', leapădă Brezeanu, circ nu dă un rol să-1 tai, ştie el ceface...

— Mai bine să mor decît să lîncezesc astfel !

Şi am jucat.

Brezeanu, prăpăstios cum era, în seara aceea se plimba bombănind prin piaţa teatrului, aşteptînd pe unul ori pe altul să-i spuie cum şi ce fel.

Primul care îi ieşi înainte fu Nae Sâvulescu.

— Cum a fost, Nae ?

_ Acesta, uitînd că nea Iancu era membru în comitet şi că jucase rolul, strigă în gura mare :

— Straşnic !

— Am să te .dau afară !

Din seara aceea începui să ies din umbră, începui să fiu cineva. Cucerisem sufragiile culiselor, adică cronica cea mai grea.

Maestrul mă bătu pe umeri şi zise zîmbind :

—. Aici n-ai trişat, ca la *Ştefan-voievod,* ai lucrat cinstit — lăutăreşte — începi să te apropii de succesul tău din *Strigoii.*

Şi într-adevăr că pentru întîia oară pînă atunci călcam pe urma examenului de absolvire.

Ucenicia mi-a folosit : scăpasem de stîngăcia, de sfiiciunea mea firească.

Dar obiceiul e a doua natură : tor mai trăgeam, pe furiş, cîte un păhărel înainte de a intra în scenă.

Teama de rampă încă mă mai stăpînea.

Am mai prins un rolişor în *Taifun* de Lengyel, alături de Petre Liciu, Ion Petrescu şi Livesou, iar vara am jucat la grădina „Blanduzlei" în trupa de comedii şi vodeviluri înjghebată de Vasile Toneanu şi Ion Brezeanu.

Aici jucam un teatru mult mai puţin încorsetat ca cel de pe scena oficială, îngăduindu-mi fel de fel de năzbîtii şi fantezii.

Astfel, într-o farsă, al cărei nume îmi scapă, în rolul unui subcomisar-poet, am introdus versurile rîmpe ale lui Urmuz :

„Citii *nişte cronicari*
Dutin.i !ipSĂ de şalvari
ie ***rugau*** **iie** ***R.ipaport... etc, ele"***

Cum comisarul cu pricina era cam într-o spetează, incoherenţa voită a stihurilor i se potrivea, iar Vasile Toneanu făcea haz în fiecare seară asculti'ndu-le şi dădea semnalul aplauzelor.

într-o altă comedie îmi amintesc că trebuia să joc pe un individ pe care maică-sa, cînd îl concepuse, se speriase de un cîine, aşa că acum, de cîte ori se răstea cineva la el sau îl călca din greşeală pe picioare, nefericitul începea să latre şî să chelălăie.

Straniu personaj !

Pe care, însă, ca să-1 pot înfăţişa, a trebuit să trag de multe ori cu urechea la clinii din mahala.

La „Blanduzia" se juca cu mult succes pe vremea aceea *Fetele din Popa Nan,* o comedie cu personaje de periferie, în care pe un bîlbîit îl juca Grigore Brezeanu, fiul marelui Iancu Brezeanu. Nu juca rău, dar era departe de alde taică-su, Grigore fiind mai priceput la „afaceri" decît la teatru, de care nici nu s-a ţinut de altfel.

Tot la grădina „Blanduzici" l-am cunoscut pe popularul Iulian, nepotul marelui actor Ştefan Iulian, pe care nu il-am apucat, dar a cărui strălucită faimă se păstrase prin tradiţie. Oricît dc strălucită, însă, ar fi fost faima unchiului, nepotul va rămîne de pomină în analele teatrului romînesc pentru că a creat un personaj nou, care s-a stins o dată cu el.

Iulian ! Talentul spumos, care a purces de la jii, dînd cu praftoniţa în actorii de duzină, morgînd de-a dreptul la inima spectatorilor.

Iulian ! Creatorul unui gen unic, neaoş şi pitoresc, original şi proaspăt, popular şi fin, hilariant şi trepidant !

A fost şi Constantin Tănase un actor popular, dar Iulian a creat pe „Coana Manda", care nu cred că se va mai naşte vreodată — după cum o a doua Măria Tănase, alt produs autentic al pămîntului nostru, cu greu se va mai ivi cîndva. Spre .norocul nostru, al tuturor, cititorule, aceea în glasul căreia murmură izvoarele şi freamătă codrii •, aceea în ai cărei, ochi se râsfrîng verdele şi auriul plaiurilor noastre ; aceea care, cu legănatul trupului ei mlădios şi subţiatic, aminteşte spicele holdelor noastre sărutate de vîntul arzător al verii; aceea în ale cărei şuierături şi chiote desluşeşti cum se strîng, zvîcnind de aceleaşi elanuri dc viaţă, fetele şi flăcăii cîmpiilor şi munţilor noştri — Măria T3-

ruse, adică — trăieşte şi este, azi, în deplinătatea artei ei neîntrecute.

M-am ferit dintotdeauna sâ confund faima cu meritul. De aceea afirm că pe artişti ca Iulian, ca Măria Tănase nu-i poţi măsura cu rutinarul nostru metru, după obişnuitele noastre canoane, fiindcă ei nu se pot măsura decît cu ei înşişi, într-atîta sînt de originali, de singulari, de unici !

Doi inovatori, doi creatori de genuri !

„Coana Manda" a avut mulţi imitatori, dar Iulian a rămas şi va rămîne inimitabil.

De ce ?

Pentru că mijloacele lui de expresie nu semănau cu ale nimănui.

Se zice că textul povestirilor era al altcuiva. Posibil. Dar nu cred, pentru că el ţîşnea atît de organic din femeia care jelea mortul gonind găinile, încît rîsul pe care îl stîmea nu pornea numai din beregată, ci de undeva din adînc, din măruntaiele spectatorului.

Rîdeai cu lacrimi şi la Novelli, şi la Anestin, şi la nea lancu Niculescu, şi la Brezeanu, dar romanţioasa „coana Manda", leliţa cu aer nevinovat, cu rochia verde şi nădrăgeii cu horbotele te făcea să te răsuceşti în fotoliu.

Oh, dacă vorbele mele ar putea să sfîşie vălurile uitării !

Marile vocaţii nu se pot măsura cu metrul obişnuit. Ele sparg liniile obişnuitului şi se situează pe piedestaluri proprii.

— Dar Iulian a fost un cabotin, care a cutreierat birturile, cafenelele, speluncile şi varieteurLle, — vor spune unii spilcuiţi, cu dungă la pantalon şi părul în cîrlionţi.

Este adevărat.

A călcat oriunde, *fiindcă era cerut pretutindeni.*

Pe dumneata, însă, domnule funcţionar dramatic, te cere careva ? Te-ai strecurat abil într-un ştat de plată şi cînd te vor şterge de acolo, greu te vei cuibări în altă parte.

Iulian era născut, nu făcut.

Aşa-i, dragă Fane ?

Avea Ştefan Iulian şi o piesă de teatru, pe care am jucat-o la „Blanduzia", dar nu i-a izbîndit.

Eu făceam pe un măcelar, iar &l, în fustă şi papuci, era consoarta mea.

N-a mers.

Eram de mucava amîndoi, de făcătură.

Cu atît m-am ales, însă, din trebuşoara asta ; că văzînd pe afiş că numele meu era dc trei ori mai lung ca al lui Iulian (Gheorghe Consuntinescu), i-am dat într-o seară cîteva ulcele de vin unui tipograf şi, spre uimirea tuturor, s-a ivit a doua zi un nou actor pe piaţă : actorul Ciprian !

Eram de altfel prea mulţi Constantineşti pe afişe : Mlelu Constautinescu, N. Constaurinescu, I. Constantinescu etc...

Si apoi nu începusem să fiu cineva ? Trebuia să ies din umbră mai uşor.

Fumuri actoriceşti !...

FRUMOASA ELVIRA

r\fară de Brezeanu si Toneanu, mai jucau la grădina „BOanduziei" Aurel B-erbeliart, zis regele actorilor, Nae Grigore seu-Tuciuriu, Ştefan Dccu, Aurel Athanasescu, D. Romano, Lucreţia Brezeanu, Adelina Mârculescu, Neamtzu-Ottonel, care făcea şi regia de culise, şi tot pe scîndurile acelea ponosite a pus piciorul întîi o fetişcană dc vreo 16—17 ani, frumoasa Elvira Popescu, sortită ***si*** ajungă mare vedetă internaţională.

Aurel Berbelian, o excelentă utilitate, bătuse pe uşa cabinei sale o placardă pe care scrisese : „Molîpsiţi-va de talent !" Era tipul actorului romantic, descins parcă din coapsa lui Petreanu de la Craiova.

Cu pălăria lui cît roata carului, cu nelipsita lavalieră, scuturindu-şi pletele rebele, mmblînd cu pieptul înainte, pe drept cuvînt îşi merita porecla de rege al actorilor. Păşea pe strada ca un colonel care primeşte defilarea, bîţîind din cap în dreapta şi în stingă, zîmbind şi mulţumind la cunoscuţi şi la necunoscuţi.

Era unic în felul său şi, fie ca juca pe al III-lea pescar, pe al V-lea invitat, ori că era directorul azilului de noapte, ori „păstorul" din *Oedip-rege,* nenea Aurica îşi vedea de treabă cu aceeaşi conştiinciozitate.

Cu o droaie de copii din nu ştiu cîte căsnicii, şi plin de datorii, Aural Berbelian, spre a face faţă greutăţilor vieţii, învăţa pe nimica toată o şleahtă de băieţi scăpă-

taţi pentru examenele Conservatorului, mulţumiri du-se de cele mai multe ori cu o respectuoasă strîngere de mînă sau cu : „Va mulţumesc din suflet, maestre !"

Bietul Aurica a plecat de mult dintre noi, cu pieptul înainte, iar tăblia cu ..Molipsiţi-vă dc talent!" a rămas şi o păstrăm cu evlavie.

Nae Grigorcscu, zis „Tuciuriu" din pricina pieliţei sale oacheşe, era un om chelbos dc o rară simpatie si bunătatc. Avea totdeauna bani asupra lui şi împrumuta pe toată lumea, cu toate că uneori ştia mai dinainte că n-arc să-fi mai vadă bănişorii. Se dedulcise la jocurile de .noroc şi avea o baftă pe care n-o întrecea decît bunătatca lui proverbială.

Cu panamaua pe ceafă, haina descheiată şi burta înainte, parcă îl văd şi acum călcînd greoi pe asfaltul desfundat din piaţa teatrului, înaintînd leorcait spre Parcul Oteteleşami, unde îsi Jua şvarţul „cu trei bucăţele de zahăr".

Se fotografiase în toate rolisoarele pe care le jucase şi, daca n-ai fi ştiut cine este, ai fi jurat că-i vreo vedetă de la cine ştie ce casă de filme.

Excelase însă şi Tucîu într-un rol : în vrăjitoarea din *Infir-te, mărgărite* a *)ui* Victor Eftimiu, roi jucat în urmă de George Baldovin, iar după aceea de Agepsina Macri-Eftimîu.

Şi Tuciu 51 Baldovin .m .plecat încovoiaţi dc şale, ducînd în cîrcă pe fata cea mică a lui Alb-împărat... şi nu se ştie bine dacă or să se mai întoarcă vreodată. Noi, in toc cazul, ii aşteptăm cu dragoste, iar dacă om vedea şi om vedea, ne-om duce noi după ei, să vedem încotro au apucat-o...

Nea Flnicâ Decu era uşor peltic, dar îngrijit nevoie mare, cu -pantalonii călcaţi, cămaşa ca laptele, pantofii lustruiţi, însă jucător de cărţi fără pereche. Moştenise ceva avere de Ia părinţi — lumînărari în piaţă — şi o toca sistematic, cu nădejdea tuturor jucătorilor că într-o zi o să-şi desioarcă b.uiii.

Nu era actor faimos, dar avea mica lui faimă !

Şi anume, că în *Hoţii* lui Schiller, la un spectacol de „beneficiu", jucase pe Spiegelbeig **si** că în tabloul din

pădure, în loc să spuic : „Miroase a pucioasă cale de-o poştă", zisese : „Miroase a poştă cale de-o pucioasă !"

Asta I-a făcut celebru pe nea Fănică Decu, Dumnezeu să-1 odihnească '.

Fără îndoială insă că dintre toţi actorii Naţionalului cel mai caracteristic a fost Vasile Romano.

Nu juca decît „servitori". Dar cum îi juca e vorba !

Punea atîta grijă şi convingere în ce făcea, că jurai că-i slugă adevărată. Şi dacă se întîmpla să fie mai mare peste ăi mici, era o plăcere să-1 vezi pe „Bibkul" — aşa era poreclit — cum îi muştruluieste.

Cam de-o talie cu PompUiu Eliade. avea gesturi imperative de majordom, care stârneau cu uşurinţa rîsul, uneori aplauzele.

Niţel mai -nâltuţ să fi fost, poate că n-ar fi făcut două parale. Dar aşa cum era avea prestigiul lui.

O singură dată i s-a dat un rol „civil", dar n-a avut noroc. Trebuia să joace în *Institutorii,* de Otto Ernst, pe un tată de familie care vine să reclame directorului pe unul din profesori. Pe director îl juca Ion Manolescu, şi acesta, ca să se amuze de cîte ori intra „Bibicul", îl dădea afară. Romano, prototipul conştiinciozităţii, spumega între culise, şi cum cerca să intre, Manolescu îl dădea afară. Lumea petrecea, dar deznădejdea bietului Romano era fără de margini.

Se plînse Iui Guşti, dar acesta, ridicînd braţele la cer, zise :

— Merge şi-aşa, Bibicule !

Se plînse apoi directorului, dar Alecu Davila, ridicînd braţele Ia cer, apuse :

— Este mai bine aşa, Bibicule !

De-amnci Vasile Romano n-a mai lepădat livreaua. Şi cred că a plecat cu ea pe el...

Din rolişorul de cîteva cuvinte de la „Blanduzîa", Elvira Popescu a trecut toamna în rolul Ilenei Cosînzene din *înşir-te, mărgărite,* alături de Aurică Athanasescu în Făt-Frumos — o pereche cum doar în basme se poate întîlni, atît erau de chipeşi, de tineri şi de proaspeţi amîndoi î

Peste cîteva luni pornirăm cu piesa aceasta în turneu. Pe arunci nu se dădeau vagoane de drum de fier actorilor, aşa că se călătorea tare anevoie, mîneam pe unde apucam şi dormeam prin fel de fel de hanuri.

Elvira urma să se mărite cu unul din fraţii Bacalbaşa, dar hoţul de Aurică Athanasescu i-o suflă de la nas, şi după terminarea turneului conu Alecu Davila îi cunună în casele lui Ion Niculcscu din strada Ghioceilor.

Dar întîiul turneu, ca şi întîia dragoste, cu greu se poate uita.

Era prin martie-aprilie, arborii începeau să înfrunzească, dar tinereţea noastră era mai verde decît frunza, mai spumoasă decît clocotul apelor, pe care le treceam în fugă, mai veselă şi luminoasă decît lumina cerului.

Eram tineri. Umblam cu capul sus. Nu ne păsa de nimeni şi nimic. Iar dacă vreunul, mai slab de înger, pişcat de dorul de acasă, ori de alt dor, lăsa buza în jos, chitind o lacrimă furişă, era destul s-audă rîsul cristalin al Elvirei, ca să-i treacă 'năduful ori pîrţagul.

De cînd e lumea lume n-a avut nimeni talie mai zveltă, ochi mai luminoşi şi gură mai frumoasă ca Elvira. Glumeam şi petreceam împreună, dar înlauntrul nostru îl pizmulam pe Aurică că a dat aşa pleaşcă peste el. Căci de ce ne-am mai ascunde după degete şi n-am mărturisi, în frica Domnului, că toţi dălhăucii din trupă erau topiţi după Elvira.

Pînă şi Zaharia Birsan, romîn neaoş, care căta mai degrabă în fundul ulcelelor decît în ochii femeilor, spunea la un pahar :

— Măi, cu fetişcana asra nu e lucru curat !

O iubeam cu coţii în tăcere, şi cînd trecea pe lîngă noi simţeam o adiere de vlnt călduţ din creştet pînă în tălpi. Şi nu numai frumuseţea feţei ne vrăjea astfel, cît glasul, privirile, mersul şi întreaga ei făptura.

— Şi-o fi dînd seama de farmecele ei ? îl întrebam uneori pe Zaharia.

— Pe dracul ! răspundea acesux întuneeîndu-se. ftşa a ieşit de Ia tiparniţă. O fost uns-o maicâ-sa ou miere în scăldătoare !

CU PETRE LÎCIU ÎN TURNEU

In vara următoare am plecat la Cernăuţi cu Petre Liciu, Anstizza Romanescu, Cazimir Belcot, Alexandru MihaJescu, Cr. DuţuJescu, Ion Georgian, Stela Poenaru, Jeiu- Rkoboni, Ma>rioara Fărcăşaiui, Adelina ÎVÎărcu-îescu, Olga Plăcea si alţi cîţiva.

Jucam *Cinematograful,* o localizare hazlie a lui Paul Guşti, *Banii* lui Mirbcau şi nu mai ţin minte care piesă de Vasile Alecsandri.

în *Cinematograful* Petre Liciu înfăţişa un soţ uşuratic, cu o 'sprinteneală şi o fantezie comică cuceritoare, dar partea leului în această piesă a avut-o Cazimir Balcot, în rolul „socrului", creat la Bucureşti de marele Ion Niculescu — un actor dăruit din plin şi uns cu toate alifiile vocaţiei. în aceeaşi piesă, deşi cam pirpiriu pe vremea aceea, am jucat rolul masiv al măcelarului Ilie Dobre. pe care îl interpretase mult mai bine la Bucureşti G. Achile, un actor pe nedrept uitat, care întruchipa cu aceeaşi uşurinţă şi personaje comice şi tragice. Din ziua, însă, cînd l-am văzut pe nea Bibi (Al. Ghibericon), proaspăt sosit de la Cluj, în llie Dobre, m-am lăsat păgubaş şi nu m-am mai încumetat niciodată să fac pe măctWui. (Ghibcncon era grozav în acest rol.)

Dar în Tsidore Lechat din *Banii (Tes affaires sont Ies afjaires)* a Iui Mirbeau ? Fără să aibă poate aplombul lui De Feraudy, căci ora micuţ de talie, Liciu juca scena finală tot atît de impresionant ca faimosul societar al Comediei Franceze. (M-a împins diavolul, acum vreo cincisprezece ani, pe cînd eram director artistic la Teatrul Atlantic — azi Barul Continental — să deschid stagiunea cu *Banii.* A fost un jalnic fiasco. Parcă îmi luase Dumnezeu minţile. Nici tu trupă, nici tu decor, nici tu mobilă. Se vînduseră biletele înainte, şi financiarii mei — nişte şnapani — m-au silit să dau drumul spectacolului fără ca lucrul să fie gata. A fost o adevărată catastrofă. „Noroc" ca au intervenit la iimp cutremurele şi bombardamentele — şi ne-am risipit ca potîrnicbile care îneoiro.)

•Dar saltul cel mai fantastic a! lui Petre Liciu a fost de la pelticul Bolborici, din nu ştiu care comedie, la *Taifun* de Lengyel şi *Viforul* lui Delavrancea. A creat un doctor Tokeramo şi un Ştefan iţa-vodă de granit.

Generaţiile care l-au văzut pe conul Petraehe în aceste roluri nu l-au putut uita, si e păcat că timpul macină, clatină şi culcă la pâmînt astfel de monumente.

Parca îl văd la Suceava pe marele actor bătînd colinele şi văile pe care le bătuseră cîndva şi Ştefan şi Ş«-fâniţă-vodă.

O, cum adulmeca glia strămoşească şi cum îl treceau lacrimile străpungînd depărtările !

— Sînt un voievod dc carton ! zicea el ruşinat ; cum vor fi fost aceia *m carne şi în oase -*

Noroc că preasfinţii de la sfînta mănăstire a Sucevei aveau nişte păstrăvi de te lingeai pe buze şi un vinaţ cum n-am băut de două ori in viaţa mea !

Nu-i aşa, coane Petraehe, nu-i aşa, năzdrăvanule *

ÎNTÎILE JUMARI

în sala „Liedertafel", de pc Academiei, se dădeau cînd si cînd „serate dansante" cu program artistic : muzică de cameră, concerte vocale, piese într-un act, recitări — adică declamații...

Vai, ce tineri eram pc atunci si eu, ți Aurel Athanasescu, ți Țancovici-Cosmin, si V. Valantincanu !

Seratele acestea aveau un farmec deosebit, căci după program urma dansul, si amestecul spectatorilor cu muzicanții, actorii şi actrițele era foarte plăcut.

într-una din acele minunate seri declamasem *Greva fierarilor* a lui Francois Coppee, şi cum monologul acesta patetic îmi storcea lacrimi adevărate, multe doamne şi dudui din sală oftau şi lăcrimau la fel, ceea ce-mi sporea grozav creditul în ochii dumnealor.

Parcea leului o aveau bineînțeles Țancovici şi Aurel, băieți frumoşi, dar în seara aceea pică şi în plasa mea ceva. Era şi nu era frumoasă dulcineea, dar avea nişte Ochi lunecoşi şi o gură pofticioasă, care te îndemnau la rele.

Ne-am împrietenit repede şi de-acum mai în fiecare seară o aşteptam în colț la Radu-vodă să iasă de la orfelinatul de fete, unde era maistră de țesătorie. O chema Lenuța şi parcă o văd şî azi în.iintînd cu paşii ei mărunți, cu ochii luminoşi şi gura întredeschisă.

Puteai să n-o iubeşti ?

Stătea prin Popa Nan la o sora mai mare, Zoe, măritată cu un slujbaş de la primărie, om tare cumsecade, credul şi îndatoritor. Am venit de cîteva ori prin casa lor, şi spun drept că eram hotărît să mă însor cu Lenuța.

— Să vă luați, maica, să vă luați, zicea coana Zoe, că aşa este frumos !

Lenuța, cu fumuri de artîstărie, a dat bir cu fugiții de la orfelinat şi ne-am mutat într-o chichineață de pe străduța Ceres, din mahalaua Izvorului.

Mare fu uimirea coanei Fița cînd văzu că îmi strîng lucrurile şi o iau la picior cu geamantanul în mînă.

— Ai căpiat, artistule ?

— Nu, maică, dar mi-a sunat ceasul...

— Puschea pe limbă-ți, dragul mamei ! Pleci în turnea ?

— Nu, maică, dar divorțez de dumneata.

— Pricep. Şi e ceva de capul ei ?

— E ! Că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti...

— într-un ceas bun !

Cuibul nostru era din cele •mai pitoreşti cîte au fost pe lume vreodată.

închipuiți-vă o curte îngustă, nici lungă, nici scurtă, pietruita cu bolovani, în fundul căreia se afla o căsuță scundă, în stînga căreia, prin spatele clădirii celei mari din față, se prelingea o scară de fier prinsă de zid. Scara aceasta înşurubată de perete se lăsa cu latura cealaltă pe o balustradă de lemn, şi astfel, călcînd pe treptele ei, urcai în vestibulul unei odăițe spînzurate, un soi de cotineață din antreiaşul căreia puteai călca pe acoperiş.

Dacă de jos, din curte, lipea careva scara de zid şi-o prindea cu cîrligul, puntea era ridicată şi cei din cotețul acela de porumbei nu mai puteau coborî, întocmai ca în castelele medievale, înconjurate de şanțuri adînci şi largi, peste care se lăsa şi se ridica o punte...

Un pătuc de brad, lavoarul de tablă cu lighean şi ibric, o măsucă, două scaune, şi cam ăsta era mobilierul. Nu-mi aduc aminte cîți lei plăteam pe lună, dar ceea ce pot spune e că ce m-aş fi făcut cu decorul din actul III din *Omul cu mîrțoagă* dacă nu mi-ar fi ră-

mas întipărit în inimă şi minte scara mobilă şi pitorescul chiţimiei aceleia} !

Coana Fiţa veni curînd-curînd să-şi vadă nora, o plăcu nevoie mare ţi, pentru că deocamdată mîncam doar răcituri, ne aduse un „Sirius", tacîmuri, căni şi farfurii, sa ne gospodărim ca lumea.

Mai tîrguii şi eu cîte ceva, şi, ceac-pac, menajul începu a se înfiripa.

Oh, întîia ciorbă, întîia tocăniţă, întîile jumări !

Se băteau calicii la gura noastră şi, Doamne, cum rideam şi înfulecam .'

De pe ferestruica cotineţei priveam dc sus casele cu acoperişuri de ţigla de pe Puţul cu apă rece, iar din vestibulul de doi coţi, grădinile şi ogrăzile dimprejur.

Olteni, încovoiaţi sub cobiliţe, cu coşurile încărcate, ne aduceau în bătătură de-a gata zarzavaturile şi era o plăcere s-o auzi pe Lenuţa cum se sfădea cu ei. Fată de la ţară, dintr-o comună din jurul Bucureştilor, pentru un bănuţ, doi se tocmea ca o precupeaţă şi făcea un tărăboi pînă la cer. O priveam din vestibul, îmi făcea cu ochiul şi striga şi mai tare.

Era nurlie şi avea şi haz Lenuţa.

Ne vedeam des cu nenea Aurică şi frumoasa Elvira, proaspăt căsătoriţi.

Ne duceam pe la ei, într-o căscioară din Cîmpineanu, 3a doi paşi de teatru, unde locuiau împreună cu un locotenent de aţă, scund şi urîţal, văr primar cu Elvira. Ne duceam pe la ei, dar lată ca într-o zi, pe nepusă masa, se poftiră şi ei în chiţîmia noastră, .şi, .neavîud cu ce le da o bere, o dukeată, ori tc miri ce, îi primirăm cu răbdări prăjite şi cu cîte un pahar de apă rece... călduţă şi aceea.

Dar Elvira, cu frumuseţea şi primăvara ei, ţinea loc de orice trataţie, umplîndu-mi ochii şi inima cu făptura ei unsă cu toate mirodeniile. O văd şi acum în chiţîmia aceea spînzurau şi îi aud glasul argintiu rostind :

— Şi cum, daci lipeşte careva scara de zid şi pune cîrligul, rămînem aicea „suspendus" ?

îneîntătoare făptură, de negăsit, de neiiuîlnit !

Ne fericeau amîndoi că stăm într-o cocioaba atît de pitorească, iar Lenuţa era nespus dc încurcată că nu ne puteam împlini îndatoririle noastre de gazde.

Dar deodată mă luminai la faţă :

— Sîntem salvaţi, Lenuţa î

Mă repezii .la mica maşină de gătit şi-i dădui foc.

— Dar n-avem de nici unele, 'nu înţelegi, măi omule ?

— Ssst! răspunsei misterios.

Şi maşinuţa, înălţindu-şi flacăra albastră, începu să sfîrîie.

Aurică vru să spuie ceva, dar îi făcui semn să tacă. îmi luai o poză de preot egiptean, iar Elvira, înţelegînd solemnitatea clipei, se înfoie şi ea ca o preoteasă.

După cinci minute închisei maşina.

— Ce-a fos: asta ? întrebă Lenuţa.

— Un soi nou de trataţie : *Cinci minute Siririf!*

Cei doi însurăţei izbucniră într-un rîs atît de zgomotos, că-mi suna şi astăzi în urechi.

Cinci mimne Sirius !

Nicicînd vreun cap încoronat nu şi-a cinstit oaspeţii mai opulent ca mine :

Cinci minute Sirius !

Vai, şi cît de răpitoare era Elvira privind, cu ochii între deschişi, vîlvătaia flăcării albastre ! In seara aceea am strîns-o în braţe pe Lenuţa mai pătimaş ca oricînd, dar nu cred să fi ghicit tâlcul ascuns al lacrimilor şi îmbrăţişărilor mele. Şi cu toate acestea o iubeam pe ţărăncuţa aceea nurlie, care, cu niîneeile suflecate, îmi gătise întîile jumări. Păstrez şi azi în nas mirosul acela de prăjeală şi, Doamne, ce n-aş d.i să mai urc treptele de fier care mă duceau în cuibul adora tfi...

Oh, întîia ciorbă, întîia tocăniţă, întîile jumări !

I

LA PLEVNA

Era în 1913,

Răzbeliştea bătea !a uşă.

Cu toate că eram actor şi puteam s-o chiulesc, totuşi, îmbrăcai straiele cu vipuşcă şi pornii dîrz sa dau piept cu inamicul.

Deşj eram plutonier, mi se luă sabia, îmi deteră puşcă cu baionetă, îmi puseră raniţa în spinare şi, într-o zi de marţi, mă încolonai şi plecai la război... să sfîrtec şî sâ tai ! Gorila ancestrală se trezise în mine şî, ca să-mi apăr pielea, mă hotăirîsem sâ nu cruţ pe nimeni. Aveam cartuşiera plina şi, deşi nu prea ştiam să trag la ţintă, eram încredinţat că am să împuşc duşmanul drept în inimă.

Coana Fiţa îmi dase ceva provizii şi, încuiat în mine şi eroic cum eram, <nghiţ£im pe furiş, fără să dau o îmbucătură celor care -porniseră la drum cu mîna goală.

Optimismul meu obişnuit intrase la apă şi mă căleam zi de **vi,** ca sa mă gătesc pentru ziua cea mare.

Aveam două sticle turtite de coniac, dar pentru nimic în lume n-.iş fi dat o gură vreunui ostaş bolind, prins de pîntecăraie.

Totul pentru mine !

Găina friptă a Lcnuţii o rmncai ca un borfaş temător să nu fie prins asupra faptului, iar cînd căpitanul

t

mă trimise înaintaş să cercetez cum şi ce fel, înghiţii douăzeci de pastile întăritoare, să prind curaj.

— Dacă zăresc duşmanul, pot să trag *i*

— Te chiteşti, îl laşi să se apropie, şi cînd îl ai la îndemînă... pac !

— Şi dacă îmi tremură mîna ?

— Sâ Du-ţi tremure !

— Dar cum sa trag într-un creştin cu care n-am nimic de împărţit ?

— Aşa c la război !

Noroc că nici la noi în ţară, şi nici după ce trecurăm Dunărea n-am întîlnit nici un vrăjmaş.

Intrarăm în Plevna ca la nuntă.

Două-trei zile am dormit de-a valma, pe podele, şapte-opt ostaşi într-o odaie, apoi furăm cartiruiţi mai omeneşte.

Pe străzile pustii nu se zărea ţipenie de om. Cînd şi cînd, cîtc-un bătrîn, ori vreo băbătie îmbrobodită. Atît. Femeile tinere şi copiii pieriseră.

Mîneam prin unele birturi, deschise din ordin, iar de plătit plătea doarcine vrea.

Nu eram în stare de război ?

încetul cu încetul, însă, populaţia începu să se dumirească.

Se iviră întîi două-trei căruţe, apoi ici-colo pilcuri de oameni, iar mai ţîrziu femeile şi copiii îşi luară şi ei inima în dinţi.

Partea proastă era că, neavînd ce face, tăiam frunze cîinilor — adică nici chiar aşa, ca mîncare era pe gratis, iar băutura, pe veresie.

Căpitanul Şahim, prietenul actorilor, om subţire, dar cam milităros de felul lui, ne scotea d.mineaţa la instrucţie.

Ne gonea pe cîmp, ne trîntea pe bună, trăgeam cartuşe oarbe, iar la vremea prînzului ne poftea la ţuică cu măsline.

— Ce ne frecaţi aşa, domnule căpitan ? întreba unul ori altul.

— Ca sâ fiţi elastici, gata în orice clipă să înfruntaţi inamicul.

— Pc cinstea dumneavoastră ?
— Pe cinstea mea !
— Dar inamicul nostru nu e decît holera, care a început ,sa bînruie, şi p-asta n-o speriem trăgînd cartuşe oarbe.
— Ea trage cartuşe vii, domnule căpitan, şi cred că ar fi mai cuminte să ne cărăm de aici.
— N-a sosit încă ordinul.
— Şi dacă soseşte prea tîrziu ?
— Murim .la datorie.
— Ar fi stupid.
— Artistule, lacăt la gură !
— Nu mă speriu. Şi află că nici holera nu se sperie de galoanele dumit.de.
— Zău. mă ?
— Pe cinstea mea 1
— Atunci sâ mai vie un ciul de ţuică !
Cam aşa ne trecea vremea la Plevna.
Dimineaţa cazarmă, la prînz rachiu, după amiază somn, iar noaptea cor pe .trei voci Ia marele cartier ori Ia „palat". Aici vinul curgea gîrlă, iar orătăniile fripte erua atît de gustoase, că mai luam şi la hîrtie. Prinţul Ferdinand era băiat de viaţă şi uneori ne punea să concertăm şi să-i spunem poezioare, adică... declamaţie.
Roz-alb la faţă, cu trabucul în colţul gurii şi şampania în nas, vorbea o românească încîlcita, care suna strident ,la ureche. Tenorul Jean Nkulescu (Nico) îi cînta romanţe, Grigore Petrovicescu, de .Ia trupa de operete, zicea şi el frumos pe gură, eu spuneam *Rugămintea din urma* şi, ori de cîte ori o recitam, prinţul mă bătea pe umăr.
— Asta pun, asta pun !
Conul Alecu Davila, căpitan de artilerie, făcea parte din suita prinţului şi ne îndesa cu ţigări şi pahare de şampanie, iar colonelul Niooleanu, faimosul prefect de poliţie de mai tîrziu, tra mîna dreaptă a prinţului moştenitor.
Toată protipendada aceasta, neavîrtd ce face, învîrtea foiţele şi deşerta ipaharele, în timp ce holera secera fără milă oştenii şi populaţia civilă.

i

t

UN MARE OM DE TEATRU

Cînd m-am înapoiat din campanie, am (încercat o mare durere : păsărică zburase din colivia spînzurată.
Neputînd să-i îndur lipsa, deşi erou de război, m-am întors iar la coana Fiţa, în Cazărmii — deşi duduia Margareta, vecina din fundul curţii, se arăta gata să mă găzduiască Ia dumneaei.
N-am vrut.
O iubisem pc ţărăncuţa ceea care-mi gătise întîiile jumări, deşi ochii el lunecoşi îmi dăduseră de multe ori junghiuri în inimă.
— Eşti un prost dacă mă bănui ! spunea ea rizînd cînd mă vedea posomorîndii-mă uneori.
— Dacă mă înşeli, să ştii că îmi fac seama.
— Toţi sînteţi la fel ! rîdea ea şi mai tare.
— Cum toţi ?
— Adică vorba vine...
Şi, încolăcindu-mi girul cu braţele, izbucnea în plîns.
Eu o furam cu coada ochiului şi mă întrebam pe cine îl jeleşte — pe mine, ori pe care ?
Presimţeam de mult sfârşitul ăsta şi poate ca a fost mai bine că s-a întâmplat aşa.
Altfel...
Dar sa şterg cu buretele aoeastă tristă a du cere-aminte şi să depân mal departe firul înc'lcit al vieţii mele.

Conul Aleeu Davila îmi împrumutase la Plevma cîțiva lei, si cînd încercai să-i înapoiem, mă făcu cu ou şi cu oțet şi mă amenință că îmi ia toace rolurile.

A fost un mare om de teatru conul Alecu, dar avea şi ciudățeniile -lui.

Astfel, la începutul unei stagiuni l-a scos pe năstruşnicul Ion Petrescu din Moş Tănase din *Răzvan şi Vidra* şî l-a pus pe Storin să joace rolul.

— Foarte bine, puiule, foarte bine '. exclama Davila după premieră, trăgîndu-**ise** de nas, ca de obicei.

Dar Storin spuse, trăgîndu-se şi el de nas :

— Am nimerit cu oiştea în gard — şi eu, şi dumneata !

Am jucat şi eu pe Moş Tănase, dar vorba poetului : „Cîta depărtare, Doamne, de la vierme pîn' la astru !™ Căci Ion Petrescu, actorul care abia ştia să buchineasca slovele, era monumental în Moş Tănase.

Cu mare pioşenie şi sfîntă admirație mă descopăr în fața celui mai înziwnț dimrc corifeii trecutei generații. Au fost mari cei mai mulți dintre cî, dar în rolurile de țăr.anî şi boieri romîni Ion Petrescu .aducea cu sine nu numai tipul şi graiul neaoş, dar tîra parca după sine şi glia, florile de cîmp, aerul de munte, vîntul şi nămețit.

în Baciul din *Domnul notar,* al lui Ootavian Goga, mirosea a zer ; în Cărăbăț, din *Viforul* lui Delavrancea, răzbuna toate suferințele năpăstuitului popor; în Spătarul Dragomir din *Vlaicu-vodă,* a lui Davila, turna în bronz vitejia şi mîndria strămoşească ; în jupîn Dumitrach.e trăieşte ți azi în ochii şi auzul celor care l-au apucat, iar un Trahanache ca acel creat de ton Petrescu cu greu ie va mai ivi pe scîridurile scenei noastre.

Dar în marele preot din *Hero şi Leandru,* dar în Thiresias din *Ordip-rege,* dar în Dragomir din *Năpasta,* dar în Alb-împărat din *înşir-tc, mărgărite,* dar în vijeliosul Macduff din *Macbetb,* dar rn țăr,inul franțuz din *Br indusa ?*

Ion Petrescu, cu intuiția lui nativa, .a răsturnat toate teoriile şi teoremele de specialitate.

Ce i-o fi căşunat lui Alexandru Davila împotriva unui exemplar artistic atît de înzestrat n-am să mă dumiresc niciodată. După cum iarăşi n-am înțeles de ce

l-a pus pe Nîculescu-Buzeu să încerce scândurile întâiei noastre scene cu piesa *Georges Dandin.* Savurosul comic strălucise în operete, comedii buivardiere şi cot soiul de farse, dar de aici la Moliere era cale lungă !

Repertoriul clasic are o ținută şi o tonalitate anumită, cu care, dacă nu eşti deprins, distonezi.

Georges Dandin, roi tragicomic, nu putea intra în mijloacele răsfățatului anisr popular, şi de aceea Niculescu-Buzeu, conştient de puterile saie, s-a descotorosit repede de onorurile oficioase. Şi totuşi ar fi făcut casă bună cu Moliere, dacă ar fi jucat nu rolul principal, cî partitura ilariantă a unui prostănac, pe nume Lubin, din aceeaşi piesă.

Aici Buzeu ar fi lovit în plin.

Pe Lubin, însă, l-am jucat eu. Am făcut față onorabilă, alături de Marioara Cinski în rolul subretei, dar ce ilarități ar fi stârnit „nea Nae" în prostănacul de Lubin !

Regretatul nostru prieten şi coleg poate însă dormi liniştit, căci *Maiorul Mura, Mache somnambulul,* chelnerul din *Vitit de primă-uară,* tată) din *Inimă şi Mină,* cetățeanul naiv din *Recomandația,* Stiive din *Stane de piatra* şi atâtea şi atîtea alte roluri din farse, operete şi comedii au rămas tot atîtea mărturii ale molipsitorului său umor.

Marioara Cinski a călcat *cu* dreptul la Național, dar numele său rămîne strîns legat de teatrul de opereta şi revistă, unde, pe lîngă temperament şi eleganță, mai aducea şi o tulburătoare feminitate.

Autorul capodoperei româneşti *Vlaicu-Vodă* a fost nu numai mare poet dramatic, dar si un regizor desăvîrşit şi un marc animator. Neastîmpâru.1 şi teatrul vibrau în toate fibrele făpturii sale, spre deosebire de alți directori, care s-au perindat la cîrma Teatrului Național mai mult ca să se afle *îa* treabă.

Dc cum s-a instalat în jilțul lui Ion Ghica, Davila a adus cu sine un aer proaspăt, tăind fără milă în rutină şi mucigai. Pînă la dînsul — fie că se juca farsă, dramă sau tragedie — între .acre zbîrnîia o orchestra anemică, care se potrivea ca nuca în perete cu acțiunea pieselor.

Davila a desfiinţat orchestrionul, poftind politicos pe muzicanţi să-ţi eîştige pîinea aiurea.

Contractele actorilor se făceau pînă la venirea sa numai pe nouă luni, vara artiştii fiind nevoiţi să joace pe la grădini, ori să cutreiere provincia, ori sâ bată pe la uşi străine ca să vîndă bilete de bogdaproste la asa-zisele reprezentaţii de „beneficiu".

Davila, cu trecerea de care se bucura, a Introdus contractele pe douăsprezece luni, scăpînd astfel breasla actoricească de ruşinea „beneficiilor".

Păstrînd neştirbită admiraţia sa pentru actorii consacraţi, conu Alecu s-a străduit din răsputeri să scoată actori noi, ţi a Izbutit din plin.

Cu ochiul său de uliu, a ghicit ce aur brut mocnea în tineretul de atunci, a pus tinerii la lucru, a şlefuit aurul şi a scos giuvaiericalele care au strălucit din înuîia zi : Marioara Voiculescu, Măria Giurgea, Lucia Sturdza, Ana Luca, Tony Bulandra, Iun Manolescu, G. Storin, Constantin Radovicî, Ion Morţun, Romald Bulfinski şi alţii.

Cei mai mulţi din aceştia l-au însoţit pe „maestru" **IA** Teatrul Liric şi Jj Modern, atunci cînd Davila a părăsit Naţionalul, mai tîrziu, unii dintre el devenind ei înşişi conducători de teatre.

în ordine cronologică nu pot să nu amintesc de marele succes al Luciei Sturdza, alături de Petre Sturdza, Petre Liclu, V. Maximtlian şi Nae Ciucumte în piesa *Instinctul* de Kistemaekers. Drama aceasta, jucată prin 1905 pe întîia noastră scenă (primul directorat al lui Davila), ar putea să pară astăzi învechită, sau scrisă după reţeta, dar atunci a făcut o foarte puternică impresie în public.

Pînă la venirea marelui om de teatru, coana Ludea apăruse în cîteva roluri de „oochetă", dar Davila, întrezărindu-i puterile, a făcut fără teamă acest viraj primejdios, pentru care nu mă îndoiesc că decana noastră cinsteşte şi azi memoria marelui dispărut.

Pe Vladimir Maximi'lian conul Alecu l-a smuls din trupa de operetă a lui Grigoriu (fostul meu rival !), şi ţin minte şi azi felul original cum neică Max a întruchipat pe Lautriquet din *Instinctul,* după cum nu pot uita

creaţia remarcabilă a lui Ciucurette într-un rolişor de cîteva cuvinte, în aceeaşi piesă.

Actorul acesta, de o rară modestie, a plecat dintre noi neştiut, şi-mi fac o pioasă datorie să-i crestez bine numele la răboj, pentru ca iubitorii de teatru sâ afle că Nae Ciucurette n-a fost un oarecare, ci că ani şi ani de zile a fost răsfăţat de public, fie că juca la Naţional aprodul din *Vagabonzii* (pe atunci se juca la noi şi operetă), fie că juca la Parcul Oteteleşanu rolul principal din *Lumpaţius Vagabondul* (o remarcabilă compoziţie), fie că întruchipa pe Pfeferkorn din opereta *Vînt de primăvară.*

Neîndoios, însă, că regele operetei a fost Leonard. Cu un glas nu prea puternic, dar cald şi vibrant, Ldonard a fermecat, ani de zile, seară de seară, spectatorii atît prin talentul său, cît şi .prin molipsitoarea simpatie pe care o degaja întreaga lui făptură.

Bun ca pîinea caldă, alina multe suferinţe şî, asemenea lui Petre Liciu, nimeni nu-i bătea Ia uşă fără să nu plece mulţumit. A Lari rarisime fiinţe spală păcatele celor rii, hrăpăreţi şî încuiaţi, care-şi închipuie că moştenesc pâmmtul şi se sting fără urmă.

Dar să reiau firul poveştii.

La Teatrul Liric, compania Davila a deschis stagiunea cu *Stane de piatra,* de Siidermann, unde Ion Manolescu, după Xanes din *Falimentul,* de Bjoernstjerne Bjocrnson, a înregistrat al doilea marc succes al lui, înălţîndu-se în fruntea generaţiei sale. II văd şi azi, sfrijit şi nemîncat, ridicind piatra asupra rivalului său (Tony Bulandra), care îi furase dragostea iubitei (Marioara Voiculescu).

Nemilostiva vreme I-a prefăcut în pulbere şi ţarină pe frumosul Tony, Marioara Voiculescu mai păstrează încă urmele impetuozităţii de odinioară, iar Ionel Manolescu pare tot atît de sfrijit şi nemîncat ca pe vremuri... deşi gurile rele spun ca se hrăneşte astăzi destul de suculent.

(Nu ştiu de ce, cînd ne întâlnim la teatru tuspatru — Storin, Manolescu, Ciprian, Victor Antonescu — am impresia că numărăm laolaltă circa cinci mii de ani. Dar dacă, din întâmplare, ne iese au cale şi coana Lucia

Sturdza-Bulaniira, atunci chiar că avem cinci mii de ani împreună Nemilosnvă vreme, de ce nu eşti mai reverenţioasă cu anumite personalităţi ?)

La Teatrul Modern, conul Alecu l-a pescuit din provincie pe Constantin Radovici, care în *Samson,* a lui Bernsiein, s-a dovedit a fi cel mai strălucit actor modern al nostru. Nu cred că Lucien Guitry, creatorul lui Samson la Comedia Franceză, să-1 fi întrecut pe Radovici.

A sculptat în bronz.

în teatrul clasic, însă, nu mergea.

A jucat la Naţional *Ruy Blas,* iar după premieră s-a proptit în piaţa teatrului si, chemînd .sergentul de stradă, i-a spus textual:

— Nae, arde-mi două perechi dc palme !

— Pentru ce, coane Costică ?

— L-am jucat pe Ruy Blas !

Dar în *Scandalul, Bujorestii* ori Actorul din *Azilul de noapte,* era formidabil. Avea un piept de taur ţi s-a stins, ca şi frăţîne-su Mitică, sfîrtecat de ftizie.

Greu de găsit un Ion Petrescu, dar tot atît de greu de întîinit un Constantin Radovici.

Conul Petraehe Sturza ara tot atît de masiv ca Radovici, dar glasul său tenoral nu se potrivea cu trupul lui de Maclste, şi nici vibraţia sa lăuntrică, atît de studiată, nu mergea la inimă, ca accentele vibrante ale lui Constantin Radovici. A jucat şi Romald Bulfinski, şi am jucat şi cu pe Samson, dar cît de departe am fost avnîndoi de creaţia năstruşnică a marelui dispărut!

Cam tot pe vremea aceea s-a reprezentat pe prima noastră scenă *Chemarea codrului,* de G. Diarnandi, în care regretata Măria Filotti a izbutit unul din cele mai bune roluri ale sale ; apoi *Se face ziuă* de Zaharia Bîrsan, în care, interpretînd rolul ilui Crişan, am săltat simţitor atît în ochii mei, cît şi în ochii altora. Trebuie să mărturisesc. însă, că atunci cînd intram fără picuş în pielea acestui erou naţional, nu convingeam decît pe jumătate ca în serile cînd mă argăseam cu cîteva pahare de virj spumos. Ţîşneau atunci din mine limbi de foc, şi-mî amintesc zîmbind de unele ditirambe de pe la gazete asupra... focosului meu temperament '.

Fapt e că în urma acestei exhibiţii, pe jumătate adevărată artisticeşte, am fost angajat în compania Marioara Voiculescu-Bulandra-Manolescu, cu o leafă îndoită decît o avea-m la Naţional.

Şapte sute de lei pe lună !

Şi pentru ce ?

Pentru că jucasem oa achiu un impetuos erou naţional ţ

Ajutam pe coana Fiţa şi închiriasem şi o cameră pe Cîmpineanu, unde dormeam dc obicei.

Ciriviş, adică Urmuz de mai tîrziu, mă cerceta dm clnd în cînd, şi .plăcerea îui cea ;nai marc era să poftească sus la mansarda — că iar stăteam spînzurat — cîte un viorist amărît, ori vreun ţambalagiu şi să-1 punem să ne cînte ceasuri întregi în octavă : *sol, sol!*

Baragladina scîrţîia la început cu neîncredere, dar cînd vedea că-i dăm să bea la egal cu noi şi că, dm cînd în cînd, îi stoecnram cîte o pataşcă în vioara, îi zicea din ce în ce mai apăsat :

Sol, sol!

Am folosit acest laitmotiv muzical în lucrarea mea *Un lup mîncat dc oaie* şi voi vorbi mai pe larg despre e', la timpul potrivit.

Sol, sol!

GOGU

Cei ce rin minte de demult şi au apucat expoziţia din anul de graţie una mie nouă sute şase îşi amintesc de *Povestea neamului de* Ja Arenele Romane, poveste alegorică de V. Leonescu şi D. Duţesou, în care se depăna, cu ilustraţii în text, firul istoriei noastre naţionale.

N.mitatul Vasile Leonescu, cu glas de trompetă, invoca pe ctitorii aşezării noastre, şj aceştia, în carne şi oase, se iveau rînd pe irind în arenă cu straiele, armele şi tricefalii lor. Publicul bătea din palme la fiecare apariţie ; iar împăratul Traian, Ştefan-vodă, Mihai Viteazul şi Alexandru Ion Cuza, cu convoaiele lor de curteni şi domniţe, erau întîmpinaţi întotdeauna cu ropote de aplauze.

Sfînta iluzie !

— Mai spălaţi-vă picerile, voievozi dumneavoastră ! grăia de sus conul Alecu Davila către soldaţii şi oltenii care întruchipau măreţele figuri.

Capii de cortegii erau actori sau ucenici de actori, iar domniţele erau alese pe sprinceană : fete de la Regie, vînzătoare, croitorese — dar tot una şi una.

Ion Manolescu era Vasile Lupu ; Aurel Athanasescu, Ţepeş-vodă ; eu jucam pe Decehal, iar Goşu Mihăiescu pe Traian.

Gogu făcea vid în jurul lui- Cînd se ivea călare în arenă, ovaţii, ovaţii nesfîrşite. Era frumos, ce-i dreptul-

Şi bun... de pus la rană. Pentru un prieten îşi da şi haina după el. Săritor nevoie mare.

fntr-o seară, după ce trăsesem un ţap de bere în gura expoziţiei, mergeam amîndoi, încet, către Arene, să ne îmbrăcăm nu ştiu a cîta oară.

— De la o vreme să ştii că nu prea^mi placi. Ce-ai, frate Decebale ?

— Iubesc.

— Pe cine ?

•— Pe-o sclavă-a ta, Traiane !

— Care_?

— Una înaltă, subţire şî cîrneacă.

— Marioara.

— Nu ştiu cum o cheamă.

— Şi-ţi face zile fripte ?

— Da.

— Las' pe mine !... Tînta ! Să nu se uite Ja un viteaz ca tine ?!

— Sînt dac, ea e... romana.

— Să crezi ! E-atît de proastă, că n-ar fi de mirare. Dar pricina e alta : e moartă după mine...

— Şi ea ?

— Toate ! N-auzi ce rumoare stîrnesc cînd intru în arena ?

— Eşti frumos coz !

— Intru călare. Succesul e al calului.

— Eşti tare mîndru în şa !

— Succes de figuraţie. Mihai nu este şi el mîndru ? Şi cine e Mihai ? Un plutonier. Iar Cuza ? Un conţopist cu cioc de la percepţie. Sfînta iluzie ! Dar pe mititica aceea o domesticesc eu, n-avea grijă. După spectacol mergem, în patru, să mîncăm undeva.

— în patru ?

— Mi-aleg şi eu o scalvă.

— Din teatru ?

— Nu, din sală.

Şi vîrind mina în buzunarul nădragilor, scoase un pumn de scrisorele.

— Opt vestale m-aşteaptă în astă seară. Fiecare mă roagă să vin în cutare ori în cutare loc.

— Cutare şi cutare !
— Am să iau una Ia încîmplare.
— Cutare şi cutare !
Era vorba lui de predilecţie şi îmi plăcea să i-o întorc, lasîndu-mă în beregată şi imaimuţărindu-i glasul.
Peste două ceasuri Gogu îmi spuse :
— S-a făcut ! Aşteaiptâ-mă cu Marioara la „Suzana". Sosesc cu amazoana mea în pas gimnastic.
Sclava, cu nasu-n jos, binevoi să-mi spuie la sfîrşit :
— Haidem !
l-am dat braţul, dar n-a vrut să primească, iar în aleea de fagi zise chiar din senin :
— Nu viu de dragul dumitale !
— Ştiu...
Am găsit o masă într-un boschet, ne-am aşezat şi am făcut o lunga partidă de tăcere.
— Dacă nu-ţi place, poţi să pleci, duduie !
— L-aştept pe dumnealui —
— Aşieaptă-1.
Gogu sosi gălăgios cu amazoana.
Era o femeiuşcă bondoaca, urîtă şi cam coaptă.
Am zîmbît pe cînd îi sărutam mîna, iar Gogu, zârindu-i de-abia atunci bine faţa, la flacăra luminării, strînse din dinţi, bolovănindu-şi ochii.
Sclava j'ubila.
— Norocu-i orb.
— Cutare şi cutare !
— Norocu-i cum şi-l face omul... spuse sclava.
Aşa l-am cunoscut pe Gogu ; 'fără noroc.
Chiar la femei. Se prăpădeau frumoasele de dragul lui, şi el avea parte tot de baccele.
La cărţi, ce să mai spun, usca pămîntul. Trăgea nouă la as şi opt peste doi ochi.
— Cutare şi cutare !
Era prieten bun cu marele Petraehe Liciu, şi într-o iarnă, încurcat rău în datorii, rugă pe strălucitul actor să-i Joace un spectacol ia Giurgiu, în beneficiu.
Conul Petraehe, fireşte, a primit.
Sala, ticsită. Gogu jubila. Rîdea cu ochii, cu nasul, cu picioarele.
— Cutare şî cutare i

Dar cînd să înceapă spectacolul, se făcu verde la faţă ; uitase să ia piesa.
C-o f:, c-o păţi, că învîrtita, răsucită, fu nevoit s-amîne.
A doua zi, goană ia Bucureşti, iar seara... sala pe jumătate : multă lume dase biletele înapoi.
încropise ceva, dar grosul c'ştigului îi alunecase printre degete.
După spectacol, începu să ningă. Era nevoie mare pentru cfanp.
Gogu legumise cîte ceva, şi acuma îşi făcea siesta. Trăsese perdeaua de la fereastră şi şuiera privind cum cădeau fulgii de zăpadă.
— La ce te uiţi Gogule ? îl întrebă conu Petraehe.
— Mă uit cum cade pleaşca peste unii...
— Nu te uita prea lung, ca stă ninsoarea !
Pe la vreo două, Gogu intrase la miaşină binişor. îl înţepau actorii pecheistia cu piesa.
— N-a tras chiar nouă peste unu, dar a tras preot egiptean...
— Doi oclií '.
— Un ochi !
•— Ei, lasă, că-î rămîne de-o tocană...
— Rîdeţi, rîdeţi... Dar Dumnezeu e mare... vede si aude.
— Ai dat drumul la camere, Gogule ? îl întrebă conu Peorache.
— Nu!
— Altă pagubă. Ştiai bine că aici ne-apucă dimineaţa...
— Poate cucoanele doresc... Dar ia uitaţi cum ninge !
De afară se auzeau chihctele femeilor şi bărbaţilor, care, după ce-şi potoliseră foamea, se înapoi**AU** pe la case. Se zăreau prin fereastră cum înotau în omăt.
Vuitul încetase şi fulgii cădeau în folos tine.
— Ninge, Gogule...
— Ninge ! Ninge î
Pe la vreo trei şi jumătate nu mai puteai răzbi la umblătoare. Maî-mai s-ajungă zăpada pîn' la brîu. Gogu sugea din filigeană şi, cînd si cînd, cat.i zîmbmd la cer.
— Asrîmpârâ-te, Gogule !

1

— Fugi de fereastră...

— Mai uită-tc şi-n jos, nu tot la cer !

Peste alt ceas linţoliul cei alb ajunse cerceveiele.

— Ninge, Gogule...

— Ninge ! Ninge !

Spectacolul era frumos, ce-i drept, dar cucoanele, cu trebi la Bucureşti, măcar că dîrdîiau, stăteau ca pe cărbuni aprinşi.

— Aici înţepenim !

— Nici gînd s-o luăm din loc !

— Pînă aici ne-a fost!

— Cinc-o mai pomi la drum cu tine Gogule

— Auzi, să uite piesa !

Se făcu tăcere grea. Gogu căta acuma în podele ruşinat. Conu Petrache îl bătu pe umeri şi-i spuse încetinel :

— Na-i nici o vină.

Un domn întârziat, ce bea de unul singur la tejghea, se apropie, proptindu-se în picioare, şi-n loc de bună seara zise :

— Ninge, Gogule...

Gogu răspunse automat ;

— Ninge ! Ninge !

O săptămînă încheiată, pînă ce s-au destroienit drumurile, fu nevoit bietul Gogu să ţie trupa pe mîncare şi băutură, şi praful se alese de cîştig, iar banii de întors i-a împrumutat conul Petrache.

Pe cînd îi număra leuscanii, Gogu spuse :

— Şi zici că nu am vina ?

— N-ai.

— Am una mare.

— ???

— Că mn-am născut!

Era frumos ca un Apollo Gogu, dar n-avea stea.

în teatru, Gogu Mihâiescu n-o începuse rău. Stîrnise chiar oarecare vâlvă într-o piesă. Dar nici în piesa aceea nu avu noroc : murea călcat de o maşină !

După cîţiva ani, văzând cum îl ajung din urmă alţii şi-i trec înainte, se dezgustă şi se-apucâ de avocăţie.

Cîtva timp n-am mai ştiut de soarta lui. Cînd, într-o bună zi, prin 916, mă întâlnii cu Gogu nas în nas la Ministerul de Rezbel.

— Salve, Decebal !

— Servus, Traiane !

Şi ţoc, ţoc !

— Prin ce coclauri umbli ? Ce învârteşti ?

— îi trag cu clanţa.

— Merge ?

— Ceac, pac...

Venise, ca şi mine, cu actele să-1 scoată ofiţer. îndurasem multe umilinţi în 913 în campanie şi, cum mirosea iar a praf de puşcă, nu mai voiam nici eu, nici el să pătimim la fel.

— Cu carne ori cu brînză ? zise Gogu.

— Nu înţeleg.

— Vrei să te faci depifani, ori de aţă ?

— De pifani.

— Zevzecule... te cheamă la manevre pîn' ce albeşti, iar dacă avem război, te bagă în foc. Nu merge ca la teatru. Frontu-i front. Pe cînd aţisc...

— Am înţeles. însă se poate ?

— Se poate.

Si luîndu-mă prietenos de talie, mă duse într-un birou la catu-al treilea.

— Ai adus actele ? îl întrebă un ofiţer spînatic, cum

Al " .

ii zan.

— Adus. Şi-ţi mai aduc o satara-belea.

– ? ?

— Pe dumnealui... Cunoşti pe domnul ? Un prăpădit, un mascalţon...

— Cunoaştem. n-a

— Un voinicos de mucava. Cu asemenea viteji ros câştigat nimeni războiul. Vîră-vl pe măscărici la pezmeţi.

— Sînteţi cam mulţi...

— Te rog. Bibiţa .'

Şi-i întinse o dată cu jalba lui şi pe a mea.

Ofiţerul făcu cu plaivasul roşu nişte semne cabalistice la colţul hîrtiilor, apoi ne întinse mîinilc.

— S-a făcut ?

Ofițerul zîmbi.

— S-a făcut — strigă Gogu radios, pe cînd coboram scările. I-am citit în ochii. N-ai idee ce suflet e Bibiță ăsta !

— Zău, parcă mi-e ruşine...

— Nu-ți mai fie !

— Om voinic, ca bradul...

— Ei şi ? Eu nu sînt om voinic ? Şi-atîția alții nu-s ? Nu-i rău să-ți fie mila de pielicica ta...

— Poate că ai dreptate. Dar dacă-s cereri multe, nu cred sa izbutim. Aici, ca orişiunde, îți trebuie proptele...

— Bibiță mi-e prieten.

— N-ajunge.

— Şi văr primar.

— Atunci te-ai învîrtit...

— Şi tu.

— S-labă nădejde !

Peste doua luni, cînd apărură la gazetă înaintările în oştire, pe Gogu îl văzui trecut la pir ani (infanterie), iar cu fui dat la intendență !

Comisia, sastisita de-atîtea jalbe, le amestecase ca pe cărți şi apoi le împărțise în două.

Iar Gogu, cu bafta lui...

Om fără stea.

Mai tîrziu, ros de nostalgia rampei, Gogu intră la Cluj regizor şi apoi fu înaintat director de scenă.

O brodise.

Dar se vede că există spiriduşi care se țin scai de om şi-şi fac ris dc el. Căci Iată că la cîrmă veni un partid nou, abia scos din găoace : cel averescan. Gogu, băgăreț cum era, se înscrisese în club, şi-astfcl, în pas gimnastic, fu trecut la Bucureşti. O izbise.

Şef de-orchestrion la întîiul nostru teatru nu era puțin lucru. Mai mult decît visase. însă mai bine-ar fi rămas la Cluj ! Căci într-o bună zi partidul plecă de la cîrmă, şi atunci fu vai şi amar de bietul Gogu. întîi se pomeni tăiat la leafă cu un sfert, apoi cu două sferturi, iar dup-aceea îi luară bagheta de maestru şi îl trecură în orchestră ; regizor de culise.

Din cal, măgar. Să facă ca vîntul şi ca ploaia... Tristă soartă ! Amarnică tortură ! Cumplită execuție !

Şi pentru ce ?

Pentru că nu era de-ai casei, pentru că venise de-aiurea.

Oh, bisericuțele din teatru f

Este adevărat: călcase cu stîngul Gogu, ca director de scenă la Bucureşti. Dar cîți din cei ce-au început-o bine nu şi-au frînt în urmă gîtul ca iar să se ridice ?

în noate artele-i la fel. Una bună, şapte rele. Se mai încearcă omul — nu-i dai, însă, pentru-o greşeală, zece măciuci la mir.

Geaba, însă, mi-am stricat eu gura prin comitete şi comiții. Te izbeşti totdeauna, în asemenea consilii, de intransigența şi suficiența unor inşi care habar n-au cît rînt de mediocri...

— Mai binc-mi scoteau ochii ! răbufnea cînd şi cînd bietul Gogu.

De n-ar fi avut un cămin, nevastă şi copil, de mult şi-ar fi făcut seama.

Dar omul este rare : se dedă, se obişnuieşte.

Se îngroaşă pielea ?

Nu.

Se îmbîcsesc celulele.

Funcțiile vitale devin mai lente. Mesteci din fălci, rumegi. Tragi la jug ca boul.

Trăieşti.

Nu bate inima ? Plamînii nu pompează ? Sîngele n-aleargă ? Nu vezi ? Nu auzi ?

Trăieşti.

Dar s-a rupt ceva în tine.

A plesnit o coardă : *mîndria ta de om.*

O clipa, însă, alungă altă clipă, minutul pe minut, ceasul alungă ceasul ; trec zilele, săptămînile, lunile, şi, după cîțiva ani, omul se simte iarăşi om.

Incet-încet, copăcel-copăcel, Gogu se puse iar pe picioare.

începu să vie la cafenea, îşi găsi vechiul tac, işi regăsi prietenii, se regăsi pe sine.

— Vin de departe, foarte de departe ! ofta el cînd şi cînd, sprijinindu-se de marginea biliardului.

îi albise părul, fața i se buhăise şi-şi pierduse dintele din față.

— Pune-ri mărgeaua, Gogule ! îl căinam adesea, la un pahar de vin. Eşti mai pocit ca mine !

— Cu tine, adonisule, n-am avut îndrăzneala să mă lupt niciodată... Dar am să-mi pun mărgeaua. Si stăm de vorbă nume...

— Ai dibuit ceva ?

— .Mîine să stăm de vorbă !

A două zi mă întîmpină, freeîndu-şi rnunilc.

— Am izbiț-o !

— Ai cîştigat procesul ?

Dase teatrul în judecată şi isorocul se apropiase.

— Am sa-] cîşrig, n-ai grijă ! Dar ia te uită aici .'

Scoase o hîrtie bătută la maşină şi mi-o vîrî sub nas. Se redeschidea Cazinoul din Constanța, şi el era numit... comisar aJ guvernului.

Două mii de lei pe zi, casă şi masă '.

— Vino, cu nevasta şi copiii, la Constanța ! Pe socoteaJa mea.

L-am sărutat, iar seara împărtăşii consoartei vestea cea bună.

Ne-am bucurat cu toții.

Dimineața mă trezii în țipetele copiilor.

— Foc la Constanța !

— Foc !

— Arde Cazinoul !

— De astă-noapte arde !

Crezui că e o farsă.

Dar nevasta, cu părul vîlvoi, îmi întinse gazetele. Era adevărat.

Ardea din temelie, ardea sfântul lăcaş !

Jură cineva că nu sînt spiriduşi care trag sforile din spate şi-şi rid de om ?

Dar într-o bună zi, roata norocului țipă din toate spițele. Diavolul îşi prinsese coada în capcană : *Gogu cîftigase procesul!*

Fu repus în drepturi.

I se redete titlul uzurpat şi banii jepcăniți.

Circa un milion.

Un evadat din puşcărie, un scăpat de la ştreang n-a răsuflat nicicînd mal adine docît Gogu în clipa cînd se citi sentința.

întineri dintr-o dată.

Ochii, închişi pe jumătate, i se deschiseră mari ; capul, căzut într-o parte, se ridică semeț ; încheieturile înțepenite se slobozira ca prin farmec, rîsul de moşnegei se preschimbă în nechezat de mînz.

Mîndria lui de om se trezi ca din morți.

Suflete, nu-i basm dar că exişti!

Cu banii prinşi îşi cumpără o casă ; iar din leafa grăsceană, şi cu ce mai pica de la procese, începu tata Gogu a trăi ca un bei.

După furtună, soare.

Ne bucuram cu toții dc bucuria lui.

Ninsoarea de la Giurgiu ? Focul de la Constanța ? Visuri urî te. Basme.

— Cutare şi cutare !

Ținuse amar de vreme caii *de* dîrlogi. Acum umbla calare. Lumea era a lui.

— justiția imanentă, GoguJe !

— Bestiile ! Au vrut să mă asasineze, dar Ccl-de-sus...

— De-acuma s-a spart ghirta...

— Puşchea pe limbă-ți ! Ce ghină sâ mai am ? ! Nu mai sînt la stapîn. Pensia, pensie; bordeiul, bordei ; nevasta sănătoasă, copilul ca un zmeu. Ce ghină să mai am ? Doar zile să-mi dea Domnul, să poci ca să mă bucur.

— O mie de ani, Gogule !

— O las pe mai puțin !

Cîteva luni de zile fu rege, împărat.

Şi n-avea drept sa fie ?

Iar îmr-o după-amiază se întinse ca tot omul, să doarmă, să viseze.

Şi de atuncea Gogu nu s-a mai deşteptat.

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Cînd în vat.a Sui 916 goarnele sunară chemarea rezervelor, milițiilor şi gloatelor sub steag, îmi lepădai gherocul şi nădragii cei largi şi mă vîrîi, ca în corset, în straiele de oştean care adăstau în cui.

încinsei sabia, îmi îndesai chipiul pe ceafă — şi țîşt ! la oglindă, isă mă privesc. Nu-mi stătea rău, deşi sora mai mică, Marioara, care venise şi **ea de** cîtva timp de **ia** Merei, pufni în rîs cînd ma văzu în chip **de** comandir.

— Sînt caraghios ?

— Zău ca nu te prinde ! Ori poate unde sînt eu neobişnuită...

Şi-o şterse rîzînd.

Asta mă îmbufna oarecum. Trăsei chipiul mai pe frunte, îmi potrivii tunica, şi tocmai vream să-mi chem din nou surioara, cînd Fira, slujnicuța cea nouă, pică în odaie.

Holbă ochii şi zise, cascînd gura ca ştiuca :

— Dumneavoastră sînteți ?

— Eu.

— Mîndru vă şade !

— Spui drept ?

— Să-mi saie ochii !

îmi veni inima la loc.

Trei zile forfotii pe ulițe să-mi tîrgui te miri ce si mai nimic, şi pot jura că multe perechi de ochi, care nu-mi

luaseră seama în țivilie, cătau acum duioşi la mine, primitori ca ochii Firei.

Şi aşa, cu jale şi mîhnire, a patra zi pupai mîna maichi-mi, îmbrățişai surorile şî strigai pe Fira să-mi aducă geamantanul.

Maica plîngea, iar fetele aveau şi ele lacrimi în ochi.

— Nu mă jeliți, că n-am murit ! Şi nici nu merg la moarte : sînt de ăia... ştiți prea bine... sânt de...

— Ori *dc* ce-ai fi...

— Sînt... de pezmeți.

— Ori de ce ai fi, eşti tot al meu, măicuță, şi dacă pleci...

— Ne vom ruga lui Dumnezeu...

— Rugați-vâ pentru cel mic — el intră în foc. Eu sînt la adăpost. Şi apoi mai vin. Am socoteli neîncheiate. Mai vin. De-aici la Cernavodă... trei posti.

Şi pornii.

Jos, la birjă, Fira, udînd coada pisicii, oftă de la rărunchi:

— Ăi mai veni'acasă ?

— Taci, toanto, că-i mama în dosul porții !

în trăsură îmi venea să rîd. „Slabe-s muierile !"

Dar mă .pisica de inima, mă cam ciupea. „Oi mai veni ? M-oi mai întoarce ?"

Eram la adăpost, fireşte. Dar poți să ştii de mai-namte ce-țl este scris ?

Mă apăsa golul plecării.

Un leat mă salută. Am tresărit. Şi cît p-aci să mă opresc să-1 întreb :

— Mă cunoşti ?

Dar mi-adusei aminte că s-a sfîrşît cu țivilia.

La oaste ca la oaste,

în gară, moarte de om.

Un cunoscut îmi luă lădița pe fereastră, iar eu mă agățai pe scări. îmi plăcea. Luam vîntul în piept. înfruntam fățiş necunoscutul. Unde mergeam ? La Cernavodă, în şpațir ? Ori la război ?

Abia la Ciulnița putui s-ajung lîngă prieten.

îi mulțumii.

— Tu unde mergi ?

— La Medgidia.

Era un tînăr mucalit, cu ochii vii, neastâmpăraţi. O cunoştinţă de cafenea. Spunea, cu o imună de motan, ca abia de patru zile s-a însurat şi că nu ştie cum îi mai bine : să lase nevestica la Bucureşti, ori s-o aducă pe front ?

— Eu zic s-o laşi la vatră.

— Singurică ?

— Atunci ia-o cu tine.

— Şi und' s-o ţiu ?

— în vreun sătuc.

— Stinghera ?

— Dacă te temi, vorba ala...

— Nu vrei să ţi-o împrumut ?

— Măi, eşti într-o spetează ? !

— Decît s-o guste alţii, mai bine un prieten.

Crezul că a (knit.

Dar el, luînd de lîngă fereastră o ploscă şi, punîndu-mi-o la gură, zise rizînd :

— Uite-mi nevestica... înoearc-o !

De patru zile, de cînd sunase goarna, îi da de duşca. Ochii îi erau însângeraţi şi, ajuns de neodihnă. cînd şi cînd lăsa capul în piept, dormea ca un minut şi iar se trezea.

— Măi, bei de bucurie, ori de necaz ?

— Dracul să ştie... Beau !

Era firesc. Saltul de la pace la război *este* un vînt care biciuie şi răscoleşte. Ţi-e şi cald şi răcoare...

Prietenul din tren avea fierbinţeli mari.

La Cernavodă îl lăsai cu... nevestica în braţe şl coborîi. Mi-era o foame de lup.

Să ai treizeci de ani, să-ţi fie foame şi... să mănînci — Doamne, ce voluptate !

Numai că în Cernavodă, dacă sosea trenul cu întârziere, o puneai de mămăligă.

Dar de băut se găsea.

Mergeam şi ma gîndearn : pentru ce omul cată de sus Ia dobitoace, cînd omul, ca şi vita, se pleacă cerinţei tînte de a mesteca din fălci > Cu gîîndui străpunge depărtările, iar de trei ori pe zi se încurcă pe la iesle şi mestecă din fălci...

Această... profundă cugetare îmi fu trezită de un vecin simpatic : un boulcan care păşea alăturea de mine pc şosea, făcîndu-şi siesta 'liniştit. Ca să-i arăt că nu mă ruşinează tovărăşia lui, deşi eram grad mare, schimbai piciorul, şi multă vreme mersei cu ei î tur-o cadenţă.

Oare ştia, nefericitul, ce-1 aştepta ? Instinctul îi tălmăcea chemarea goarnei şi tăngănitul clopotelor ? Creierul lui, atîrde bun la gust, îi spusese oare în surdină că în vreme de război carnea de vită este la mare preţ ?

îi descifrai un zinibet furiş.

Mă persifla pesemne şi îşi spunea în limba lui :

— La ce mai poartă aţistuî ăsta sabie, cînd, de-ar fi zece războaie, din teacă Dot n-o scoate

La o răspîntie de drum ne despărţirăm.

îi făcui prieteneşte un saiut cu botul cizmei — neam cu el — iar drept răspuns juncanul ridică coada şi-mă cinsti.

Mârlanul tot mîrlan !

— Ei, las", că mi-o plăteşti tu, vită î

Şi îmi jurai în barbă că la prima întîlnire să-l manînc fript. Nu eram în stare de război ?

în curtea manutanţei un du-te-vino, o fierbere, un vălmăşag cum numai prin filme poţi vedea.

Strigăte, înjurături, bruftuiali, rîseic, fluierături... Se îmbrăcau oamenii şi se împărţeau pe căprarii.

Nevestele, mai de silă, mai de milă, erau zgormue dincolo de gard, iar puii de ţăran, sprinteni ca nişte iezi, se strecurau printre picioarele paznicilor, spre a se lipi încă o dată de pîntecul tătucilor.

— Daţi pace copiilor ! mă rugai de soldaţi.

— E ordin

Pornii glonţ spre canţelarii.

Cînd să intru, dădui nas în nas cu un căpitan cîrn si mustăcios.

Lipii călcîiele şî zisei automat:

— Am onoarea să mă prezint, administrator sublocotenent Constantin Gheorghe.

— Ia maî dă-te dracului, mai măseăricmle !

Ne cunoşteam de la Constanţa. Făcusem o concentrare sub comanda lui, şi cum îi plăcea să *ude* des mustaţa, ne împrieteniserăm la toartă.

— Bine că venişi, mînzule, să mai am şi eu cu cine sta la sindrofie !

Era cătană veche, trecuse ide patruzeci şi cinci de ani, dar de căpitănie în ruptul capului nu putuse să treacă.

— Ştiţi cumva, domnule căpitan, de rostul meu, unde sînt dat ?

— Dacă mă iei cu „ştiţi", nu ştiu nimic.

— Iertaţi...

— Iertat să fii ! Dar unde eşti dat, de ce formaţie ţii, eu, cîte am pe cap, spun drept că habar n-am. Hai să vedem !

în canţelarie tocurile seîrţîiau, filele se întorceau, se răsuceau, 'scoarţele condicilor bocăneau şi pliciuiau, iar mesele erau luate cu asalt de grade mojice, care aşteptau să-şi afle rostul.

— Tabelele de ofiţeri! strigă căpitanul unui furier.

— E sus, la domnul colonel.

— Nu-ţi crapă rînza pînă diseară ! îmi spuse căpitanul.

— Nu.

— De altfel cred că te-ai grăbit, nu sîntem gata nici în zece zile.

— Atunci o şterg la Bucureşti ?

— Nu te pripi. întîi să ştim unde eşti dat. Treci pe la şapte şi mă ia de aici,

— Şi pînă atunci ?

— îi tragi un pui de somn.

— Daţi ordin ?

— Dau.

Fireşte, m-am spus. La oaste ca la oaste !

Şi, ca şi cînd aş fi cărat pietre de moară, am adormit buştean.

ŞEFUL PARCULUI.

Seara, căpitanul îmi spuse, trâgîndu**-se** dc musteţl:

— Mare baftă ai 1

— Zău ?

— Ai nimeri*, un loc pe cinste... Poţi pleca la Bucureşti cu manile în şold, orkînd, la noapte, mîine, poimîine, cînd vrei.

— Şi cît pot sta *f*

— O zi, două, mai multe — după obraz. Apoi te zvîrili în tren, iei praf de Cernavoda în nas... şi iar o ştergi.

— Şi nu dau socoteală nimănui ?

— .Deocamdată, nu. Eşti de unul singur, şef de uni**tate,** şef de *parc.*

— Ce fel de parc ?

— Un parc subţire, cu subalterni de --i-^i-a-n; *Ae* soi, croiţi toţi după chipul şi asemănarea ţa.

— Un parc de plozi ?

— De vite. Eşti şeful lor.

Crezui că e o glumă cazonă, dar căpitanii! îmi arăta tabela cu *pricina.*

Prin urmare, soarta mî-era pecetluită : mai mare

ţe-le din Constanţa şi Cernavoda.

— Abia când trupele vor lua poziție pe front, vor începe cuptoarele pe roate să scoată pîine, hotărmdu-sc ți locul unde vor ființa. Cît despre parcul cu pricina... nici gWl, deocamdată. Vitele sînt trimise de la centru de-a dreptul *în* abatoaw, iar mai tîrziu rămîne de văzut ce fel si cum va fi.

— Atunci cu...

— Tai frunze !

La drept vorbind, n-o nimerisem rău.

Şi cum mi-a plăcut totdeauna s-ascult de sfaturile bune, urmai întocmai povața căpitanului: trei zile în capitală, una la Cernavodă — una la Cernavodă, trei la Bucureşti.

-Numai că ulciorul nu merge de multe ori la apă.

întâlnisem în tabără cunoştințe, legasem prietenii şi, tot facîrrd naveta, mi se simțise lipsa.

La popotă, unul ori altui din camarazi, mai în glumă, mai în ciudă, mîrîia :

— Lipseşti; şeful parcului...

— Starostele vitelor...

— Tatăl patrupedelor !

Căpitanul mă luă deoparte şi-mi spuse ;

— Mai rărește-o ! A cam mirosit colonelul. Te trînteşte la brutărie, şi-ai ințărcat bălaia î Mai rărește-o f

Negreşit, am rărit-o, deşi-mi ardeau călcâiele de focul unei căprioare cu ochi de veveriță...

Sînt făpturi pe lumea asta cărora nu ştiu ce li s-a turnat în scăldătoare, că se înfig în inima omului ca undița în ciocul peştelui. Ba şi mai abitir, că undița o scoți din solzii crăpceanului, dar focul rămîne încins în inimă.

în curînd, însă, începu tunul să bubuie.

Urechile se ciulíră, forfoteala încetă, şi toate socotelile se risipiră în vânt. Brutăriile pe roate o luară care încotro, fiecare la treaba şi la rostul ei.

Patru perechi de boi, dc cuptor :

— Hăis, cea ! şi mînă, băiete !

în urma cuptoarelor, căruțe încărcate cu saci de faină, cu albii, lopeți, cazane, târnăcoape, rindele, ferăstraie, cleşti, nicovale, foi de cort, prelate şi alte lucruri mai mărunte, care alcătuiesc gospodăria unui depozit mobil.

f a unei brutării de campanie. Douăsprezece secții de fiecare brutărie, douăsprezece cuptoare de fiecare secție.

în fruntea secției, ofițerul ; de-a dreapta şi de-a stînga cuptoarelor, gradații; în dreapta şi în stîjiga căruțelor, soldații, brutarii, lucrătorii — oameni de vîrstă mijlocie, mai toți milițieni.

Aici nu se trage cu puşca, e drept. Dar de îndată ce s-a spus : „Halt i", coloana se opreşte, se ***bn*** țăruşii în pământ, se întind corturile, se dă foc cuptoarelor ; şi, din zorii zilei pînă în zorii zilei, se dospeşte, se framîntă şi se coace, fără de răgaz, pîinea cea de toate zilele.

Muncă anonimă, fără de răsunet, fără aureolă—ades batjocorită (brutar, pesmețar) — dar muncă rodnică.

Bietul pesmețar eia şi hamal de port, şi fochist de vapor, şi frămîntător, şi maistru cocător, şi meşter lopătat. Nu trăgea cu puşca, dar, cînd îi venea schimbul, cădea frint la părnînc, ca bouleanu! ce îngenunche sub povară. Nu trăgea la țintă bietul milițian, dar era ținta vie cea mai căutată, prada cea mai scumpă pasărilor rapace cu ciocuri de. oțel.

Privite de departe, cuptoarele pe roate păreau tunuri grele — dar vai f tunuri oarbe fără de bătaie : *gutei* de foc ce varsă ghiulelele moi de cocă.

Oh, sfinte tunuri grele ! Pîntecul lor nu poartă sarcini ucigaşe, ci plămădeşte şi azvîrlâ pasta cea hrănitoare.

De îndată ce se primi porunca de plecare, maidanele se goliră de vite, *de* care şi de oameni ; Iar în Cernavoda, din patru, nu rămăsese decît o pitărie pe roate : pităria noastră.

Prietenul meu, căpitanul, fu lăsat Ja manutanța târgului, iar în fruntea brutăriei ambulante fu pus un moşnegel, o fărimă de om cu capul cît un pumn, cu o față şuie, o bărbuță rară, cam strîmb de picioare şi strîmb şi la minte. "Nu era om rău, dar îl apuca. Pentru orice fleac îşi scuipa plămînii, pîn' cc-l picnea tuşea.

Şi apoi să te ții : tuşea, nu se încurca !

Ieşise din oştire de nu se ținea minte şi, după ani de țivilie, încingând iar sabia, îşi căuta — fără s-o găsească — şi vlaga de altădată. O mică tragicomedie care scăpa celor mai mulți, dar pe care ochii mei, mai dedați la oameni, o urmăreau cu luare-aminte.

Maiorul — atît grad apucase — avea ce avea cu mine...

Nu se împăca cu gîndul că umblam haihui, că nu făceam nimic, că tăiam frunz« dinilor, că depanam lâna broaştei.

— Ce-i cu parcul cela ? Cînd îţi sosesc vitele ? mă întreba cînd si cînd.

— Cînd mi le-or trimite.

— Ai făcut raport ?

— Faceţi domnia-voastră !

— Să dau lecţii ălor mari ?

— Eu, şi mai puţin, nu pot sâ-i învăţ...

Bolovănea ochii, îşi freca mustaţa, încrunta sprîncenele şi apoi deodată icnea pe glasul al noulea :

— Dar nici aşa nu poate să mai meargă ! Trebuie, înţelegi, să faci şi dumneata ceva...

— Daţi-mi să lucrez şi eu, bucuros...

— Ce lucru să-ţi dau ? Secţie pe mină ? Să scoţi pîinea crudă, ori sa mi-o faci zob ?

— Mutaţi-mă la cănţelarie...

— Să schimb ordinea de bătaie ? Să-mi aprind paie în cap ?

— Atunci ?

— Voi aviza verbal. Auzi dumneata ! ? Cum să iasă fum dacă nu e foc ? Cum sa macini griu cînd ţi-e sacul gol ? Poţi clădi o casă fără cărămizi >

— Casele de lemn !

— Nu te-am întrebat! Nu poţi cumpăra dacă n-ai parale.

— Iei pe datorie.

— Dumneata, nu eu ! In orişice parte, şt la orişice : *trebuie întîi să jie şi apoi să devie !*

— Chiar şi la femei.

— Vorba dumetale, chiar şi la femei ! Auzi, parc de vite... făra nici o vita ' Ba există una. Şi vita aceea...

— Şi vita aceea ?

— Ştiu eu cine este .'

Clipi pripit din ochi şi, mulţumit că m-a luat subţire, maioraşul prinse a zâmbi şi se depărta, lovind cu cravaşa încarîmbul cizmei...

DATORIA

Stau şi mă întreb : eu eram omuleţul **cu** sabie şi chipiu care colinda printre cuptoare, privind la oamenii despuiaţi pînă-n brîu cum înotau în valurile de cocă ?

Ce căutam acolo ?

Jucam teatru ?

Ori noua viaţă mă prinsese în mrejele cî şi începeam să mă deprind, să mă dedau .'

Intrasem în pielea personajului ori ba ?

Eram sau nu eram ofiţer ?

Greu de răspuns.

Vedeam, însă, strecurîndu-rrtă printre cuptoare, cum confraţii mei îmi luaseră înainte, căci cei mai mulţi vorbeau de sus, se răsteau la soldaţi şi adesea plouau cădelniţele şi parastasele.

Da, omul se deprinde, se deda... Se pleacă, se friYige, sc încovoaie, înghite-n sec şi rabdă ca vita, la nevoie, dar cum se schimbă vîntul şi pnnde oleacă de putere, parcă da strechea în el... Sabia, centura, chipiul, epoleţii erau pentru conţopistul umil şi respectuos din ţîvilie chezăşia neîndoielnică a redresării, a ieşirii lui din iobăgie.

Era *cineva!*

Zeci, sute de inşi stăteau smirna în ţaţa sa. Ah, de i-ar fi picat în mină vreunul dintre foştii Iui călăi : domnul şef de serviciu, de pilda, sau chiar domnul director

Doamne, cum i-ar mai fi fricţionat, de-ar fî fost grade mojice !

Şi iata-1 pe fostul umil slujbaş călcînd acum ţanţoş, cu capul sus, cu pieptul scos înainte.

Oh, binecuvîntată campanie !

Dar iată că sună alarma, vin păsările cu ciocuri de oţel. Soldaţii gonesc spre malurile rîpoase, iar domnul conţopist îşi ia vătraiul în mină şi fuge de-i sfîrîie călcîiele.

Un singur om rămîne în curtea manutanţei : maiorul, corn and irul.

Cu sabia scoasă, aşteaptă inamicul !

Aşteaptă şi înjură :

— Laşi, ticăloşi, nemernici ! Ăştia sînt ofiţeri ? Brînzari, contabili, măslinari !

— Intraţi în cancelarie, domnule maior ! Se apropie prăpădul 1 îi strig.

— Intră dumneata !

— Veniţi sub podeţul de linie ferată...

— Du-te singur, voinicosuîe ! Eu stau la datorie. Auzi, să fugă toţi ! ? SoldatuJ, la vreme de primejdie, trebuie să rămînă la postul său. Dar dacă fug gradaţii şi fug şi ofiţerii, fireşte că...

O bombă-i tăie vorba.

Apoi a doua.

— Intraţi în canţalarie !

— Nu intru.

Atuncea trăsei sabia.

— Cum ? Ce ?

— Vă urmez pilda, dau piept cu inamicul. învingem sau murim !

A treia ghiulea făcu praf un cuptor şi ucise doi cai şi-un boulean.

— Dacă erau oameni acolo ?

Maiorul ridică din umeri.

Bum ! Bum !

A patra bomba săpă o groapă cît o şură în mijlocul ogrăzii, iar cea de a cincca plesni drept în pridvorul canţelariei.

îngălbenii.

— Deşteptule! Vezi unde mă pofteai?!

Apoi se făcu linişte.

Păsările cu ciocuri de oţel erau acum departe.

Urgia se sfârşise.

Dar desele ploi de cofeturi, picate drept în oală — Cernavoda e ca un fund de blid — preschimbară în curînd tîrguleţul într-un cimitir, într-o cloacă de cadavre.

Pierdusem şi oameni, şi vite mai cu seamă.

Ofiţerii fierbeau.

— Ce facem ?

Răspop, cel mai înfipt din toţi, spuse la masă :

— Domnule maior, ar fi vremea s-o luăm din loc...

— Gum ? Ce ?

— Dacă nu daţi poruncă, îmi iau cuptoarele, oamenii, vitele şi... plec.

— Şi eu !

— Şi eu !

— Şi eu !

— Răzmeriţă ? urla maiorul, sculîndu-se în picioare.

— Trebuie să schimbăm locul, urmă Răspop. Ne-au dibuit culcuşul şi trag în carne vie. Daţi ordin !

— Dar ce-s de capul meu ? Aştept ordin de sus.

— Din cer ?

— De la etape.

— Aţi raportat ?

— Aceea-i treaba mc. Te rog să nu-ţi vîri nasul unde nu-ţi fierbe oala !

— Vă daţi cuvîncul de onoare c-aţi raportat ?

— N-aţi raportat! Am căutat în condică.

Maiorul izbi cu frişca în masă şi, apropiiudu-se de tînărul semeţ, îi spuse printre dinţi :

— Dar că am dreptul să te împuşc, o ştii ? Eşti un rebel Şi legea marţială îmi dă dreptul ca, fără judecată, să-ţi pun pistolu-n piept !

— Trageţi ! strigă Răspop, umflîndu-şi toracele.

Un hohot din plin răsună jur împrejurul mesei.

Bătrînul îşi roti ochii, îşi trînti mîinile la spate şi porni şoldiu către ieşire. în uşă se opri şi spuse răspicat:

— De aici înainte, dacă vrcmtul dintre dumneyoastră mai părăseşte cortul cînd sună alarma, îşi va primi pe-

deapsa. Soldați, gradați și ofițeri, toți trebuie să lucrăm, să ne facem datoria, chiar sub ploaia de obuze.

Şi ieşi.

Nu ştiu de ce îmi venea să-1 ajung din urma, să-i iau în cîrcă şi să fug cu el prin lanuri şi cîmpii.

Stau şi mă întreb şi acuma, după arata vreme: a existat, aievea, în carne şi în oase, făptura aceea, ori e o năzărire a mea, un vis ? Nu, pre Jupiter, bătrînelul acela cu capul cît un pumn, cu fața şuie, barba rară, picioarele aduse şi mintea puțintică n-a fost o nălucire, ci un fapi, o existență.

Era cumva dement ? Nu.

Dar cuvîntul „datorie" îi sunase atîta la ureche, că, prin tîrşîire, îşi niăcinase înțelesul.

Datorie, punte ce împreună cerul cu pămîntul, cîți te înțeleg cu adevărat ?

Pronia se îndură, însă, de viața nevinovatelor harnice furnici din gospodăria noastră, şi multaşteptata poruncă de plecare sosi în sfîrşit. Toată noaptea — la lumina faclelor şi a felinarelor — se strînseră, se rînduiră şi se gătiră toate cele ; iar în zorii zilei, pe iepşoara lui bălană, sosi şi comandirul.

Asemenea unui cuceritor încărcat de lauri, se repezi în susul şi în josul coloanei, apoi, trecînd în frunte, trase sabia din teacă şi, ca şi cînd ar fi pornit la un atac pe viață şi pe moarte, strigă aprig :

— *Cuptoare, înainte!*

SALIGNY

Nu ştiu ce cap încoronat a spus că, de i s-ar smulge inima din piept, s-ar găsi scris în ea : *Calais.* Eu, sînge mai puțin albastru, mă mulțumesc să spun că de mi s-ar face aceeaşi operație, mi s-ar găsi scris în inimă : *Saligny.*

Ce este Saligny ?

Nu e nici port la mare, nici urbe cu renume şi nici măcar un tîrg de-a şaptea mînă, ci o biată stățioară de drum-de-fier — întîia de la capul de pod cînd mergi către Constanța. Personalul opreşte un minut, iar trenurile iuți trec fără să oprească.

O baltă.

Gara, trei-par.ru căscioare, un mal rîpos de humă, şi atît. în scorbura aceasta ne pitularăm cuptoarele şi oamenii.

Eram, oricum, feriți.

Păsările cu ciocuri de oțel ne dădeau tîrcoale ; dar frunzarele de s.i(cîmi, sub care ne gospodărisem, înşelau ochii iscoditori ai zburătoarelor. Oamenii dormeau în conuri, iar ofițerimea, în gară şi prin cele cîteva cocioabe țărăneşti, lipite cu pămînt.

Aici nu mai erau abatoare.

Ni se trimitea ori cumpăram pentru hrana trupei vite pe picioare, şi slujba de casap — ca tată al patrupe-

delor — îmi reveni de drept. Aveam câțiva măcelari printre oamenii parcului și în curînd oficiul începu.

Se cutremură și azi oarnea pe mine cînd îmi aduc aminte cum, sub ochii mei, căprarul Vișan, un dolofan simpatic, cu ochi verzui, izbi drept între coame cu toporișca un vițeluș de [apte, adus de o zi în tabără. ViţeJul îndoi un genunchi, iar casapul ridica din nou toporul.

— Stai'. strigai eu rugăior.

— Nu poci să chinui vita ! răspunse senin căprarul. Și lovi a doua oară.

Simții că se rupe ceva în mine. Vițelul se lăsă pe o parte, întinse gîrul, smuci din picioare, iar în clipa cînd, într-o supremă opintire, cercă să ceară clemența gîdelui, care șuiera printre dinți, cuțitul se înfipse în beregată și sîngele țâșni.

Am întors capul.

Departe, tunul bubuia.

închisei ochii și cerul se sparse deodată, zarea se apropie și, în lumina caldă a razelor de .soare, văzui mii de trupuri omenești mușcînd pământul și zvâcnind asemenea vițelului înjunghiat.

Blestemai din toate încheieturile făpturii mele că m-am născut.

— Sînteți moale de inimă, zise zâmbind Vișan. Așa-i întîia oară. Dar vă dedați. Cu vremea, aveți să vă deprindeți.

— Crezi ?

— Să privești e ușurc. Să dai la mir cu malul și să învîrți cuțitul, accea-1 treabă grea

— Atunci de ce o faci ?

— Asta mi-i meseria...

Unul din ajutoare, un soldat spînatic cu părul roșcovan — o mînă de o«ri, dar sprinten ca o sfîrlează — bătu un piron în salcâm și înțelesei că treaba-î pe sfârșite.

— De-acu puteți întoarce capul...

L-am întors.

Vițelul, scos din învelișul cu păr, sta acum agățat în cui în... pielea goală. Dar, lucru curios, priveliștea nu mă mai cutremura — mal văzusem asta prin hale ori aiurea.

Privii liniștit cum cuțitele jucau în carnea cea rozalbă, văzui cum trupul se despică în doua halci, cum mușchii se desprind dintre coaste, cum rinichii fug într-o parte, iar mațele, bojocii și alte măruntaie se leapădă la coș, Doar căpățîna, cu ochii mari deschiși, uimiți și rugători, îmi mai crecu un junghi prin inimă.

Blînda vietate pe care o mîngîlasem în ajun era acum un lucru, un aliment, un miez bun de gustat.

Sîngele ? Clei, pastă, ulei...

Mă uitam la mânecile suflecate ale soldaților, șî zeci de glasuri pițigăiate de gospodine îmi sunau în urechi.

— Un chil de la rinichi!

— Pulpă dc la coadă !

— Trei sferturi antricot!

— Ficații dă-i încoace !

— O jumătate creier !

Vișan tăie un sfirc de unde suge ursul și-mi spuse :

— Vreți sa v-o frig ?

I-am întors spatele și, întinzînd compasul, o luai pe șinele de drum-de-fier și scrîșnii din dinți doi kilometri.

Seara mă încurcai la țuică cu prietenii, puserăm la cale s-o zbughim cu trenul de zece la Constanța, iar la masa — rupt de foame — înghiți! ca un lup.

Vîșan, care slujea la popotă, îmi spuse la ureche :

— V-a plăcut fripturica ?

— Tare gustoasă !

— De la vițeaua noastră.

— ? ? ? ?

— V-am păstrat bucățica !

Gospodăria noastră începu să se înfiripeze.

Traiul în comun, la vremuri de băjenie, apropie făpturile omenești și, asemenea cailor cînd simt lupul, oamenii își dau coatele.

Eram departe de luptă, dar începură să curgă trenurile cu răniți și îngrijorarea ne tăie cheful de glumă.

Totuși, noaptea beam țeapăn și învîroeam foițele.

Ce să-î faci Vorba lui Vișan : cu vremea, te deprinzi... Panica nu poate ține o veșnicie.

Și de la un timp, mărturisesc în frica lui Dumnezeu că mai mult mi se scurgeau ochii la sistrițe decît la cei

răniți. Mă durea de frații însîngerați, dar tinerețea-i tinerețe, are legile ei.

Doamne, de ce ai pus trandafirii să crească alăturea de spini ? De ce același pîntec rodește și sfinți, și ticăloși ? Și de ce la căpătâiul răniților pus-ai, Doamne, sistrițe să vegheze ?

Era vina noastră că ne uitam cu un ochi la faină și cu altul la slănină ?

Mateiaș, băiat frumușel, o da dracului de brutărie și-o pornea cu trenul, în neștire... cînd veneau suratele. Codîrcă, înalt și subțirel, cu nasul borcanat și strungăreață, ce-ar mai fi zbunghit-o și el ! Dar era locotenent activ, mîna dreaptă a comandirului, și nu putea pleca. Velciu cel mic (era și unul lung), la fel nu îndrăznea, era de asemenea oștean de meserie. Răspop, cel bun de gură, ofta și sta pe loc — să poată da frîu liber lui Mateiaș, să aibă cine vedea de pităria acestuia în Lipsă. Melidon, sfios ca o fecioară, nici gînd să se apropie de trenul cu păcate. Velciu cel lung, ochios și cocârjat n-avea trecere, deși o rupea franțuzește mai bine ca ceilalți. Munteanu, gospodar, cu femeie și copii, nici un vrea s-audă de-astfel de bazaconii. Tătaru, în schimb, voios și ager, da iama printre fete, iar Șmil (Emil Georgescu) îi ținea isonul.

Ceilalți, mai așezați, se mulțumeau cu o strîngere de mînă, un zâmbet, cu o fluturare de batistă.

Bătrinelul, pe peron, făcea zîmbre; iar Cosac cel șiret îl ațîța :

— Hai, domnule maior, hai îa asalt !

— Și ce, măi, crezi că nu s-ar prinde ?

— Păi eu ce spui ! Nu vedeți ce ochi v-aruncă blondina de colo, ou floarea în păr ?

— Crezi, măi, că mie nu-mi place, ori nu-mi arde ? Da-i vorba de prestigiu !

— Altminteri, le-ați face praf...

— Praf, mâi, așa să știi 1

De la tren la cuptoare, de la cuptoare îa tren ; apoi la masă, de-acolo la foițe ; un ceas de somn, și iarăși aceeași răsuceală.

Așa se scurgeau zilele în haltă Ia Saligny.

StNGELE APA NU SE FACE

Luptele se dczlănțuiau acum cu furie șl, cercetîrtd printre răniți, aflai că Regimentul 70 infanterie trecuse din Muscel în Dobrogea.

Cum veștile pe care *Ic* culegeam ici-colo despre fratele meu, înrolat în acel regiment, se băteau cap în cap, mă horărîi să plec pe front pentru a afla adevărul.

Intrai în canțelarie și spusei maiorului :

— Va rog să-mi dați voie să plec cîteva zile.

— După sistrițe ?

— După necazuri.

— Cunoaștem 5 Te-ai prăpădit mwvcind șt ți-e a răsufla...

— Nu e ce credeți. Nu merg **la** București. Mă duc...

— La procopseală, **la** ochi căprui, **la** pește viu, în iureș la Constanța—

— Nu-mi arde,..

— Ba-mi arde mie} Vă știu eu. Ți-e a nunti, **așa** e ?

— Vreau să mă duc pe front.

— Să lupți ?

Tăcui. Iar maiorașul urmă :

— Asta-i frumos. Dacă ai de gînd, ești slobod. E lipsa de ofițeri de linie și am primit poruncă de sus să învoim pe oricine dorește...

— Nu vreau să merg pe front ca iluptător...

— M-**aș** fi mirat f Atunci ca ce ?

— Să caut pe un frate al meu. Am aurit vesti rele.
— Ai frați în luptă ?
— Unul.
— Eu... află că am doi!
— Să vă trăiască !
— Cum le-o fi scris. Şi dacă avem frați, e un cuvint s-o luăm razna prin bozii, să le cătăm de urmă ?
— Ştiu unde au bivuacul. Vă rog, pentru itrei zile...
— Şi slujba dumitale ?
— Tot nu fac mare lucra...
— Dar primeşti soldă.
— Eu nu cer, mi se da.
— Dacă ți se dă, atunci află că nu poți sa te urneşti din loc : sîntem în stare de război.
— Sînt cei de colo! strigai, ridicînd dreapta spre cîmpul de bătaie. Şi adăugai ; La noi e pace, pace şi îmbuibare...
— Te-mbuibî dumneata şi ai dumitale. Eu mănînc numai ciolane, iar muşchii...
— îi dau răniților,
— Să faci pomană pî punga ta ! Ştiu eu unde merg muşchii — la fețe cuvioase, la maîai...
— Aveți prilej, trei zile, să-i mîncați dumneavoastră. Dc altfel, dacă 'dați ordin, vi-i țiu întotdeauna.
— La astfel de nimicuri cine are obraz... n-aşteaptă ordine !
— Aveți dreptate, a fost o mică scăpare din vedere...
— Om bătrin, să-mi stric şi dinții ce-i mai am în zgîrciuri şi rasoale!
Zîmbii fără sa vreau,
înaintai un pas şi zisei tainic ;
— Asta mumai mehenghiul de Cosac v-o face...
— Cosac ?
— Prietenul, omul dumneavoastră de încredere, popotarul, el împarte bucățile — eu daiu tot carne bună.
— Hm, da... mi-am aruncat eu ochii prin cele farfurii,
— Vedeți ?
— Atunci domnul Cosac i-un iezuit!
— Fireşte.
— Se face ca moare după mine, şi cînd colo...

— Un şarlatan...
— Ş-un pezevenghi! De mîine s-a şters pe bot, l-am scos de la popotă. Să intri dumneata !
Lipii călcîiele.
— Clințău şî om di treabă ! ? M-aş *fi* mirat.' încheie maiorul înăcrit,
îşi trînti mîinile la spate şi, ridicînd un umăr, începu să umble de colo pînă colo. Apoi se opri şi zise :
— Cînd vrei să pleci ?
— După tăiere.
— La noapte ?
— Nu, miine dimineață. Tai pentru două zile.
— Aşa. Iar raspoimîine, cînd vii, treci la popotă.
— Să trăiți '.
Făcui stingă-mprejur şi alergai drept la cuptoarele amicului Cosac.
— Ei ? zise acesta, cînd mă zări.
— S-a făcut. Tc-a scos din pîine...
— Brava ! Şi cine mă înlocuieşte ?
— Eu.
— Tronc ! Şî ai primit ?
— N-am avut încotro.
— Frumusețea era să-i jucăm renghiul lui Codirea, ori Răspop...
— La înapoiere.
— Ți-a dat voie să pleci ?
— Trei zile.
— Drum bun ! Şi numai bine s-aud cînd ăi veni.
— Să te-audă cerul f
Ne-am sărutat şi în zorii zilei mă zvîrlii în tren şi pornii spre Medgidia.
Pe jumătate treaz, pe jumătate dormind, în huruitul roților, chipul apocaliptic al maiorului se ținea după mine şi, cercetîndu-l îndeaproape, îmi dădeam seama că nu era om rău, cît era slab de înger şi lesne crezător. Se sclifosea că e croit dintr-o bucată şi îi plăcea să tragă cu urechea ca babele, iar cu o vorbă bine tioluită îl da oricine gata. Chipul călugărului cu ochii oblici de Ia Căldăruşani îmi veni pe nepusă masă în minte, şi nu ştiu pentru ce, în legănarea osiilor, cele două chipuri se dă-

deau de-a rostogolul ; cînd barba maiorului deasupra, cînd a sfinţiei-sale...

Straiele de oştean de pe mine parcă îmi crescuseră dm piele, şi nu îmi aminteam să fi fost vreodată altceva decît soldat. Apoi mă vedeam copii, cu un zmeu din patru coaie de ţiplă... cu gura trăgătoare şi cu vîjîitoare... fratele meu mai mic îi potrivea cozile, îl lua de un colţ cu o mîna, cu alta de birlic... şi pornea înainte — pînă-i strigam să stea... îi da drumul şi pasărea captivă... cu limba de foiţă... zbura pe aripi de vînt... Frăţiorul sc apropia de păpuşoiul cu sfoară, închidea ochii în bătaia soarelui... şi, lipindu-se de mine, întreba rugător :

— Mi-1 dai şi mie, nene ?

II făceam pe plac şi, în smucitura sforii, simţeam cum inimile noastre băteau acelaşi ritm... Anii treceau ca clipele... şi iată-ne acum iuţind piciorul prin zloată, către şcoală.

— Nu intri ? îi spun în poartă, văzînd că se codeşte.

— Ora întîia... o trag la fit.

— Şi a doua ?

— Mă plimb prin Cişmigiu.

— Atunci ce-ai mai venit ?

— Să-ţi ţiu tovărăşie...

Trenul se clătina, sălta pe roate, şi anii săltau şi ei ca bobii într-un ciur.

Şl iatl-l pe fräţina-meu în flanela de lucrător muncind cu flerul, în aburi, borul unei pălării. E cea din urmă... Doar asta... şi săptămîna-i gata : opt lei, opt leuşcani !

— Rebeaga, n-am sfanţ, îi spun încet.

— Studenţii n-au parale.

Şi-mi pune în ,mînă o pataşcâ de cinci lei.

Cinci lei din opt!

E-o fărdelegc să-i iau pe toţi — gîndesc — dar mezinul se roagă cu ochi atît de drăgăstoşi, că închid pumnul, l-am luat! I-am luat, nevrednicul de mine, şi cum i-am luat, zbughi-o cu ei la stos. la ciocul şi norocul, să facă pui !

Şi în două clipe am dat pe gîrlă munca de-o săptămînă a două braţe sfinte. Mă jur, m-afurisesc, mă bat

cu pumnii în piept, dar «îmbăta ce vine... povestea sc repetă..

Şeful de tren strigă un nume de staţie.

Deschid ochii şi-i închid.

Iar vremea se cerne prin sită mai departe...

— Oh, frate, mă leg cu jurămînt să te scot din robia în care te-a adus dorul de-a trage prea des la fit!

Şi iată-1 pe fräţior plecat acum pe cărţi, citind de zor... şi iatâ-1 cu tresa pe umăr : ofiţer.

Săr în picioare şi strig :

— Trăieşte !

Cei din tren holbează ochii, iar eu mă gîndesc că rănitul care a spus că mi-a văzut fratele picînd era cu mintea dusă pe jumătate.

De ce să fie aşa cum spunea el, cînd celălalt soldat mi-a dat încredinţare că-i viu şi sănătos ?

Şi-am coborît din vagon cu inima voioasă.

Iuţii piciorul, iar ca să alung gîndurile rele, care muşcau pe ce'e bune, începui să-mi număr paşii.

De ici şi pînă colo... cu soţ, ori fără soţ ?

Cu soţ :

— Trăieşte dar!

Un furgon cu saci m-ajunse din urmă.

II oprii.

— Care-i drumul spre Adam-Clisi ?

— Urcaţi pe saci, vă ducem calea mai mult de jumătate.

M-am suit. Şoseaua era înţesată de femei, copii şi moşnegi, fugiţi de pe Ja vetre. Abia înaintam. Apoi o bucată de drum întins, şi iar învălmăşeală. începeam să simt praful de puşcă.

— Mare prăpăd I oftai.

— Prăpăd în lege. Dar se întoarce cartea. AzI-dimîneaţă i-am măcinat.

— De ce regiment ţineţi ?

— De şaptezeci.

Simţii un ac în inimă.

— Şi în saci ce aveţi.

— Ovăz.

— Cunoşti ofiţerii ?

— Noi sîntem la coloane.

— Ei, dar din auzite tot ştiţi oîte ceva...
— Puţin. Din sătucul unde oprim, mai faceţi cu piciorul vreun ceas şi jumătate şi daţi de Adam-Clisi... Acolo aflaţi orice voiţi.
— Orice voiesc ? strigă inima mea.
Si dacă, prin minune, ovăzul din sacii calzi s-ar fi schimbat în aur, iar tot bănetul ăsta mi s-ar fi dăruit în schimb pe ce voiam, eu n-aş fi stat *o* clipă Ia îndoială ce trebuie s-aleg.
Oh, sfîntă chemare a sângelui, cu ce să te asemui ?
La o cotitură de drum, furgonul se opri, iar sergentul îmi spuse :
— De-acu o luaţi pe jos, feriţi însă pe cît puteţi şoseaua.
I-am mulţumit şi pornii cu inima strînsă de îndoială.
Daca cumva spusele rănitului, din haltă se adevereau ?
Drumul era pustiu.
Convoaiele de pribegi se scurseseră, şî mergeam acum singur în ploaia de raze roşiatice. Asfinţitul soarelui în cîmp este totdeauna o privelişte minunată... dar poţi vedea cu ochii cînd eşti muncit de gînduri ?
Deodată, un piuit îmi vîjîi pe la urechi, urmat de un bubuit. Ghiuleaua se sparse hăt departe.
Trăgeau în mine ?
Alt vîjîit, alt bubuit.
Trăgeau în şeful parcului de vite ? Cutezau ? Al treilea obuz plesni drept în sosea.
— Fraţilor, strigai fîîlfîind chipiul, nu vă stricaţi muniţia pe mine, sînt... de pesmeţi !
Si, amlnrindu-mi vorbele sergentului, 'sării în şanţ.
încă două bubuituri şi-apoi vînâtoarea încetă.
Cinci ghiulele.
Vai, stricaseră pe mine atît bănet!
Nu sînt sperios de felul meu. dar mărturisesc în frica lui Dumnezeu că-mi sfîrîîau călcîiele mărşăluind prin şanţ. Călcam pc coji, pe cioburi, pe stârvuri, pe ciolane şi alte spurcăciuni — şi parcă călcam pe preşuri de Ispahan, atît de aromate îmi păreau aceste împuţiciuni faţa de scîrnavul miros al prafului de puşcă.

T

Cînd şoseaua eîrmi spre stînga, răsuflai.
Mai mersei o bucată bună chitit — prudenţa e mama înţelepciunii — apoi ieşii hărtănit, plin de mărăcini şi însângerat la drumul mare.
— Să poftească careva să mai spuic că sînt aţist! strigai cît mă luă gura.
Şi amintmdu-mi bravadele maiorului, trăsei sabia şi răcnii :
— Cuptoare, înainte !
Când dădui ide întîia movilă, inima începu să-mi bată.
Mă apropiam, aşa îmi spusese 'sergentul,
încă un moviloi, apoi încă unui, şi o luai la dreapta pe potecă.
Mai sufla, se mai bucura oare de lumina soarelui baietamul care îmi ţinuse în copilărie zmeul cu vîjîietoare ? Voi mai auzi glasul care sunase atît de mîngîios : „Mi-1 dai şi mie, nene ?" Voi mai zări ochii drăgăstoşi ai lucrătorului şi voi putea săruta mîinile înnegrite, care îmi dăruiseră în atîtea rînduri rodul muncii lor ?
Casă pitulată între aguzi, pentru ce îţi este acoperişul de ţigla roşie ?
Paşii îmi încetiniră, şi cu toate că mai erau doar cîţiva stînjeni pin' la căsuţa dintre duzi, 'simţii că nu pot s-aiumg.
Totuşi, trebui să bat la uşa aceea cu clanţa afumată.
Am bătut.
Un plutonier, cu plaivazul după ureche, plecat pe nişte vrafuri de hîrtii, întrebă >fără să ridice capul;
— Ce doriţi ?
— Caut pe sublocotenentul Constantin Constantinescu, ingăimai cu buzele lipite.
— Ce voiţi cu dînsul ?
— Mi-e frate...
Ochii oşteanului mă ţintuiră şi obrajii i se arcuiră într-un zîmbet.
— Semănaţi.
— Semănăm ?
— Ca două picături de apa.
— Atunci...
— Trăieşte, nu vă fie teamă !

îl privii în albul ochilor, si fața ostaşului ise deschise ca o luna plină.

Ma lăsai domol pe scaun.

Jucam teatru sau lacrimile calde, care mi se prelingeau pe obraji, erau revărsarea caldă a bietei mele inimi ?

Plutonierul îmi întinse o ploscă cu vin, şi pentru întîia oară simții că beau din vinul vieții.

Să povestesc ce-a urmat ? Cum ne-am văzut ? Cum ne-am îmbrățişat ?

De prisos.

Clipa cînd oşteanul cu plaivazul la ureche a ridicat ochii din hîrtii, m-a măsurat şi şi-a arcuit obrazul în zîmbet — clipa aceea a fost toată povestea.

Ce-a urmat ? A urmat o romanță fără cuvinte, cîntată la două orgi pe o notă prelungită, pe una singură, dar care sună de la începutul începuturilor si va suna pînă la suflarea cea din urmă. A urmat o pagină de biblie, scrisă fără slove, şi a mai urmat ceva... — ce, nu ştiu cum să-i spun — că unii îi ispun beție, iar alții... sfînta împărtăşanie.

A urmat cu țambal şi alăute şi, Maică preacurată, ce-i mai zicea pe gură, de inimă albastră, unul balaoacheş, vestit, din Cîmpul-Lungului !

A urmat cu chindie, cu cazacioc, cu horă şi bătută.

Şi s-a pornit pe o ploaie de pupături şi pe-o frăție între oameni, că-n zorii zilei, cînd sună întîia împuşcătură, toți rămaseră cu gurile căscate şi se întrebau nedumeriți :

— *Oare să fie adevărat ca omul ucide pe om t*

tu ro!,il lui RiduiiM
al IH-k'a

dc \i. Goil.i '
I'.- ! Ji,!,;,, l.i itlnj.
N J.i.tite.ii^L (Bl-••iu. i
Ci. Cipii;i: ''Kleer s
^"iJ-.q jus, in ir.i\o.,
1 rIIeiI iTvaril

MATHURINS-PITOËFF

36, rue des Mathurins, Paris 8 — Tél. Anjou 90-00

SOIRÉES 21 H

KIRIKA

(L'HOMME ET SON TOQUARD)

• * ut.!, i i GEORGE!! C!F

f.,.;,., ., MSTEl ROUSSOU

PITO».' ' MAOF.LF.INfc cAMBEll* tOtilS

LEO*(t A, H [vr. JEAN hCHT GABR1EL OOBlN

8«U»M DAIÎNV L't BERTHIf R M rRANCOIS

J«vf. DUCH[Mi* A."^ fORCt Jst* BAIL.LON

PIERRE. BS/ISSFUM

piese.
Li r.iris

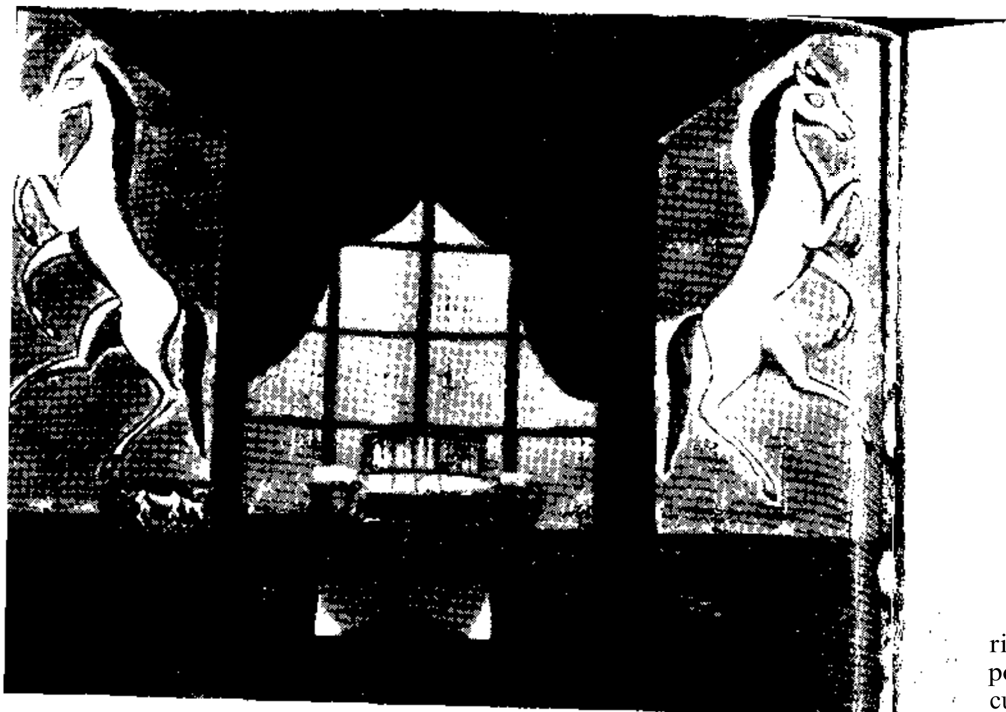
Ati;i.i' turr.ouî'ji]ubili.ii" !'u ' \

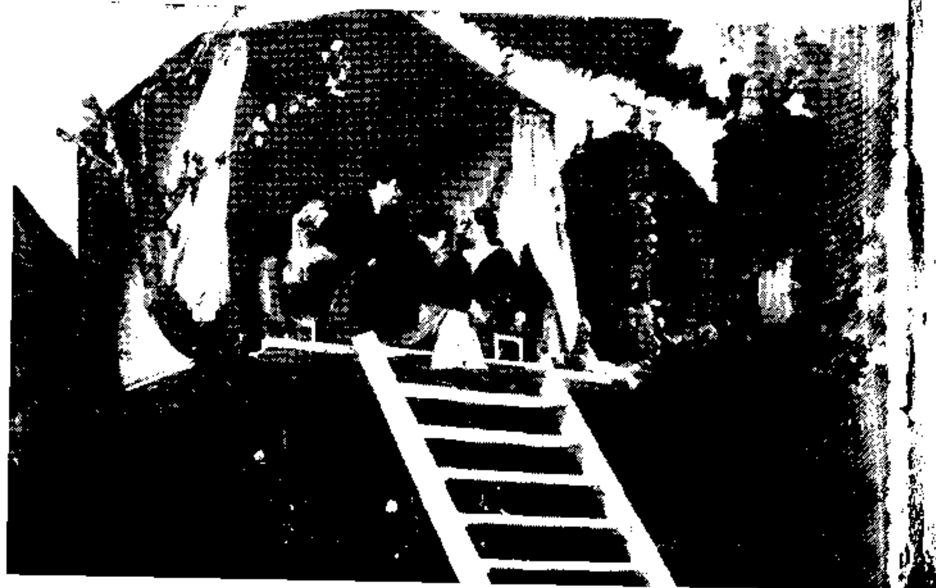
in Jl.Mli V ll |L-A.l Jlil l/.v-
rabilii. Jiaman/irc iic
Ci. Cipn.ln, tlbp.l niriunul •»
L U .Il:L-!,IS nume Ji/ \', Huso I'.

De Li -IiiiLM I-
dreapta : Gcuri^'..
Pitul l'l (ChiricO.
Madck'uie 1 .imbcn
lAnaj și Pierre
III-.\^~i'LL|- I'ISiI'IIII.I'i

O ,,cn.i din *Cjpul de râtm*

DURERE

După prăpădul de la Turtucaia, **cu** hăis-cea, înorind **în** noroaie, am luat-o spre Hîrşova, unde am poposit cîteva ceasuri, făcînd Crăciunul în cîmp deschis cu te miri ce ţi mai nimic.

Cînd ajunserăm la Brăila, locuitorii, iuînd cuptoarele cu ţevi drept tunuri grele, ne bătură cu flori, spre marea bucurie a maiorului, care, de pe iepsoara lui, bîţîia din cap în dreapta si în stînga, la toate răspîntiile, în timp ce noi abia ne puteam ţine rîsul.

•Rîdeam, însă, albastru, căci spargerea frontului **ne** strecura în suflet îngrijorare şi amărăciune. Glumele şi bunăvoia, atît de obişnuite la popotă, amorţiseră **pe** mai toate buzele, şi doar cîte-un nesimţit de beţivan mai cerca cînd şi cînd sa oînte ori **să** ţopăie.

De la Brăila la Galaţi, de la Galaţi la Bucureşti, de la Bucureşti la Vaslui, cam aşa furăm căruţaţi în iarna aceea de tristă aducere-aminte.

Urmînd pilda altora, luai cu mine pe una din surori şi **pe** cumnată-mea şi le rostuii la Bîrlad în două cămăruţe, vecine ou gospodăria unchiului Tudorache şi a fetelor lui, în timp ce tabăra noastră se aşeză în sat la Negrileşti, aproape de Tecuci.

De aici marele cartier mă mută la Negreşti, în Vaslui, rupîndu-mă astfel de brutării şi dîndu-mi sarcina să păzesc linia de vagoane Buhaieşti-Baceşti : **nu** ştiu cîţi

kilometri de vagoane încărcate cu tot soiul de bunătăţi : făină, zahăr, ţigări, vin, coniac, roate de cauciuc, sare, pantofi de damă si cîte şi mai cîte.

Noroc că unele vagoane aveau însoţitori, dar cele mai multe erau lăsate în plata Domnului — fără stăpîn, paznici şi inventar. Ca să păzesc bogăţiile acelea mi-ar fi trebuit o companie de jandarmi, dar eu de unul singur ce puteam să fac ?

Alergam toată ziulica pe o iepşoară neagră, şterpelită dintr-un sat din Dobrogea, dar noaptea cum puteam păzi ?

— Pe unde scoatem cămaşa, Nae Niculae ? îl întrebam uneori pe piticul pe care mi-l alesesem tovarăş de viaţă în campanie.

Ordonanţa ridica ochii la cer şi rînjea, lasînd să i se vadă dinţii lui laţi, gălbejiţi.

— Puşcăria ne mănîncă, Nae Niculae !

— Pe dumneata, nu pe mine, dom' locotinent.

Nu era botos din fire, dar era atît de puţintel la trup, că mă cruceam uneori cum de-l putuse lua vreo femeie de bărbat, căci era însurat la Fierbinţi şi avea şi copii, nefericitul.

— Sacul şi peticul ! şopteau ofiţerii cînd ne vedeau pe amîndoi mărşăluind prin zloată.

Febra recurentă şi tifosul examematic bîntuiau cu furie în sat la Negreşti, dar de mine şi de Nae Niculae nu cutezau să se apropie: eram de la marele cartier !

Ca să nu mă încarc cu Doamne ajută, făcui fel de fel de jalbe să mi se dea oşteni de pază ; dar cum nu primii' nici un răspuns, lăsai şi eu oamenii din satele învecinate să dea iama în porumb, făină şi pantofi cu bizeţ.

La război ca la război !

în primăvară fui poftit la Valea-Largă, o comună din apropiere, la o serbare ostăşească, şi acolo cunoscui foarte mulţi ofiţeri care îşi împrospătaseră rîndurile şi se pregăteau să intre iar în foc.

L-am luat bineînţeles la petrecere şi pe Nae Niculae, căruia i-am atras luarca-aminte că de cumva voi trece măsura cu paharul, să-mi facă semn şi să mă scoale dc la masă la nevoie.

însufleţirea, dorul de a spăla ruşinea înfrîngerii fură atît de mari, că nu o dată m-au podidit lacrimile, şi de cîte ori lăcrimam simţeam o mînă care mă bătea pe umeri. Deschideam ochii şi, dînd dc mutra desperată a ordonanţei, mă răsteam la el :

— Ce ţi-e, măi ?

— Păi nu mi-ai spus...

— Cară-te de-aici, nesimţitule !

Soldatul se trăgea doi paşi înapoi, şi cînd vedea că iar duc ghiveciul de pămînt la gură — căci se bea la urmă din ghivece — se .apropia şi-mi ciocănea în spate.

Comandantul regimentului de vînători, lîngă care stăteam, prinzînd mişcarea, se răţoi la soldat :

— Dacă eşti beat, fîrtate, du-te şi te culcă !

— Nu eu, dumnealui trebuie să meargă Ia culcare.

— Ce ţi-e, măi prostălăule ? !

— Păi nu mi-ai spus...

— Ţi-am spus : cînd oi fi beat...

— Şi nu eşti ?

— încă nu...

Şi Nae Niculae, lipindu-şi călcîiele, striga cît îl luă gura :

— Eşti beat, dom' locotinent!

Nu mult după aceea veni la Negreşti şi fratele meu să-şl ia rămas bun, că pleca iar să lupte. Stătuse ce stătuse în spital la Bacău, si se pregătea acum să intre în foc din nou. Era trist, părea îmbătrînit şi-i lipsea şi un dinte din gură — îl pierduse într-un atac la baionetă. Din Regimentul 70, doi-trei ofiţeri dacă scăpaseră cu viaţă, şi vorba aceea : ulciorul nu merge de multe ori la apă...

Se însurase pe front, îl aştepta un moştenitor şi era mai legat de viaţă ca de moarte.

Nae Niculae, care trăsese cu urechea şi ştia prin ce pîrjol trecuse frăţiorul, în paraponul lui împotriva războiului grăi :

— Să-i arză maţele cui a născocit vrajba intre oameni !

— S-a deschis de curînd un teatru !a Bîrlad, îi spusei eu. Flai, Rebeagă, să jucăm acolo. Ne scapi de mare grijă şi pe mine, şi pe alţii...

— De cînd am dat de gustul prafului de pușcă, nu mai poci juca alt teatru... (Il trecusem și pe dînsul prin Conservator.)

Atunci, strîngînd pumnii, tunai și fulgerai și eu, ca Nae Niculae, împotriva vrăjmășiei dintre oameni. Fratele zîmbi — și-l văd și acum zîmbind — în brișcă cu care l-am petrecut la gară.

După izbînda de la Mărășești a urmat o mare ușurare în suflete și, sub imboldul noului puls de viață, am plecat cu Elvira Popescu, Ion Mânu, Sorana Țopa și Aurel Athanasescu într-un triumfal turneu prin Moldova cu *Patima roșie* și *Răzbunarea* de Mihail Sorbul.

A fost un vis : o cascadă de rîs și bunăvoie — Elvira vrăjindu-ne pe toți cu farmecul făpturii sale. Umblam cînd țivil, cînd militar, căci eram în pragul armistițiului, și aflînd că vrăjmașii încep a ieși din șanțuri și a fraterniza unii cu alții, ma gîndeam să plec pe front să-l hotărăsc pe frate-miu să iasă din bîrlog și să vină la Bîrlad măcar pentru cîtăva vreme.

O telegramă, însă, venită de la spitalul din Coțofenești, îmi înfipse un ghimpe în inimă.

„Grav rănit", spunea hîrtla aceea, dar inima îmi spunea mai mult.

Cu trenul, pe jos, călare, în căruțe, către seară ajunsei la spital, și acolo aflai că fratele fusese îngropat de patru zile.

Inimos cum era, Ieșise din adăpost să glumească cu cei din șanțurile din față, binecuvîntînd încetarea focului, și o bestie haină trăsese pe furiș. L-au ridicat cu brancarda și l-au dus .la postul de ajutor. Iar neprocopsitul de colonel, care îl și cununase pe front, în loc să-l urce într-o mașină — avea un parc întreg la îndemînă — și să-l trimită de îndată la Bacău, a poruncit ca rănitul să fie dus cu decovilul îa spitalul din Coțofenești, faimos prin chefurile și destrăbălarea care domneau acolo.

Vagonașul s-a defectat pe drum, a întîrziat patruzeci de ceasuri, piciorul a gangrenat și, în urma operației tîrzii, viteazul care scăpase de-atîtea ori din foc a expirat.

Groaznică poveste, pe care mintea mea n-o pricepe și inima mea n-o încape.

Fiară anonimă, cum de-ai tras ?

Fratele meu ți-era și ție frate. Venea cu brațele deschise către tine. Cum de-ai tras ? Poate că erai puțintel la minte ca Nae Niculae, dar acestuia mai degrabă i s-ar fi dezlipit mîna de trup decît s-o ridice asupra ta, in ajun de armistițiu. Nu ai, bestie cu chip de om, nici măcar scuza nebuniei colective care se cheamă război, căci bătea un vînt generos în clipa cînd fratele meu a pășit către tine. Dacă mai viețuiești cumva, pîn' ce-i închide ochii să ai pe suflet golul pe care mi l-ai pricinuit mie și alor mei.

Război, flagel cumplit, cumplită aberație, rușine a minții și a sufletului, ciumă bubonică, racilă ancestrală, mult ai să-ți mai fluturi imundele steaguri pe holdele nevinovate ?

Mi-am plecat fruntea în țarină și am sorbit, fără lacrimi, toate lacrimile pămîntului.

Acasă, la Bîrlad, a trebuit să mint, să spun că a fost rănit bietul meu frate, dar că este în afară de orice primejdie... și că în curînd va veni să ne vadă.

Am suferit multe în viața mea, dar prin chinuri mai grele nu cred să fi trecut, căci trebui să glumesc, să rid, să născocesc spre a le face pe cele două femei să creadă. Mă prefăceam cu o artă .pc care nu știu să o -fi egalat cândva în teatru. Era un soi de .sacrilegiu, îmi dam seama, dar n-aveam încotro — pînă în ziua în care, nemaiputând să le îndur privirile iscoditoare, a trebuit să plec capul și să le mărturisesc.

Numai cine a încercat asemenea pierdere poate înțelege grozăvia acelor clipe.

A urmat apoi armistițiul, demobilizarea și întoarcerea la vatră.

Să povestesc durerea maichi-mi ?

De prisos.

Mă mir că a putut să mai trăiască.

Lutul omenesc e însă tare, duce Ia tăvăleală.

Oh, „binefaceri" ale războiului, cu ce să vă crestez la răboj aduce rea-aminte ?

Dar viața e mai tare decît moartea, și fără să vreau începui să intru în horă, să-mi aduc aminte că sînt actor.

DIN NOU PE SCÎNDURI

Am reluat *Se face ziuă* **a** lui Zaharia B'rsan, şî ro-**lul** Iui Crişan, despre care am mai vorbit, îmi aduse un alt rol de seama în *Casa de lut* a tui Fabre. O piesa bine construită, în care fostul administrator al Comediei Franceze pune şi atacă viguros problema copiilor din două căsătorii.

Angela Luncescu, cruntă şî dura din fire, **a** avut o făgăduitoare biruinţa în această dramă familiară, după cum impresionantă **a** fost şi creaţia Constanţei Demctriade în rolul mamei, precum ţi a lui Ion Livescu în al tatălui. („Un bronz", cum îi plăcea maestrului să-şi categorisească compoziţiile.) Alături de acest excelent trio, am fost şi eu a patra roată la car — zice-se — destul de sănătoasă.

în turneu, rolul fetei celei mari a fost jucat de Marioara Zimniceanu, iar al mamei, de către Eugenia Ciucurescu, o actriţă bună, dar care nu s-a ridicat niciodată la înălţimea surorii sale mai mari Măria Ciucurescu, un talent nativ egal cu al marelui Ion Petrescu.

Cum pe vremea aceea nu se dădeau actorilor vagoane de clasă, am călătorit într-un vagon de poştă, culcîndu-ne pe jos, claie peste grămadă, asemenea lăicţilor nomazi. Mizeră promiscuitate din care nu ne-am ales decît cu cîştigul moral, căci, fiind vară, şi nici unul din noi neavînd „firmă comercială", încasările au fost foarte

slabe. Din cînd în cînd, ca să ne mai dezmorţim de bătaia trenului, mai dormeam şi prin hoteluri — cu inima îndoită de vom putea plăti ori ba.

De cîteva ori am vroit să ne lăsăm păgubaşi, dar coana Adelîna Mărculescu, impresara turneului, se jura că în oraşele următoare ne umplem de bani... şî iar o luam din loc, ca să tragem mai departe targa pe uscat.

— Şi apoi, dacă aţi făcut atîtea oraşe, de ce să nu le facem pe toate, măiculiţă, că de crăpat de foame cu mine nu crăpaţi !

Şi aşa... ne-am mutat şatra de colo pînă colo, dormind pe seîndura goală patruzeci de zilişoare încheiate.

Trec peste alte roluri şi piese, ca să mă opresc asupra unui fapt destul de ciudat în aparenţă.

Avusesem la Iaşi, în Sbilţ, din ***Patima roşie,*** un succes de presă, aş spune, excepţional, îar în reluarea de la Bucureşti, o înfrîngere categorică, în acelaşi rol.

Pricina ?

Greşisem măsura.

Ca să intru cît mai adînc în rol... băusem prea mult. Şi de atunci m-am jurat să nu mai pun picătură de vin în gură înainte de spectacol. M-am ţinut dc vorbă, şi cu rolul lacheului din *Domnişoara lulia,* de Strindberg, mi-am spălat ruşinea.

în partitura slugoiului aceluia prefăcut, care seduce pe fata stăpînului şi apoi o batjocoreşte, am simţit şi eu pentru întîia oară voluptatea de a stăpîni publicul. Făcusem teatru, de mai bună ori mai slabă calitate pînă atunci; în rolul acela, însă, *trăiam.*

Nu spuneam vorbe meşteşugite, ci totul ţâşnea spontan din hăurile unei fiinţe adevărate, în carne şi în oase.

Regia a semnat-o maestrul Nottara, dar marele dascăl, fiind prins în prea multe părţi în timpul acela, mi-a dat mînă liberă să vad eu de bucătăria piesei. Am muncit cu rîvnâ şi cu dragoste, şi socot că partenera mea, Dida Solomon, care punea pentru întîia oară piciorul pe scenă, nu se poate plîncţe că am îndrumat-o greşit. A fost, însă, blajină şi înţelegătoare, căci de-ar fi ţinut

nasul sus, as 'fi lăsat-o, poate, să vie peste cap. Aş spune chiar ca a strălucit atît de tare în roiul luliei, că si-a legat numele de acest rol minunat.

Pe „concubina" mea, bucătăreasa, a întruchipat-o regretata Soma Cluceru, care pe atunci nu reuşise încă să iasă din umbră la lumină... Juca tot rolisoare de a treia şi a patra mînă, pînă ce i-au picat, cu mult în urmă, rolurile din *Titanic vals* şi *Gaiţele,* în care a excelat.

In *Domnul notar* al lui Octavian Goga, Romald Bulfinski, Măria Ciucureseu şi Ion Brezeanu aveau rolurile de frunte, dar ihtiosaurul Ion Petrescu a făcut vid în jurul său, trecînd fără cravaşa, pc primul plan, în rolul „baciului" cel mirosind a zer, despre care am mai pomenit.

Un rjînăr actor, pe nume Ion Henter, mă întreba deunăzi:

— Cum de izbutea Ion Petrescu sâ facă minunile pe care le făcea ?

— Prin intuiţie. Adică fără nici un sforţandum. Sărea din pod drept în nădragii personajului !

— Dar Petre Liciu nu lucra aşa.

— Este drept. Şi maestrul Nottara, şi Ariscide Demetriade, şi Vasile Leonescu, şi Ion Brezeanu, şi Petre Liciu — acesta mai ales — despicau rolurile, le framîntau aaasă, le alambicau, îşi potriveau pînă şi atitudinile, pe cînd Ion Petrescu, Măria Ciucureseu ori lancu Niculescu nu se prăpădeau cu firea. O dată cu învăţarea replicilor, ţâşneau ca din pământ şi accentele, şi mişcările. De o parte, trudă migăloasă, analiză amănunţită, măiastră îmbinare, de partea cealaltă, fireasca suprapunere.

Era monumental maestrul Nottara în Don Salust din *Ruy Blas,* în Ştefan cel Mare din *Apus de soare* sau în Luca Arbore din *Viforul,* dar monumental era şi lancu Niculescu în Gaţavencu şi dc neajuns Măria Ciucureseu în Veta din *Noaptea furtunoasa !*

în ce ape îşi va fi scăldat Cieureasca frufruurile, dacă parfumul feminităţii sale mai stăruie şi astăzi în văzduh ?

Iar dacă, tinere îndrăgostit, tîrziu, în noapte, în grădina înflorită în oare îţi aştepţi iubita vei auzi, venind de departe, dus pe aripile vîntuJui, un glas argintiu, ascukă-i şoapta, şi de vei auzi rostind serafic : „Romeo, de ce eşti tu Romeo ?" să ştii că-i glasul divin al Aristizzei !

Cei mai -mulţi dintre noi, nefericiţii, credem că teatrul începe de la noi şi cu noi se sfârşeşte, dar dacă, printr-o minune, ar învia doar cîţiva din aşii trecutului, am vedea cît dc palide, vai, sînt înfăptuirile noastre !,..

în această ordine de idei îmi îngădui să întreb : mai ştie cineva, de pildă, de Vasile Hasnaş, ori de Nicu Poenaru, de Leonescu-Vamjpiru, de Achil Popescu, de Murgean^, de Aurel Petrescu, de Alexandrina Alexandrescu ori de Tina Barbu ?

Vasile Hasnaş, un om frumos şi original, a fost răsfăţat de public la fel ca Leonard. L-am văzut într-o singură piesa, în *Hotel Central* de Feydeau, şi nu-1 pot uita. Avea un firesc şi un umor irezistibil. Dar a trăit puţin, şi faima lui n-a avut timp să prindă rădăcini. Voios şi chefliu, venea acasă regulat în revărsatul zorilor,' cu pălăria într-o droşcă, bastonul în alta şi el în cea de-a treia. Probabil că umblă şi acum forfota de nu-1 mai ştie nimeni pe unde roboteşte...

Am auzit pe mulţi cîntînd *Vînzatorul de păsări,* dar faimoasa melodie *Cînd sărmanul tatăl meu...* n-a cîntat-o nimeni cu farmecul lui Poenaru — nici chiar Leonard, regele actorilor de operetă.

Constantin Murgeanu şi Achil Popescu erau prieteni buni, şi era o mare desfătare a ochiului să-i vezi umblînd pe stradă, br.aţ la braţ. Doamnele şi domnişoarele se opreau locului să-i privească, şi la fel se zgîiau la ei şi cetăţenii ceilalţi. înalţi şi zvelţi, unul brun, celălalt ou părul castaniu, aveau două profiluri spirituale de o rară frumuseţe. Murgeanu a fost cel mai cuceritor „Romeo" din cîţi au fost vreodată, dar flecar şi boem, se risipea mai mult în viaţă decît pe scenă, şi de aceea, asemenea trandafirilor care îşi scutură repede petalele, ol n-a trăit decît — vorba poetului — *l'espace d'un matin.* In piesa italienească *Ca frunzele* de Giacomeni, juca, alături de Petre Sturza şi Ion Livesoi, rolul unui tînăr

noctambul ou o uşurinţa si o dezinvoltură rar întîlnite, iar în Cerceluş din *Vagabonzii* Murgeanu punea în umbră creaţia excelentului Nicolaie Soreanu, destul de valoroasă, în acelaşi rol.

Pe Achil Popescu l-am văzut întîi prin operete, jucînd roluri care îi .mergeau şi nu-i mergeau ; dar cînd a apărut în *Cafeneaua cea mică* a lui Tristan Bernard, a fost o adevărată revelaţie, întruchipînd rolul principal cu aceeaşi strălucire cu care îl jucase năstruşnicul Ion lancovescu. De asemenea, în vodevilul *Florăreasa,* era o încîntare să-I vezi pe incorigibilul boem Achil Popescu, şi cei care au avut norocul să-1 aplaude cu greu vor putea să-1 uite.

Fie-vă neştearsă amintirea, scumpe mlădîţe ale talentului născut, iar nu făcut! La braţ aţi apărut, la braţ aţi dispărut.

Un alt talent natural a Fost Leonescu-Vampiru.

Deştept, gătit şi zeflemist, nu lua teatrul în serios — îi era lene să înveţe — dar în localizarea lui Guşti *Răpirea Sabinelor,* calul său de bătaie, şi în *Băieţaşul tatii* de Mayot avea două ilariante compoziţii, care puteau rivaliza cu ale marilor actori străini. Juca mat mult prin provincie, avea o trupşoară a lui, pe care o ţinea mai mult pe mîncare şi băutură deoît o plătea, şi se ţinea de predilecţie de impresariat.

La Ploieşti îl angajase pe maestru! Nottara pentru *Hamlet,* Ia o grădină de vară, şi o săptămînă întreagă, din pricina ploilor, a trebuit să hrănească trupa, ceea ce i-a încurcat toate socotelile. Pronia s-a îndurat în sfîrşit, s-a limpezit cerul şi cortina s-a ridicat. Vampiru juca pe Polonius. în scena în care Hamlet trage deoparte pe Polonius şi îl întreabă : „Vezi tu norul ăla ?" Leonescu răspunse prompt:

— îl văd, maestre, că de-o săptămînă mă tot fierbe !

Improvizaţia a rămas celebră şi va dăinui de-a lungul veacurilor.

Aurel Petrescu, coleg cu Tony Bulandra, dar mai frumos ca frumosul Tony, a strălucit pe băncile Conservatorului, dar pe scena teatrului — atins de-o boală grea — a fîlfîit puţin şi s-a stins.

I

Despre Alexandrina Alesandrescu, nelipsita «mamă soacră" din localizările lui Paul Guşti, am mai vorbit. Excela în orice rol, dar în „doica" din *Romeo şi Julieta* era un *mixtum-compositum* de vervă, omenesc şi duioşie. O *rara avis* aş putea spune, după cum pasăre şi mai rară a fost Tina Barbu în doamna Tana din *Viforul,* în *Brîndusa* lui Brieux ori *Nunta în revoluţie,* de Michaelis.

O excepţional de rară înzestrare.

A plecat tînără dintre noi, dar de nu pleca, ar fi făcut să sufere pe multe primadone. Ca şi Vasile Hasnaş, Nicu Poenaru, Achil Popescu ori Murgeanu, Tina Barbu, floare de cîmp, adusa de la ţară, s-a ofilit şi s-a stins înainte de vreme.

Fie-i aducerea-amînte prelungă şi duioasa I

ORDINEA CRONOLOGICA

A.Ş putea sa înşir la rînd şi să însemn aici, pe căprarii, tot ce s-a jucat în anii următori. Dar asta-i treabă de conţopist jî mie-mi place mai degrabă să salt decît să merg cu paşi mărunţi si să număr stupii de telegraf...

De aceea ma voi opri doar la cîteva răspîntii de drum.

In *Dezertorul,* Minait Sorbul s-a apropiat de izbînda răsunătoare a *Patimii roşii,* fără însă a-i egala succesul.

Romald Bulfinski, un bun actor de panasă, a izbutit în rolul titular să iasă din tonul său recitativ şi să întruchipeze în carne şi oase un personaj suculent şi veridic, iar Al. Critico, în rolul pipernicitului chitarist, a arătat încă de pe atunci (înclinarea sa pentru rolurile de compoziţie.

De celelalte personaje nu-mi aduc aminte, deşi „ofiţerul german", jucat cu brio la Iaşi de către regretatul Profir, e un rol care ar fi trebuit sa mi se întipărească mai bine în memorie.

In *John Gabriel Borkman* al lui Ibsen, conul Petraehe Sturza a creionat cu măiestrie chipul personajului titular, dar şi aici a avut nenorocul să fie adumbrit de compoziţia adînc umană a marelui actor Ion Morţun. Piesa, sumbră şi monotonă, n-a plăcut, şi după cîteva reprezentări a fost scoasă de pe afiş.

*

Nereuşita lui Ion Livescu — om deştept şi cu ştiinţă de carte — în *Tartuffe* a dovedit, o dată mai mult, că teatrul se joacă în primul rînd cu talentul. Compoziţia sa, impecabilă ca înfăţişare, n-a avur adîncimea, savoarea şi nuanţele cerute de test, ceea ce i-a îngăduit lui Ion Sîrbul să treacă pe prim plan, în rolul lui Orgon. Asta nu [-a împiedicat, insă, pe maestru să-şi spîmure emfatic poza pe pereţi între „Cărăbăţ" al lui Ion Petrescu şi „Avanii" lui Ion Brezeanu,..

Conul Iancu Livescu, mare iubitor de onoruri, avea pieptul plin de decoraţii, şi de zeci de ori ne silea pe noi, începătorii, să-ii admirăm arborele genealogic boieresc din care descindea. Noi, plebei fără strămoşi, ne făceam că-i admirăm obîrşia, dar în sinea noastră grăiam în surdină :

— Mai bine, boierule, te-ai înrudi imai deaproape cu Talma ori cu Mounet-Sully ! Căci în repertoriul clasic se verifică şi se impun talentele adevărate...

Iancu Niculescu era năstruşnic în *Moştenitorii* de Beilor, în *Păsările* de Labiche, în *Trei pălării de damă,* localizare de Emil D. Fagure şi alte baliverne, dar cît de uman, de simplu şi veridic era în *Bolnavul închipuit* sau Maître Jacques din *Avarul!*

Totuşi, trebuie să dăm cezarului ce este al cezarului şi să recunoaştem că Ion Livescu a lăsat o dîră luminoasă în Beinski din *Taifun,* alături de Petre Liciu şt Aristide Demetriade. Caii săi de bătaie : rolurile principale din *Slutul* de Lopez şi *Cărăbuşii* de Brieux au fost însă două creaţii mai mult impuse de cîţiva gazetîraşi prieteni decît de recunoaşterea publica.

Aş putea deschide aici o paranteză şi să arăt, de-a fir-a-păr, ce luptă acerbă se dădea între vedetele feminine, prin excelenţă, pentru dobîndlrea calificativelor celor mai exorbitante în cronicile dramatice ale timpului. Fiecare vedetă îşi avea clica ei, şi tartinele se măsurau cu centimetrul — bieţii gazetari s!eindu-ţi minţile ca să scoată din fîntînă cele mai sonore ditirambe, spre fericirea divetclor, care înotau rînd pe rind, ca chiftelele în sosul lor.

In privința asta, în linie masculină, nici conul lancu Brezeanu nu se dădea ușor bătut. Prieten la toartă cu spiritualul George Ranetti, poza sa nu lipsea niciodată din *Furnica* și, în timp ce în *Năpasta,* de pildă, despre Ion Petrescu nu se scriau decît două-trei rînduri în rolul lui Dragomir, despre Brezeanu în Ion Nebunul plouau elogiile ca grindina, acoperindu-1 cu o faimă de zeu descins direct din Olimp. Şi totuşi, cît de departe era această creație a lui Brezeanu de poetica întruchipare a lui George F-olescu în aceîaji rol, în impresionanta opera muzicală a lui Sabin Drăgoi!

Brezeanu cînta, Folescu juca !

Dar ştții unde era Brezeanu mare într-adevăr ? în *Avarul* lui Moliere.

Cînd nu era prea afumat, întruchipa un Harpagon care putea fi plimbat pe toate scenele lumii, un avar plin de originalitate, comic şi tragic, stîrnind rîsul şi plînsul cu aceeaşi uşurință, un Harpagon autentic, de fel monocord, respingător şi simpatic, cu inflexiuni de glas uluitoare, un avar născut, iar nu făcut, ce te urmărea pe ulițe, la cafenea, acasă, pretutindeni.

Era savuros Brezeanu în Mogîrdici din *Viforul,* în *Regulus Cadoveanu* (localizare de Guşti), în *Țăranul baron* de Holberg, în Cetățeanul turmentat (calul său de bătaie), dar a rămas şi va rămîne Inimitabil în ipistatul lpingescu din *Noaptea furtunoasă.* Felul cum stătea pe scaun, cum privea, cum îşi răsucea țigara, verva cuceritoare cu care rostea : „Rezon !" ori „Nu rîde, cucoană !", ori chipul magistral în care citea faimoasa gazetă, precum şi naivele sale comentarii alcătuiau un tot organic de care parcă te doare inima că s-au irosit în cenuşa.

Nici Petre Liciu, nici Vasile Toneanu (Rică Vcnturiano) şi nici chiar lancu Petrescu (jupîn Dumitrache) nu se puteau măsura cu Brezeanu în rolul ipistatului. Singură coana Mița Ciucuresca se măsura — şi ades îl depăşea chiar. în Veta, marea actriță aducea cu sine toată aroma mahalalei, învăluind vulgaritatea în nimbi de poezie transcendentală, care te făceau să salți din stal de-a dreptul în culcuşul chiristigiului, profanat cu atîta ardoare de cei doi hulubaşi îndrăgostiți : Veta şi Chiriac. Astăzi Aurel Athanasescu e pungit de povara anilor, pe care nimeni nu poate s-o învingă, dar al său Chiriac rămîne încă verde şi neatins de rugină.

Regia piesei *Tudor Vladimirescu,* de Nicolae Iorga, a revenit celui mai ilariant produs artistic de pe vremuri ; regizorului de culise Costică Petrescu. înfipt, autoritar şi închipuit, acest „sergent-majot", cum i se spunea, rîvnea de mult să-1 facă „marț" pe maestrul Paul Gustî, şî cum Nicolae Iorga avea credința naivă că lucrările sale de teatru n-aveau nevoie nici de actori, nici de regizori străluciți, Ia simpla cerere a „majurului" i-a îngăduit acestuia să-i puie piesa în scenă.

Repetițiile au fost un adevărat regal artistic.

Grigore Mărculescu, şugubăț şi caustic cum era, se ținea ca un cline mops de „majur" şi nu-J slăbea din chingi.

— Şl acum ce facem, nea Costică ?

— Tu cîrmeşti la dreapta !

— Cum adică ?

— Faci seînga împrejur şi oblicoşti spre dreapta.

— Şi eu ? întreba un altul.

— Faci stînga împrejur şi-o cîrmeşti spre stînga.

— Şi and ne înribiim ?

— în actul următor.

— Da' avem replici de schimbat împreună în actul ăsta...

— Le tăiem .' Totul e mişcarea, vorbele n-au însemnătate.

— Dar ce-o să zică profesorul ?

— Parca el ştie ce-a scris! ?

Şi aşa am ajuns Ia repetiția generală.

După întîiul tablou, profesorul s-a ridicat în picioare şi a strigat din lojă :

— Ce-i asta, Petrescule ?

— Actul întîi, don' profesor...

— Să-ți fie în nas. *Asta nu-i piesa mea!*

Noroc că decorurile romineşti ale lui Traian Corncscu au mai răsJirînt o raza artistica în ghiveciul regizoral al „nvajurului" Costică Petrescu.

»

Rața sălbatică a lui Ibsen a dat prilej delicatei sensibilități a colegei Lily Popovici să-si puie în valoare, conturînd în filigran, una din cele mai suave apariții ale sale. Ana Luca a avut un ton firesc în rolul mamei, deşi puțin cam autohton, dar Paul Guşti n-a fost bine inspirat distribuind pe multilateralul N. Soreanu în rolul principal al fotografului, si de aceea toate sufragiile au mers către Ion Morțun, care a câştigat din nou o mare bătălie. Victor Antonescu ți Ion Livcscu au schițat just două veridice siluete, iar rolul lui Gregers, .urîtul îndrăgit de adevăr, se zice că s-ar fi potrivit ca o mănuşă subsemnatului — şi la propriu, şi la figurat.

*

în *Ion,* dramatizarea lui Minai! Sorbul după romanul Iui Rebreanu, Nicolae Băltățeanu, pe lîngă şiretenia țărănească, a tras după sine în scenă şi toate aromele brazdei româneşti, dovedindu-se, sub acest aspect, un discipol şi un emul al marelui Ion Petrescu. înalt, frumos, zvelt şt auriiu, Băltățeanu mi s-a înfipt ca un cioc de undiță pe retină, şi cu toate câ-i eram socru în piesă şi îi făcea mizerii „He"-mi, parcă mă bucuram că i le făcea, atît de neaoş şi de mîndru era acest flăcău răsărit parcă din inima pământului.

O compoziție greu de măsurat şi de ajuns.

După cum greu de măsurat şi ajuns erau accentele vibrante ale Aurei Buzescu în rolul sfrijitei fete a „baciului".

Fără să fi jucat prea mult, valoroasa artistă s-a impus încă de la debut *(Fecioara rătăcită)* ca un clement excepțional prin puterea sa năvalnică de a trece rampa, clasîndu-se rapid în fruntea ierarhiei dramatice. Dacă n-ar fi să pomenim decît de fantastica sa compoziție

din *Frenezie* de Chapuis — şî ar fi de-ajuns să înțelegem rapida ei ascensiune.

In rolul „baciului" din *Ion* se zice că n-aş fi fost rău nici eu, dar mă gîndesc cu evlavie ce ar fi scos ion Petrescu din acest rustic personaj. Căci țărănismul meu, şi al altora, era de făcătură, pe cînd ai său... Dar ce să mai vorbim : departe griva de iepure I

O autentică schiță a izbutit Măria Voluntaru în muma costelivă şi gureşa a lui Ion, şi parcă o văd şi acum pe prispă, cu mîinile în şold, ocărind de mama focului cu glasul ei înțeglat pe toți citi se legau de neprihănitul ei odor de fecior.

De neuitat rămîne de asemenea şi umoristica apariție a Nataşei Alexandra într-un rol episodic, precum...

Djr iată că m-am apucat iar să fac cronică rJramatică !

La urma urmelor, de ce n-aş faco ? Căci dacă gazetele au soarta frunzelor, de ce n-aş osteni să string laolaltă gînduri şi păreri răsfirate în bătaia vîntului ?

Mulți se vor necăji şi-mi vor întoarce spatele că nu i-am crestat la răboj, ori mă var învinui de cîinoşcnîe sau slăbiciune — în linie femeiască mai ales — dar ca să dai imaginea adevărată a lucrurilor, nu trebuie să le depeni numai pe cele bune, ci să le mai scarmeni şi pe cele rele. Căci numai în felul acesta tinerele vlăstare vor prinde minte Ia cap şi se vor lepăda de Satana. Nimic mai urît decît umflatul în pene şi nimic mai plăcut decît parfumul modestiei.

Iar de voi fi greşit pe alocuri şi voi fi spus ori prea mult, ori prea puțin, rog pc cei ce m-au prins ori mă vor prinde şi mai departe cu mîța în sac, rog să-mi ierte păcatele, pentru ca şi alții să le ierte... pc-ale lor.

*

Multe am învățat not, ceie cîteva hîrburi cîte am mai rămas, din experiența înaintaşilor noştri, dar şi mai mult am învățat de la marii actori străini, în trecere cu turneele lor prin țărişoara noastră. De aceea, şifonînd din nou ordinea cronologică, o iau ca racul, înapoi, ca să pomenesc cîte ceva despre aceste neuitate turnee.

Ermete NoveLli a descălecat la noi prin 1903—1904, adică într-o vreme cînd generaţia noastră era încă pe băncile scolii. Eram mai toţi desculţi şi pirpirii, dar cît de pomădaţi şi primeniţi ne-am simţit după ce l-am văzut pe marele comedian în *Drama nuova!*

Sala era literalmente goală.

Doar colonia italiană, gazetarii, în cap cu papa Ventura, cîţiva actori şi noi, elevii.

După actul întîi, spectatorii se uitau nedumeriţi unii Ia alţii şi parcă nu le venea să creadă de ce le văzuseră ocbii, căci Novelli, mare actor în Italia, la noi era complet necunoscut.

După actul II, cortina se ridică pe nesimţite de cel puţin 50 de ori, iar la sfîrşitul piesei, nimeni nu se mai îndura să părăsească teatrul, atît de puternice fuseseră comoţiile primite.

Delir !

Novelli, care cutremurase sala cu accentele lui, smulse din străfundul inimii, spre a răspunde entuziasmului care nu se mai sfîrşea, se opri la rampă, zîmbind, spuse de cîteva ori : *„Grazie! Grazie!"* apoi, făcînd semn cu mîna, începu un monolog *(E qsiesta perche?),* care stirni hohote atît de puternice, că mulţi se propteau de scaune ca să-şi ţie rîsul.

Ne aflam, de bună seamă, în faţa unui fenomen.

A doua zi, sala se umplu pe jumătate, iar după ce apărură cronicile mirobolante din gazete, se vîndură biletele pe toată săptămînă.

Actor genial ! Fie că juca *Drama nuova, Papa Lebonard, Regele Lear, Nevastă-mea n-are şic, Ludovic al Xl-lea, Femeia îndărătnică* ori *Michel Perrin,* spectatorii reacţionau la fel : îl aşteptau pe maestru la trăsură, îi deshămau caii şi îl duceau în urale la hotel „Bulevard", unde Novelli, drept încheiere, rostea zîmbind din birjă :

— *E questa perebe ?*

Nu-ţi ajunge, tinere actor închipuit, această istorioară ca să te facă să te înfoi mai puţin ?

Ehei, una-i să-ţi închipui, şi alta e să fii !

Numai că Novelli, cît era de Novelli, a făcut şi el o greşeală în acest turneu : a jucat pe Petruchio din *Femeia îndărătnică!*

Nu-i mai mergea.

Era la o vîrstă cînd încheieturile îi cam scîrţîiau.

Vasile Leonescu, cu vigoarea, prestanţa şi umorul său, i-a fost net superior în acest rol. Culisele noastre au jubilat, căci marile vocaţii supară pe cei dc talie mijlocie, dar nea Vasile, om deştept şi conştient de puterile sale, spunea color care-I scuturau mîinile :

— Degeaba mă hiritisiţi, nu sînt de talia acestuia ! Joc cu tinereţea şi robusteţea mea, dar nu şi cu arta lui Novelli.

De altfel, ilustrul comedian înscenase piesa aceasta nu pentru sine, ci pentru soţia lui (îmi scapă numele), o actriţă mediocră, rece şi antipatică. în acelaşi rol, alături de Vasile Leonescu, Ariatizza Romanescu întruchipase o „femele îndărătnica" de o clasă şi esenţă ou mult superioare.

Tot cam pe atunci, strălucitul pensionar al Comediei Franceze, Le Bargy, ne-a dăruit faimosul său *Marchiz de Priola,* de Lavedan, dîndu-ne prilej să privim în aceeaşi oglindă şi să punem faţă în faţă aleganţa noastră dîmboviţeană cu cea de pe malurile Senei.

Vai, ce distanţă astronomică !

Fără nici un soi de afectare sau înţepeneală, urmărindu-i mişcările feline şi atitudinile nesilite, jurai că Le Bargy se născuse în frac. Pe stradă umbla cam ponosit, şi cît p-aci uşierii noştri să nu-l lase în sală, dar pe scenă Le Bargy era un senior de cea mai autentică extracţie.

Văzusem multe piese moderne prin teatrele noastre, dar pentru întîia oară vedeam şi eu un „domn" !

Era. Respira. Trăia.

Iar actul final îl juca cu o măiestrie remarcabilă.

Au încercat şi maestrul Nottara şi Tony Bulandra acest rol : au izbutit, în parte ; dar sîngele „albastru", „rasa" n-o aveau din naştere... oricît rn-ar căina coana Lucica.

în *Gringoire,* în schimb, maestrul Le Bargy n-avea ce căuta. în acelaşi rol de poet sfrijit şi nemîncat, Ion Manolescu a fost, după cum am mai spus, mult mai

autentic şi convingător, recitind „balada spînzuraţilor" cu vibraţii şi rezonanţe de violoncel.

In anul următor ne-a cercetat turneul De Max-Măria Ventura cu *Hamlet, Le passe, Britannicus, Esope* şi *Andromaque.*

în prinţul Danemarcei, marele nostru compatriot aducea o rază de nobleţe autentica, dar mai cerebral şi mai complex era Hamletul maestrului Nottara, întrecut mai tîrzîu de superba întruchipare a lui Aristide Demetriade, cel mai bun interpret al acestui rol după Grigore Manolescu.

în schimb, în Nerone, din *Britarmicus,* De Max încarna atît de desăvîrşit pc temutul imperator, că tăcerile lui erau mai elocvente decît replicile partenerilor celorlalţi, toţi ochii urmărind mimica şi atitudinile sculpturale ale împăratului. Rar mi-a fost dat să văd un actor care să ştie *să asculte* partenerul cu atîta măiestrie ca De Max în *Britarmicus.*

Desăvîrşit era şi în *Esope,* de Banville, spunînd fabulele cu o fineţe rar întîlnită pe seîndurile scenei, pe care se debitează uneori atîtea şi atîtea mărunte inepţii.

Nu-mi aduc bine larninte de Măria Ventura în celelalte piese, dar ştiu că întruchipa pe Ofelia cu o artă cu mult superioară actriţelor noastre, care se complăceau într-o pastişă banală după compoziţia remarcabilă a Aristizzei Romanescu.

Prin 1906, Suzamne Despres re-a oferit o *Noră* poare nu destul de potrivită ca înfăţişare, dar de un clocot interior mistuitor şi o putere de pătrundere rar întîlnite — ridicînd marea scenă finală, cu mijloacele cele mai simple, la înălţimi nebămuite. De neuitat au rămas compoziţiile sale în *Poil de Carotte* şi *La robe roage,* temperamentul năvalnic al marei actriţe de la „Athelier" punînd stăpînire pe public cu o uşurinţă şi un firesc cuceritor. în schimb, în *G'toconda* lui D'Anunzzio ni s-a părut mai ştearsă, iar în *Magda* lui Siidermann, la distanţă respectuoasă de creaţia vibrantă şi suculentă a Agathei Bîrsescu.

Din ansamblul condus de faimosul regizor şi actor Lugne-Poe s-a distins excelentul Saillard, remarcabil îndeosebi în rolul doctorului Rank din *Nora.*

Spectacolele ilustrului Ermette Zaconni nu le-am putut urmări, şi de aceea mă mulţumesc sa spun şi eu ca alţii că era un actor dc talia lui Novelli, în *Strigoii* lui Ibsen avînd o compoziţie care ieşea cu totul din comun, îar în *Moartea civilă, Necinstiţii* şi *Don Pietro Caruso* depăşindu-1 chiar pe Novelli.

La înapoierea mea de la Craiova (1908—1909), am văzut-o pe ispitltoarea Blanche Toutaln în *Amorul vegbează* de de Flers şi Calllavot, o ingenuă de o rară frăgezime şi feminitate — rcamintindu-mi, în linii mai apăsate, de fermecătoarea Chiantonni din trupa maestrului Novelli, ajunsă şi ea mai tîrziu „capo comico" împreuna cu frumosul şi talentatul Sabatino.

Am citit — 30 de ani mai ttrziu — pe afişele din Paris, numele lui Blanche Toutain şi m-am dus s-o revăd la teatrul unde juca, dar, apre marea mea decepţie, ispititoarea ingenuă era acum o duenâ diformă, cu o respectabilă circumferinţă — abia putînd să-şi tragă după sine turnura şi grăsimile. M-am înduioşat şi indignat totodată de cruzimea cu care natura-onamă îşi f.lagelează uneori superbltăţlle — după cum nu prea am recunoscut într-un soi de hipopotam feminin pe fermecătoarea Frehel, care ne desfătase tinereţea prin teatrele noastre de varieteu.

Mai bine să ai o carieră mediocră decît să începi strălucit şi s-o sfîrşeşti lamentabil...

MULTE ŞI MĂRUNTE...

După acest mic ocol — utîl poate în felul lui — să încerc să depăn firul mai departe.

După *Tartuţje* şi *Raţa sălbatică* s-a jucat **pe** întîia noastră scenă *Noaptea regilor,* în care Romald Bulfinski şi-a găsit cel mai bun rol al său. Aici „polonezul" — cum i se spunea — a izbit-o în plin, al său impecabil Sir Tobby putîndu-se înscrie cu cinste în galeria marilor noastre realizări artistice.

A măcinat „tata Bulfu", recitind, vagoane de hîrtie, căci juca mai totdeauna rolurile principale, dar din toată truda sa nu s-a ales decît cu acest grotesc Sir Tobby şi poate cu Petruchio din *Femeia îndărătnică,* ori cu Scaur din *Fînttna Blanduziei* — în amîndouă rolurile acestea, însă, fiind distanţat cu mult **de** marele Vasile Leonescu.

în închipuitul şi ridicolul Malvolio din *Noaptea regilor,* regretatul Grigore Mărculescu, unul din cei mai fireşti actori pe care i-am avut, a zugrăvit în *aqua forte* una din cele mai suculente pînze artistice ale sale, închegînd cu Bulfu şi cu Ion Mânu un terţet shakspearean de cea mai pură calitate.

S-a reluat apoi *Taifun,* cu Arisride Demetriade în rolul titular, rol jucat mai tîrziu şi de George Vraca, ambii interpreţi însă neputîndu-se lupta cu amintirea covîrşîtoare a marelui Petre Liciu. Adevărul acesta este cunoscut îndeobşte, căci Aristidc Demetriade, ca şi maes-

trul Nottara ori Vasile Leonescu, nu se simţea bine in straie civile, după cum Constantin Radovici nu era la el acasă cu spada la picior.

Să fie aceasta o chestie de deprindere ?

Ori intervine aici acel imponderabil ce nu se poate explica ?

Negreşit că, jucînd ani şi ani de zile la „costum", te familiarizezi cu zalele şi iataganele, dar mă întreb de ce zâmbeam cu toţii oînd îl vedeam, de pildă, pe Vasile Leonescu în sacou sau în smoching ?

Nu cumva era ferecat pe dedesubt în zale, ori armură ?

Fapt e că tinerii actori de azi se simt anchilozaţi în costumele de epocă şi că pentru cei mai mulţi dintre ei este o tortură fizică şi morală să joace teatru clasic — ceea ce, fără îndoială, este regretabil.

în stagiunea 1922—1923, sub direcţia lui Alexandru Mavrodi s-a reprezentat *Suflete tari* de Camil Petrescu, în care Măria Filotti a avut un deosebit succes, întruchlpînd cu distincţie şi multă graţie o domniţă desprinsă parcă dintr-o ramă. Romald Bulfinski a sculptat un boier de modă veche impresionant, dar cam retoric — la reluarea de mai tîrziu, Ion Manolescu dînd acestui personaj un contur mult mai omenesc. Ion Sîrbul, şi mai apoi Florin Scărlătescu, au creionat savuros tipul unui prieten rustic, iar pe Andrei Pietraru, personajul central masculin, l-am masacrat eu în scara premierei, deşi la unele repetiţii jucasem excelent.

Inegal şi ca om, şi ca actor, şi ca scriitor, am mers toată viaţa mea pe o linie sinuoasă, care mi-a pricinuit totdeauna ori mari satisfacţii, ori mari decepţii. Acest Andrei Pietraru apasă ca o piatră de moară pe conştiinţa mea artistică. Noroc că la reluarea din urmă rolul a fost încredinţat prietenului Mitru, proaspăt venit de la Iaşi, mult mai aproape de ciudatul personaj cerebral imaginat de eruditul autor.

Distinsul scriitor, în lupta continuă cu sine însuşi şî cu alţii, vrînd să-şi dreagă piesa, s-a apucat s-o strice.

Şi a izbutit în parte.

In prLma versiune, personajele sale erau oameni ca toţi oamenii, în carne şi oase. Pentru a da — nu ştiu dc ce —• un tilc mai eteric personajelor sale, le-a înfăţişat într-un soi de prolog, ca pe nişte umbre, ca pe nişte fantome, ceea ce a încurcat toate socotelile, întrueît în tablourile următoare stafiile au devenit iar oameni.

Camil Petrescu, fostul meu partener de şah, în permanentă agitaţie, era bîntuit uneori de idei bizare. Astfel, susţinea că în teatrul nostru nu ar exista nici un actor de dramă şi nici un regizor adevărat. Şi asta n-o spunea în glumă, ci o susţinea sus şi tare.

Este cunoscută lupta titanică pe care a dus-o Sică Aiexandreseu cu autorul lui *Bălcescu,* ca să-1 convingă să nu **mai** vie pe la repetiţii, ci să-1 lase să-i puie liniştit piesa în scenă.

Ah, autorii!...

în rolul titular din *Macbetb* am fost distribuit încă de pe vremea cînd Victor Eftimiu ţinea hăţurile Teatrului Naţional, dar între timp, schimbîndu-se iar guvernul, s-a schimbat şi directorul.

O dată cu Alexandru Mavrodi au fost reangajaţi şi cîţiva colegi actori, printre care şi amicul meu din copilărie Ghiţă Storin, care, din prietenie, a trecut în fruntea distribuţiei — îngăduindu-mi însă, amicalmente, să repet şi eu din cînd în cînd... Un altul ar fi refuzat această umilă situaţie, dar eram atît de îndrăgostit de teatru, că... am înghiţit în sec şi mi-am văzut de treabă.

Ca să mi se îndulcească oarecum jignirea, s-a trîmbiţat din timp pe la gazete că vor fi două premiere şî că interpreţii titulari vor juca alternativ — ceea ce mi-a pricinuit o mare uşurare. Am biruit amîndoi — presa timpului semnalînd fericitul eveniment — dar părerile spectatorilor au variat, unii susţinînd că Storin ar fi fost mai bine, alţii că Ciprian.

Părerea mea cinstită a fost şi este că prietenul Storin, cu statura şi întreaga iui înfăţişare, a fost mai potrivit în rol decît mine. Poate ca voi fi fost mai impetuos în unele scene decît Storin, dar, în general, partea leului a avu t-o el.

A păcătuit ca prieten, dar ca actor m-a depăşit.

Agepsina Macri-Eftimiu, deşi micuţă de talie, a fost o excelentă şerpuitoare lady Macbath, strccurînd cu perfidie otrava crimei în urechile credulului său soţ, scuturat de frigurile măririlor.

în anul următor, amicul Storin a dat bir cu fugiţii, trecînd din nou într-o companie particulară, aşa că am rămas stăpîn pe partitură, îndreptîndu-mi, între timp, multe din greşelile pe care le săvîrşisem.

Mărturisesc, însă, că la nici unul din multele spectacole n-am avut mulţumirea aceea sufletească pe care o încercasem în rolul lacheului din *Domnişoara lulia.*

Probabil că în mine sălăşluieşte mai degrabă un aprig plebeu decît un nobil patrician.

LA MOARTEA LUI IBRAHIM

^**După** războiul **din** 1916, Teatrul Național, încărcând **în** nu știu **cc** vagoane actorii, costumele, rechizitele și toate cele necesare, porni, **cu** surle și **cu** țimbale, într-un turneu magnific prin Ardeal.

Se juca *Apus de Soare,* luminoasa piesă a lui Barbu Delayrancea, *Răzvan si Vidra,* poemul plin de avînt al lui Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Bimbasa-Sava,* de Gionni Peretz și încă o piesă ocazională.

Din trupă făceau parte : maestrul Nottara, Ion Petrescu, Vasile Toneanu, Zaharia Bîrsan, Ion Mânu, Aurel Athanasescu, I. Dumitrescu, zis Colțoni, Mielu Constantinescu, Nae Săvulescu, Tancoviei-Cosmin, G. Ciprian, Cleo Pan-Cernățeanu, Elena Niculescu-Buda, și atîția alții, și atîtea altele...

Conducerea turneului o avea Gionni Peretz, director general al teatrelor, **pe** vremea aceea, avînd **ca** secretari particulari pe Mielu Constantinescu și pe Dumitrescu-Colțoni.

Acesta **din** urmă, prins de fumurile slujbuliței ce avea, umbla **cu** nasul pe sus — ceea **ce** stârnea risul și zeflemelele camarazilor.

^ N-am să **uit** niciodată primirea caldă cu care **ne întâmpinau** pretutindeni^ **prin** gări, satele, orășelele și orașele — reprezentanții acestora, vorbind dc maestrul Nottara și de Ion Petrescu **ca** de niște titani veniți să întrupeze, în carne și în oase, perlele literaturii noastre dramatice.

Bieții oameni ascultau ditirambele înflăcărate ale vorbitorilor, neputînd să-și exprime nici într-un fel recunoștința lor...

Răspundea tuturor Gionni Peretz, — dar cîtă deosebire de la vorba măsurată și rece a acestuia la înflăcărarea vorbitorilor ocazionali !

Doar Iancu Colțoni spunea că nu se pomenește iar nimic de domnul director general, ca și cînd ar fi fost vorba de o trupă fără de conducător, dc-o turmă fără de păstor.

Nea Vasile Toneanu, om hazliu și de duh, care ar fi fost în măsură să se supere, ațîța furia secretarului particular al directorului, în rîsul celorlalți actori.

— Ai dreptate, frate lancule, dacă nu de director, cel puțin de secretarul lui particular să pomenească careva !

Iancu își îndesa pălăria pe cap și o ștergea regulat de la primirile oficioase.

— Niște inculți, niște besmetici, niște tîrîie brîu !

încetul cu încetul ne obișnuirăm cu felul ăsta de viață șl doar la „convenirile", de după spectacol, stam și noi mai încorsetați, mai înțepeniți, altfel mocnea dracul în noi după blestemății, după șotii de tot felul.

Cînd ajunserăm Ia Deva, unde jucam 3 zile, puserăm la cale... înmormîntarea lui Ibrahim !

Dar cine era acest Ibrahlm ?

Era un fel de păpușe, un soi de drac, cu niște ochi roșii, care stătea într-o vitrină și se încîrligase, ne luat în seamă de nici un cumpărător.

Cînd văzu că domnișorul atrage atenția deosebită a cîtorva din actorii turneului, negustorul ni-1 dete pe_nimica toată, bucuros că scapă de pacostea din vitrină, care, pe lîngă alte dezavantaje, avea și pe acela că ocupa loc prea mult, cu cutia lui de mucava.

întrebarăm, foarte reverențios, pe negustor dacă e adevărat că muribundul din geam se numește... Ibrahîm ?

— No, dracul să-1 pieptene !

— Ibrahim îl cheamă, repetară artiștii în cor !

— No, Ibrahim să-1 cheme dară !

Intrarăm apoi într-un magazin de pălării ți, răscolind prin rafturile prăfuite, dădurăm de nişte pălării cenuşii, pe care Ie tîrguirăm iarăşi pe preț de nimic, apoi luarăin din piață un maldăr de buruieni uscate şi cîteva flori uitate de Dumnezeu.

Mai cumpărarăm şi cîțiva metri de şiret negru şi făcurăm schema procesiunii-

în fruntea convoiului avea să stea Nae Săvulescu, gătit în costum de preot şi împodobit cu nişte odăjdii galbene, şterpelite din lada de rechizite ; după el venea corul bocitoarelor, urmat de trupul neînsuflețit al lut Ibrahîm, purtat pe brațe de doi figuranți taciturni.

Răposatul stătea peste maldărul de buruieni şi de flori, puse cu grijă în cutia de mucava, iar din cele patru colțuri ale sicriului improvizat, atîrnau patru şireturi de ghete, ca patru panglici funerare, pe care Ic țineau rudele dc sînge ale defunctului — gătite cu pălării tari cenuşii.

în urmă venea grosul corului — format din tot ce teatrul avea mai răguşit şi mai distonant.

Făcurăm o repetiție sumară — toți membrii colectivului fiind rugați, pe cît posibil, să-şi ție rîsul în timpul oficiului divin.

A doua zi. la orale trei, ne încolonarăm în fața restaurantului, de unde avea să pornească procesiunea, aşteptînd mărimile să iasă de la masă.

Primul fu Vasile Toneanu, care dînd cu ochii de SăvuleKu, oficiind în odăjdii, cu toată seriozitatea, de bocitoarele care jeleau să-şi rupă inima ; oînd văzu pe cei patru, cu pălăriile cenuşii în mînă, trăgind îndurerați de cîte un căpătîi de şiret de ghete, cînd glasul corului răbufni deodată în : ‚Mergi Ja cer şi te aşază", nea Vasile se lipi de uşa restaurantului, ca să nu-i vie rău de rîs.

— Ce-i asta ? zise el hohotind, pe cine îl prohodiți ?

— Pe un nenorocit, ce stătea încovrigat într-o vitrina, ne luat în seamă de nimeni.

— Are vreun nume ?

— încovrigat cum era, şî cum e, .putea să-î cheme Svidrigailov, Birenberg, sau Coengiopol, dar noi l-am botezat Ibrahim...

în clipa aceea directorul, însoțit de maestru] Nottara, ieşiră din restaurant.

Maestrul sări ca pe cărbuni aprinşi :

— Ptiu, blestemații dracului ! Ce-i asta ? Pe cine îl prohodiți astfel ?

— Pe Ibrahim! Azi noapte a decedat. Noi îi dăm onorurile.

— Vorbe de clacă .' Poftim, lumea s-a adunat ca la urs ! Opriți procesiunea !

— Lasă-i, maestre, dă-le bună pace, zise Vasile Toneanu — pornindu-se din nou pe rîs.

— Fugi, măi Vasile de-aici, ne facem dc poveste !

Preotesele izbucniră în plîns cu sughițuri.

— Şi tu Gleo ? Şi tu Buda ? Şi tu... ?

— Ne era ca un frate... zise Cleo, printre -sughițuri.

— Ptiu, blestemăție !

Corul funebru înainta greoi. Din cînd în cînd se oprea locului şi atunci preotul rostea cîteva cuvinte neinccligibile, urmate dc corul spart: „Mergi la cer şi te aşază i"

La un alt popas, Mânu, vorbi despre virtuțile civice ale răposatului, scoțînd în evidență răbdarea lui de catîr, cu care înfruntase intemperiile şi urgia vremurilor.

Mulțimea se adunase ca la urs şi fiecare se întreba nedumerit care e rostul procesiunii, ce se urmăreşte prin ea ?

Atunci, unul dintre noi **9coase** o fițuică din buzunarul nădragilor, şi citi :

întristată adunare,

D-strâ ne urmăriți cortegiul — şi noi nu ştim cum să vă mulțumim — dar poate că d-stră mai aveți şi alte treburi. Ducețî-vă pe la caşile d-stră, oameni buni, nu vă luați după noi. Noi sîntem pasări călătoare. L-rm văzut pe răposat în ultimele lui clipe şi ne-a zguduit profund.

Corul intona solemn :

„Mergi la cer ji te asazâ
Lingă tatăl creator
Tu ce Lți in lume pace
Respectabil muritor ! '

Cetățenii văzînd că nu e vorba decît de-o glumă nevinovată, se împrăştiară încetul cu încetul, lăsînd coloana funerară să urce mai departe coasta.

Cînd ajunseră în vîrf, nu mai era nici un străin.

Atunci *Ion* Mânu scoase din buzunarul pantalonilor un „requiem" pe care îl citi în aplauzele asistenței.

Nu reproduc cuvintele acestui requiem, de teamă să nu turburăm liniştea defunctului, dar cuvintele fura astfel potrivite că toată lumea le repetă cu glas sonor, tot timpul cît dură înhumarea lui Ibrahim, în cripta din vîrful muntelui, unde avea sa răunîie singur singurel sa-l „jelească ciorile, să-[plîngă nurorile".

A fost ca o descărcare electrică, de rîs şi bună voie, care răsună din vîrf la vale, în cascadele argintii ale corului juvenil, care se mai 3ude din cînd în cînd, răsunînd pe înălțimile de la Deva.

Cuvintele şi-au păstrat înțelesul lor în doi peri, însă autorul a hotârît, sub prestare de jurămînt, ca ele să nu fie reproduse decît după a doua înhumare a lui Ibrahim, care va avea loc, negreşit, la al doilea solstițiu de vară.

INTIIUL MARE TURNEU

Mai bătusem provincia cu Iancu Brezeanu şi Vasile Toneanu cu piesa *Boubouroche,* valoroasa comedie în doua acte a lui Courteline, mai colindasem prin țară şi cu *Casa de lut* a lui Fabre, dar lucrarea dramatică care m-a făcut cunoscut în oraşele şi tîrgurile din provincie a fost *Macbeth.*

Rolul titular, de !

Un ins mai slab de înger, văzînd asaltul ce se dădea la casate de bilete, ar fi zis că lumea se îngrămădeşte pentru ol, pentru firma lui artistică.

Dar eu ce firmă aveam ?

Nici una.

Eram cel mult o firmă... în devenire.

Plăcută şi neuitată amintire !

Să stai în umbră, ori penumbră, ani de zile, şi să treci, în sfîrşit, în fruntea bucatelor !

Nu este oare acesta gîndul tainic care îl roade pe oricare din slujitorii Melpomenei ?

Să fii cineva !

Să te arate lumea pe uliță cu deştul !

Să fii o firmă artistică !

Mă căinase coana Fița că, în loc să intru în magistratură, o luasem prin bălării. Dar dacă vedea ea afişul cu poza în mărime naturală, mă mai căina ?

Macbeth ! Shakespeare ! Ciprian ! Ce familie de căciulari ţi oameni pe-o sprinceană !

Faină inspiraţie avusesem să-.mi schimb numele!

Căci altfel cum să sări din pod în baltă ? Cum să sări de ia William Shakespeare la Gheoigbe Constantioescu ?

Prea mare distanţă.

Shakespearc-Ciprian, ei da, aţa mai merge !

Astfel de gînduri şugubeţe îmi săltau în goana trenului, pe cînd mă lăfăiam în cabina mea de satrap conducător.

Şi cunoscînd placardele severe ale unora din vedetele conducătoare de turnee, care sunau astfel : „Linişte în vagon !", ori : „După ora două noaptea utile vagonului se închid ori : „Bîrfeala ţi băutura interzise !", sau alte asemenea bazaconii stereotipe, scrisei ţi eu pe cîteva cartoane : „Noroc ţi voie bună, fraţilor ! Cînd ne-o fi mai rău, aţa să ne fie !", „Mîncarca fără băutură otrăveşte organismele !'" etc, ctc,...

Turneul a mers din plin, căci bunăvoia stimulează munca — pe scenă nu se auzea nici musca — veselia de după spectacol fiind o descărcare, o destindere firească a trudei noastre de fiecare seară.

Munceam cu trageie de inimă, petreceam cu tragere de inimă.

La Ploieşti am petrecut una din cele mai frumoase seri. Familia colegului nostru de turneu Vasile Crcţoiu ne-a poftit pe toţi, după spectacol, în casa lor gospodărească, cinstindu-ne ca pe niţte oaspeţi aleşi, cu toate bunătăţile şi atenţiile. Ne ospătam noi bine ţi altminteri, dar una-i masa pripită de prin gări ori prin birturi, şi alta-i să stai în isichic, ca la tine acasă, între oameni plini de cuviinţă şî de bunăvoie.

Ana Luca juca frumos pe lady Macbeth în turneu, şi parcă o văd şi aud ţi acum răspunzînd sfielnic ia hiritiselile cc i se aduceau :

— Dar, vai, nu mi sc cade atîta laudă !... Ciprian este totul.

— Vorbesc mult, ce-i dreptul, răspunsei eu, dar în scana somnambulismului, cînd cazi matale în transă, anulezi toate strădaniile mele...

Juca într-adevăr magistral această genială scenă.

Tatăl lui Vasile Creţoiu, un om inimos ţi verde, mă finanţase cu mulţi bani sa pornesc turneul, şi era în al nouălea cer că-şi văzuse feciorul, proaspăt întors de la Paris, evoluînd pe scenă într-un rol destul de răsărit şî bine închegat.

Dar fraţii lui Creţoiu, dar sora lui Vasilică ?

De nu aveam verigă, mă logodeam cu ea în seara aceea chiar.

Ce ochi luminoşi, ce zîmbet şi cc gură !

După săptămîni de căruţare te dedai cu bătaia trenului, cu cuşca de doi coţi, cu funinginea, mirosul de cărbuni ţi toate mirodeniile, ţi pentru asta popasul din casa aceea ospitalieră a fost pentru toată lumea ca o parfumata baie răcoritoare.

In *Puterea întunericului,* marea piesă a lui Tolstoi, Storin, Sîrbu ţi Ion Morţun, în regta impecabilă a lui Paul Guşti, au avut creaţii remarcabile, depăşite doar de actorii ruşi care nc-au cercetat ceva mai tîrziu.

Aceeaşi trupă rusa a jucat *Azilul de noapte,* al !ui Gorki, şi ne putem mîndri că întîia noastră distribuţie în această piesă, tot în regia maestrului Paul Guşti, a ţinut piept cu bravură oaspeţilor noştri. Constantin Radovici a fost desăvîrşit în rolul „actorului", Alexandru Mihalescu a creionat un izbutit „baron", Gh. Storin un remarcabil Pepel, Potre Sturza uu autentic Luca, Al. Ghibericon un pitoresc şi mucalit Bubnov, [on Mânu un excelent Alioţka, I. Ulmeni un impresionant Kleşci. Rolurile feminine au fost susţinute dc asemenea cu multă căldură şî expresivitate de către Sonla Cluceru, Marioara Zimniceann, Agepsina Macri şi Nataşa Alexandra.

La reluările ulterioare, *Azilul de noapte* n-a mai avut însă norocul unei distribuţii la înălţimea celei din-

tu, *deşi,* parţial, s-au remarcac unele izbutite compoziţii (Gh. Calboreanu, I. Finteşteanu, N. Băltăţeanu, Ion Manolescu, Elena Răchiţeanu).

In *Sbylock* si-a făcut apariţia pe firmamentul nostru regizoral un nou director de scenă : Soare Z. Soare.

II cunoscusem ca şef de cabinet sub direcţia lui Gioni Pcretz. Era un băiat foarte simpatic. Elegant, binecrescut, amabil, nu refuza pe nimeni, zîmbea în permanenţă *şi* împărţea biletele de favoare ca pîinea caldă.

Era prietenos, avea teşchereaua totdeauna plină si dacă te poftea la „Elisee" — localul lui de predilecţie — nu te lăsa să plăteşti pentru nimic în lume. Un timp nu I-am mai văzut, iar după cîteva luni ne-am pomenit cu el, radios, că pune piese în scenă !

Nu m-am mirat.

La noi în teatru circulă de mult gluma adevărată că, atunci cînd cineva n-are nimic mai bun de făcut, se face director de scenă.

Treaba cea mai uşoară din lume.

Iţi alegi actorii pe sprinceană, îi rogi să înveţe şi-apoi le faci vînt în scenă.

Mai la dreapta, mai la stînga, mai încet, mai lăricel, mai tare...

— Mă rog, cum vi se pare mai bine... Dacă nu vă place aşa, încercăm altfel.

— Pe dos adică...

— în teatru nu există dos şi faţă. Totu-i să fii în rol ca la tine acasă.

— Eu aş spune paragraful ăsta stînd jos, pe o sofa, dragă Soare.

— Perfect!

— Numai că nu-i nici o sofa în scenă.

— Mîine va fi. Deocamdată luaţi Ioc pe scaun.

— Şi cum să **Spun** paragraful ?

— Aşa cum îl simţiţi...

— Şi dacă nu îl simt ?

— Imposibil. O fiinţă sensibilă ca dumneavoastră... Cea maî uşoară treabă din lume !

Soare fusese cîtva timp la Reinhard, trăsese cu urechea, prinsese ce brumă putuse şi... tobă de carte, se înapoie în ţară.

Prieten la toartă cu familia Pererz, lucrurile sc aranjaseră în familie : dintr-o dată în fruntea bucatelor, dintr-o dată director de scenă !

Nu fusese nici măcar o zi regizor de culise (Paul Guşti fusese ani de zile), nu ţinuse nici o clipă un text în mînă, nu făcuse ca ploaia ori ca vîntul, nu trăsese cortina niciodată, dar sforile se pricepea sa le tragă atît de bine — şi în teatru, şi în afara de teatru — că nici un glas nu se ridică împotrivă-i cînd I se dete bagheta de capelmaistru.

Văzuse înscenarea **I**UL *Sbyhck* la Berlin, cu marele actor Fritz Komer — un Shylock formidabil —• copiase caietul de regie al lui Reinhard şi, cu marfa altuia, venise să dea cu praf în ochii neştiutorilor.

Iuţeală de mînă ! Prestidigitaţie !

A scos rampa şi a introdus nişte trepte roşii, care coborau în public — adică întocmai cum scria la textul de regie — şi, pentru ca era simpatic şi culant, nici un gazetar n-a luat seama că inovaţia era de împrumut...

Iar accentul tonic Soare nu l-a pus niciodată pe interpreţi, ci pe mulţime. A pus oltenii şi zarzavagii (corpul de figuraţie) să se dea de-a dura pe trepte, să urle asurzitor, să se înfigă unii în gîtul altora, şi astfel s-a născut un prunc nou, un personaj nou : mulpmea.

Ziarele au tămîlat această naştere, căci deveniserăm peste noapte occidentali (! ! !), dar conu lancu Brezeanu, de frica acestei hazmodii, î-a tras vîrtos cu şuşaneaua şi a întruchipat, bălăngănindu-se pe trepte, un lamentabil Shylock beat mort.

Impresia a fost cu atît mai dezastruoasă cu cît maestrul Nottara şi Novelli realizaseră două mari compoziţii în acest faimos ral. (încercase cîndva şi Petre Liciu pe Shylock, dar, simţind că nu se lipeşte de el, s-a lăsat păgubaş.)

In .stagiunea 1924—1925 s-a reprezentat pentru întîia oară *lisus,* dramă biblică de Nicotae Iorga. (fn fiecare primăvară marele dascăl venea cu cîte o piesă-)

Personajul principal, potrivit canoanelor, nu apărea pe scenă, i se auzea din cînd în cînd doar glasul, Iuda insă apărea.

Iar Iuda eram eu.

Deprins cu rolurile de oameni răi, am jucat bine.

Profesorul m-a aplaudat din lojă, de unde mulțumea şi publicului.

Visul unei nopți de vară a prilejuit maestrului Paul Guşti o nouă mare izbîndă artistică.

Nepieritoarea fantezie a genialului Will s-a jucat într-un ritm şi cu o verva de zile mari — cerul şi pămîntul vînturîndu-se în cea mai desăvîrşită armonie, peste toţi şi peste toate plutind un val suav de o înălțătoare poezie.

Vasile Toneanu, sprinten ca o săgeată, a întruchipat un Bottom plin de haz, descrețind toate frunțile cu voioşia Iui molipsitoare.

în argintul-viu de Puk, regretata Toto Ionescu a făcut în „travesti" dovada unui talent spumos de cea mai fină calitate. îi văd şi-acum căpşorul ciufulit răsărind dintre ierburi ; îi aud glasul argintiu şi o zăresc săltînd ca un ied sălbatic printre tufişurile din pădure.

Luîndu-i-se rolul pe nedrept de către nu ştiu care director, biata Toto a avut o criză puternică, în urma căreia a căzut în melancolie, ceea ce i-a grăbit sfîrşitul.

Cei care au văzut-o pe Toto în Puk sau în Cherubin din *Nunta lui Flgaro* n-o vor uita niciodată.

Fie-i somnul uşor...

Tot cu Vis«i *unei nopți de vară* şi-a deschis, mult mai tîrziu, porțile teatrul de sub conducerea lui Liviu Ciulei, din Bulevardul Magheru (azi Tearrul Armatei). Ion Şahighian, directorul artistic al acestui teatru, fusese bine inspirat alegînd această piesă, dar în rolul lui Bottom a avut inspirația ciudată să-1 distribuie pe Gheorghe Calborcanu.

Gras şi gros, distinsul artist putea să facă pe ursul din pădure — dac,t ar fi existat urşi în piesă — nu pe zvîrluga de Bottom, care i-ar fi mers ca o mănuşa fui Iancovescu sau lui Ion Manu.

Era, însă, o veche credință a lui Şahighian că în regia sa un actor poate juca orice soi de rol.

Greşeală.

Umorul nu se poate dobîndi şi nici regiza. Trebuie să-1 ai, să tc naşti cu el. După cum nici temperamentul dramatic nu se poate împrumuta, căci nu oricine, pe cale chimică, poate avea de pildă vibrația Marioarel Voiculescu sau a Buzeascăi, ori a lui Ion Manolescu.

Regia te poate ajuta, dar nu-ți poate da ce n-ai.

Oare nu tot Ion Şahighian îl regizase pe Cailboreanu în rolul prim jucat de Petre Liciu, şi azi de Beligan, în *Revizorul ?*

în loc să folosească aceasrtă experiență, căci piesa a carut, directorul de scenă a perseverat în greşeală şi a trîntit şi *Visul unei nopți de vară,* restul distribuției lăsînd asemenea de dorit.

Sînt prieten vechi cu Şahighian, dar cînd ți se dăduse cu atîta largheţe un teatru pe mînă, trebuia, prieten drag, sa deschizi ochii bine. Omul p'w de sine, însă. nu vede clar în jurul său, şi de aceea cal;ă rn străchini prea adeseori. E uşor să umfli pieptul si să decretezi. Dar e mai greu, înainte de a lua o horărîre, să-ți pui cenuşă pe cap, să te frămînți şi să cugeti.

în *Dinu Păturica,* dramatizare după *Ciocoii vechi st noi* de Fdiinon, Niculae Băităţeanu, în rolul titular, a avut o creație artistică care 1-a săltat, deşi foarte tînăr, în fruntea bucatelor, dcschizîndu-i larg porțile spre o carieră din ede mai valoroase.

Atirt de personală a fost această compoziţie, încît actorul se confunda cu personajul şi se suprapuneau atît dc straşnic, încît atunci ***chid*** ziceai Băităţeanu ziceai Dinu Păturică, şi viceversa : una dintre acele rarisime

potriveli, care popularizează rapid numole unui actor, situîndu-1 dintr-o dată pe un piedestal artistic, foarte ridicat.

Alături de strălucitul actor, Marioara Zimniceanu a adus o prețioasă contribuție artistică prin talentul său firesc ți frumusețea ei scenică, atît de impresionantă şi de autohtonă, dcschizîndu-i drumul, după *Baia domniței,* către faimoasa Catharina din *Femeia îndărătnică.*

Sa reluat tot în stagiunea aceea *Vicleniile lui Scapin,* cu George Baldovin în rolul titular. Ca şi Alexandru Mihaîescu, predecesorul său, Baldovin n-a izbutit. Numai Vasile Toncanu, în vechea distribuție, întruchipase un aeînteietor Scapin, dîndu-î un contur clasic si o vibrație proprie, închegînd împreună cu Ion Brezeanu (un hilariant Geronte) şi cu Liniver (o poznaşă Zerbineta), un adorabil terței comic.

Am văzut *Vicleniile* şi cu artiştii Comediei Franceze, în turneu la noi în țară, dar Brunot era prea obosit pentru scăpărătorul şi juvenilul Scapin, şi de aceea a fost adumbrit completamente de către interpretul lui Silvestre, excelentul Jean Dax, dacă mai țin bine minte. Toți interpreții, însă, au fost ținuți la mare distanță de către Denis Dlnes, care în Geronte — şi prin deghizament, şi prin mimică, şi prin trăire — s-a arătat a fi actor de talia lui Ermete Novelli.

Amorezii lui Moliere par de obicei nişte personaje şterse, convenționale, şi numai franțuzi ştiu să le dea adevărata lor fizionomie. De aceea a fost o mare îneîntare pentru noi toți să-1 vedem pe Jean Weber într-unui din cei doi îndrăgostiți din *Scapin.* Apariția lui a fost cuceritoare. Iar plastica, zîmbetul, eleganța, firescul, tinerețea erau tot atâtea flori ce-şi scuturau petalele în public.

în recentul turneu al teatrului „Athelier" am aplaudat virtuozitatea lui Rollin în Scapin, precum şi măiestria direcției de scenă, care, rupînd-o cu tradiția, într-un cadru ingenios şi simplu, a imprimat comediei molie-reşti un suflu mult mat modernist. Păcat că jongleria de fină calitate a lui Rollin s-a epuizat în dantelării, care, în scena cu sacul, i-au împuținat interpretului puterea necesară. Păcat, de asemenea, că interpretul lui Geronte, lipsit de haz, stângaci şi monocord, n-a fost nici măcar pe departe umbra lui Denis Dines... ori a lui Brezeanu.

în *Bizanț,* drama în versuri a lui Mircea Rădulescu, savanta regie a lui Vasile Enescu, 1-a plasat pe maestrul Aristide Demetriade într-un soi de Othelo, (Nicefor Focas) impetuos şi sălbatic, în care marele Interpret al lui Vlaicu nu avea ce căuta.

Eu am jucat la început un călugăr, în care m-am complăcut foarte, dar peste cîteva reprezentații, aproape fără repetiții, ani intrat în Nicefor Focas, primitivitatea şi sălbăticia'acestui personaj potrivindu-mi-se mai bine.

Pe împărăteasa Bizanțului o juca Măria Filotti, care avea slăbiciune pentru astfel de roluri, fără însă să aibă şi puterea de trăire a Agathci Bîrsescu, unică în asemenea întruchipa'!.

Vai, cît de vaporoasă şi de sugestivă era Filotti într-o jună lady din *Prostul* de Fulda, de pildă, cît de mare actriță era în Ce *ştia satul* a lui Valjan şi cît de artificios juca în *Bizanț!*

Se topea însă după tragedii... şl dânsa era o minunata actriță comică !

A plecat dintre noi convinsă, cred, că a fost neînțeleasă, deşi ultima sa creație a fost tot un rol comic — aceia din *Citadela sjărîmată,* de Lovineseu.

Numai Petre Liciu şi Aristide Demetriade au avut spirit autocritic şi au ştiut să sc lepede ca de Satana de rolurile care simțeau că nu le merg.

Mărturisesc cu mîna pe conştiință că în sălbaticul Nicefor Focas am făcut o bună ispravă actoricească, deşi eu eram nefericitul care rosteam, între altele, şi aceste ilariante stihuri :

,Es:t bine. In asemenea momente.
De **a** *nu recHtgt la mi)'.o*ce violente'...*

In *Hamlet* Aristide Demetriade a plătit o poliță grea trăgătorilor de sfori. A estompat şi acoperit orice aducere-aminte. Fără să mai fi fost tînăr la vremea aceea, totuşi, prințul Danemarcei întruchipat de Demetriade mustea de tinerețe. Era subțiatic, vibrant şi elegant.

Uitai că eşti pe cheiurile Dîmboviței vâzîndu-1.

Te ducea cu el în ceţurile nebuloase de la Elseneur. Prinț din creştet pînă-n tălpi. Un prinț crescut în umbra crimei. Numai ochi, urechi şi sete de răzbunare.

I se zvîrlise rolul cum i se zvîrle osul unui cîine hămesit de foame.

Demetriade a izbit peste rit savantele competențe.

A țîşnit ca apa limpede de izvor.

A fost un triumf.

Nu l-am apucat pe Grigore Manolescu, pe marele Grigore Manolescu, dar î-am văzut pe Demetriade. A fost la rândul lui *mare.*

El, Demetriade, fusese acela care spusese în comitet să fiu scos din teatru pentru că aveam o patalama universitară pe care el n-o avea, dar asta nu-mi ştirbeşte cu nimic admirația.

Am trăit clipe rare de artă.

Şi cu toate astea, în *Vlaicu-vodă,* Demetriade a fost mai desăvîrşit decît în *Hamlet.*

Două pietre de moară, care trag în dramaturgia romînească.

în stagiunea 1925—1926 s-a reprezentat *Manechinul sentimental,* subtila piesă a lui Ion Minulescu. Nu-mi amintesc cine juca rolul principal (poate Pop Marțian, poate Băităţeanu), dar țin minte că prietenul meu Constantin Stăncescu, care nu prea se omora după teatru, a jucat cu multă morgă şi prestanță un rol de *resonnatr.*

— Dacă n-ai fi atît de leneş, dragă Stancîule, î-am spus după spectacol, ai trece repede din coadă în cap.

— Nu mă interesează ! mi-a răspuns el cu flegma lui obişnuită. Asta să L-o spui lui Mihalescu,..

Şi destupînd un elegant flacon de Piperment, u trase zîmbind o înghițitură.

Era un „domn" amicul meu Stăncescu.

Necruțîndu-şi sănătatea - căci o ținea lanț c.nd o pornea ~ şi fiind şi slab de m.ma, a plecat pe nepusa masă, a murit subit causticul nostru „nasaila".

CYRANO, UNDE EŞTI ?

La circiuma de peste drum de Bellu, unde o fanfară infernală dma pînă mai ieri *Tararabumbara Opisegna-segnapi. La moară la Hirta Tîrța* ți alte cîntece lumeşti — în timp *a-* în cimitir se vărsau lacrimi şi se rosteau solemne cnvîntări — acolo mă abăteam cu Stanciu şî alți cîțiva prieteni după ce petrecuscram pe vreunul din ai noştri la locul de veci.

Moartea şi viața s-ar părea că nu prea se au bine împreună, şi totuşi în dugheana aceea sinistră cele două cumetre îşi dădeau şi-şi dau şi astăzi mîna peste gard. Fanfara cea gălăgioasă nu se mai auzea de la o vreme, căci patronii, în urma protestărilor mondene ale mahalalei, ;i în urma unor mici contondente, tocmiseră taraf de lăutari cu „dizer", improvizând şi-un „parchet", pentru ca demoazelele şi fanții cu breton sa poată dânțui.

Respectul morții !...

Era distonantă fanfara aceea de moşi, cu fligorn şi băsălău, dar uneori nu suna râu ; căci în țintirim veneau din cînd în cînd la odihnă şi unii corifei sau slugoi politici.

După ce-şi băgaseră mîinile pînă în coate în avutul statului, după *cs-%1* zidiseră palate, îşi procopsiseră neamurile şi îşi umflaserâ burdihanele, potentații zilei binevoiau a trece la repaos... Şi poate că pe cînd cățeii tă-

mîiau în țintirim virtuțile şnapanului defunct, poate că nu era rău ca de peste drum să răsune sincopat şi cromatic ilariantul : „Tararabumbara ! Tararabumbara !"

Stanciu, cum îi spunea la teatru lui Constantin Stăncescu, savura acest spectacol, deşi, boieros din fire, nu suferea ordinăriile. Era însă în grotescul acompaniament muzical mai mult adevăr decît în litania protocolară şi jalea înmănuşată din sfînta capelă.

— Este moartea un act solemn, Stanciule ? l-am întrebat cîndva, într-o tristă împrejurare.

— Moartea c un salut. Este luarea poziției de „drepți" în fața veşniciei, mi-a răspuns el zîmbind.

— Dar despre povestea că moartea absolvă toate ce părere ai ?

— Moartea acuză, nu absolvă, zise Stanciu, pungindu-şi gura ca o babă. Moartea este o răfuială, o încheiere de bilanț. Şi-atunci cum să absolve ? Oficianții cu patrafir răscolesc cu bîrlețul în cazan, şi păcatele preopinentului încep a roi în fumul de tămîie. Trupul se macină în pămînt, dar faptele dispărutului rămîn înfipte în inima şi mintea supraviețuitorilor.

— Dar nu sîntem datori să iertăm pe vii şî pe morți ?

— Cei vii pot drege ce-au stricai, deci îi putem ierta. Dar pe cei ce-au împilat, au judecat strîmb, au prădat şi-au dispărut, chiar de i-am absolvi noi, nu-i iartă faptele lor. întocmai ca la tribunal : partea păgubita îşi retrage plîngerea uneori, dar procurorul menține acțiunea publică. Nu cred în iad şi rai, dar cred în sancțiunile morții.

— Cu bilanțul rău cum stai ?

— Prost. Am să fiu bîrfit al dracului cînd oi şterge-o de pe aici... Pentru că lichelele care acum, de teamă, îşi pun lacăt la gură vor putea atunci să mă spurce în voie...

— Dar vei fi lăudat de oamenii de ispravă.

— îi poți număra pe degete pe aceştia, Numărul javrelor Insă e incomensurabil...

— Despre mine ce crezi ?

— Cc cred şi despre mine. Toți sîntom nişte iepuri.

Criticăm prin unghere, de zeci de ani, actele direcțiunilor (Doamne, cîte au mai fost.'), dar nici unul dintre noi n-a avut curajul să întrebe grațios pe vreun director : Mătăluță ce cauți printre noi ? Te dau meritele artistice cu burta de pămînt ori te-ai fofilat prin protecție politică sau foşnetul jupoanclor ?

— Lăsați fleacurile astea ! interveni unul din meseni. S-a răcit vinul şi, după datina creştineasca, se cade să vărsăm cîțiva stropi de sufletul răposatului.

— Nu prea mulți ! strigă Stanciu. Răposatul era un auster. Nu fuma, nu bea, nu iubea, nu juca. Era ceea ce se cheamă un bărbat model. Nu risipiți vinul !

— Şi de ce a murit ?

— De boală de rinichi i

— Să-i fie țarina uşoară !

Peste un ceas, Stăncioacă, vese! nevoie mare, încheia cam as-tfel elogiul defunctului :

— Dar virtuțile de căpetenie ale lui Tărtăşeanu...

— Tărtăşescu.

— Tărtăşercanu... erau următoarele : dunga pantalonilor, freza cu cărare şi... economii... Ci'ntărea banul. Ii plicea să-1 siringă. Bani alb] pentru zile negre... Nu cerea de la nimeni, dar nici nu da cuiva. Iar dacă dădea, de hatârul obrazului, nu lua dijmă mai mult de o pătrime.

— Nu lua prea mult.

— O pătrime... pe lună.

— Lipitoarea !

— Guşterul!

— Nu bîrfiți pe morți ! Sînt guşteri fără dinți, nu pot să mai muşte...

— Călătorie sprincenată, Târtăşe-scule .'

— Bărbatule model, călătorie sprincenată !

— Călătorie sprincenată, omule auster !

— lubitorule de arginți, călătorie sprincenată !

Stanciu făcu semn cu ochiul omului cu fanfara, şî fligornistul începu pc gură, acompaniat de piculină i

,Prin arate ji *prin îate*
Mai bun lur.ru im se poate.

Din America a sosit
Şi-n lume i-a râspindit...'

Iar orchestrîonul încheie :

.Tarabumbara ! Tarabuml"^ra I"

Era Stanciu un cinic ?

Nu. Era un îndrăgostit de adevăr.

Succesul unui camarad îl fericea. Ochii, fața, glasul, toate rîdeau în Stanciu cînd hiritisea pe cineva. I se întâmpla însă rar, căci şi creațiile valoroase nu erau prea dese în teatru. Cînd tata Stanciu venea la cineva în cabină şi îl îmbrățişa, însemna lovitură în plin, dare la moacă, izbînda în stil mare.

în schimb, succesele uşoare îl lăsau rece, şi pentru nimic în lume n-ar fi făcut cuiva un compliment de complezență. Dar dacă vreo tînără duduie, aiurită de laudele vreunui tînăr cronicar, avea naivitatea să-1 întrebe :

— Cum a fost, nene Stanciule ?

— Prost! răspundea Stanciu, pufnind în batista şi [uînd-o la picior ca să-şi domolească rîsul.

înalt, bine legat, zvelt, elegant, mirosind a curat, purta fără afectare pe umerii lui solizi un cap dc medalie. Era o plăcere să stai cu Stanciu la o „parolă", cti un păhărel dinainte. Aducea cu sine o prospețime îi o voioşie cuceritoare.

De-aceea lumea se bătea pe tovărăşia lui şî, cînd îl cautai, Stanciu era mai totdeauna „invitat". Azi minca cu directorul, mîine cu prefectul, a treia zi cu vreo „excelență", ori cu un te miri cine. Dacă nu s-ar fi ținut do teatru, cu morga şi eleganța lui ajungea atunci ministru. Şi zău că i-ar fi stat mai bine decît multora...

Căci Stanciu n-avea acea înțepeneală, acea rigiditate ridicola cu care se împăunau mai toți corifeii politicianismului.

Prestanța sa era firească, o avea de acasă.

Dacă mulți se băteau pe cinstea dc-.i-i avea U masă. mulți se şi păcăleau, căci Stăncescu nu cruța pc prost, îi lăuda bucatele, dar îi da peste rit cînd începea să bată cîmpii.

Odată, un domn senator avu proasta inspirație să ne poftească după teatru pe Stanciu și pe mine la un *soupcr en trois* într-unui din localurile faimoase de noapte. Lunie peste lume. Fracuri, rochii de seară, aurării, pietre scumpe — toată parada și sclifoseala comică a așa-zișilor oameni de „bună condiție".

— Cu părere de rău, domnule senator, gîgîi curbîndu-se starostele chelnerilor, dar n-avem mese...

— Te rog sa pui o masă ! zise simplu Stăncescu, ridicînd o sprinceană.

Şl masa ieşi ca din pămînt.

Senatorul, putred de bogat și plin de porțiunea lui de suveranitate, bombănea într-una și căina pe chelner că-î făcuse afrontul.

— Dacă ne-ai poftit ca să te-auzim cum înjuri, ne lipsim de invitație... spuse Stăncescu.

Senatorul îngăimă cîteva vorbe, rise prostește și făgădui să nu mai pomenească dc „chestie".

Bunătățile curgeau după bunătăți și sticlele de șampanie după sticle de șampanie. La cafea, domnului senator îi sări iar bîzdîcul:

— Nu ţj-am spus, dobitocule, să mi-o faci potrivită ?

— Nu sînt dobitoc ! bîlbîi chelnerul.

— Marș !

Urmă o tăcere grea.

— Și-n definitiv, ditamai senatorul ce sînt, cum să-flni spuie în nas că nu are mese, iar unuia ca tine... unui măscărici...

— Măi Fănică, zise Stanciu, prost te-am știut în opoziție, prost ai rămas și la putere...

— Mai e vorbă ?! AI de plătește e un prost întotdeauna...

— Nu-i vorba de plată, ci de cherestea... de nițel obraz...

— Decît mi-ai da lecții, mai bine ai număra sticlele...

— Nu-mi stă în obicei...

— Negreșit! Firește ! Fiindcă voi, actlorii...

— Noi...

— Sînteți beutori domnești...

— Nu întotdeauna.

Și facînd somn chelnerului, Stanciu ceru plata.

— Cunoaștem ! Chestiuni ! Fartiții .'

Și domnul Fănică, senator dc Teleorman, scoase teșchereaua întesată cu bilete de bancă. Chelnerul rupse nota ş\ zise încovoindu-se :

— *Cest paye, monsieur !*

Senatorul izbi cu pumnul în masă, i.ir Sranciu spuse încet chelnerului :

— Dă-1 afară !

— Muscalțon ! Grobian ! Netrebnic ! urlă senatorul.

Stanciu se ridică binișor,'luă de pulpanele gherocului pe conu Fănică și îl duse de-a-ndăratelc pînă în pragul ușii.

— Protestez î Sînt senator J

— Ești un dobitoc !

Și-i făcu vînt afară în aplauzele mondenilor.

Actorul Constantin Stăncescu era dintre puținii care . ştîa să spele unele slăbiciuni inerente breslei actoricești. De n-ar fi avut principiul boem că spectacolele îi întrerup vacanțele teatrale, ar fi putut să dăruie scenei mult mai mult decît i-a dăruit.

Dar poate că ai avut dreptate, Stanclule. Ce rămîne de pe urma meșteșugului acesta ?

Cînd trec prin piața teatrului, tu știi de ce mă opresc și pe cine caut cu ochii ?

Știi negreșit.

Simt lipsa ființei tale, lipsa ochilor, a glasului, a obrajilor, a rîsului, lipsa trompei talc de pasăre de pradă.

Cyrano, unde ești ?

TOT LA FOCUL RAMPEI

Dar să depăn firul mai departe...

în *Mitu boierul* de Sfetescu, Victor Antonescu a jucat cu tropos întâiul său mare rol, încuind gura bîrfitorilor care îl socoteau actor lipsit de însuşiri scenice.

Pentru că intrase in Teatrul Naţional venind de la provincie, nu prea era privit cu ochi buni, şi de obicei nu i se da să joace sau i se dădeau rolişoare de a treia şau^a patra mînă, de oare Victor Antonescu se achita msă conştiincios întotdeauna.

Astăzi de asemenea joacă rar, căci a pornit-o pe 80 (el greşeşte totdeauna cu un deceniu), dar în prima tinereţe, Victor Antonescu, pe cînd umbla hoinar, făcuse un turneu nesfîrşir în ţară, cu *Regina Draga,* o melodramă scrisă în două nopţi în colaborare cu Constantin şi Mitică Radovici, piesă care i-a făcut celebri pe piaţă pe tustrei, dar mai ales pe Victor Antonescu, care juca pe regele Serbiei, cu care semăna leit.

Nici n-apucase omul să-şi dea sufletul, şi cei trei scriitori^ de ocazie l-au înviat prin toate coclaurile din provincie, publicul fiind întotdeauna mare iubitor de senzaţion al.

Am făcut împreună cu Tudor Muşatescu şi Victor Antonescu un turneu de pomină cu piesa *Doi sergenţi* de Rotri, dar despre această ilariantă expediţie voi vorbi

mai tîrziu, căci bag de seamă c-a început să-mi vie mintea la cap şi să mă ţin cu dinţii de poalele „ordinii cronologice".

Tot în stagiunea 1925—1926 s-a montat *Faust,* iarăşi sub bagheta lui Soare Z. Soare.

Cu toată căderea în neant a lui *Sbylock,* gazetele lăudaseră chestiunea cu manevrarea zarzavagiilor, şi a:um regizorul o luase razna rău. Nu mai era zîmbăreţ, vocifera, urla, ba şi înjura. (Sadea, pe româneşte *l)*

îl imita pe Reinhard.

Dar Reinha.rd, cînd îşi ieşea din fire, arăta pentru ce anume neglijenţă ori greşeală grosolană vocifera.

Acela avea har.

Soare, ca şi Vasile Enescu, ca şi alţii, striga de mehenghi ce erau : să dea cu praf în ochi !

Tineri învăţăcei, îndrăgostiţi de Melpomena, ori de cîte ori veţi auzi pe careva că urlă, să ştiţi că nu-î regizor. Vrea *să facă* pe regizorul. Dacă se umflă în pene, să ştiţi că nu-i nimic de capul lui. Sau mai nimic.

Om e şi regizorul, şi oste omeneşte să-şi piardă şi el răbdarea uneori. Dar de aici la stridenţele acute e cale lungă...

Fusesem distribuit în Mefisto. Dar pentru că lui Bulfinski i se luase un rol în nu ştiu care piesă, în compensaţie i s-a dat Mefisto lui, iar eu am rămas iar de căruţă — adică iar dublură. învăţat cu papara asta, de dragul rolului, am înghiţit în sec şi-am primit. _

Povestea cu *Bizanţ,* cu Nicefor Focas, fiind proaspătă, m-am jertfit cu inima mai uşoară de data asta.

îl furam cu coada ochiului pe Soare şi zîrrrbeam.

Nu înţelegea nimic, sărăcuţul !

Interpretul lui Faust, George Vraca, foarte tânăr, avea de dus un munte în spinare. L-aş fi oprit la fiecare pas şi l-aş fi ajutat. Soare însă tăcea. Lui Bulfu nu-i spunea de asemenea nimic, mie nimic, celorlalţi nimic.

Nimic la pătrat !

— O să iasă foarte bine ! striga din cînd în cînd directorul de scenă.

Noroc că în prima parte a tragediei, Faust şi Mefisto se întâlnesc necontenit aproape, aşa că într-o zi i-am şoptit lui Vraca :

.— Scenele noastre trebuie să le prelucrăm şi separat.

— Să le prelucrăm, „oncle Georges" !

Junele actor grăia frumos, liniştit, cu multă stăpânire de sine, şi plictisul său personal, caracteristic lui, îl ajuta în partitura dificila a batrînului Faust.

în pauza, însă, cînd vorbea Mefisto, Vraca — cum era şi firesc — nu prea ştia ce să facă.

Atunci i-am lămurit că Mefisto e o umbră, un simbol, nu o făptură în carne şi oase, că este un al doilea *eu* al lui Faust, geniul rău care zace în orice om, şi că deci tot ce spune Mefisto se petrece în Faust.

Vraca, căscînd ochii mori, exclamă :

— Zău, *oncle ! ?*

— Pe ochii mei !

— Păi Soare...

— El nu se ocupă cu asemenea nimicuri. El e cu lumina şi decorurile...

— Şi figuraţia...

— Da, da, cu mulţimea !

I-am dat 'tânărului artist şi unele lămuriri de amănunt, oprindu-l oînd juca exterior şi rugîndu-l prieteneşte să nu se proptească prea mult în beregată.

— Dar mă pune să urlu.

— Lasă-1 pe el să urle \

Şi Vraca a avut o mare biruinţă.

Bulfinski, însă, o categorică înfrângere.

Aşa că nu mî-a fost prea greu să-1 depăşesc, deşi am jucat cu o singură repetiţie de costum şi de lumini. Dacă mi s-ar fi îngăduit să repet mai mult, aş fi fost mult mai stăpîn pe mine. Dar a ieşit bine şi aşa, iar Soare Z. Soare a trecut cu brio al doilea succes al său de regie !...

Teatrul Naţional a înscenat, tot sub regia lui Soare, în stagiunea 1926—1927 piesa *ludith si Holofern* de Habbe!, care a venit peste cap vertiginos.

Motivul ? Acelaşi : ochiul de vultur al directorului de scenă.

A fost cea mai incandescentă şi sfîrîitoare dovadă de lipsă de simţ autocritic din partea infailibilului Soare Z. Soare.

Căci cu trei ani înainte, după întoarcerea de la Paris, Compania Bulandra reprezentase aceeaşi piesă la Teatrul Eforiei cu un formidabil succes, Storin în Holofern a jucat în mare actor internaţional, izbutind cel mai desăvîrşit rol al său din carieră. O întruchipare de mari proporţii, care ieşea din cadrul obişnuit al teatrului, făcând o spărtură largă în siropoasele tradiţii.

Un munte. Un gigant.

Iar meşterul care cu pătrundere, răbdare şi migala ridicase monumentul acesta : Alexandru Mihalescu.

îi mersese buhul lui „boier Mieluş" că este lipsit de talent ca actor.

Şi nu era adevărat.

Căci Mihalescu avusese în faimosul temnicer din *Cocoşul negru,* a lui Victor Eftimiu, o compoziţie mare, în urma căreia a fost înaintat „societar", iar în *Cafeneaua cea mica* a împărţit cu lancovescu aproape la egal laurii unei notorii biruinţe.

Fraţii Karamazov a lui Dostoievski i-a prilejuit lui Mihalescu dc asemenea un succes de calitate, întruchipînd pe epilepticul Smerdiakov cu o desăvârşită măiestrie, (în reluarea de mai tîrziu a avut şi Fory Eterle un succes remarcabil în acelaşi rol.)

De asemenea şi Franz Moor din *Hoţii* lui Schiller, creat de Mihalescu, n-a fost o compoziţie de duzină.

Şi totuşi, în lumea înăcrită a culiselor, Mihalescu trecea drept un actor lipsit de vocaţie, preţuire ridicolă, de care nu scăpase nici marele Petre Liciu.

Debutul lui „boier Mieluş" ca regizor a fost, însă, aplaudat şi recunoscut de toată lumea, învederînd o dată mai mult că directorii de scenă adevăraţi nu ţţşnesc decît din rîndurile actorilor.

Pavilionul cu umbre, aii lui Gib Mihăescu, a învederat o dată mai mult excepţionalele calităţi de mare comediană ale Marioarei Ventura, exemplarul cel mai strălucit al nostru, în linie femeiască, după geniala Agatha Bîrsescu.

Comedia fericirii, a lui Evreinov, a însemnat, după *Faust,* o nouă izbîndă artistică pentru George Vraca. Soare Z. Soare dovedind, de rîndul acesta, că experiența e mare lucru la casa omului şi că încetul cu încetul se face oierul. Aici Soare a sunat mai puțin din trimbiți şi fanfare şi, fără să mai dea cu praf în ochi, a lăsat sa sc înțeleagă că ar putea deveni cu timpul un bun meşteşugar.

începuse să-şi apropie, prin exercitare, unele din tainele meseriei.

învierea Iui ToJstoî a cusut un nou şl strălucit galon pe umerii bronzați ai Marioarei Voiculescu, dovedind că marile talente sînt ca apele de Ia munte, care irump şi rup Doate zăgazurile. Zvîrlind la coş şi lepădîndu-se de unele vocalize bernsteiniene, marea noastră actriță a cînt-at pe toace coardele cu cele mai pure şi răscolitoare vibrațiuni.

Tot cam în vremea aceea răsfățata actriță a jucat rolul principal din *Papagalii,* o piesă onestă de Constantin Rîuleț, izbutind, grație faimei sale, să facă o impresionantă serie cu această lucrare. *Papagalii* a rămas în negura uitării, dar amintirea creațiunli Marioarei mai dăinuieşte încă.

COANA VETA!

Aşa îl poreclise pe Victor Antonescu mucalitul de Tudorică Muşatescu, în turneul dc pomină pe care l-am făcut în lungul şi latul țării.

Stătea cu cabina alături de cabina Iui Tudorică — **şi** cu toate că la Tudorel, ziua **şi** noaptea, era zaiafet mare — Coana Veta nu zicea nici „pis". Tăcea **şi** înghițea.

Deseori Tudorică îl poftise în cabina lui la petrecere, dar Coana Veta, sub un motiv sau altul, se eschivase — zicînd că nu e amator de suarelc, că e bolnav de stomac, că suferă dc ficat — şi cîte şi mai cîte.

Tudorel se făcea că-l crede şi îi cerea mii de iertăciuni că-i turbură somnul, dar că ol suferă de insomnie şi ce s-ar face de n-ar găsi, în ceilalți tovarăşi, oameni mai de Doamne-ajută...

Veta se uita lung la el, apoi deodată îl împungea în pîntece cu două degete, zicînd :

— Măi să fie al dracului !

Rîdeau amîndoi, că nu se credea unul pe altul, măcar că Coana Veta se văita uneori de dureri de cap şi amețeli.

— Asta-i pentru că pui prea mult fo; în jocul tău ! Las-o mai moale cu jucărica, că banii tot îi iei publicului...

— Măi, Tudorică, de ce eşti mehenghiu ? Ori ce, mă crezi că sînt de fier ? O să cad odată d-anpicerile şi atunci să te văd pe unde scoţi cămeşa ?

— Asta, Coană Veto, te cred, că de, om eşti şi matale... Şi ca s-o putem duce pînă la capăt cu faţa curată, eu zic să facem *stasis, o zi* pe săptămînă — marţi spre miercuri. E bine aşa ?

— Bine.

— Şi spune-le bcsmeticilor ălora să nu-mi mai schimonosească numele, c-apoi mă supăr... şî dacă mă supăr eu nu-i bine. Auzi, Veta !

Era cam simpluţ bietul Victor Antonescu, dar era ros dc-o boală incurabilă : calicenia. Pentru un franc, făcea moarte de om '.

Nu-1 vedea nimeni unde mănincă, şi ce mănîncă.

Nu venea la masa comună decît cînd trenul pleca repede, după spectacol, sau cînd Tudorică anunţa: banchet!

Atunci avea o foame de lup şi te speriai de el de ce înghite şi cît înghite !

Faţa toată i se preschimba într-un spectru al foamei, i se băteau calicii la gură şi aducea la chip cu o femeie lăuza, lacomă şi hrăpăreaţă : Coana Veta ! în carne şi în oase '.

Şi aşa ajunserăm în „turneu" la Cetatea Albă, unde de la gară, trăsura te ducea la restaurant, fără conducător ; se opreau caii singuri, un .pomojnic îţi lua bagajele, te instala, şi tu nimereai drept la masă — unde te aşteptau toate bunătăţile din lume.

în prima seară — că aveam de jucat — Conu Victor se ţinu tare, ca de obicei, dar a doua zi la amiază dete drumul la cîini, făcu ca toate lighioanele pămîntului, cînd dădu de gustul vinului de Cetatea Albă, vestit pentru fineţea lui şi gustul său aromat.

Viatoraş, care nu punea picătură în gura, sâ-1 tai, începuse cu o îitrişoară, şî apoi încă una, şi încă una, că acum nu-şi mai ştia capului cît băuse.

Se învîrtea în jurul unui pom din curte, şi chiuia ca la nuntă, fericit c-a scăpat de pacostea turcului. Era luat pc sus, fără să ştie cine 1-a luat şi cine 1-a purtat.

Seara îşi mai veni în fire şi privea pc sub ochi Ia feţele actorilor, care îmbucau de mama focului.

— îi vezi, pe veresie, cum îmbuca ? Şi asta pentru că i-am deprim cu nărav : ultima masă, Je-o plătim *noi*...

— Taci, că te aude .'

— Şi ia te uită ce-au în farfurii, Tudorică dragă, numai pui şi nisetru...

— Taci, omule !

— Sta-le-ar în gît, să Ie stea !

Masa ameninţa să ia proporţii, căci vinul curgea gîrlă şi unuia din comeseni i se făcu de şampanie...

— Pînă aici domnilor ! Şampania nu ne priveşte...

— Nu vă priveşte nimic domnilor, zise rîzînd fiul patronului, care huse achiu, masa o plăteşte babacul, şl şampania la fel '.

O fericire fără margini se zugrăvi pe faţa Coanei Veti, ca şi cînd ar fi cîstigat lozul cel mare.

Se ridică în picioare şi, încovoiîidu-se ca un arc, în faţa chefliului, zise ;

— Să ne trăieşti, drăguţule, şî să mai pofteşti si **ţa** aiva !

„OMUL CU MÎRȚOAGA"

Pînă în stagiunea 1927, adică timp **de două** decenii, măscăriciul Ciprian se puttasc binişor, izbutind sa-şi înfiripeze, de bine, de **rău** o firmă artistică onorabilă.

Dar tot ce clădise cu trudă măscăriciul a dărîmat, hain şi fără mila, mîzgălîciul, căci în seara de vineri, 7 octombrie 1927 — dată memorabilă (cel puțin pentru autor) — s-a jucat pentru întîia oară comedia ecvestra *Omul cu mîrroaga-*

Fără ură şi părtinire, pot spune că scriitorul I-a făcut praf şi pulbere pe actorul cu acelaşi nume.

Degustasem de multe ori nectarul amețitor al aplauzelor, dar în scara aceea am băut din chiar ambrozia zeilor.

Ceva cc sparge învelişul vorbelor.

Ceva de dincolo de lume...

Visurile halucinante ale țîncului. de la dîmburile Mereilor prindeau oase şi carne, se împlineau aievea.

Crescusem într-un ceas cît nu crescusem într-o viață.

După actul doi, mi se părea că are să se spargă boJta teatrului şi o să-mi cadă în cap.

Burduşit de emoție, n-a lipsit mult sa lăcrimez **de** bucurie.

Un om mai sbb de înger şi-ar fi pierdut cumpătul, **ar** fi umblat a doua zi pe ulițe cu joben, cămaşă de măr.ise, pantaloni cadrilați, cravată cu picățele, mănuşi glace şi pantofi cu bombeuri şi scîrțîietori.

Eu, însă, fatalist din fire, asemenea lui Chirică arhivarul, am rămas la aceeaşi temperatură.

Deprins cu batjocura şi umilințele, nu mi-am pierdut cumpătul nici cînd a dat norocul peste mine...

Cum am scris povestea aceasta ?

Din întâmplare.

Căci întîmplarea mi l-a scos în cale, la alergările de cai, pe un biet sufler al nostru, gătit în ziua aceea ca de paradă : cu botfori, pantaloni bufanți, gheroc cadrilat, şapcă nouă şi binoclu în mînă.

— Ce-Î asta pe tine ? l-am întrebat.

— Deschide programul ! răspunse el misterios.

L-am deschis.

Şi în dreptul unei gloabe cu numele de „Jalousie", văzui trecut — ca proprietar — numele sufteruîui.

Ştiind ce patruped ponosit era rosinantele acela, care sosea regulat cu zeci de lungimi în coadă, în rîsetele şi fluierăturile jucătorilor, iar pe de altă parte cunoscînd cît de greu o ducea suflerul cu lefşoara lui amărîtă, m-a săgetat un gînd şi am zis în sinea mea : „Ara găsit subiectul !"

Căci căutam unul...

.Chinr în seara aceea am însăilat o ciorna fugară însemnînd cu *a, b, c* numele cîtorva personaje.

Atît.

Căci pe urmă m-a furat viața de teatru cu cancanurile, bucuriile şi amărăciunile ei — goana după roluri fiind îndeletnicirea de căpetenie a oricărui a.tor ce se respecta.

Abia peste vreo doi ani, la spital, ca să-mi omor vremea, am început să scriu, dar vag, fără contur, fără relief.

M-am aruncat din nou în viitoarea teatrului, d.ir, nu peste mult timp, pronia s-a îndurat şi am intrat iar la spital — de rîndul ăsta izbutind jă scriu ceva mai consistent.

Spre uimirea mea, personaje la care nici nu mă gîndisetm imăcar începură să răsară ca din pămint; inspec-

tarul general, proprie tarul ca>sei, stăpînul -calului, omul cu idei ți alte cîteva.

Povestea cu spitalul s-a repetat, şi cred că s-or fi scurs şapte-opt ani pînă ce comedia s-a închegat definitiv.

In pielea suflerului, puțin interesant, l-am pus pe „nenea Coni", arhivar pe acea vreme la Ministerul de Finanțe — un tip adorabil, care nu fusese însă în viața luî la alergările de cai.

Primul căruia i-am citit comedioara a Fost, bineînțeles, nenea Coni, care, scuturînd din cap, a rostit cu plictis:

— Nene, păcat de muncă, păcat de timp pierdut !

Mai tîrziu, cînd l-am poftit la teatru, nenea Coni s-a mai îmbunat:

— Om în toată firea, te ții de drăcii!

Corneliu Moldoveanu, directorul teatrului, n-a fost prea departe de plictisul lui nenea Coni, căci mi-a spus ritos:

— îți joc baliverna pentru că nu cere decor, toalete şi recuzită, dar să nu te superi dacă după un spectacol, două trec piesa la matineele pentru copii.

— Cum credeți, domnule director...

— Pentru că, să ştii de la mine, comedia, *în sine,* nu-i decît o copilărie. Ba chiar, prin conținut, ştii ce impresie îmi face ?

— Spuneți...

— Că merg pe stradă şi^mi cade o cărămidă în cap !

— în comitet a plăcut totuşi...

— în parte. Brătescu-Voineşti, care aplaudase primul act, s-a spălat pe mîini 51 a şters-o ostentativ după actul doi. Vasile Enescu a strîmbat din nas şi el.

— A votat contra ?

— Nu. Dar dacă eu, după lege, n-aş fi avut două voturi, cădeai cu succes.

— Vă mulțumesc.

— Să-i mulțumeşti lui Păstorel. Dacă nebunul de Teodoreanu nu se ținea de capul meu, îți frîngeai gîtul.

De aceea izbînda din seara premierei, cronica dramatică, vîlva de pe piață, sălile rase l-au dezumflat complet pe bietul Cornelică, şi am avut impresia că-i căzuse într-adevăr o cărămidă în cap...

în materie de teatru — mulți atoateştiutori, puțini adevărați profeți.

Cornelică, însă, a fost un bun gospodar şi rog pronia să-i ierte neştiința.

Regia a semnat-o Vasile Enescu, un ins închipuit, sanchiu si lipsit de vocație.

Ar trebui să-1 cocoloşesc, căci am fost prieteni, dar ce construia Guşti şi maestrul Nottara dărâma Vasile şi alți cîțiva nechemați. Avea oarecare gust decorativ, însă indicațiile pe care le dădea actorilor erau atît de superficiale şi de banale, că bagheta Iui mai mult încurca decât descurca lucrurile.

Mulți vor spune ică sînt crud şi-i ponegresc memoria, dar lozinca „despre morți numai bine" -sună fals şi adesea imoral cînd e vorba de zeii dc plastilină care au ținut pe loc bunul mers al treburilor...

— Dar *Patima roşie* a fost un succes...

— Cred şi eu : cu Brezeanu, Storin, Iancovescu şi Elvira Popescu în rolurile principale î

Venea neică Vasile la repetițiile noastre cu batista la nas, afectând o oboseala şi un plictis fără seamăn. Nu-1 interesa lucrarea mea. Acceptase regia — o spunea fățiş — doar dîn prietenie.

Iar pentru că la lectură dădusem unele lămuriri asupra structurii personajelor, îmi spuse că-I încurc şi mă rugă. să nu vin două săptămînî la teatru, ca să nu-i stric... *viziunea.*

M-am ținut de cuvînt.

Dar cînd, la termenul sorocit, am coborât în stal, m-am luat cu mîinile de păr :

Chirică era un băcan, Varlam. un țărănoi. Inspectorul un papugiu şi aşa mai departe...

Atunci i-am spus prieteneşte :

— Faină „viziune", Vasilică dragă, dar pin' la premieră să nu te mai prind în sală, câ-ți retez ciolanele!

Am trecut !a pupitru, şi lucrurile au ieşit... aşa cum au ieşit.

Calboreanu, distribuit în Chirică... sastisit de indicațiile mele migăloase, şoptea cînd ană vedea :

— Iar a venit nebunul ! Iar a sosit pisălogul !

Uair această sculptură în detaliu i-a folosit si a construit în Chirică una din cele mai bune compoziţii ale sale, dacă nu chiar cea mai bună — pînă la data aceea.

Ion Sârbul a creat un Varlam vînjos, pitoresc, plin de haz şi de firesc. A plecat pretimpuriu dintre noi, dar numele său rămîne legat de o serie de roluri cu totul remarcabile. In „primarul" din *Revizorul* iui Gogol Sîrbul l-a depăşit pe Ion Brezeanu, creatorul rolului, şî de neuitat râmîn creaţiile lui din *Muscata din fereastră, Năpasta, Puterea întunericului, Bujoreştii, Un erou, Jeana d'Arc* şi altele.

Er^i glumeţ şi îi plăcea să se ţie de soţii.

Mi-aduc aminte că jucam amîndoi în *Cind vine viforul,* ide George Tătărescu, două roluri de sergenţi, şi că trebuia, întt-o anumită scenă, să raporteze lo;otenentului (A). Critico) nu ştiu ce chestie serioasă de serviciu militar.

L-am tras deoparte şi i-am şoptit:

— Ce-ar fi, măi, dacă i-ai raporta altceva locotenentului ?

— Ce anume ?

I-am suflat ceva la ureche şi el mi-a răspuns prompt:

— S-a făcut!

Iar cînd, peste cîteva clipe, a intrat în scenă, a luat poziţia de drepţi şi, lipind zgomotos călcîiele, a rostit:

— Trăiţi, don locotenent! Veniţi repede afară s-a spînzurat un sknigiu !

Critico, naputîndu-şi stăpîni rîsul, a fugit din scena, şi cortina s-a lăsat intempestiv.

Nu prea stătea bine cu memoria bietul Sîrbul — lumea îl învinuia că e leneş, dar el era ros de o boală ascunsă, care i-a grăbit sfîrşitul.

Şi-aşa ne-am pomenit într-o zi cu Sîrbul umblînd la subsuoară cu nişte ceasloave groase, că ama ie cuprindea.

— Ce-i asta pe tine, mâi ?

— Adun hrisoave, documente.

— Pentru ce ?

— Demetriade a renunţat la *Mihai Viteazu,* noul op dramatic al lui Nicolae lorga, şi marele dascăl mi-a trecut mie partitura. Am sa Ie arăt cu belfenlor cum se joacă un „voievod" !

Repetiţiile mergeau şchiopătând, dar cum Sîrbul era actor de public, nu de scaune goale, trăgeam cu toţii nădejdea că în seara premierei îşi va da drumul.

Prembra a sosit în sfîrşjt, dar Mihai Viteazul, văzînd că nu-şi găseşte vorbele, a luat un jilţ de la masă, l-a trimit în faţa cuştii şi, încălaeînd pe scaun, a strigat suflerului, în gura mare :

— Zî-i, mâi !

Actor hărăzit din plin, ca om însă lăsa de dorit : era plin de sine, arţăgos, crud şi răzbunător. Era prieten cu faimosul Nichifor Crainic, şi ca aghiotant al acestui om negru în cerul gurii a lăsat pe drumuri — pe cînd Crainic era se:retar-general la minister — pe mulţi camarazi de teatru. Dacă n-ar fi deoît scoaterea pretimpurie la pensie a Măriei Giurgea, şi în:ă purtarea lui Sîrbul rămîne ca o pată ce adumbreşte marele său talent.

Au existat totdeauna — şi roiesc şi azi printre noi — unii corifei care, în numele artei, umbla cu iataganul sub gheroc. Aceştia nu mănîncă cu poftă şi nu dorm liniştiţi dacă nu lovesc făţiş sau pe la spate în tovarăşii lor de breaslă, care n-au nici o vină că s-au născut... aşa cum s-au născut.

Teatrul e o luptă, şi războiul nu se face numai cu generali.

De aceea talentul care rw merge mînă în mînă cu omenia este reprobabil.

Vasile Leonescu, Ion Livescu, N. Soreanu, Vasile Toneanu, Ion Morţun dăruiau tinerilor multe din rolurile lor.

Dar conul Iancu Brezeanu era mult mai scrins la mînă şi, cînd vreun pui golaş de actor începea să se înfiripe şi si-şi ia zborul, Brezeanu striga veninos vecinului :

— Taie-Î craca, taie-i craca !

Mă doare, că alături dc elogii, trebuie să relev şi aceste scăderi omeneşti, dar cine m-ar crede — chiar dacă aş jura — că înaintaşii noştri erau dalbe porumbiţe, fără pete şî fără de prihană ?

Vor mucegai într-o zi şi-şi vor irosi cuprinsul aceste însemnări, dar ele vor vieţui — un ceas mai mult,

poate — pentru că s-au străduit să oglindească adevaru

...După această digresiune necesară, întorcându-mă Ia interpreţii de ia premiera *Omului cu mirţoaga,* se cuvine să mai crestez Ia răboj creaţia lui Ion Brezeanu în rolul Inspectorului, creaţie care ar fi putut să fie admirabilă dacă, la „izul de dosar", recomandat de mine ţi dobîrtdit de interpret în răstimpul repetiţiilor, nu s-ar fi amestecat şi un pronunţat iz de podgorie în seara premierei... Ion Monu, în rolul Omului cu idei, a izbutit să înmoaie hi umanitate personajul, dîndu-i savoarea amară voită de autor. Cît despre amicul Aurica Athanasescu, el a fost **un** autentic Nichita : un faun care atrăgea privirile spectatorilor şi mai ales ale spectatoarelor.

Sonia Cluceru a interpretat-o pe Fira.

A fost Fira.

MOR.TUN

Nu este adevărat ca pe am îl cunoşti la un pahar de vin, căci băutura încinge mintea, aţîţă simţurile, strâmbă şî falsifică firea. Pe înţelept îl sminteşte, pe nebun îl trezeşte, dă curaj fricosului îşi frică neînfricatului. Şl-apoi, vorba ceea, trează ori beată, licheaua-i tot lichea.

Nu la băutură, la drum cunoşti pe om.

De aceea — şi nu arareori — călătoriile de nuntă cu „expresul" sfîrşesc cu şi mai răpezite despărţenii. Dai mîna şi zâmbeşti o viaţă întreaga unor oameni care îşi rup fălcile zîrnbindu-ţi, si-o viaţă întreagă te amăgeşti crczînd despre cutare că-i aşa, despre cutare că-i altminteri. Pleacă la drum cu unul ori cu altul, ori pleacă cu-amândoi, şi ai sâ te lămureşti după trei zile.

Pe meşterul Morţun l-am cunoscut Ja drum.

Un om levent. Tare subţire.

ŞL şugubăţ nevoie mare.

Mă doare inima de el, dar nu îl plîug. Ştiu c-o să rîdem straşnic cînd nc-om revedea, că nu se poate să nu nc mai vedem, noi doi. Prea ne-am avut bine şi prea ne înţelegeam, ca să se Irosească în vînt atât prieteşug !...

Parcă-1 văd cu căciula Iui de oaie, tartanul pe după gît, trei-patru gheroace sub palton, şoşonii descheiaţi şi ţigaruca ţn colţul gurii.

O mînă de om. O mogîldeaţă. Un te miri ce.

Dar cîtă viață și ce duh viu în ciozvîrțica ceea de moldovart !

Unde intra se înviora încăperea deodată.

Avea pe nu știu ce și mu știu **cuini.**

— Bri, strașnic geruiește .'

Și parca aducea cu dînsul înghețul tot de afară.

— Cum merg rinichii, coane ?

— Ghine. într-unui chiatra-i cît un bob de mei, în altul aghin cît oul dc găină...

îi era dragă vorba neaoș moldovenească și, după douăzeci de ani de muntenie, vorbea tot get-beget moldovinește, ca-n „dzîua cînd o fost purșes la București",

Un chip de om, de cîine și de cal.

De aceea nu-mi ierta de fel că n-a „giucat" el întîi pe archivaru îndrăgostit de gloabe — pe omul cu mîrțoaga.

— Nu se putea, coane Jenkă. Pe iubitorul de oameni și de cai era predestinat să-I gioace... Cal... boreanu.

— Asta-i, bri, un caiambîr di dlnd 1 Să-ți hie în nas 1 Eu îți fășeam, cu aist rol, cinci sute di săli rase...

— Ei, lasă, c-ai să-1 „gioci", n-ai teamă...

— Cînd ? Cînd s-a sastisi de piesă tată [umea ?

— Ba o să-1 „gioei", de-i vrea, chiar peste o lună.

— Unde?

— „în tata" țara.

— în ***lumea ?***

— Să zicem.

— Nici să gîndești !

— lan mai gîndețte-olecuțîcă

— Cum, bri ? 55 mă bag rob la lini, adică ? Să fiu comis a tău ? Să-mi dai simbrie ?

— Dacă socoti că te jignesc, te iau și fără plată.

— ...Și cît dai, bri ?

— Spune matale !

— Patru „țărănci" poți număra pi sară ?

— Cinci.

— Nu mă momi, că eu tot patru ceiu ! Nu vreau ca să ti fur.

Tîrgul se petrecea cam spre sfîrșitul lui noiembrie 1927, iar în ianuarie următor am si pornit la drum.

Ea drum l-am cunoscut pe conu Iancu.

Om. Om dintr-o bucată.

Erau seri cînd mi-era rușine să spun ce-aim cîștigat. Treizeci de mii era fiiușciuc ! — Trecea ades dc jumătate sută, și uneori inii răimînea pîn' la optzeci dc mii.

Optzeci de mii de leuscani pe scară !

— Uîtați-vă la sărăcia aiasta ! O plecat, bri, fără nădragi, și-amu nu are buziunări să ție banii...

îi rîdeau ocliîi. Se bucura de la rărunchi că-mi mergea bine. Și-o dată nu mi-a dat să înțeleg, necum să-mi spuie, că între gajul lui și-între- cîștigul meu era prea mare hăul.

li creștea inima că mă vedea cum scap de sărăcie.

— Gînd ăi ajunge milionul să-mi spui, bădie.

— Nu mai e mult...

— Atuncea-ți fac hatîrul și-oi trage un șip de vin.

Din pricina rinichilor bea numai apă chioară și se hrănea cu te miri ce.

— Mai dă-o focului dictă, nene Jeane !

— Dar tari ești di devlă, măi *1* Tu crezi ca mie nu îmi cere a mînca ! Dar dac-aș lacomi, mai pupi tu milionul ? Ti las mofluz ! Rămîi cu șatra, cu cutia de maimuțe în drum.

Proștii îl credeau șiret, *și* el era plin de suflet. Un akul ar fi tras foloase după urma bolii... Ar fi leșinat înainte de spectacol, în fiecare seară, și n-ar fi înviat decît... sunîndu-i sunători pe la urechi.

Dar conu) Jean spusese un cuvînt și nu înțelegea să aibă două.

Ca să răspund cît de puțin fineței sale, într-o noapte, simțindu-1 că nu doarme, luai un pumn de „țărăncuțe", vîrîi brațul în chiținia de cabină și începui sa-l plimb încoace și încolo.

In clarobscurul cabinei, dintru întîi Morțun nu luă seama, dar fîșîitul biletelor de bancă îi atrase luarea-aminte.

— Mînă misterioasă, stăi !

Oprii mîna.

— Și spune-mi ce dorești ! urma conul Jenică.

— Ia, să te bat cu flori! grăii din coridor, pocindu-tmi glasul.

Și împrăștiai bancnotele pe așternut.

Apoi îmi trăsei brațul.

Morțun se ridică-n șezut ți zise tare :

— lan fă-te încoaci, măi secătură !

M- am supus.

— Ce-i asta, bri ?

— Unmizilic.

— Să-1 dai cui l-ai mai dat! Eu sînt plătit la zi.

— La zi ? ! Matale ești artist. Și încă mare. Acesta e întîiu! meu buchet de flori. Te rog, prunește-l E-un omagiu.

Văzui cum buza de jos începe să-i tremure și cum i se ridică un nod în gît.

— Măi, nu ești chiar mîrlan cum ti credeam !

— Mîrlănie Ia niîrlănie și delicatețe la delicatețe, cucoane...

— Brava, mai ! începi să-mi placi... Pi viața mc ! Și dacă este așa, poat' să mai ghîe mîna ceia...

— Zău ?

— Chiar cît di des...

La trei-patru zile povestea se repara.

Iar cînd se întâmpla să treacă un răstimp mai mare, numai ce-auzeam de-alăturea un glas ca din păminc ce îngîna :

„Mhiâ nevăzută,
Mînă neștiuta,
Mînă nevăzută .'
Vină fi ngiută '."

Cabina lui Morțun era un poom.

Peste cele două bănci dc lemn trimise o sahea mare de lînă, peste saltea perini de puf, plăpămi, rnacate, pui de perini, scoarțe, pături și cearșafuri. Pe-o măsuță, sticle și borcanașe cu doctorii. Pe policioare, lămîi, mere și portocale, iar pe podea lăzi cu clondire de apă minerală. Și între acestea toate, o căciulă țuguiata, iar sub căciulă : Morțun !

Să juri că ar fi plecat spre pol.

La drum cunoști pe om.

Trăind cu el aproape, freoîndu-te de dînsul, îl pipai, îl nniroși, îl simți. Zdruncinătura roatelor face să pice sulimanul. Sub zîmber vezi rinjetul, simți dinții care vor

să muște. Prostia, reaua creștere, lipsa de duh se dau pe față. Și, Doamne, ce de mai deziluzii !

Fetica cu ochi cuminți, sfielnici, modestă, pirpirie, ce abia îndrăznea sa îngâne : „Luați-mâ, vă rog, cu dumneavoastră !", mironosița aceasta, afli, în menajul pe rotile, că este o cutră, o tîmpă și-ades o depravată. Iar actorașul mai răsărit, căruia — din simpatie — îi dăduseși cabină de-umil singur, afli ca din întîia zi nu mai dădea bună ziua actorilor mai mici și că după spectacol perora pe la mese că, fără dînsul, piesa n-ar face nici doi bani...

Morțun avea atîta trecere și atît succes Ja public, că, în multe locuri, lumea credea că-i și autorul piesei... Tar el, nemulțumit de-o seară ori de alta, spunea mîhnit :

— Bri. prost am mai giucat !

Oameni și oameni.

Morțun era și actor și om de soi.

Avea conul Jenică puzderie de simpatii șî cunoștințe, dar prieten nu era decît cu mine și cu un doctor.

Cu doctorul era prieten nu pentru că-1 doctoricea nevoie mare, ci pentru că se aveau ca frațu la joc de cărți : cînd pierdea unul, lua pitacii celuilalt; cînd cîștigau, dădeau cîjtigul pe din două ; iar cînd pierdeau amîndoi, trăgeau pe dracul de coada (împreună.

Pe mine mă iubea din altă pricină.

Mă porcăia pentru păcatele mele... lumești, dar mărturisea cu jind câ, de-ar fi avut oleacă mai solidă cheresteaua, ar fi făcut la fel...

Cum îi turnam în apă un deget de vin, trăgea pe nas și ofta cu parapon :

— Fii ! ce pui de bețivan aș mai fi fost, mâi frace ! Și ce hîrbar !

îi plăcea să se oglindească în păcatele mele, de-aceea mâ-ndrăgea.

Eram... cum ar fi vrut dînsul să fie !

Proștii îl credeau șiret, și el ce-avea în gușă avea și-n căpușă... cu mine cel puțin.

Față dc alții se strîngea ca un arici în piele. Nu se băga cu prostul. îl ocolea. Nu își da coatele cu fitecine.

Oe-aceca în menajeri;! noastră ambulantă, pe rotile, adesea îmi spunea, mirîndu-se :

— Măi, cum faci iu de-i stăpîneşti pe dalhăucii ceia ? Cum de-i împaci ţi nu cutează unul să crîcnească ?
— Ştiu eu ? !
— Mie-mi săreau în cap de cîte ori porneam la drum cu ei pi sama me, de cîte ori minam, cum mîni amu tu, caravana. Ce le faci, bri ? Cum îi struneşti ?
— Din ochi.
— Au frică ?
— Nu. Simt că-i iubesc.
Morţun se scărpina în cap, pătruns de ăst adevăr tulburător, ţi îngăima :
— A! dracului ficior di Iele ! Eu, oamenii, spun drept, nu-i prea îndrăgesc. Din tătă lighioana mi-i dragă numai una : calul.
Şi într-adevăr, să fi poftit vreun nespălat de surugiu să dea cu biciul în telegarii ce ne duceau la teatru de la gară !
Morţun îi sărea în oap. Din miel se făcea leu :
— Grijania şi pogribania .'
Atît de mult iubea el calul, încît spectacolul de-adio, de retragere din teatru, nu-1 dete nici cu *Borkman,* nici cu *Raţa sălbatică,* ori altă piesă în care .strălucise, ci cu comedia ecvestră *Omul cu mîrţoaga,* deşi nu jucase niciodată în ea la Bucureşti.
Sfîrşea cu un debut!
In seara reprezentării festive, Morţun, zgribulit pe un jilţ, în cabină, dîrdîia tot şi fiecărea să prindă inimă :
— Măi, ce-am giucat la Ieşi, la Cluj, la Timişoara, aceea-i fleac ! Amu să vezi ce-mi poate chielea. Pofteşte în sală, să te cruceşti şi tu de ce-ai fost scris. Pofteşte !
Nu-I văzusem pîn-atunci. Căci în „vrrnea" — cum spunea dînsul — jucam şi eu ; iar de pe scenă, neavînd perspectiva trebuincioasă, mi puteam să-mi dau seama ca lumea.
Privindu-1 însă de departe, din stal, m-au uluit într-adevăr simplitatea, firescul şi adîncimea cu care Morţun trăia rolul Iui Chirică.
Iar la sfîrşit, festivitatea, sărbătorirea, cuvîntărilc.
îmi arătă, în pauză, un pomelnic întreg de oratori.
— Măi, să nu te împingă draeu sa iei şi tu cuvîntu...

— De ce, coane Jenică ?
— Fiindcă îţi ştiu eu obiceiul: ti dai la om...
— De rîndul ăsta...
— De rmdu-aista ai să faci la fel. Naravu din fire ! Pi mini ai să mă lauzi şî ai să-nţepi pe alţii...
— Ferit-a sfîntul !
— Mai, fii om de omenie, nu-mi feşteli serbarea !
Gongul bătu.
Toată suflarea actoricească năpădi în scenă în jurul lui Morţun. Cucoanele — în rochii lungi cu coadă, bărbaţii — în fracuri.
El... pirpiriu şi murdarei, cum apucase în piesă.
Pînza se ridică, şi ropote de aplauze salutară tabloul acesta camaraderesc.
Ovaţii.
Cîţlva domni din sală se ridicară în picioare.
Apoi alţii, şi-apoi alţii.
Delir.
Morţun avea lacrimi în ochi. Faţa i se strimbase toată, şi întreaga lui făptură parcă stătea să spuie : „Cu ce-am greşit, Dumnidzăule ! ?"
„Greşise" cu arta, cu talentul lui.
Pot spune, în frica lui Dumnezeu, că rar am trăit clipe ca acelea.
Clipe mute.
Dîn nefericire... începură cuvtnt&rile.
.Domnii vorbitori porneau din dreapta scenei, înaintau în faţa lojii regale, se frîngeau de şale şi apoi dădeau drumul la manivelă. Parcă se înţu'esescră dc-acasă, aceleaşi limonîzi, aceleaşi siropuri, aceleaşi peltele : când s-a născut sărbătoritul, în care lună a anului, în care zi a lunri, pe la ce şcoli a învăţat, ce dascăli a avut şi aşa mai încolo...

Papagali vorbăreţi.
Ţîrcovnici de strană.
Să iei pe unul şi să-1 zvîrlî în celălalt.
Nici un zvîcnct de inimă. Totul din buze. Vorbe.
Şî-apoi sărbătoreau pe Morţun... ori pc vodă
Căci domnii cuvîntltori stăteau, ca la fotograf, trei sferturi înspre rege şi un sferr către Morţun. Iar pe

cînd grăîau, trăgeau cu coada ochiului, să vadă : ascultă ori nu vodă, zîmbeşte ori se-ncruntă ?

Morţun da să răspundă, cum e obiceiul, cînd eu îi tăiai drumul. El sîsîi încet :

— Asîîmpără-te, bri '.

,Mă făcui că n-aud si, întorcîndu-mâ trei sferturi către Morţun şi-un sfert către vodă, graii cam aşa :

— De la autor la actor, îţi spun : brava, Morţun ! Ai glucat frumos! Pi cinstea me ! Eşti, ca sâ zic aşa, un tînar ce promite...

Sala hohoti.

Iar eu urmai :

— De la actor la actor dă-mi voie să-ţi spun drept: bine c-am scăpat de tine ! Iar de la prieten la prieten : bine c-ai scăpat de noi !

Rumoare pe scenă, rîsete în sală.

Intorcîndu-mă apoi către public, zisei;

— Dumneavoastră ştiţi de ce sărbătoritul, dintre toate piesele, a ales — la retragere — pe-asta cu calul năzdrăvan ? Fiindcă, aşa micuţ şi firav, cum îl vedeţi, Morţun e un erou. Şi, întoroîndu-mă către loja regală, încheiai: Sire, a vrut să se retragă... câUare !

Multă vreme s-a vorbit despre retragerea ecvestră a lui Morţun din teatru.

Cu banii încropiţi din „turnea", ou cei ramaşi din spectacolul festiv, cu ce economisise de aiurea, Morţun îşi clădi o căscioară şi-şî puse bătrineţele la adăpost de griji. Eu, în schimb, după vreo doi ani, rămăsei gol puşca.

Şi-aşa... într-o vară, strîns tare (în chingi, împrumutai o sumă însemnată de bani cu garanţia lui Morţun.

— Măi, eu pusei tureaua ; dar tu să ai obraz, să nu-tmi scoată cu toba căsuţa în vînzare...

— îmi pare rău, cucoane !...

— Să-ţi paie !

Toamna se schimbă gubernia, şi — după tradiţie — se schimbă şi direcţia.

Anul şi directorul !

La instalare, dracul mă pişcă de limbă şi rostii iar o mică alocuţiune. Actorii mă sărutară, dar administraţia mă însemnă cu negru. Făceam parte din consiliul tea-

trului şi, de drag ce mă aveau consilierii, le stăm ca sarea în ochi.

Nu ştiau cum şi ce fel să-mi puie beţe-n roate şi să-mi facă vînt.

Aşteptau doar prilejul.

Şi prilejul se ivi.

La banchetul dat în cinstea noului director, mare scriitor, picară într-un târziu şi două excelenţe. Toasturile curgeau cu nemiluita, iar cei doi domni ciocneau cu sărbătoritul şi se ospătau ca simpli muritori, fără sâ peroreze.

Asta îmi făcu plăcere.

Era un caz unic, nemaipomenit în analele tradiţiilor noastre. Şi deşi mă legasem cu-afurisenie sa tac chitic, ca peştele, şi să nu mai ţin alocuţii — de teama administraţiei — totuşi, îndemnat de cei din jurul meu, care-mi turnau de zor, mă pomenii în picioare cu păhărelu-n mînă şi începui aşa :

— Văd în capul mesei, lucru foarte rar, două excelenţe... care nu vorbesc.

Un hohot bezmetic răsună în sală. Două-trei minute nu putui urma.

— Asta însemnează...

— Că eşti beat mort!

Altă nechczeală, alt riset.

— Asta însemnează... că domnii miniştri... au lepădat toga oficială... şi sărbătoresc prieteneşte pe un scriitor de seatmă...

Completarea era însă tardivă.

Din pricina vacarmului, cuvintele din urmă abia le-auziră doi-trei vecin! de-ai mei.

Mai morfolii două-trei vorbe şi-o dădui dracului de oratorie.

Dacă n-ascultă nimeni, cui să vorbeşti ? Comesenii erau toţi obosiţi... Eu, de-asemenea...

A doua zi nici n-am dat pe ila teatru. Iar a treia zi mă pomenii acasă cu un plic gălbui. Administraţia mă înştiinţa — avea onoarea sâ mă înştiinţeze — că am fost dat afară, ţinîndu-se seama de meritele mele artistice numai pe un an de zile... cu pierderea salariului.

Motivul ?

Atitudine incompatibilă cu situaţia mea de prim-actor ţi membru îîn consiliu.

Am priceput : administraţia mă operase rapid.

Am rîs, căci motivarea suna ia fe! ca cuvîntările stereotipe din seara sărbătoririi lui Morţun. Mari vorbe ţi tot atît de găunoase ca mintea trepăduşilor care trăseseră sforile. îmi părea rău doar de director, scriitor cu faimă, că se lăsase dus şi făcuse jocul cîtorva nulităţi.

Cîţiva actori veniră acasă să mă întrebe ce fac. Nu mă duc să dau ochi cu direcţia ?

— Nici nu mă gîndesc. Aştept să fiu chemat.

în după-amiaza aceleiaşi zile mă pomenii cu Morţun, cu o falca în cer şi alta în păjmînt.

— Dar ce, bri, ăi ţicnit de-a ghine ? Ti dai la miniştri?

— Cin' ţi-a spus ?

— tacă, taţi. Urlă *ăta lumea \

— Te iei după lume ?

— Dar după cine, bri? După capu tău? Capu tău ăl sec ? Şî-amu ce ti faci ? Cu ce ti hrăneşti ? Crezi c-am să ti pui eu în subzistenţie ?

— Ţi-am cerut ceva ?

— Să faci bunătate să ti îmbraci frumos ţi sa mergi la teatru '•

— Nici nu mă gîndesc.

— Mergem amîndoi,

— Nici nu mă gîndesc.

— Nu fă pi grozavul .' Ai fimeie şî copehii...

— Nu ie purta grijă !

— Nu Ii port lor grija. îmi port grija mie. Că dacă n-ai leafă, di unde plăteşti ? M-apuca pi mine. Mă scot la mezat... că făcui prostia şi ti-am giuruit...

Asta mă secă la ficaţi, dar mă zvîrcolii în mine şi scrîşnii înciudat •.

— Tot nu merg, bădie !

Morţun holbă ochii şi, lăsiîndu-se pe vine, zise răspicat:

— Faci, bri. pi Iroul... cu bănuţii mei ? î

Asta m-a dat gata.

A doua zi mă dusei la teatru şi dădui ochi cu directorul. Mal furtunos, mai oblu, mai domol, ne-nţcleserăm. îi lamurii că n-am vrut să jignesc pe nimeni, ci dimpotrivă, dar că vorbele din unmă, djn pricina hărmălaiei, nu s-au auzit. Şi apoi, chiar... şi-aşa esce vreo jignire să spui despre un ministru că tace, nu vorbeşte ? Mus.ti să vorbească ?

Directorul zîmbi.

— Dar ai băut prea mult...

— De focul dumitale De bucurie că a venit la teatru un scriitor ca dumneata, meştere Rcbreanu !

Directorul zîmbi cu înţeles, îmi întinse nuna şi lucrurile intrară în matca lor.

Morţun m-aştepta afara.

— Ei ?

— S-a făcut !

Conu Iancu răsuflă adînc :

— Trăsnite-ar mama Ana !

— Ce te-ai speriat aşa, coane ? îi zisei.

— Cum să nu mă nperiu ! Cămaşa îi mai aproape ca haina. Mila mi-i di rini, dar di mini mi se rup.a inima. Vroiai să mă la^i în drum ? Să mă scoată din casă ? Casă nouă-noLiţă ?

— Tc-ai speriat degeaba. Nu ştii că la teatru anul ţine cît o lăsare şi o ridicare de cortină ?

— Aceea n-am ştiut-o. Iacă, amu aflai i Dar afla şi mat.ili că pi la director întîi am trecut eu...

— Zău ?...

— O oara încheiată m-am fost sfădit cu dînsul !

Am plecat capul.

Morţun era un poem.

Ultima „turnea" am făcut-o amîndoi în primăvara lui 940, cu *Capul de rîţoi.* Primise să „gioacc" **im** rol dc două vorbe numai de dragul de-a merge împreună. Dar turneaua şchiopăta, şi văzînd că nu-i chip să se îndrepte, conul Jenieă îmi spuse într-o seară :

— Mîlni plec la Bucureşti !

— i

— Nu vreau, bri, să ti fur. Ce-mi dai mie pi sară sînt bani luaţi cu japca,

— Dar ai poza pe afişe... O să se întrebe lumea...

— Atîta rău! Lumea nu vine pentru mini, nu vine pentru tini. Vine pentru piesă, pentru „Răţoi" !

N-a fost chip să-1 ţiu. Şi-a făcut «eamăntănaşul, şi la Bîrlad a coborît s-aştepte „Bucurcştiul".

— îmi înapoiezi ce ți-a dat...

— Cine ?

— *Mîna nevăzută !*

— Pi dracu !

—• Aşa-i, coane Jenica !

— Taci, măi t Cu mîna ceia, cu mîna nevăzută, di-amu ani mult di lucru... O simt... E tare aproape...

— Ei, şî mata !

Ne-am sărutat, I-am suit în tren, şi-1 văd şi-acum pornind în goana roților şi făcîndu-mi semne.

Am auzit în urma c-ar fi murit.

Nu cred.

Morțun goneşte în tren spre Bucureşti.

PHARAON AL V-LEA LA BERLIN

Privesc în oglinda vremii şi mă văd cu douăzeci şi şapte de ani înapoi, străbătînd — crunt, oîrn **şi** spătos — ulițele Berlinului.

Am lăsat de imu'lt în urmă marile bulevarde **cu** grădinile şi statuile lor gigantice şi mărşăluiesc acum pe o stradă ce nu mai sfîrşcşte.

Sînt în Charlottenburg. Pe Kurfustendamm.

Doamne, ce mîndrețe de uliță !

Ţiglele acoperişurilor sclipesc în bătaia soarelui, iar asfaltul trotuarelor sclipeşte de curat.

Parcă mi-e frică isă calc pe preşul elastic de smoală.

— Unde e „SchiUcr-Theater" ? întreb sfios pe o duduie roşcovană.

— *Weiter!*

Merg de mai bine de-un ceas. Şi de mai bine de-un ceas mi se spune ;

— *Weiter!*

în sfîrşit, ajung.

E ora unsprezece, începutul repetițiilor.

Ar trebui să intru în sală ; dar gîndul că voi da cu ochii de proeminentele personalități artistice din inima Berlinului îmi taie picioarele.

iMă aşez covăsit pe o bancă, în grădinița teatrului.

— Un mîrlan ca mine, de pe malurile Dîmboviței, s^**ajuHg** a fi jucat la „Schiller-Theater" ! ?

SchilJcr, din soclul său de bronz, mă priveşte nemuritor şi rece.

— Mă cunoaşteţi, maestre ? gîngăvesc cu într-o nemţească şchioapă.

Maestrul nu răspunde.

— N-aţi auzit de mine ? îmi pare rău ! *Omul cu mlrţoaga...* Autor... coleg cu dumneavoastră...

Maestru! se 'încruntă.

— Coleg... adică... e un fel de a vorbi... îmi cunosc lungul nasului şi vă rog sa credeţi că, dacă am stârnit oarecare vîlvă în ţărişoara mea, nu mă încumet să fraternizez şi să mă bat pe burtă cu domnia-voastră...

Schillcr zâmbeşte.

La cîţiva paşi, alături, doi tineri sorb la o (măsuţă berc de Bavaria. Trag şi eu un şip, apoi îmi iau inima în dinţi şi bat la uşa teatrului — uşa de din dos.

— Pot intra în sală ? întreb feciorelnic pe un zaplan cu chipiu auriu.

— *Nicbt erlaubt!* răspunde portarul, privindu-mă pieziş.

— Sînt autorul piesei care se repetă...

Electric, namila duce mîna la chipiu, lipeşte călcîiele, bocanc din ele, face stînga împrejur, şi peste cîteva minute se înapoiază însoţit de un domn micuţ, cu ochelari. E regizorul.

— *Herr Dicbter Tzîprian ?*

— lawohl *i.*

MĂ ia curtenitor dc braţ şi, din atitudinea sa nesilită, înţeleg că nu-s chiar un tnîrlan de pe malurile Dîmboviţei, ci o faţă respectabilă... Zîmbese fără să vre.m, căci în aceeaşi clipă mă văd Ia Bucureşti, facînd umilit anticameră la fel de fel de zei de plastilină...

Aici mi se spune *Herr Dichter,* se scot pălăriile şi se bat călcîiele în faţa mea ; iar dincolo, departe, în ţărişoara mea, aud glasu! plictisit al unei nulităţi politice, cocoţate în post mare :

— Iar a venit pîrlîtu ăla de actor ?

Mirosul de clei al culiselor îmi gîdilă plăcut nările, dar cortina e ridicată, şi regizorul îmi face somn să rămîn în spatele decorului pînă la sfîrşitul actului.

Ciulesc urechea şi, auzind pentru întîia oară în altă limbă replicile personajelor româneşti, îmi zv-îcneşte inima,

„Prin urmare, nu-i farsă şi nici vis ! îmi spun în sinea mea. Chirică, Varlam, Ana, Ni chita şi Fira vorbesc acum nemţeşte"...

Ascult cadenţa vorbelor şi nu->mi vine să cred.

— Dac-aş şterge-o englezeşte! şoptesc, simţind că cortina e gata să cadă.

Dat pînza magică a căzut, şi mă trezesc în mijlocul scenei înconjurat de actori, regizori, tapiţen, fotografi, maşinişti, recuziteri şi tot poşiticul teatrului.

Se uită la mine ca la urs :

— *Herr Dichter ! Herr Dichter !...*

Acest exces de stimă mă spală de toate umilinţele profesionale. Uit de comitete şi comiţii ; uit de cancanuri, bîrfeli şi infamii ; uit de privirile veninoase ale unora din confraţi; uit morga seacă a domnilor specialişti; uit aerele de superioritate ale şefilor mei ierarhici ; uit de semizeii de ghips şi plastilină ; uit că am nasul borcănai, că merg pe-a! patruzeci şi şaptelea an, şi la auzul silabelor magice *„Dich... ter"...* simt cum mă volatilizez şi renasc din propria mea cenuşă : tînăr, frumos, deştept şi cultural !

Directorul de scenă, Ernst Legal, urcă planturos din sală pe scenă, îmi întinde mîna şi îmi prezintă trupa.

Mi se dau onorurile !

— E ceva de capul meu ! îmi şoptesc în barbă...

„Şi pentru întîia oară în viaţă simt că a fi creator înseamnă a fi mai mult decît clănţău ori ipistat.

— Mă iertaţi că sînt cam grosolan la înfăţişare, spun doamnelor, în treacăt, ca să sparg înţepeneala clipelor...

Eroina piesei protestează, şi râsetele, care-i astupă vorbele de duh, preschimbă protocolul într-o primire caldă, spontană, fraterndlă.

După cîteva minute, parcă ne-am cunoaşte dc cînd lumea. Directorul de scenă mă pofteşte în sală — şi gongul bate.

începe actul al doilea...

în seara răfuielilor — seara premierei — mi-am dat cu unt pe cap, am pus haina cu coada, erăvățică albă, ciubote nou-nouțe şi, dichisit ca un ginerica, am luac-o apostoleşte spre teatru, privind saşiu în dreapta şi în stânga.

— Acu-j acu, ***Herr*** *Dickrer !*

Trăgeam nîsnai din ciubeică, iar din cînd în cînd îmi venea isă opresc trecătorii şi sl-i întreb :

— Ştiu voi, mocofanilor, cu cine aveți de-a face ***t*** Ştiți voi cine isînt eu ? Mîine va urla Berlinul. îmi veți vedea poza la gazete, voi fi un domn !

In dreptul unei dugheue îmi adusei aminte că florile poartă noroc şi că n-ar strica să fiu atent cu domnii şi doamnele artiste. Oprii o maşină, o încărcai cu trandafiri — ori cumpăr, ori nu cumpăr ! — şi zbughi-o la „Schiller-Theater" !

Toată lumea era în călduri.

Zâmbeau, vorbeau, glumeau, dar în ochii fiecăruia citeam frica de gol, teama de necunoscut.

Lothar Miithel, interpretul lui Chirică, şuiera printre dinți şi-şi întindea fardul pe față, dar degetele-i tremurau şi gîndul îi era dus aiurea. Acelaşi lucru şi cu Wolfgang Heinz (Varlam) şi Leibelt {Inspectorul) şi Frirz Genschow (Nichita) şi mai toți. Singur Harlan (Omul cu idei) şi cu regizorul Ernst Legal erau mai liniştiți.

Cînd gongul bătu şi se aprinse rampa, inima mi se făcu cît un purice şi coborîi în sală.

„Schiiller-Theater" era o bărăbaie pîntecoasâ, ce aducea mai degrabă cu o arenă, căci încăpeau în ea aproape două mii de suflete.

Sala era rasă.

— Tot puhoiul ăsta a venit pentru mine, îmi şoptii în barbă, şi al dracului să fiu dacă ştie vreunul cum arăt la față !

La drept vorbind, nu cred că arătam prea bine, căci, cu toate că făceam pe voinicosul, mă furnica pe şira spinării şi mî treceau sudorile.

— Praful şi poradichiul s-alege de faima mea de la Bucureşti dacă vin peste cap la Berlin...

Bang î

Si pânza magică se ridică.

Decorul înfățişa un soi dc demisol, căci, ca să intri în casă, coborai nişte trepte. (Altfel, ca la noi.)

Şi tată coborînd pe trepte doi bărboşi : Nichita şi Varlam (Fritz Genschow, Wolfgang Heinz).

Cel dintâi avea ochii sticloşi, vorbea sacadat şi de la întîieJe cuvinte pe care le rostea simțea! că-i om cu stare, plin de el, cinic şi zeflemist; iar în cel de al doilea țipa boemia, verva şi deştaptăciunea.

Scena fu urmărită cu atenție, şi, din cînd în cînd, un zbîrnîit se auzea 'la parter.

începea să se rida.

„Bun! îmi zic eu. Țineți-o aşa, fraților ! Luați-o uşurel !"

Intrarea arhivarului, cu pălăriuța lui de paie pe cap şi cu brațele încărcate de tîrguieli, stârni rumoare.

— Miithel ! Miithel ! aud şuşotind în dreapta şi în stînga.

Rugasem pe Miithel sa se desfigureze puțintel, să intre nebărbierit, ceva mal şleampăt şi mai strîmb, şi el apăruse frumuşel şi îmbrăcatei. Dar vorba lui era dulce, privirea blîndă, mişcările stîngace — să juri că picase de-i drept din seminar f

— Aşa, Miithel, aşa, drăguțule !

îmi veni inima la loc. Juca tare frumos !

încetul cu încetul, frigurile se domoliră şi, uitându-mî paternitatea, începui sâ urmăresc ca orice cetățean firul poveştii care se depăna. Degustam jocul firesc al actorilor, iar cu coada ochiului trăgeam îa cei din sală. Rîsul scutura, din cînd în cînd, sîuii duduilor bălaie şi fețele lor îmbujorate, ochii semteietori, gâturile întinse, palmele care pocăneau cînd şi cînd mă ungeau la lingurică.

.întîiele două acte rnerseră găitan, dar publicul ger*rtij'i* nu apl.iudâ zgomotos ca al nosrni lăsările de cortină, şi actorii nu obişnuiesc să iasă la rampa decît la sfîrşitul spectacolului.

Deprins cu hărmălaia care se făcea la noi, după actul mijlociu, nu-mi putui ascunde un oftat, şi înghiții oarecum în sec...

Fusese ori nu fusese succes ?

Şi da... si nu 1

Impresia aceasta o verificai şi pe scena. Actorii erau de aceeaşi părere. Trecusem puntea şi eu şi ei, dar le citeam în ochi că se aşteptaseră Ia mai mult.

Cîte un coleg ori ziarist împărţea strîngeri de mînă interpreţilor, însă ce departe erau aceste semne cuviincioase... de entuziasmul din seara premierei de la Bucureşti, după aceeaşi lăsare de cortină !

La noi partida fusese cîştigată după actul aJ doilea ; aici biruinţa abia se desena.

— *Schon ! Schon !*

— Hm-da ! bombănii sanchîu pe cînd îmi luam locul în sală.

Rîsete, aplauze la scenă deschisă, nenumărate răpăieli, şi cu toate astea... succes mijlociu.

Adică tocmai ce n-am putut să sufăr în viaţa mea.

Succes mijlociu !

Ah, mai bine să-ţi frîngi gîtul decît să treci ca dinele prin apă...

— *Schon ! Schon !*

Ecoul acestui cuvînt îmi sfredelea creierii.

într-o clipă îmi făcui catagrafia isprăvilor mele artistice din ţară şl mă zării : cînd trîntit cu burta Ia p&mînr, cînd cocoţat în vîrful scării.

Niciodată la mijloc, mai niciodată.

Şi acum...

Cortina a treia fu întîmpinată, de *ix* ridicare, cu o cascadă de exclamări. Coteţul de porumbei, podul cu grajd, chiţîmia unde arhivarul îşi sălâşluise obida şi batjocura erau de-un pitoresc cuceritor, iar jocul luminilor şi al umbrelor era îmbinat cu a Uita savantă măiestrie, că sala aplaudă înainte de a deschide careva gura.

— Semn bun *l*

Intrarea individului decăzut — Omul cu idei, care vonea să cumpere pielea calului — povestea lui halucinantă şi dezmeticirea sa >în faţa crudei realităţi produseră o adîncâ impresie. Interpretul (Harlan) fu răsplătitdinplin.

Oh ! dar cît omenesc şi cită avariţie în cele cîteva replici ale Aprodului, care anunţă sosirea Inspectoruluîgeneral. îmi sună şi azi în urechi intonaţiile pe şapte caturi ale bietului ins :

— *Herr Generalinspektor ! Herr Generalinspektor !*

O namilă de om îşi face apariţia şi de cum se arată, fără să scoată un cuvînt, ştii cu cine ai de-a face. Prototipul slujbaşului de carieră de pe vremuri : acru, îmbîcsit şi autoritar.

Scena cu scara se joacă magistral.

Cei trei protagonişti ; Muthel (Chirica), Heinz (Varlam), Leibelt (Inspectorul) se iau la întrecere. Un terţji formidabil. Râsetele sînt adevărate des:arcări electrice.

S-a dus dracului tradiţia; cortina se ridică şi se lasă de nenumărate ori i

Un puhoi de oameni năvăleşte din sală pe scenă : actori, gazetari, impresari, regizori etc.

Pupături, îmbrăţişări, tămbalău, hărmălaie.

— *Attsgezeicbnet.'*

— *Witnderbar !*

Zeci de mîini încleştate îmi frîng degetele.

Parca aş fi dansator de parchet, aşa alunec din braţele unuia într-aic altuia. Ochii îmi lăcrimează, Iar nasul meu borcănar ia proporţii apocaliptice.

— Am izbit-o !... Aşa da ! Aşa mai zic şi eu 1

Dar deodată se face tăcere.

Un domn înalt, grav şi taciturn se iveşte în scenă. S-apropie de mine, îmi întinde rama şi-mi spune apăsat:

— *Amgezeicbnet!*

Apoi porneşte mai departe.

Actorii mă privesc cu ochi seînteietori.

— *Wer ist der Mann* f" întreb eu după un timp.

Unul din ei răspunde gîtuit de emoţie :

— *Herr Generaldirektor* '.

Aşa a alergat Pbaraon al V-lea... la Berlin.

PAŞI ÎNAPOI

N^u pot merge pe apa vremii înainte fără să nu mă întorc ca racul. înapoi, si să nu pomenesc de unele spectacole de care se leagă tinereţea mea şi a altora.

Aşa, de pildă, *Stingerea,* de Beyerlein.

Vai cc fermecătoare era perechea : Tony Bulandra-Marioara Voiculescu !

Ochi seînteietori, glasuri catifelate, mişcări unduioase, chipuri de pus în ramă, două primăveri, două flăcări şerpuitoare.

Una s-a stins, cealaltă mai .licăreşte încă--, ar mai putea, adică, licări...

Pe sergentul Kweiss îl juca Petre Sturza cu mult firesc şi foc, iar apoi Storin, !a fel dc bine în rol; V. Cernat, cu glasul lui tunător, era de asemenea impresionant; Ion Livescu aducea şi el o merituoasă contribuţie, dar partea leului, succesul cel mare îl avea Nicolae Soreanu în rolul de cîteva cuvinte al unui biet aproj.

Măiestria cu care îşi compusese masca (în colaborare cu neuitatul machior Pepi Mahauer), felul cum îşi potrivea iavaşaua, variaţia cu care striga numele împricinaţilar, ochii şugubeţi cu care privea pe cei chemaţi Ia bară, chipul cum îşi tîrşîia picioarele — toate aceste migăloase amănunte alcătuiau un giuvaer artistic dc cea mai preţioasă calicite.

îi zvîrliseră în derîdere rolişorul acesta, dar Soreanu a primit pentru umilinţa lui o răsplată nesperată.

Marele Novelli, asisti'nd la spectacol, a felicitat pe fiecare interpret, dar lui Soreanu i-a scuturat mîinilc cu putere şi l-a sărutat.

Din seara aceea Alexandru Davila i-a încredinţat lui Soreanu numai roluri de mîna întîia — cronica ilustrului actor italian anuliud toate cancanurile de culise înglobate în formula retrogradă :

— *Taie-i craca, taie-i craca !*

în chip cu totul excepţional, Ion Petrescu în *Stingerea* n-a fost la înălţimea marolui său talent.

A jucat superficial, retoric, melodramatic — ceea ce nu-I scade însă nimica din valoare : un bob de nisip intr-o marc

în *Modelul {La femme nue)* de Bataille, Tina Barbu S-a dovedit actriţă de talia Marioarei Voiculescu, sau chiar a Marioarei Ventura, jucînd rolul unei femei din popor cu o putere dc trăire uluitoare — după cum iarăşi în doamna fana din *Viforul* cutremura sala cu accentele ei răscolitoare. Roasă dc boală, s-a retras intempestiv din teatru şi-apoi s-a stins, hă^înd tn unrnă părerea de rău a tuturor.

Cu *Apus de soare,* după o strălucită scrie de întruchipări artistice, maestrul Nottara s-a ridicat pe un piedestal ameţitor, unprumutînd lui Ştefan-vodă toată nobleţea şi măreţia voievodală, precum şi aromele unui limbaj arhaic de cea mai pură calitate.

Alături de sculpturala creaţie a maestrului Costache, Marioara Voiculescu a adus *o* adiere cîmpimeasca şi o cuceritoare frăgezime în rolul nevinovatei Oana, iar Ion Petrescu a sculptat în bronz pe năvalnicul Moglulă, mîna dreaptă a domnitorului,

Reluarea de mai tîrziu a acestei fresce româneşti a fost departe de realizarea ei iniţială, dar înscanarea re-

cencă a operei lui Detavrancca a însemnat un mare pas înainte, George Calboreanu izbutind, în regia Marietei Sadova, sâ sc lepede de balast şi grandilocvenţa şi să joace simplu şi convingător pe Ştefan-vodă, cucerind toate sufragiile.

De asemenea a sunat armonios în spectacolul recent glasul ciripitor al Jeanei Popovici (Oana), precum şi glasul Evei Pătrăşcanu, în rolul lui Ţugulea, creionat odinioară atît de pitoresc de Măria Glurgea.

în *Falimentul* de Bjoernstjerne Bjoernson, Petre Sturza a tras bine la ham în rolul principal, dar creaţia magistrală a lui Nicolae Soreanu în avocatul Beret, precum şi impetuosul Xanes a lui Ion Manolescu, ori palpitantele întruchipări ale Marioarei Voiculescu şl Măria Giurgea au depăşit străduinţele interpretului prim.

_ Remarcabilă a fost de asemenea în această puternică piesă compoziţia lui Achil Georgcscu (G. Achille), un actor de talie mijlocie, dar destul de valoros dacă n-ar fi fost prea mult întrebuinţat.

în *Bujorestii* lui Caton. Theodorian, Romald Bulfinski a jucat cu neaoşe boierie rolul titular ; iar în spiţerul Amos, la date diferite, Constantin Radovici, G. Calboreanu şi Ion Sîrbul au realizat remarcabile compoziţii.

Rolul hazliu al doctorului din această piesă a fost creat înainte de primul război mondial de către mînc ; dar cînd, mai tîrziu, a trecut lor Morţun în rol, de ruşine, n-am mai dat multă vreme pe la teatru — atît de straşnic a fost conul Jenică.

Tot înainte de întîiul război, maestrul Paul Guşti a pus în scenă frumosul poem *Jnţir-te, mărgărite,* umplînd un mare gol în literatura noastră dramatică, atît de lipsită de astfel de perle literare. Succesul de public şl

de presă a fost excepţional, Victor Eftimiu dobîndind într-o singură seară laurii pe care alţii nu i-au dobîndit o viaţă întreagă.

Cu toate astea, în distribuţie s-a făcut o greşeală gravă : rolul „zmeului" i s-a încredinţat lui N. Soreanu, care n-avea nici în clin, nici în mînecă cu asemenea personaje, Vasile Leonescu, cu trupul, vigoarea şi glasul său de stentor fiind cel mai îndrituit sa întruchipeze pe legendarul „zmeu al zmeilor". în schimb, Ion Petrescu a fost un Alb-împărat jovial şi savuros în clipele dc bunăvoie, aprig şi neîndurat în clipele de supărare.

îmi sună şi astăzi în urechi glasul armonios şi patetic al lui Aristide Demetriade în Făt-Frumos, rămas pînă în ziua de azi cel mai plastic şi avîntat interpret al rolului.

Nae Grigorescu-Tuciuriu, precum am mal spus, a avut o Izbutită compoziţie în rolul Vrăjitoarei, în reluarea de după război George Baldovin ţinîndu-i isonul cu vrednicie.

Pe Floarea-Soarelui nu-mi amintesc cine a jucat-o — pare-se Cleo Pan-Cernăţeanu — dar pe Eleonora Mihăilescu, această frumoasă negaţiune a teatrului, am s-o ţin multe totdeauna pentru lipsa ei de expresivitate şi agresiva ei străduinţă de a-şi etala la rampă antiteatrala sa existenţă. Politicos, cum sînt de obicei cu doamnele, n-aş fi atît de dur şi incisiv dacă acest exemplar n-ar fi izbutit, pc căi lăturalnice, să urce ca un fulg toate treptele ierarhiilor dramatice. Noroc că suava apariţie a doamnei Agepslna Macri-Eftimiu în rolul fetei celei_ mici, a estompat impresia anostă creată de graţiile fabricate ale frumoasei Ilene Cosinzenc.

Am punctat anume această lipsă dc pudoare artistică pentru ca sa se învedereze ca maestrul Paul Guşti, alături de marele său har regizoral, avea, ca om, şi unele scăderi regretabile, neîncumetmdu-se niciodată să calce ordinele „direcţiei"... Poate că viaţa grea şi umilă pe care o dusese ca conţopist de roluri, la începutul carierei sale, îl deprinsese cu atitudinea aceasta curbilinie, din care nu mai putea să iasă.

O mare şi rarisiină bucurie a încercat bătrînul regizor în seara cînd s-a jucat Întîia oară *Cometa,* de losif şi Anghel, cu Ion Iancovescu în rolul titular.

A fost o încîutarc generala.

Din limbric, Ion Iancovescu s-a preschimbat în şarpe boa.

Nu s-a umflat, insă, şi de aceea n-a plesnit.

A trecut fără cravaşa în Rudi din *Patima Roşie* şi apoi în *Cafeneaua cea mică,* unde gurile rele spun că l-a depăşit pe Victor Boucher, creatorul rolului de la Paris.

Argintul-viu de Iancovescu a plecat apoi de la Național — nu-1 mai încăpeau succesele — şi a creat, împreună cu Elvira Popescu, Teatrul Mic, apoi nu ştiu cîte alte teatre... le-a creat şi le-a părăsit ca pe iot atîtea cadîne iubărețe.

Triunghiul, AzaU, Oraşul fără avocați, Afacerea Kitbinski, împăratul, Jobenul fermecat i-au creat lui „Pussy" un piedestal unic în ierarhia valorilor noastre artistice — piedestal pe care năzdrăvanul mai stă şi astăzi... într-o rină.

Piesa *Institutorii,* de Otto Ernst, o foarte instructivă şi echilibrată lucrare, i-a dat prilej lui Ion Brezeanu să compuie un Flachsman sanchiu, mărginit şi ridicol, pe care însă marele actor — nărăvit numai la personaje simpatice — l-a jucat fără tragere de inimă, deşi compoziția sa a fost destul de caracteristică şi valoroasă. în turneu, rolul lui Flachsman a fost jucat de Ion Finteştcanu, care, deşi foarte tînăr în vremea aceea, l-a interpretat cu multă măiestrie artistică — ceea ce l-a cam supărat pe fostul ^candeUmbru" al Teatrului Național.

La reluarea de mai oîrziu a trecut Ion Manolescu în Flachsman, interpretîndu-1, ca şî creatorul rolului, cu acelaşi plictis şi lipsa de tragere de inimă. Pe profesorul tipicar Weidenbaum I-a înfăţişat excelentul Cazimir Bekot, izbutind o creație ilară de cea mai fină calitate — urmaşul său Ion Mânu construind umoristicul personaj cu aceleaşi mijloace remarcabile.

Ion Niculescu, în rolul de scurt metraj al unui revizor şcolar, a adus cu sine tot pitorescul şî toată inconştiența acestui dascăl zaharisit, şi parcă îmi sună şi azi în ureche

cascadele de rîs ale simpaticului şî inutilului revizor şcolar.

Pe fostul plutonier-major Regendank, ajuns servitor şi majordom al şcolii, l-a jucat cu aplomb şi umor Nae Săvulescu, iar mai apoi cu egal succes Constantin Stăncescu.

Alexandrina Alcxandrescu („Duduia") rămîne o inimitabilă pedantă bătrînă profesoară, iar "Nae Ciucurette, un dascăl prostănac de o delicioasă savoare, ce nu şi-a pierdut încă pînă astăzi prospețimea. Păcat ca în acelaşi rol Aurel Barbelian, „regele actorilor", n-a fost decît o palidă copie lipsită de umor, după cum Fanny Rebreanu, în roUJ fermecătoarei tinere profesoare, n-a lăsat nici o dîră de parfum şi tinerețe.

în schimb, Nicolae Soreanu, în inspectorul Prell, a izbutit cea mai desăvîrşita compoziție a sa din carieră.

Cu paşi mărunți, iavaşeaua pe nas, mapa la subsuoară şi seîrcîitori la ghetele cu gumilastic — fără a cădea nici o clipă în şarjă — excelentul actor s-a dovedit, de la întîia apariție, ca este un mare artist.

Toate umilințele îndurate de Soreanu în spinoasa lui cariera s-au spulberat în vînt, şi dinir-o dată Prell s-a aşezat în marea frescă alături de Luca Arbore şi Dragomir Spătarul.

O rarisimă compoziție, pe care n-am calificative cu care s-o cinstesc, după cum nu găsesc destule cuvinte de laudă pentru peruchieru! artist Pcpi Mahauer, a] cărui vrednic urmaş se dovedeşte a fi, zi de zi, Jenică Românită.

Revizorul lui Gogol a dat prilej lui Petre Liciu să sculpteze în marmură un Hlestakov plin dc umor şi poezie — în scena beției marele actor desfăşurînd un adevărat arsenal de nuanțe şi subînțelesuri.

Remarcabil a interpretat Cristian Duțulescu rolul slugoiului Osip, dînd nădejdea unui foarte bun actor de comedie. Din păcate, însă, regizorii, impresionați de statura şi de eleganța 'lui — căci Duțulescu se îmbrăca bine — l-au trecut în roluri de prestanță, în care n-a

putut dovedi mare lucru (ou excepţia „primarului" din *Un duşman al poporului,* în care Duţu a lăsat o bună amintire).

Ion Brezeanu a creionat, după chipul şi asemănarea sa, un primar hazos şi sanchiu, căruia, mai tîrziu, Ion Sîrbul i-a dat un parfum mai exotic, precum şî mai multă vigoare şi adîncime.

Ailcxandru Mihalescu, bunul meu prieten de atunci şi de mai târziu, n-a avut succes într-unui din cei doi prostănaci — Bobcinski şi Dobcinski — şi gazetele l-au cam scărmănat.

Tunînd şi fulgerînd, Mihalescu, m-a dus din piaţa teatrului pînă la podul Bobotezii, cercînd, cu o viteză înspăimîntătoare, să-mi dovedească că ziariştii sînt nişte zerouri tăiate, că sînt părtinitori, lipsiţi de cultură, că n-au bun-gust şi nici perspicacitate.

— îl laudă pe Belcot (era marota lui), care e acelaşi în toate rolurile, şi pe mine mă spurcă !

Scrîşnea din dinţi, ameninţa cu pumnii şi îi mergea gura ca o morişca.

Am încercat de cîteva ori să spun şi eu un cuvinţel, dar n-a fost chip.

La podul Bobotezii ne-am oprit. I-am întins mîna, să ne despărţim :

— Şi tu nu zici nimic ? Nu-mi ici apărarea ?

— Ba da : *ai jost prost,* dragă Mihalescule !

A luat-o Ia goană şi două luni de zile nu mi-a mai vorbit.

La fel am pătimit şl cu prietenul Vasile Enescu.

La un bal mascat, bine dispus, Vasilica — inventiv cum era — îmi zise :

— Ce-ar fi, măi, să ne spunem cîte-un adevăr ?

— Fără păreri de rău ?

— Fără.

— Şi cine începe ?

— începe tu •

— îţi dai cuvîntul de cinste că n-ai să te superi r

— Pe cuvînt de cinste !

M-am făcut că mă gîndesc şi apoi [-am întrebat:

— VasIIlcă dragă, ce crezi cu că eşti ?

— Cum, ce sînt ? ! Regizor. Ce-ai vrea tu să fiu ?

L-am luat atunci de talie şi i-am spus misterios :

— Nu eşti, măi, regizor, cum nu-s eu popă tuns !

Şase luni de zile nu mi-a mai vorbit.

Oh, pîrdalnicul de adevăr !

în *Sonata Kreutzer,* o piesă proastă, plăsmuită de Noziere, după minunatul roman psihologic al lui Tolstoi, Liii Popovici *3* jucat cu o mire sensibilitate şi putere de trăire, iar eu, nemulţumit de felul cum interpretasem rolul soţului gelos, mi-am pus cenuşă în cap şi n-am ieşit două zile din casă... pentru ca a treia zi să aflu din ziare că am avut succes.

Jucasem mecanic, dar probabil că atunci cînd rolurile se mecanizează bine, ele impresionează uneori sala — chiar dacă interpreţii nu sînt mulţumiţi de munca lor.

Aurel Athanasescu, în partitura unui muzicant ridicol, a descreţit frunţile spectatorilor îngroziţi de sumbra piesă de „Graud Guignol" a domnului Nozierc.

N-am văzut — spre marea mea ruşine — *Muşcata din fereastră* a lui Victor Ion Popa, dar ştiu (după ureche) că Ion Sîrbul şi Grigore Mărculescu au făcut două remarcabile creaţii artistice, iar ca maestrul Guşti nu numai că a regizat admirabil spectacolul, dar că, mai mult sau mai puţin de acord cu autorul, a forfecat şi textul, care suferea de mari lungimi.

Tot Ia studioul Teatrului Naţional din piaţa Palatului (fost Teatrul Mic, înfiinţat de Elvira Popescu şi Iancovescu) s-a reprezentat în primăvara lui 1929 *Chip cioplit,* de N. Mîlcu, o inepţie dramatică in care anosteala textului s-a îmbinat armonios cu lipsa **de** talent a regizorului Gogu Mihăescu. După eşecul notoriu pe care-1 avusese cu *Romeo şi Julieta,* bietul Gogu, vnnd să se reabiliteze, şi-a „cioplit" un chip şi mai ridicol.

Letopiseţii **de** Mlhall Sorbul s-a bucurat **de** un frumos succes de stimă, dar în public nu a produs impresia forte pe care o stîrnise *Patima roşie,* una din cele mai bune lucrări dramatice romîneşti şi în care Elvira Popescu şi-a dezvăluit marele său talent, apreciat nu numai la noi ,în ţară, dar şi la Paris, în spectacolele pe

care Ie-a dat acolo împreuna cu Storin (Castrîş), Iancovescu (Rudi), Nuţi Stanevu (Crina) şi Alexandru Mihalescu (Sbilţ).

Cronica pariziană a elogiat pe interpreţii români, iar nu mult după întoarcerea lor în ţară Elvira a fost chemată în capitala Franţei să creeze primul rol din *Ma coitsine de Varsovie,* de Verneuîl, cu care a cucerit Parisul, şi în urnu cărui memorabil succes frumoasa şi talentata actriţă s-a statornicit, ca mare vedetă, în marea metropolă.

Nora lui Jbsen a dat prilej Agepsînei Macrî-Eftimiu să evolueze din cadenţa pieselor în versuri, în care era materialmente străjuită, şi să dovedească re?.lele sale însuşiri şi în repertoriul pieselor de adîncă structură şi analiză psihologică.

A jucat primul act din *Nora* cu multa graţie şi gingăşie, depăşind chiar pe ilustra actriţă Suzanne Despres, nepotrivită ca înfăţişare, în actul întîi. Actul mijlociu l-a jucat de asemenea cu multă grijă şi înfrigurare, dar scena finală a piesei s-ar părea că maestrul Guşti n-o disecase cu toată atenţia şi pătrunderea necesară. în această profundă scenă, care este cheia de bolta a lucrării, regizorul Lugne-Poe a făcut un sondaj mult mai adînc, care s-a reflectat şi în interpretarea uluitoare a strălucitei Suzanne Dcspris.

în rolul soţului, Aurel Athanisescu, băiat bun şi actor frumos, nu avea ce căuta cu alura lui dîmboviţeană, şi a distonat în complexul personaj ibsenian, după cum şi Aristide Demetriade, fără paloş la coapsă, nu a izbutit să aprofundeze pe nefericitul doctor Rank, atît de veridic interpretat, la reluarea de mai tîrziu, de către Ion Manolescu, precum şi de excelentul Saillard din trupa Lugne-Poe.

Despre mine, în ţesătura dificilă a avocatului decăzut Krogstadt, s-au spus lucruri care îmi depăşeau meritele. Cred că am avut norocul unei bune dispoziţii la premieră — ceea cc, pentru felul meu inegal de a fi, a fost întotdeauna un element hotărîtor.

Unele gazete au scris atunci că în rolul lui Krogstadt am sculptat un *monument* — ceea cp pe unii i-a cam făcut să sufere, dar eu am zîmbit, g;ndindu-mă la ce-ar fi scris aceiaşi cronicari dacă nu m-ar fi prins cu nervii sănătoşi şi potoliţi.

Oh, de cîte ori după o premieră slabă sau mediocră n-am jucat în alte seri de mi-am uluit partenerii ! Iar alteori n-am putut egala nicicînd succesul premierei,

în *Nora* m-am simţit la fel de stăpîn pe mine ca în *Domnişoara lulia.*

N-am fost papagal vorbăreţ, n-am spus vorbe pe dinafară.

Am trăit.

Şi dc unde ştiu asta ? Din gazete ?

Nu.

A venit la mine în cabină cîiuele d? 5tăncescu, spaima premierelor, mi-a strîns mîinile cu tremolo şi a plecat împleticindu-se.

De la *Casa de Lut, Se face ziuă* şî *Domnişoara lulia* nu-mi mai tăcuse cinstea asta.

Sincer, tăios şi drept peste măsură, Stăncescu era cronicarul cd mal acerb şi mai temut. Iar papa Guşti, frecţionîndu-şi mustăţile, mi-a spus după spectacol :

— Mai prăpădjtule, ne cunoaştem de mult, dar acum pentru prima oară poci spune că-mi pare bine de cunoştinţă !

Şi mi îmbrăţişa.

Nu prea făcea bătrînul astFel de exhibiţii, şi tocmai de aceea n-a lipsit mult să ud coada pisicii.

Da, da, avocatul decăzut din *Nora* a însemnat ceva în viaţa mea de masealţon.

PESTE GRANIȚĂ

încă înainte de-a porni în turneu cu *Omul cu mîrțoagă,* cu Ion Morțun în rolul titular, dădusem piesa profesorului Lebrun să o traducă în franțuzeşte.

Acesta, însă, om fără cuvînt, bețiv la toartă şi cu o ciumă de nevastă pe cap, m-a dus cu vorba, astfel că am plecat ta Paris cu textul românesc la subsuoară şî cu un cec de şase mii de franci in buzunar.

Aveam dreptul să întrerup călătoria în fiecare mare ocaş două-trei zile.

Budapesta însă m-a uluit. Am rămas o săptămînă încheiată.

La Viena prelungii de asemenea viza de trecere, căci ochii meî de țăran de pe cheiul Dîmboviței nu se mai saturau să soarbă frumusețile marelui oraş austriac.

Străbăteam ulițele şi piețele, cutreieram prăvăliile, iar într-una din zile, nimerind în catacomba de lingă biserica Sfîntul Ştefan, unde în sarcofag de aur şi argint odihneau o seamă de regi, cum eram supărat că nu puteam sconta cecul, începui sa-I iau la refec pe foştii voievozi şî să-i judec ca pe hoții de cai.

— Tu, scirvule, căinam eu pe unul ori pe altul, cîți nevinovați ni trimis b spânzurătoare ? Şi tu, oase înghețate, pentru ce te furnica la Hngurică să vezi oamenii îngenunchind la picioarele tale ? Tu, raclă puhavă, cîte fecioare ai trimis prin lupanare şi cîte neveste neprihănite ai necinstit ? Ție, harpagon neruşinat, de ce-ți luceau ochii în cap după avutul altuia ? Nu aveai pietre nestemate sa înzestrezi o armată de fete mari ? De ce tot adunai ? Gîndeai că ai să iei cu tine toace comorile acelea, cu care puteai îndestula mii de burți flămînde ?

— Ce tot bombăneşti ? î mă bătu prietenos pe umăr unul din paznicii catacombei. De ce eşti supărat ?

— Fiindcă sînt putred de bogat şi mor de foame.

— Cum asta ?

— Nici o bancă nu vrea să-mi schimbe cecul ăsta.

— Şase mii de franci ?

— în cap.

— Treci mîine dimineața pe aici. Ştiu pe cineva care se ocupă cu astfel de treburi.

— Şi pînă mîine ?

— Rabdă !

— Uşor, cu burta plină...

Băcrinul mă privi în albul ochilor şi, streeurîndu-ml pe furiş un bilețel de zece coroane, îmi făcu misterios semn să vin a doua zi.

înfulecai, pe nimica toata, un şnițel cît roata carului, iar seara, spre norocul meu, întîlnii la o grădină de vară unde se juca o operetă pe maeştrii Demetriade şi Soreanu. Aceştia mă sfătuiră să nu dau cecul din mînă şi îmi împrumutară o sută de coroane. Plătii dublu datoria paznicului, achitai hotelul şi ajunsei astfel la Paris şi cu burta plină.

Cu toate că mă dedasem oarecum cu tumultul şî frumusețile străinătății, marea metropolă a lumii, Parisul, îmi luă piuitul.

Venisem acolo pentru piesă, să o traduc şi să mă procopsesc de pe urma ei.

Nici mai mult, mei mai puțin .'

Dar cînd eşti verde încă, bine hrănit şi cu teşchereaua plină, de-asticl de bazaconii îți mai arde ?

De aceea, ca să mă mai domolesc, mă gîndii că n-ar strica să mă reped cîteva zile la mare.

într-a unsprezecea dimineață îmi pusei dar cîteva albituri în sacul de drum, scosei biletul, alivanta în tren şi, înainte de a goli o butelcă de Bourgognc, mă trezii la Deauville.

Avusesem grija să-mi trag nădragii de baie pe dedesubt, aşa că de la gară nimerii drept la scaldă. Pusei desaga jos, țoalele peste desagă şi, ca un brotâccl, bîldibîc în apă!

— Oh, binecuvîntată marc, care speli deopotrivă gîndurile şi zoaiele oamenilor ! strigai eu, bătîndu-roă pe burtă.

Ştiam din auzite că viața era piperată prin partea locului, aşa că după ce mă bălăcii cît mă bălăcii, o luai popeşte, cu picioarele goale, prin nisipul cald, spre Trouville, ca să marunc şi să poposesc acolo. Cele două orăşele, însă, sînt ca două prune lipite şi, dacă ai compasurile mai lungi poţi sta foarte bine cu un crac în Deauville şi altul m Trouville.

Cu toate că foamea mă cam pişcă de mațe, bătui coasta mai bine de două ceasuri. Pasămite, aveam ce privi : trupuri femeieşti de toate calibrele, liniile şi culorile. Un bazar mişcător de goliciuni.

Luiiecînd printre frumusețile sau pocitaniile acelea despuiate, mă temeam sâ nu mă înşface careva de ceată şi sa-mi strige :

— Nu r voie !

Mi-era frică să nu pice din senin vreun domn cu eghlleți, să rupă o fițuică din catastif şi să mă puie la ştraf ori l i bir.

Dar nu. Priveliştea era slobodă şi nu ținea parale.

— Civilizație ! zîmbii a rîde în sinea mea.

Intrai în Tiouville cu fața luminoasă, cu ochii rizâtori, mîndru că făceam parte dintr-o nație verde, plină de foc şi pară.

Nefiind năzuros dîn fire, poposii la nimereală într-unui din hotelurile înşirate de-a lungul şoselei. Urcai o scară beteagă de mijloc, cu treptele scorojite, şi ajunsei într-o tindă cu iz de tencuială.

O dudule subțiatică, cu părul castaniu, mă pofti zîmbăreață într-o odaie chioanibă. Duşumelele erau nevopsite, iar la fereştn spînzuran perdele de stambă colorată.

Un pătuc de student, un dulap ofticos, o măsuca, două scaune, ligheanul cu ibric — şi gata socoteala.

Mă frecai la ochi, îmi mai rotii o dată privirea prin odaie, şi, țuguindu-mi buzele, întrebai grațios;

— Sîntem la Trouville sau la... Mizil ?

— Mă rog ?

Repetai întrebarea :

— Sîntem la Trouville sau la Mizil ?

— Dar ce-i aceea... Mizil ?

— Un oraş japonez.

Franțuzoaica se făcu stacojie ;

— Ei bine, scumpe domn, aici nu-i la... Mizil, aici e Ia Trouville !

Şl, trcmurînd de mînie, îmi trînti uşa in nas.

Venisem în Franța să-mi traduc piesa, dar demonul jocurilor de noroc era mai tare decît voința mea, astfel că o parte di.i bani i-am pierdut la cursele de cai din Deauville, iar restul la cazinoul din Trouville.

Al-nm întors la Paris scuturar şi am început sa _sonesc ca un ogar după o sută de franci, ca să o pot duce tîrîş-grăpiş cîteva zile şi sâ pot bate o telegramă la „locuințele ieftine" din Bucureşti, de unde, cu banii din turneu, îmi cumpărasem o căsuță.

Plătisem mai mult de jumătate — cît cerea contractul — astfel că directorul locuințelor ieftine, cîntărind situația desperată în care mă găseam, îmi trimise, pr;n banca 3.000 de franci franțuzeşti. Mă afurisii să nu mai joc la noroc şi chiar a doua zi după sosirea banilor începui să gonesc după un traducător.

încercai, fireşte, la Legația românească.

întrebînd pe unul şi pe altul, aflai că cîrist.î un anume domn Prihovan, care vorbea o franțuzească dumnezeiască, întrebai unde şade domnul acela, dar mi se atrase luarea-aminte că era un tip ciudat, care nu primea pe nimeni acasă.

— Domnia-sa primeşte numai la Legație... glumi unul din slujbaşi.

— Trebuie să pice djntr-o clipă în alta, încheie un altul.

Peste vreo jumătate de ceas intra zgomotos pe uşă un ins deşirat, falnic Ia înfăţişare, dar cu o mutră zborşită de duenă scoasă la pensie. împărţi în dreapta şi în stingă *o* ploaie de zîmbcte, biţîind din cap, şi trecu mai departe prin odăi, ca o vijelie.

Cînd se înapoie, unul din slujbaşi mă înfăţişă excelenţei-sale şi ÎI lămuri despre ce e vorba.

Prahovan strimba din nas. Să traducă ? Putea face treaba asta demuit, dacă ar fi vrut. Dar atunci ce s-ar mai fi ales de faima literară de care se bucura la Paris ?

Scoase din buzunarele lui căscate două cărţulii tipărite şi mi le vîrî sub nas :

— Nu ştiam că sînteţi scriitor, bombănii eu, vă rog să mă iertaţi...

— Ceea ce-mi ceri dumneata mie, urmă Prahovan înfoiat. e treabă de conţopist...

— încă o dată vă rog să mă iertaţi...

— îmi amintesc, însă, că am citit în gazetele româneşti lucruri bune despre comedia dumitale. Nu strică s-o cunosc. La noapte voi citi cărţulia. E tipărită cochet...

Prahovan îşi frînse vorba, clipi din ochi şi rimase cu privirea pironită în gol, ca şi cînd ar fi fost năpădit deodată de o mie de şarade de dezlegat.

După cîteva clipe scutură din- cap şi rosti lenevos :

— înseamnă dumneata, ici, pe colţul cărţii, strada şi numărul unde stai, şi-om mai vorbi...

După ce risipi în dreapta şi în stînga o noua ploaie de zîmbetc şi bîţiieli, porni îu pas gimnastic.

— Băgaţi de seamă, zise slujbaşul cel tînăr, e mai puţin smucit de cît se pare. E şiret. Toate astea sunt fiţăraie, ca să stoarcă bani cît mal mulţi.

— Dar e cinstit ? Se poate pune temei pe vorba lui ?

— Dacă-i luaţi hârtie la mină, n-are încotro, trebuie să se ţie de vorbă. Aici legile sînt aspre, nu merge ca la noi...

în definitiv, îmi făcui socoteala cînd fui în stradă, dacă omul arc tipărituri, înseamnă că stăpîneşte limba, şi ăsta e lucru] de căpetenie.

A doua zî dimineaţa primii un bileţel trandafiriu : maestrul Prahovan îmi trimitea vorbă ca ia ceasurile douăsprezece sa fiu în Piaţa Operei, să luăm masa împreună.

Punct la douăsprezece fui în Piaţa Operei.

Prahovan aştepta.

Cînd mă zări, se repezi la mine ca o pasăre de pradă, îmi apucă amîndouâ mîinile între falangele lui carcilaginoase şi strigă, beat de fericire :

— Lovitură ! Lovitură mare !

Se jură că pentru prima oară în viaţa lui se vedea nevoit să-şi calce pe inimă şi să se înhame la o treabă ***cc nu*** cadra cu faima sa. Se jertfea însă bucuros, pentru că se jertfea pentru o cauţă bună.

— Ce act v-a plăcut mai mult ? îl întrebai.

— Toate trei.

— Dar sînt patru acte !

— Le-am citit pe nerăsuflate, aşa că nu le-am luat seama.

— Dar Ideea în sine, firul conducător, cum vi s-a părut ?

— De prisos sa intru în amănunte, îţi poci spune numai atît: un lucru minunat!

M-am lămurit electric :

Maestrul Prahovan mei nu răsfoise cartea. Ca sa-l scot din încurcătură, mă grăbii să schimb vorba. Vorbirăm despre muzee, pinacoteci, monumente, despre farmecul vieţii de noapte, despre taverne, baruri, despre ***mHsicbali,..***

Maestrul era aici stăpîn pe materie şî avea şi darul de a povesti.

Săpăturile adîncl a!e feţei sale stafidite nu se îmbinau insă de fel cu vorba lui săltăreaţă şi colorată.

Ca sa gust ca lumea balivernele pe care mi le îndruga, eram nevoit să închid din cînd în cînd ochii...

— Dacă eşti obosit, să mergem !

— Nu, maestre, dar vreau să privesc pe sub pleoape, în oglinda vremurilor de odinioară...

— Ce vremuri ! Cîţi bani vînturaţi, şi'ce femei !

Prahovan îşi înăbuşi un oftat, apoi, pleeîndu-se pe speteaza scaunului, şopti misterios:

— Ai auzit de frumoasa Otero ?

— Mi se pare.

— O Venus din Millo vie, o capodoperă, o minune ! A fost şi pe la Bucureşti. Am trăit doi ani împreună. Steaua stelelor ! Mi-a tocat o avere !

Plesni din limbă şi începu sâ bîţîie dintr-un picior. îl furam cu coada ochiului şi, reconstituindu-1 din bucăţi, ca pe o fosilă, îmi dădeam seama că trebuie să fi fost om chipeş la vremea lui.

La cafea, văzînd că meşterul se lasă greu şi nu atacă chestia cea mare, o atacai eu :

— Şi... cît, *maître* Prahovan ?

— Cît dai ?

— Cît cereţi ?

— Ca să nu ne mai tocmim : zece mii.

— De lei ?

— De franci francezi.

— Glumiţi !...

Batrînul donjuan se ridică în picioare şi rosti sentenţios :

— Albert Prahovan e o firmă la Paris! Şi firma se plăteşte.

— Cum, maestre, zisei, ridieîndu-mă la rîndul meu în picioare, ai cruzimea să ceri atîţia bani pentru o lucrare pe care nici n-ai răsfoit-o ?

Albert cercă să bîiguie ceva, iar eu urmai:

— Dacă îmi spui, în cîteva vorbe, subiectul piesei, îţi număr pe loc zece mii de franci.

Maestrul tuşi în sec, ca şi cînd i s-ar fi pus un os în gît.

— Eşti deştept... îngăimă el, încolţit. Să ştii ca-mi placi !

Şi îmi întinse mîna lui cartilaginoasă.

După multă tevatură ticluirăm două scrisori şi semnarăm.

Tîrgul se încheie la două mii de franci — jumătate înainte, jumătate peste o lună, cînd lucrul trebuia să fie gata.

Ii numărai zece bileţele de cîte o sută şi ne despărţirăm.

Iar pentru că mă afurisisem să nu mai încerc nici un fel de joc de noroc, a doua zi dădui drumul camerei şi pornii spre... Monte-Carlo !

încîmplările prăpăstioase prin care am' trecut pe Coasta de Azur le-am pus în cartea mea *Soţ ori far' dă,* în cîrca unui personaj fictiv, anume Haralambie Cuţaftachis, şi ar fi poate lung şi plicticos să le înşir pe toate şi aici, dar voi spicui cîteva din ele şi le voi ghemui între scoarţele acestei cărţulii, întrucît întîmplările şi pătimirile cu pricina nu sînt imaginare, ci trăite aievea de mine.

La fel am socotit că este bine, pentru a reda imaginea reală a lucrurilor, să transcriu pe portativul acestor amintiri şi unele din cele povestite de mine în „schiţele şi chipurile" din *Cutia cu maimuţe,* povestiri care, aşternute la timpul lor, şi-au păstrat de asemenea autenticul şi prospeţimea.

Astăzi, după atîta trecere de vreme, dacă aş căuta să reconstitui din memorie cele petrecute, fireşte că n-aş mai avea aceiaşi sorţi de izbîndă. De aceea rog pe iubitorii de trufandale să mă ierte dacă voi umbla iar la traista cu zarzavaturi vechi.

...Astfel că, atunci cînd ajunsei în gară, nu ştiu de ce, dar nu-mi plăcu de fel mutra hamalului, care se repezi să-mi dea jos geamantanul din maşină. Avea bărbia ascuţită, iar din ochii lui mici, verzui ţîşneau priviri piezişe. Pentru ce, din atîţia inşi cu bluza albastră, se nimerise tocmai ăsta ? Mai erau cîteva minute pînă la plecarea trenului şi abia se mişca. O făcea dinadins, ori era bicisnic din fire ?

Mă întrebă pînă unde călătoresc şi-mi sui, privindu-mă sanchiu, geamantanul într-un vagon, care, aflai, de la călători, mergea numai pînă la Lyon !

Am avut totdeauna din instinct repulsie faţă de făpturile croite pe dos, şi curentul acesta — aş zice electric — de simpatie ori antipatie, nu m-a înşelat niciodată.

De aceea, cînd trenul se puse în mişcare, zisei în sinea mea: „Nici n-am apucat bine s-o întind la drum, şi ghionoaiele îmi dau tîrcoale !"

Trenul despica aerul cu botuî Iui de otel şi casele goneau după case, copacii după copaci. O livadă, o limbă de pădure, un sat, un tîrguşor, apoi alte sate şi alte tîrgusoare...

Cu capul pe fereastră, îmi făceam socoteala că toate comunele acelea, mari sau mărunţele, aveau dichisurile lor : oficii de naştere, pieţe, judecătorii, abatoare, că pretutindeni, în îngrămădirile acelea omeneşti, erau capi de familie, negustori, derbedei, procurori, fete de măritat, potcovari, truditori, simigii şi moaşe comunale.

Maşina gonea nebuneşte, iar eu mă întrebam dacă Buzeul, urbea mea natală, mai exista pe scoarţa pămîntului la ora aceea, sau dacă, peste noapte, n-o fi luat-o apele...

Şi furnicarul din Bucureşti ?

Unde smt politicienii, bancherii, scribii, dregătorii ?

Oare există cu adevărat făpturile acelea pline de sine, care, scoţînd burţile înainte, îşi închipuie că soarele răsare şi apune din porunca lor ?

în sătucul spînzurat pe vîlceaua de colo, care fi-va fata cea mai nurlie şi în ce oraş din sud va fi avînd parohia popa cel mai beţiv ?

O bucată de trei prăjini de şină, nu mai mult, urnită din loc, şi tot bolidul ăsta călător se preface în praf şi pulbere...

Ce deşertăciune !

Trenul urca Ia deal acum. Pufnea parcă înciudat că i se tăiaseră aripile.

într-un han din marginea şoselei, bărbaţi, femei şi copii prăznuiau o nuntă, şi, văzînd perechile ţopăind încălzite, eu mă gîndeam că la asemenea petreceri familiare ar fi mai cuviincios ca oaspeţii să umble de-a buşilea decît să-şi frece burţile.

Cîte cruci vor fi avînd vitejii îngropaţi în cimitirul de pe deal ?

Şi de ce unii zapcii scotocesc prin case în lipsa bărbaţilor ?

Oare să retezi cu sabia capul unul semen al tău să fie vitejie ?

Pentru asemenea mîrşăvii vor ajunge vreodată oamenii să K-iIduiască în loc să înalţe monumente ?

Gîndurile, în bătaia trenului, săltau ca bobii în ciur.

La întîia oprire îmi luai geamantanul şi îl vîrîi într-un vagon care mergea pînă la Nisa.

Dar mă păcălii.

Dincolo, de bine, de rău, găsisem pe sală o clapă de lemn să-mi odihnesc ciolanele ; aici, însă, era o înghesuială că mai-maî să rămîn pe scară.

Noroc că un domn, desculţ de o gheată, îmi ajută să proptesc geamantanul de piele într-un colţişor şi mă aşezai pe el. Cum celălalt geamantan nu putea ţine un om, că era dc mucava, poftii pe domnul cel desculţ să stea cu mine alături.

Maşina dămfuia să plesnească şi, din pricina smucl-turilor, mă ciocneam din cînd în cînd de vecinul meu.

Zîmbeam amîndoi şl nu scoteam o vorbă.

Firea tăcută a domnului într-o gheată şi un papuc îmi plăcu :

— Poate că gîndeşte !... Dar daca nu se gîndeşte la nimic şi tace din prostie ?

în definitiv, treaba lui.

Oh, e aşa de binecuvîntat lucru să dai peste un creştin al lui Dumnezeu care sa nu te întrebe nici cum te cheamă, nici de unde vii, nici încotro te duci ! Partea proastă a lucrului însă era că divanul comun, geamantanul, avea o poziţie strategică cam delicată. Era vîrît de-a curmezişul sălîţei din dreptul umblătoarei...

La Dljon se îndură pronia şi mai coborîră cîţiva inşi, astfel că puturăm trage geamantanul într-un loc mai ferit.

Văzînd că mulţi călători încap să îmbuce, desfăcui pachetul cu mezelic şi, înainte de a gusta, întinsei pe pîine o felie tovarăşului meu.

Acesta nu primi.

Scoase Ia rîndul lui, dintr-un săculeţ, o jumătate de găină friptă, o doftorici cu briceagul şi începu să hăpăic, fără să se gîndcască măcar asa, de formă, să-mi întindă

şi mie o bucăţică. Eu aş fi primit, că prea era rumenită găinuşa şi prea mirosea a friptură de casă !

De necaz, destupai o sticla de vin şi-i trăsei o duşcă.

— *Pouilly fittse!* exclamă cu admiraţie franţuzul.

— *Fuhe,* da... *fuise,* îngînai eu, plesnind din limbă, şi-i trăsei altă duşcă.

— Dacă-i vorba de civilizaţie, bombănii pe româneşte, te satur eu ! Nu-ţi dau picătură, măcar să te văd lat...

După cîteva înghiţituri, însă, îmi căleai pc inimă şi întinsei sticla vecinului.

Acesta, privindu-mă uimit, zise :

— Sînteţi rus ?

— Da, rus.

— Se cunoaşte. Astea sînt obiceiuri pravoslavnice. La noi însă nu merge. *Fiecare cu al lui.* Asta-i coranul nostru.

Şi îmi înapoie sticla fără să guste, deşi se vedea bine că crăpa de sete.

De ciudă, golii toată sticla şi adormit buştean.

Cînd mă deşteptai se lumina de ziuă.

Eram acum într-un vagon ca lumea, bagajele deasupra, şi-aveam şi-o perină la căpătîi.

Cînd, unde şi ce fel se întîmplase minunea, nu-mî aduceam aminte, căci vinurile franţuzeşti nu rabdă apa în ele.

Deodată mă ridicai în picioare şi dădui buzna afară pe săliţă : zărisem un banan !

Trenul ţinea acum coasta, şi la doi paşi de linia ferată : Mediterana.

Să nu fi ştiut unde merg, aş fi jurat că sînt în Africa.

Cactuşi, bambuşi, palmieri !

Scosei carneţelul şi însemnai : „în al patruzeci şi patrulea an al existenţei mele am văzut un banan".

Marea era verde ca smaragdul şi întinsă ca o pînză de înălbit.

— *Cumes.'*

La auzul acestei silabe, simţii cum aerul, copacii, pietrele şi oamenii se subţiază ca prin farmoc.

Cannes!

Priveam cu ochii minţii şi zăream în lungul vremii şiruri de lorzi, de conţi şi dc marchizi care îşi purtaseră înţepenitele şi inutilele lor făpturi pe coasta fermecată fără să-i guste frumuseţile şi fără să cînte imnuri de slavă creatorului.

Iar în spatele lor mîi de slugi în fireturi, cu tăvile încărcate, aşteptau ca „măriile-lor" să-şi umple burdihanele, să le deşerte şi să le umple iar !

Din tată în fiu, din nepoţi în strănepcii. acîsta fuî?-e blazonul şi rostul unic al trecerii lor pe p^i-nîni.

—. Nobile manechine, aristocratice fetişuri, undc-i sîngeie vostru albastru ?

— La canal !

Tresărit fără sa vreau.

Cine să fi dat răspunsul acesta scurt ?

Vintul ?

Ori umbra rătăcitoare a vreunui sclav în fireturi ?

Făcui o cruce mare şi mulţumii cerului ca mă născusem pe malurile Buzcului.

Apoi scosei o batistă si o dusei la nas.

Val, cum mai putea a nohlcţe !

NU ŞTIŢI DUMNEAVOASTRĂ LA CE HOTEL STAU EU •

Cînd, beat de atîtea frumuseţi, ajunsei la Nisa, spusei birjarului să mă ducă la o casa aproape de mare.

Hapsînul cu cai albi şi cu ţilindru cenuşiu coti pe o stradă, apoi pe alta, se răsuri pe uliţe întortocheate, bătu la o poartă, bătu la altă poartă, încercă la o a treia, schimbă apoi macazul şi în sfîrşit dibui undeva o cameră goală.

— E la mare ?

— Aproape de mare...

Cu ochii cîrpiţi, bătut măr de două nopţi de drum, pirotisem în trăsură.

Intrai în hotel ameţit ca un bondar şi cerui o baie caldă.

Fu gata la poruncă.

Poate că daca m-aş fi întins în pat îmbrăcat, aj fi sforăit pe loc, dar, o dată scăpat de cuirasa de murdărie dc pe mine, îmi fu cu neputinţă să adorm. Mă perpeleam întoreîndu-mă în pat cînd pc-o rînă, cînd pe alta. Văzînd că nu-i chip să mă odihnesc, îmi trăsei nădragii de baie pe dedesubt şi o luai la picior.

încotro ?

La mare !

Pe unde ?

Nici nu voiam să ştiu. Trebuia să nimeresc.

Vîntu) îmi umfla cămaşa în spate şi, căkînd rar şi apăsat, mi se părea că sînt un personaj dintr-un roman de senzaţie, care îşi caută iubita adulniecînd încoace şi încolo...

Prin urmare, omul cu ţilindru mă păcălise. Trebui sa cîrmesc cînd la dreapta, cînd la stingă, să mă răsucesc prin multe uliţe pînă să-mi găsesc dulcineea.

Se putea să n-o găsesc ?

Şi se putea, la Nisa, să întreb unde-i marea ?

Grădinile de lînga ţărm erau încărcate de smochini, Eiersici şi lămîi ; iar din loc în lo:, cîte-o namilă de ambus ori de palmier îşi înălţa trunchiul semeţ pînă la cer.

Nu mă putui stapîni să nu intru într-una din curţi.

Mă apropiai smerit de giganţii aceia ca să-i privesc, să-i pipai şi să-i miros.

— Ce doriţi dumneavoastră ? mă întrebă un fecior în frac, coborînd de pe nişte trepte.

— *Bambus!* miorlăii cu ca un papuas.

— Căutaţi pe cineva ?

— *Cacius!* mă piţigăii iar.

— Pe cine căutaţi ?

— *Palmieri !*

împunsei în burtă cu două degete pe fecior şi o luai la goană către ţărm, în timp ce gravul personaj îşi mesteca veninul demnităţii sale ultragiate.

Verdele limpeziu a! apei îmi plăcu atît de mult, că de bucurie aş fi vrut să guiţ, să bat din tipsii ori să nechez. Mă bălăceam ca o raţă leşească, şl din cînd în cînd scoteam sunete nearticulate de malaez — spre nedumerirea cîtorva familişti, care îşi luau decent baia de dimineaţă.

îmi făceam nebuneşte vînt în adine şi, cu ochii deschişi, privind lumea aceea minunată care vieţuia ca şi mine, nu mă lăsam pînă ce nu dădeam cu podul palmei dc nisipul cel mătăsos ; îi furam în pripă o rnîngîicre şi mă ridicam iar deasupra apei.

Gimnastica aceasta, însă, îmi înmuie mădularele, şi cînd ml încinsei pe prundiş să m.i usuc, adormii ca un pui de gămă.

Cînd mă erezii, soarele dogorea atît dc tare, c-am trebuie să mă zvîrl din nou în apă, spre a mă răcori.

Mă hotărîi să mă întorc acasă, sâ mă rad, să-mi schimb hainele şi după aceea să plec la Montc-Carlo.

Pc cînd urcam coasta, mă oprii deodată, îmi sucii capul într-o parte, îmi scuturai aduceri ie-aminte, dar în cutiuţa mea craniană nu descoperii nimic.

— Ei comedie ca asta ! zîmbii a rîde. Oare să fie cu putinţă ? !

Uitasem unde stăteam.

Dincotro venisem îmi dădeam seama : de pe una din uliţele lăturalnice din faţa mea — cum stam cu spatele spre mare. Dar de pe care anume ? Căci erau nenumărate străduţele acelea.

Şi la ce hotel trăsesem ?

Habar n-aveam.

Intrasem turlăcit şi ieşisam ca o bombă, fără să ridic măcar ochii să buchinesc numele de pe tăblie. Căutaî să-mi amintesc cel puţin forma casei ori culoarea zidurilor.

Nimic.

îmi aduceam aminte ca prin vis că urcasem parcă două-trei trepte de piatră la venire, înainte de a pune mîna pe clanţa uşii, dar că coborîsem treptele acelea nu-mi aminteam.

Care era deci adevărul ?

Avea sau nu hotelul trepte ?

Mister!

Şi-apoi era cu un cat, cu două, cu noua ?

Mister !

Urcai digul şi, în dreptul curţii mari cu bambuşi, mă oprii să-mi storc creierii.

Pe uliţa de lingă marc şi pe cea din spatele ei era de prisos să-mi mai tocesc pingelele : făcusem prea multe zigzaguri, străbătusem prea multe ulicioare, ca să fi putut sta atît de aproape.

O luai deci în razie pe străduţa a treia.

O tutungerie, un bazar de vechituri, o dugheană cu poame.., fi aşa mai încolo.

Dar pe ce m!nă venea casa ?

Pe dreapta sau pe stînga ?

Parcă pe dreapta, cum stăteam acum cu faţa.

Şi dacă venisem din cealaltă parte ?

Mersei o bucată buna fără sâ dau de nici o tăblie de hotel.

Dar birturi berechet, la zece paşi unul.

în sfîrşît, zării o firniuliţă. Mă oprii ca un prepellcar ce adulmecă vînatui. Mă învîrtii, mă răsucii, mă prelinsei pe lingă grilajul de fier, pipăii pereţii, mă zgîii pe la ferestre...

Nu ! Nu putea să fie. Nu intrasem şi nici nu ieşisem din asemenea hardughie.

O fetică pipernicită, care mă zărise dînd tîrcoale, mă întrebă sfioasă :

— Căutaţi pe cineva :

— Caut, se-nţelege.

— Pe cine căutaţi ?

Mă scărpinai la ceafă şi apoi, ţuguindu-mi buzele, zisei graţios :

— Nu stă la dumneavoastră un saltimbanc, un actior ?

— Parizian ?

— Nu, din Bucureşti...

Fata ridică din umeri.

Nu stăteam acolo prin urmare. Dc prisos deci sa mai intru înăuntru.

Mai mersei cîteva sute de metri şi, văzînd că mă apropii de nişte cogeamite căsoaie, o luai înapoi: nu mtslnisero în drum asemenea namile.

Mergeam cu mîini'le la spate, cu umerii ridicaţi şi cu capul într-o parte. îmi era ciudă şi-mi venea să şi rid.

O doamna durdulie, întovărăşită de doi domni, vorbea cu gura plina şi făcea o hărmălaie, că parcă ar fi fost pe moşia lui tătînă-su.

Cînd ajunsei în dreptul grupului, îmi scosei pălăria şi zisei respectuos :

— O mică întrebare, dacă nu vă supăraţi...

— Mă rog, îngăimă doamna cu gura plină.

— E idiot ce-am să vă întreb, urmai eu, oţarindu-mă să-mi stăpînesc rîsul, dar vă conjur să-mi răspundeţi cu mîna pe conştiinţă...

Doamna stambă din nas.

— Ienați-mă că vă opresc din drum fără să vă cunosc, dar de răspunsul dumneavoastră atîrnă tot viitorul meu..,

— Vrei poate să te sinucizi si ai nevoie de dezlegarea noastră ?

— Nu, doamnă, întrebarea mea *c* cît se poate de serioasă şi de aceea vă rog să-mi dați ascultare...

•— Ce tip ! exclamă grăsuna ridicînd o sprinceană. — Opreşte lumea în stradă, o roagă să-i răspundă, dar nu pune nici o întrebare !

•— Ce vrei dumneata, în definitiv, scumpe domn ? se repezi în vorbă unul din însoțitori.

— Nu vă supărați, vă rog, nu sînt din partea locului... şi vă implor să-mi spuneți...

— Holala ! icni femeia, dînd sa plece.

O clipă, vă conjur !

— Ci vorbeşte, omule ! răbufni celălalt bărbat.

Tuşii în sec, apoi cînd simții că cei trei sînt numai ochi şî urechi, întrebai mieros:

— *Nu ştiți dumneavoastră la ce hotel stau eu ?*

Doamna durdulie se uită la cei doi tovarăşi, apoi la mine, şi izbucni deodată într-un rîs atît de puternic, că se cutremurară cercevelele ferestrelor.

— *Sale espece de marseillais!*

Se țineau cu mîinile de pîntece cîteşitrei şi întorceau din cînd în cînd capul către mine, care Ie trimiteam bezele şi zîmbeam grațios.

•— Dacă-i bal, bal să fie '- Cel puțin să petrec ! strigai cu pe româneşte cînd femeia cu gura plină şi însoțitorii ei pieriră după colț.

Bătui ulița aceea pînă departe încolo... unde începea să coboare.

Trecui apoi pe altă uliță.

La o răspîntie de drum : o tăblie de hotel.

Intrai fără să mai stau pe gînduri. Mă învîrtii prin sală, mă răsucii : nimeni.

Sunai.

O duduie, leoarcă de •năduşeală, cu şorț alb şi bretele, se ivi din bucătărie.

— Doriți cameră î

— Nu.

— Poftiți să luați masa ?

— Nu.

— Atunci ce voiți ?

— Ce vreau eu, duduie, e tare delicat...

—• Acum e vremea mesei, n-am timp... treci mata mai târziu... îngăiină femeia coborînd glasul.

— Dar, duduie.

— Mai tîrziu... maî tîrziu...

Şi femeia ca bretele pieri ca o nălucă, pentru ca peste cîteva clipe să se ivească iarăşi cu un teanc de farfurii încărcate, lăsînd în urma ei o dîră de arome.

— Dacă aş mînca aici !

Dar îmi adusei aminte, cu părere de rău, că lăsasem banii chitiți în geamantan.

îmi rotii privirile prin coridoare, mă învîrtii prin dreptul uşilor ; nu prea aducea, era parcă altfel acolo...

Duduia cu bretele se arătă pentru a treia oară, săltîndu-şi ritmic sîuii.

— Unde e portarul dumneavoastră ? o intrebai sfielnic.

— tu sînt portarul.

— Dar dumneata eşti chelneriță...

— Sînt şi chelneriță, şi jupînească, şi rîndaş, şi picoliță, şi portar de noapte,

— *Gemischte...*

— *Bonne â tout țatre, monsieur f*

Şi o luă la fugă spre bucătărie.

O doamnă în vîrstă cobora tocmai de pe nişte trepte.

— Sînt^ți stapîna casei ? întrebai într-o doară.

— Da, domnule.

— Atunci vă rog să-mi spuneți la ce număr stau eu...

— îndată !

Şî apăsă soneria.

— La ce număr stă domnul ? întrebă bătrâna cînd, aburită, se ivi chelneriță.

— Dar dumnealui nu locuieşte la noi !

— Eşti sigură, duduie ? mă opintii cu deznădejde.

— Auzi, dacă sînt sigură ? !

— Atunci, vă rog, scuzaţi...

Şt, ca atins cu untdencft, o luai la picior. Trotuarele erau încărcate dc mese, şi aburii care se ridicau din bucate se ţineau după mine ca destinul după croi! din tragediile greceşti.

Pofticios cum îs din fire, era pentru mine un adevărat chin al lui Ta.ti.tal să alerg printre Micea bunătăţi fără să mă pot înfrr^ta din nici unele.

Oh, cum aş mai fi înfulecat un gît de omar cu sos tomat!

Dar nu ! Fusesom blestemat să gonesc fără popas şi, ca un nou Oedlpus, să nu pot dezlega încîlcita ghicitoare : la ce hotel stăteam ?

In unele locuri puneam chestia astfel : salutam americăneşte şi, scoţînd burta înainte, întrebam cu morgă :

— Vă daţi dumneavoastră seama cu cine staţi de vorbi ? Ştiţi dumneavoastră cine sînt eu ? Aveţi idee pe cine aveţi cinstea să-1 găzduiţi în hotel r~ Ori poate mă înşel şi stau în hotelul de alături... Stau aici, sau alături ?

—• La noi nu locuiţi !

Ca să mai îndulcesc lucrurile şi să nu mă ia lumea drept nebun, schimbam apoi macazul, şi ici-colo întrebam graţios :

— Nu stă cumva la dumneavoastră un român ?

Răspunsurile erau cam aceleaşi :

— A stat acum cinci zile !

Sau ;

— Alaltăieri a plecat.

Ori:

— Nu primim români în hotel 1

Pe a şasea, sau a şaptea uliţă — le pierdusem socoteala — dădui peite o c.isa curăţică, circ mi se păru că ar aduce mai muit decît celelalte cu locul în care cuibărisem.

Pusei piciorul cu nădefde în prag, şi rostii formula :

— Nu sta la dumneavoastră în hotel vreun român ?

— Ba da, scumpe domn, răspunse, flcorţăindu-se, o casieriţă cu un ochi la făină şi altul la slănină.

în sfîrşit, răsuflai :

— îl cunoaşteţi ? întrebai după o scurtă tăcere.

— Oh, dacă îl cunosc !

— îl cunoaşteţi bine ?

— Aveţi haz ! pufni roşcovana, lăsîndu-şi capul pe spate, în timp ce ochii ei cenuşii luceau nelămurit.

îmi luai inima în dinţi şi pusei punctul pe i:

— îngăduiţi-mi să vă întreb : românul dumneavoastră e acum în hotel ?

— Nu, domnule, răspunse saşia, *3* ieşit de azi-dimineaţă.

Şi ochii ei cbiombi luciră mai neînţelesi.

Crezîmd că-mi face zîmbre şi că mă fierbe dinadins în apa fiartă, mă apropiai curtenitor şi îi şoptii îndesat :

— Supăm la noapte împreuna, dacă-mi spui drept: românul dumneavoastră... nu cumva sînt chiar eu ?

Roşcovana deschise condica şi slovenind anevoie un nume încîlcit, zise :

— Dacă vă numiţi Emil Car...;a..jlc...tzeano, sînteţi chiar dumneavoastră .'

Ieşii ca o furtună. îmi venea nebunie.

Să merg mai departe în susul .străzilor era de prisos: mă depărtasem prea mult de ţărm.

O luai dar înapoi-

Poate că-mi scăpase tocmai ce nu trebuia.

Mesele de pe trotuare se goliseră, şi doar ici-colo cîte-un cetăţean îşi mai sorbea cafeaua, trăgînd din lulea.

— Ah, de-aş avea o ţigară !

într-un birtulcţ de oameni muncitori, pc lingă care mai trecusem, lumea nu se ridicase încă.

Dădui buzna înăuntru.

Mă urcai pe un scaun şi spusei :

— Scumpi cetăţeni, umblu de trei ceasuri să-mi găsesc casa... şi nu izbutesc. Sînt rupe de oboseală şi de foame — nu vă fie teamă, n-am venit să cerşesc — dar sînreţi oameni muncitori şi vă sculat! cu noaptea in cap. Cînd răsar zorile, forfotiţi prin pieţe, pe străzi şi prin dughene. Poate că unul din voi... a zărit azi-dimineaţă... o trăsură cu doi cai albi şi cu un cm moţăind în trăsură... Omul sînt eu... Dar unde s-a oprit trăsura... ştie careva ? Fiţi oameni de omenie, cum v-arată chipul, şi

spuneți în frica ini Dumnezeu : *nit știți dumneavoastră ta ce botei stau eu f*

Pusesem atîta deznădejde în întrebarea asta, ca nu rîse nimeni.

Muncitorii se întorceau unii către alții, se întrebau din ochi si ridicau din umeri.

Un băietan, în cămășuță albastră, cu brațele încărcate de farfurii goale, se apropie de mine, mă privi lung și zise t

— Ați venit de dimineață ?

— Da.

— Cu Parisul ?

— Da.

— într-o trăsură cu cai albi ?

— Da.

— Apoi dumneavoastră nu stați la hotel, stați în pensiune !

— ? ? •

— Se dau însă și camere...

Băiatul se înghesui cu farfuriile șî, măsurîndu-mă încă o dată de sus pînă jos, încheie :

— Dumneavoastră sînteți ! Deschideam obloanele cînd birjarul bocănea la poartă. Vai, cum moțăiați !

Nu-mi venea să-mi cred ochilor și urechilor.

— Stați la doi pași de-aici : casa gălbuie de peste drum.

ȘI copilul, luîndu-mă de braț, mă trase afară să-mi arate culcușul.

Amintirile mi se treziră fulgerător. Acolo stăteam !

Băgai mîna în buzunar să dau un bacșiș gras băiatului, dar, adui;îndu-mi aminte că n-aveam para chioară 3a mine, spusei încurcat:

— Ai doi poli de la mine !

Dintr-o săritură ful peste drum.

Cînd mă ivii în ușă, patroana șl chelnerița mă întîmplnară ca pe fiul rătăcit.

— Ați mîncat, fără îndoială ?...

— Și încă ce bucate !

Mă repezii în odaie.

Era curată lună.

Hainele călcate >i geamantanele cocoțate sus pe policioară. Dar, lucru ciudat: îmi pierise foamea.

Poruncii două sticle cu bere. Femeile căscara ochu.

— Și trei pahare ! , • - , -

Iar pe cînd ciocneam cu gospodinele și închinam pentru Franța, mă plesnii deodată peste frunte și, prmzmd gazdele de talie, le întrebai misterios :

— *Nu știți dumneavoastră la ce botei stau eu* f

NU SE MĂNÎNCĂ ÎN BISERICA

Problema tactică se punea astfel : să stau la Nisa cu casa si să mă reped ia Monte-Carlo numai ca să-mi încerc noroculj ori să mă stabilesc chiar în Monte-Carlo ?

Făcmdu-«ii socoteala pungii, constatai cu durere că din cei trei miî de franci primiți din țară nu-mi mai rămăsese decît o mie şi trei sute. Cam puțin material explozibil pentru a ține piept bateriilor grele ale principelui de Monaco...

Mă afurisii, însă, să nu prăpădesc nici un glonț în vînt.

Aveam să mă stăpînesc, să stau la pîndă ca un copoi şi să nu sar în apă decît atunci cînd voi fi încredințat că am să prind vînatul.

îmi va da inima brînci, voi zvîrli un pol, doi (mai mult, păzit-a Sfîrttul!) ; •rm-mi va da inima ghes, voi ține pitarii la chimir.

îmi puse; cămaşa cu amici şi alte lucruşoare în sac şi pornii în cercetare.

Patroana mă sfătuise să nu plec la Monte-Carlo cu trenul — trenul merge tot timpul pe Ungă coastă, şi lucru mare n-aveam să văd din el — pe cînd tramvaiul electric suie ca un țap sălbatic toate crestele şi coboară toate povîrnişurîle.

Mă hotărî), deci, să-i umiez sfatul.

Pînă să sosească vagonetele, 'înfulecai de-a-mpicioarcle două gâturi de amar şi trăsei o bere. Astfel că, atunci cînd tramvaiul se puse în mişcare, eram cu mintea limpede. în privința asta nu mai încăpea nici un fel de îndoială. Cu cît însă vagonetul urca coasta, cu atît simțeam că se petrece în măruntaiele mele ceva neobişnuit. Cînd mă isuceam pe şezut, cînd mă lăsam într-o rină, cînd mă plecam pe coate, pentru ca deodată sa mă ridic în picioare şî, cu răsuflarea întretăiată, să stau smirna cala cazarmă.

— Dacă nu vă simțiți bine, îmi şopti conductorul, poftiți afară pe platformă.

îl privii cu ochi străini, dar mă supusei maşinal. Avea dreptate domnul cu şapcă aurită : nu trebuia să scap nici o fărîmitură din festinul îmbelşugat ce mi se servea pentru cinci franci şi jumătate : deasupra giganți de piatra, care sprijineau cerul în pumni ; sub ei : codri de brazi şi molifți ; mai jos : bambuşi, cactuşi, palmieri ; iar jos de tot, în prăpastie, întinsă ca o pînză înălbită : marea.

Eram numai ochi, căci priveliştea aceasta mă fericea.

— Vă simțiți mai bine ? întrebă domnul cu chipiu.

Moțăii din cap şi zîmbii dobitoceşte.

Trăiam sau visam ?

Şi-adică cum ? îmi era îngăduit mie, fiul lui Pană şi al Fiții, să văd ceea ce numai faunii şi nimfele aveau dreptul să privească ?

Oftam pe şapte glasuri :

— Oh ! Oh ! Oh !

Țapul cu copita de foc luneca acum ca o nălucă, iar sprijinit de balustrada vagonetului, un băietan cu ochi de şoarec scotea dintr-o punga migdale zaharisite, le spărgea cu zgomot în măsele şi le lăsa sâ lunece pe beregată, încereînd, în goana nebunească a urcuşului, infinite bucurii gastrice.

îi luai maşinal punga din mînă şi i-o vîrîi în buzunar.

Băiatul voi să cîrîie, dar îi închisei ciocul, zicînd cu glas domol :

— Nu se mănâncă... în biserică !

îmi scosei pălăria din cap şi apoi, întorcând spatele mîncăului. mă rugai fără cuvinte.

La locui ce se cheaimă Cap cTAilles, beat de-a ti ta frumusețe, mă podidiră lacrimile. Iar pe cînd vagonul cobora coasta spre Monaco, în mintea mea încolțea un gînd care se împletea astfel :

„Dacă în mijlocul acestor minunății pronia s-a coborit la mine ți mi-a grăit, oare ,să nu mă întovărăşească ți mai departe ? Oare atunci cînd voi intra în lăcaşul... în caie voi intra, Domnul să-şi ieie mîna de pe mine .' Să nu se înduplece Cel Atoateştlutor de neştiința mea ? Au, în marea lui bunătate, să nu-mi şoptească 'la urechi: Joacă pe roşu, fiule ! Ori : Pune pre cele fără de pereche .' ?"

O smucirtirâ pe ioc îmi tăie firul gîndurilor.
Sosisem în Sodoma !

Băiețaşul scoase 'îmbufnat punga cu migdale şi începu să ronțăie.

Zîmbii cu îngăduință.
Ieşisem din biserică.

ÎNTRE CER SI PAMÎNT SAU „NAE NICULAE"

Nu voi povesti tot ce-am pătimit în hambarele norocului de la Monte-Canlo, căci povestea e veche ți nimeni, vrînd să-1 „curețe" pe principele de Monaco, n-a izbutit vreodată decît să-şi piardă ți papucii.

M-am luptat eroic două «ăptămîtii, dar în a treia — nemaiavînd nici un soi de muniții — am început să alerg după rumâni rătăciți în marele templu dc perdiție. Am găsit câțiva, dar toți erau la fel de scuturați ca mine si aşteptau bani din țară.

Am început atunci să-mi vând lucruşoarele, ca să pot trage targa pe uscat de pe o zi pe alta. Stăteam mai toată ziulica întins pe nisipul cald, căci soarele încinge setea... dar potoleşte foamea.

„Cu stare la Bucureşti şi muritor de foame în Monte-Carlo ! ?" îmi ziceam, zîmbind în sinea mea.

Şi, cum stăteam aşa, atfîrnat între cer si pămînt, mi s-a năzărit să scriu, pe pielea mea, pătimirile unui om al cărui suflet eliberat de povara trupului stă spînzurat între rai şi iad, negăsindu-şi loc nici sus, nici jos, căci n-avea destule păcate ca să cadă *în* iad, dar nici atît de puține ca să fie primit în rai...

Am sens *cu sînge* această poveste *(Nae Niculae),* iar cu puținii bani încropiți anevoie mi-am luat bilet de drum şi-am zbughit-o în țară, nev.rînd nici să mai aud dacă maistrul Prahovan îşi ținuse ori nu cuvântul. Dar

nu cred că firma luminoasă pariziană să fi aşternut o'i singur rînd pe hîrue — judecând după scrisoriea roz prin care Albert mă ameninţa că, dacă nu-I trimit telegrafic restul de două mii de franci, încetează lucrul.

Două mii de franci ! ?

Eu abia puteam încropi din bucăţele o sută, două, şi dînsul îmi cerea mii !

Am fugit ca de ciuma de locurile acelea pe care le proslăvisem, şi cînd, după două zile şi trei nopţi de ncodihnă, am zărit căciula cu pană de curcan a grănicerilor noştri m-au podidit lacrimile.

Nevasta şi copiii m-au primit ca pe Mesia, căci mei ei, sărmanii, n-o prea duseseră bine. Foame, însă, tot nu cred că făcuseră ca mine pe Coasta de Azm.

Am citit cele două acte scrise pe Coasta de Azur *(Iadul* şi *Cerul)* cîtorva prieten! şi apoi celor cinci conducători ai Companiei dramatice Bulandra (soţii Bulandra, Storin, Maximilian, Manolescu), care mi-au oferit în grabă o sumă frumuşică de bani ca să termin lucrarea, spre a deschide cu *Nae Niculae* stagiunea teatrală.

E greu, însă, sâ scrii de porunceală.

Şi afară de asta, trebuind să repetăm în pripă, interpreţii mai mult au schiţat decît au intrat în pielea personajelor.

Rolul titular (Nae Niculae) i sc potrivea şi nu i se potrivea maestrului Maximilian, căci dacă în iad şi cer aprodul bătrân pe care îl juca îi intra în mijloace, în fiartea finală, cînd, plămădit din nou, trebuia să sc reîncarneze în chipul unui tânăr prinţ moştenitor, partitura nu-i mergea de fel, şi atunci marele actor, conştient de puterile sale, a fost nevoit să se lase păgubaş.

Gestul a fost apreciat, dar premiera bătea la uşă, şi în această situaţie ce era de făcut ?

Am propus amînarea.

Dar coana Lucia Sturdza-Bulandra, cu firea ei imperativă, s-a opus din răsputeri.

Cum în faţa voinţei suverane a domniei-sale nu s-a nâscutîncă muritor care să nu i se plece, ne-am plecar cu toţii, şi am înfăptuit astfel, în colaborare, un talmeşbalmeş artistic de cea mai pură calitate.

Regretatul Tony Bulandra a trebuit să iasă din rolul lui Scaraoţchi; în locul său a intrat Ion Manolescu, iar după ce timp de două acte Vladiimir Maximilian s-a zbătut în pielea bătrânului Nae Niculae, nc-am pomenit cu Tony Bulandra în trudiipîn du-l în continuare. Publicul n-a mai înţeles nimic, căci prinţul loachim, cum se chema aprodul reîncarnat, trebuia să aibă neapărat trupul, faţa şi glasul Iui Maximilian !

A fost un fel dc hoeus-pocus care a dus la un catastrofal fiasco.

Au avut partea lor de vină la dezastru! acesta şi ceilalţi conducători ai trupei, dar vinovatul cel mare am fost eu.

întâi pentru că n-am văzut limpede distribuţia şi apoi pentru că nu m-am împotrivit mai voiniceşte .poruncilor doamnei directoare.

Totdeauna, însă, am fost slab în faţa cucoanelor...

Aceleaşi ziare care mă urcaseră în slăvi cu un an înainte mă dădură acum în tărbacă, fără pic de cruţare.

Şi pe bună dreptate.

Căci textul scris de mîntuială nu făcea două parale. Era fără miez, încâlcit, plicticos.

Iar despre regie... ce sâ mai vorbesc ?

Am regizat ca un eonţopist.

Ion Manolescu, cu temperamentul său năvalnic, jr fi ridicat sala în picioare în scena mare din iad, cînd Nae Niculae sc ia la harţă cu Scaraoschi, iar în reîncarnarea dc pe pământ l-am fi crezut pc cuvînt că prinţul loachîam este una şi aceeaşi persoană cu Nae Niculae.

Tony Bulandra, cu plastica eleganţa şi incisivitatea lui, ar fi fost vm remarcabil Scar.ioschi, şi chiar Alexandru Finţi, dacă s-ar fi repetat mai îndelung, ar fi scos mai mult din rolul plin al unui ,-geniu" pe care l-a jucat cam superficial...

Nu demult, recitind această lucrare, am găsit că *Iadut* şi *Cerul* au fost scrise aproape fără greşeală, dar că partea a treia a poemului, *Pămîntul,* trebuia ştearsă cu buretele şi plămădită din nou, afară de tabloul încoronării, care era mai bine închegat.

Am refăcut tor ce nu m-a mulţumit, şi acum s-ar putea ca, în noua sa formă, *Nae Niculae* să fie, după a

mea părere, cea mai bună dintre lucrările mele dramatice. Tema si conținutul poemului este o veche pledoarie a mea pentru pace si omenie.

Pe scurt, subiectul este următorul:

Aprodul Niculae, un om de o rară curățenie sufletească, este păcălit de toți cei din jurul lui : de prieteni, de cunoştinţe, de judecătorii pe care îi cinstea, de nevaistă, pe care el o socotea ca pe o femeie sfîntă, de vecini, de conțopiștii venali de U judecătorie etc.

în viață credulul Nae Niculae a ținut toate posturile bisericeşti, n-a rîvnit Ia bunul altuia, n-a bîrfit, n-a ocărit, şî din puținul lui a dat şi altora să ise înfrupte. N-a săvârşit decît o singură greşeală în viaţa lui : întîrziind în tinerețe noaptea la o cumetrie, dimineața, cu capul greu, a uitat să strige numele unui împricinat, şi acesta, judecat în lipsa, a pierdut procesul.

De aceea, după ce decedează, sufletul lui Nae Niculae sta suspendat între cer şi iad, nepurîndu-şi găsi Ioc în nici unul din aceste compartimente. In cer nu poate intra din pricina omului cu procesul, în iad iarăşi n-avea ce căta pentru că nu avea păcate grele.

Atunci diavoli! îl trag cu sila în lăcașul ispăşirilor, dar coate caznele la care îl supun nu se lipesc de sufletul fostului aprod.

Şi iată-I acum dînd piept cu Scaraoschi...

UN COLȚ DE IAD *

NAE NICULAE *(cu două stînci mari dc picioare) :* Puteți voi să-mi atârnați şi munții Penteleului de picioare, eu tot ca untdelemnul ies deasupra. Ce mă supără e doar căldura.

SCARAOSCHI : Scoate-ți haina !

NAE NJCULAE : Acum pot, n-ai grijă. Dar n-o scot, că tare mi-a fost dragă şi mult îi mai plăcea nevestii să mă vadă gătit ou ej. Dacă n-ar fi aşa de cald. n-ar fi tocmai rău nici în iad. Dați-mi **o** gură de apă.

SCARAOSCHI . *(încet, către diavoli)* : Luați din cazanul clocotit şi dați-i să se răcorească...

NAE NICULAE *(ştergindu-şi mustățile) :* Bogdaproste, m-am răcorit!

SCARAOSCHI *(mînios) :* Trebuie să născocim chinuri noi pentru dihania asta, de vreme **ce** nu simte nici clocotul lavei, nici greutatea stâncii. Veniți să chibzuim împreună. *(Iese cu suita.)*

UN GLAS : Cine eşti tu, fericitule, care sorbi lava topită cum ai sorbi apa limpede de izvor ?

ALT GLAS : Trebuie ca-i vreun american argăsit...

AL TREILEA GLAS : Vreun bețivan **cu** mațele de sticlă.

NAE NrcijLAE : Nu sînt din America, taică, sînt din valea Glavaciocului. Dar nu mi-am bătut **joc** de sîngele Domnului. Am băut cu măsură. O singură dată !a nunta unei nepoate...

OMUL CU PROCESUL *(ivtndu-se) ;* Ai sosit în sfîrşit, ticălosule ! Te-au ajuns blestemele mele, cîine spurcat cu ochi de vulpe bețivă !

NAE NICULAE : Vai de mine, cum blestemi !

OMUL CU PROCESUL : Te învoiseşi cu rudele nevestii : ele să mă ție dc vorbă afară, tu să nu mă chemi înăuntru...

NAE NICULAE : Vorbeşti cu păcat, boierule. Nu cunosc nici neamurile nevesri-mi toate, necum să le ştiu pe ale nevestei dumitale.

OMUL CU PROCESUL: Vă învoiscrați, mîrşăveniilor, să mă lăsați pe drumuri. Om bătrân, cu piciorul în groapă, să te vinzi pentru două cape degerate!...

NAE NICULAE ; ML **i**-au pus dinainte pungi încărcate şi le-am făcut iacă-aşa. *(Face un gest de sârbă.)* La cepele dumitale era să rîvnesc eu ?! Să mă pui față *cu* rudele nevestei.

OMUL CU PROCESUL : **N**-au sosit încă...

NAE NICULAE : Cînd or sosi. Pînă atunci încetează, rogu-te, cu blestemele.

OMUL CU PROCESUL : Ba am să blestem pînă or pica unul cîte unul ca pooîrnichile ! *(Piere.)*

* **Fragment din** *Ntte Niculue,* **a«ul 1, tabloul I.**

NAE NICULAE : Blestemele lui nu mă lasă să trec marile porţi. *(Frîngîndu-se de mijloc.)* Ei, tu, ăla care te dai la fund. fă-te că te uiţi încoace !

OMUL DIN APĂ : Nae Niculae ! Nae Niculae ! Şi tu aici, preacuviosule ? !

NAE NICULAE : De, vere, să te cruceşti.

OMUL DIN APĂ : Ssst! nu e voie să rosteşti...

NAE NICULAE : Parcă eu mă uit la gura lor ! Cînd ăi căta bine, nu e rău nici în iad. Stai colea pe stâncă. să mai sporovâim. Stai, că nu-ţî simt greutatea.

OMUL DIN APĂ : Nu-mi simţi greutatea, zici ?

NAE NICULAE : Nu.

OMUL DIN APĂ : Şi stâncile nu-ţi întind mădularele ?

NAE NICULAE : Nu.

OMUL DIN APĂ : Atunci ce cauţi aici, între tîlhari ?

NAE NICULAE : întreabă-mă să te întreb ! Dar cine-i bărbosul ăla cu ochi bolboşaţi, de broască, şi ce sarcină blestemată poartă în spinare ?

OMUL DIN APĂ : Vezi cum îi ies ochii din cap ? Duce un coteţ cu pietre în spinare. Asta a fost un mare dregător.

DREGĂTORUL *(abia puţind sâ vorbească)* : Suflete îndurător, mântuitorule, pietrele mele sînt mai uşoare decît stîncile tale. îa-mi-le din spinare, rogu-tc, să răsuflu o clipă, o singură clipă... şi-ţi făgăduiesc...

OMUL DIN APĂ : Năravul din fire...

NAE NICULAE *(uimit):* Dumneavoastră? Dumneavoastră sînteţi, excelenţă ? Vai de mine, cum v-a schimonosit necazul 1 Mă mai cunoaşteţi ?

DREGĂTORUL : Nu ştiu. Nu cunosc nimic afară de durere. Cînd mi-i lua sarcina asta din spinare, am să-mi aduc aminte... şi poate te-oi cunoaşte...

NAE NICULAE : Nu mă cunoaşteţi ? Am adus o dată nişte condici la dumneavoastră acasă...

DREGĂTORUL : Se poate, prietene, se poate, dar ia-mi, rogu-te, povara din spinare.

NAE NICULAE : Să mă las oleacă mai la fund. Aşa. *(Trage coteţul pe stîncă.)*

DREGĂTORUL *(cu faţa în sus, deasupra coteţului) :* A ! *(Răsuflă adînc.)*

NAE NICULAE : Vai şi-amar de viaţi! *(Omului din apă.)* Dă un briceag să-i tai curelele.

OMUL DIN APĂ : Las', că-i şade bine cu burdihanu în sus !

NAE NICULAE : Vai şi-amar de viaţă ! Dar ce sînt pietrele alea din coteţ, excelenţă ?

DREGĂTORUL : Făgăduieli.

NAE NICULAE : Şi pentru atîta lucru... ?

DREGĂTORUL : Ispăşesc multe, unchiaşulc...

NAE NICULAE : Acum mă cunoaşteţi ?

DREGĂTORUL : Nu ştiu.

NAE NICULAE : Nu v-aduceţi aminte ? într-o zi v-am adus acasă nişte condici secrete...

DREGĂTORUL : Nu ştiu... Se poate... Mi-e mintea strânsă într-un cerc de fier.

NAE NICULAE : M-aţi poftit pe scaun şi un slujitor cu fireturi de aur mi-a adus pe-o tavă de argint de-ale gustării şi o bardacă de vin curat din pivniţele măriei-voa5tre.

DREGĂTORUL : Măria-mea!

NAE NICULAE : Iar la plecare mi-aţi întins mîna 51-aţi stat de vorbă cu mine preţ dc două minute. Şi, Doamne, ce de lume în saloanele daurite şi cum se mai uitau boierii la noi şi-şi făceau semne !

DREGĂTORUL : Dacă n-aveam oaspeţi, crezi că sram de vorbă cu unul ca tine ?

NAE NICULAE : Gum ?

DREGĂTORUL : Era la modă să faci pe popularul. Săjui fi avut oaspeţi, stam cu de vorbă cu un nespălat ca tine ?

NAE NICULAE : Şi eu, care crezusem...

DREGĂTORUL : Ispăşesc multe, unchiaşule. Am împilat, am făcut legi pentru mine şi pentru ai mei, m-am îmbuibat, am linguşit, m-am strecurat pe uşa de din dos, am tras cu urechea, am primit bileţele, am judecat cu patimă, am dispreţuit artele, am lucrat cu samsari, n-am pătruns niciodată în inima semenilor mei, am luat în deşert numele Domnului...

NAE NICULAE : Destul ! la-ţi coteţul în cîrcă şi cară-te cu el ! *(Dregătorul dispare.)* Auzi nelegiuitul ! Şi mie-mi bătea inima să-mi spargă pieptul când am

pus piciorul pe lespezile de marmură. Iar cînd vorbea cu mine, mi se părea că aud glasuri de heruvim. Ziua aceea am crestat-o la răboj şi-am prăznuit-o toată viaţa mea. Dar poate că am fost prea crud cu luminăţia-sa... Ei, excelenţă ! Păcatul mărturisit e pe jumătate iertat.

OMUL DIN APĂ : Pe lumea ceilaltă !

NAE NICULAE : Ei, excelenţă, de ţî-o fi prea greu...

OMUL DIN APĂ : Nu te mai aude. A pierit în adînc. Tocmai la primăvară de-o mai ieşi deasupra.

NAE NICULAE : Zău, aşa de-adîncă-i balta ?

OMUL DIN APĂ : E fără fund.

(Arătări hidoase încep **să** *st ivească.)*

O ARĂTARE : Lasă-mă pe stâncă !

ALTA ARĂTARE : Lasă-mă pe stîncă !

A TREIA ARĂTARE : Lasă-mă pestlncă !

MAI MULTE GLASURI : Lasâ-ne pe stîncă !

OMUL DIN APĂ : La fund, spurcăciunilor !

NAE NICULAE : Măîculiţă-Doamne, ce chipuri scălîmbate !

OMUL DIN APĂ : Acuma nu-i nimic. Să vezi cînd se înteţesc caznele...

(Intră o serie de arătări: un om judul care-şi duce neamurile în spinare; un dresor dc circ minind cu biciul pe un om corect, care n-a făcut nici un râu, clar nici bine în viaţă ; apoi tot soiul de ucigaşi, care jelesc ;i vor să-fi învie victimtte — lucruri *groaznice, care îl fac pe bătrîn să se cutremure ii să exclame .* „A trebuit s-ajung în Iad ca să ştiu ce se petrece pe pămint!")*

OMUL DIN APĂ : Astea nu-s nimic. In inima iadului să vezi grozăvii \

NAE NICULAE : în inima Iadului ? Dar atunci aici ce-i ?

OMUL DIN APĂ ; Un colţişor de iad.

NAE NICULAE : Se încreţeşte carnea pe mine !

OMUL DIN APA : După colţii ăia de stîncă să vezi mustru luială...

NAE NICULAE : Ducă-se la păcatele ! Dar comedii nu-s prin partea locului ?

OMUL DIN APĂ : Ce fel de comedii ?

NAE NICULAE : Comedii dc căscat gura.

OMUL DIN APĂ ; Teatru ?

NAE NICULAE : Ei!

OMUL DIN APĂ : Uneori sînt şi comedii...

NAE NICULAE : Tare-aş vrea să mă mai dezmorţesc oleacă !

OMUL DIN APĂ : Azi nu e teatru. Şi să fie, nu ţi-ar plăcea : e fără perdea.

NAE NICULAE ; Ducă-sc la pustia !

OMUL DIN APĂ ; Rîde tartorul de se cutremură bolţile.

NAE NICULAE : Ducă-sa la pustia !

OMUL DIN APĂ : Azi e teatru în cer, aşa am auzit.

NAE NICULAE : o fi departe cerul ?

OMUL DIN APĂ : La o bătaie de puşcă.

(Intra doi luptători. Un gepid jt-un longobard. Amîndoi poariS armuri şrele şi se bat cu halebardele.)

GEPIDUL : M-ai rănit dc moarte, longobardule, dar vei pieri şi tu de loviturile mele.

LONGOBARDUL : Neruşinat gepîd, cîine corcit cu iepuroaică, nu ţi-am spus că avem să ne mai întâlnim ? ***(Loveşte.)*** Gîndeşri tu că naţia ta spurcată are să-şi fluture steagurile peste lanurile mănoase ale ţării mele ? *(Loveşte.)*

NAE NICULAE : Ce spuneai că nu e teatru ? Ăştia sînt de la teatru.

OMUL DIN APĂ : Da' dc unde ! Sînt duşmani adevăraţi : un gepid şi-un longobard. Nu-i vezi cum înoată unul în sîngele celuilalt ?

NAE NICULAE : E drept.

GEPIDUL ; Dacă zeii sînt de partea noastră, fiul meu are să-ţi batjocorească şi fiica, şi nevasta, şi cele trei capre care le dau laptele.

NAE NICULAE : Ai dreptate, nu sînt de la teatru. Ăsta-i neam de zlătar.

OMUL DIN APĂ : E gepid, nene Nae ! Nu vezi ce halibardă are ?

LONGOBARDUL : Dacă zeii sînt de partea noastră, fiul meu arc **ţă** stringâ în piaţă toate statuile zeiţelor voastre şi împreună cu tot acîţia flăcăi...

NAC NICULAE *(scos din fire)* : Sfîrşiţi cu ţigănia, <â mă pui cu reteveiul pe voi! *(Gcpidu! si Longobardut se opresc o clipă.)* Unde vă treziţi aici ? *(Luptătorii ridică din umeri fi continuă să se lovească.)* De ce naţie zici că sînt ?

OMUL DIN APĂ : Unu-i gepîd si altul longobard.

NAE NICULAE : în viaţa mea n-am auzit de naţiile astea !

OMUL DIN APĂ : Apoi nici că mai există !

NAE NICULAE : Atunci pentru ce se bat ?

OMUL DIN APĂ : îşi apără hotarele .'

NAE NICULAE : Care hotare, omule, dacă naţiile Io: au pierit ?

OMUL DIN APĂ : Dracu să-i înţeleagă ! *(Luptătorilor.)* Dc ce vă bateţi, măi ? *(Luptătorii se lovesc cu sete.)* Uite aşa o ţin de două mii de ani !

NAE NicuLAt *(strigînd tare de tot)* : Hait ! *(Luptător:! se opresc)* Nu mai aveţi hotare. *(Desenează cu degetul în aer.)* Nu mai aveţi naţii. Aţi rămas numai voi. *(Gepidul şi Longobardul se privesc nedumeriţi, apoi se apropie de aprod, cercetîndu-i cu de-amănuntul hainele.)* Daţi tîrnăcoapale încoa ! *(Le ia cu greutate halebardele.)* în baltă ! *(Ivlrle armele hi apă.)* Hotarele pkr, naţiile pier, oamenii rămîn. *(Cei doi vrăjmaşi se depărtează nedumeriţi.)* înţeleg şi pietrele dacă ştii să !e vorbeşti.

OMUL DIN APĂ : Cum ai luat-o matale, nu cred să faci purici aici.

(Intră Scaraoschi cu suita.)

SCARAOSCHI *(diavolilor)* ; Puneţi moriştile în mişcare. Născociţi ! Născociţi ! Totul de-a gata ? ! Totul de la mine ! ? De-aici pînă colo. De colo pînă dincolo. Turmă de mercenari deghizaţi în demoni ! Slujbaşi de carieră !

NAE NICULAE : Uite-1 cum se frămîntă ! Despre ce e vorba, boierule ? Poate-i găsesc eu clenciul.

SCARAOSCHI : Ast-ar mai lipsi ! Atunci chiar că ne purem lăsa de meserie...

NAE NICULAE : Aşa zicea şi nevastă-mea, Dumnezeu s-o ierte: „Ast-ar mai lipsi !" Nu-mi dădea voie să mă amestec într-ale ei. Dar eu o luam cu binişorul şi pînă la urmă...

SCARAOSCHI *(iluminat) :* Să înceteze trîmbiţele ! Popasuri îndoite ! Şi două clipe de uitare tuturor !

(Feţe transfigurate iei ihn apă, fi un tinerii sinp'ri df uţurare se ridică din ad'incuri,)

NAI- NICULAE : Sucit ca dracul !

SCARAOSCHI *(aprodului)* : îţi iubeai mult nevasta ?

NAE NICULAE : Ca ochii din cap.

SCARAOSCHI : Dar dînsa te iubea ?

NAE NICULAE : Mai mult ca pe un frate. Era o femeie sfînta. Ei, ce-am pierdut eu...

SCARAOSCHI : N-ai vrea s-o mai vezi ?

NAE NICULAE : Aşa trăgeam nădejde *(privind "tn sus),* dar ca...

SCARAOSCHI : Ce-o cauţi în pod ? Uită-te colo, în vale...

NAE NICULAE *(făcîndu-şi mîna streaşină) :* Ce comedie mai e şi aia ? [Parcă-ar Fi două prunc lipite.

SCARAOSCHI : Priveşte bine prunele !

(Apar un bărbat si o femeie, lipiţi spate in spate.)

NAE NTCULAE : Una parcă ar fi... Să fie cu putinţă ? Parcă ar fi... judecătorul cel drept. Dumneata eşti, domnule judecător ?

JUDECĂTORUL : Cine mă strigă ?

NAE NICULAE : Eu, Nae Niculae ! *(Se aude un ţipăt de femeie. Trupurile lipite se afundă.)* Se încreţeşte carnea pe mine Cine a ţipat aşa ?

(Trupurile lipite se ridică la suprafaţă. Acum trupul femeii cade in faţă.)

NAE NICULAE : Nu sc poate ! Asta-i o arătare diavolească, îşi rîdc Necuratul de sufletul meu. Tu eşti, nevastă ? *(Tăcere.)* E amăgire. *(Diavolului.)* Degeaba rînjeşti. Femeia mea era o sfînta.

SCARAOSCHI : Mai întreabă o dată.

NAE NICULAE : Tu eşti, nevastă ?

FcMtfA : Eu, bărbăţele.

NAE NICULAE : Nu se poate. Tu ? Tu ?

FEMEIA : Ce tot întrebi prosteşte ? ! N-ai ochi în cap să vezi ?

NAE NICULAE : Nu se poate !

FEMEIA : îmbrobodit pe lumea asta, îmbrobodit pe lumea cealaltă !

NAE NICULAE *(astupindu-si urechile)* : Nu se poate ! Diavolul, văzînd că stîncă nu mă afundă şi lava nu mă dogoare, a născocit vedenia asta ca să mă sfredelească. *(Lipiţilor.)* Treceţi colea pe stîncă.

FEMEIA : Bine că te gîndişi ! Poate că aşa ni s-or dezlipi trupurile, să-i mai zăresc o dată ochii şi faţa.

NAE NICULAE : Auzi, neruşinata !

JUDECĂTORUL : Ţine-ţi gura, aprod !

NAE NICULAE : Judecătorul cel drept ! Singurul care nu judeca după buchia cărţii, ci după inima lui...

JUDECĂTORUL ; Inima m-a nenorocit. Judecam drept şi călcam strîmb.

NAE NICULAE : Dumneata să-mi faci ocara asta ? !

JUDECĂTORUL : Trebuia să-ţi ţii femeia acasă. Ce tot căta pe la judecăţi ?

NAE NICULAE : Venea de dragul meu — spunea — ca să nu-mi ducă lipsa, să mă vadă gătit în haina cu nasturi galbeni.

FEMEIA : Livreaua ta de slugoi! Veneam să-1 văd pe dumnealui în haina cea neagră cu guler şi mîneci albe. Veneam să-1 aud cum întreabă, veneam să-1 sorb cînd zâmbeşte.

NAE NICULAE : Destul ! Puneţi vulturii flămînzi să-mi scoată ochii cei orbi, ardeţi-mi inima proastă cu frigări înroşite, atîrnaţi-mi munţi de picioare ; grămădiţi în spinare păcatele tuturor oamenilor, să m-afund, să m-afund... *(Cade cu faţa la pămint.)*

SCARAOSCHI : Desfaceţi-i legăturile. I-am găsit doftoria...

UN DIAVOL : Stăpîne, picioarele lui sînt slobode.

SCARAOSCHI : Nu se poate !

DIAVOLUL ; L-am legat cu o sută dc noduri, şi picioarele lui sînt slobode.

SCARAOSCHI : Nu se poate !

NAE NICULAE *(cu glasul stins)*: Prin urmare, sub bărbile sfinţilor, sc ascundea chipul diavolului ! Mincam cu Necuratul la masă şi dormeam cu el în aşternut... Aprindeam luminări Domnului cu iasca şi amnarul Satanei. *(Lui Scaraoschi, ridieîndu-se.)* Avem de furcă amîndoi !

SCARAOSCHI : Singur ţi-ai găsit doftoria.

NAE NICULAE : N-am plătit nimănui după faptă, dar ţie am să-ţi plătesc. *(Arătînd pe cei doi lipiţi.)* Iată cum mi s-au scurs tinereţele. *(Iţi smulge părul.)* Ieşiţi din adîncuri, chinuiţilor ! N-aţi păcătuit voi, Diavolul a păcătuit cu trupurile voastre.

SCARAOSCHI : Mi-aş da împărăţia toată să se adeverească ce spui !

NAE NICULAE : Ieşiţi din scorburile întunericului şi treceţi pe stâncile uitării !

(Apar mîini si capete.}

SCARAOSCHI ; La fund !

NAE NICULAE : Nu vă fie teamă ! Iau asupra mea păcatele tuturor oamenilor! *(Umbrele suie pe stinci.)* Şi acum porunceşte Satană !

SCARAOSCHI : în inima întunericului !

(Sufletele răsuflă uşurate.)

SCARAOSCHI : în inima inimii întunericului !

SUFLETELE : Ah !

NAE NICULAE : Porunceşte, Satană !

SCARAOSCHI *(diavolilor)*: Ce staţi cu mîînile în sîn? Născociţi ! Născociţi !

NAE NICULAE : Născoceşte tu, căpăţînosule ! Priveşte cum cresc surele mele şi secătuiesc bălţile tale.

SCARAOSCHI *(către diavoli, urllnd)* : Ce staţi cu mîinile în sîn ?

(Diavolii se reped asupra aprodului cu furci fi tirnăcoape.)

SCARAOSCHI : Staţi • N-aţi fi vrînd să-1 ucideţi a doua oară !

ARĂTĂRILE : Ha, ha !

NAE NICULAE : Ți-ai rîs tu de sufletul meu, dar de-ai tău hohotește iadul !
SCARAOSCHI *(către umbre)* : Dacă mai îndrăzniți...
IADUL : Ha, ha, ha !
NAE NICULAE : Tartorul dracilor ești tu ? Ptiu !

IRUeie homerice.)

SCARAOSCHI *(celui mm tînar dintre diavoli) :* Ce-i de făcut, Vicleanule ?
VICLEANUL : Știu și eu...
SCARAOSCHI : Nu te mai preface. Ești duhul cel mai ager.
VICLEANUL : Cel mai tinăr...
SCARAOSCHI : Ajută-mă, copile. Te-oi răsplăti împărăteste. M-a năucit tâlharul. Ajută-mă...
VICLEANUL : Dacă găsesc clenciul, mă iei să-ți țin tovărășie ?
SCARAOSCHI : Unde ?
VICLEANUL : Pe pămînt.
SCARAOSCHI : Te iau.
VICLEANUL *(gudurîndu-se ca un cățeluș pc lingă Scaraoschi)* : Au nu știi. stapîne, că nu-i înțelept lucru să ții cui străin în casă ?
' **SCARAOSCHI** : *(bătîndu-se pe frunte) :* Așa e !
VICLEANUL : Belea pe cap îți trebuie ?
SCARAOSCHI: Deștept mai ești! *(Către diavoli-)* Luați-Î de picioare și î! zvîrliți afară !

(Diavolii se reped.)

NAE NICULAE : Nu m-atingeți ! Ies de bunăvoie.
UMBRELE : Stai ! Stai .'
NAF. NICULAE : Gîndiți că am să fac sat cu dracul ?
UMBRELE : Stai ! Scai !
NAE NICULAE : Milă mi-e de voi, dar de mine mi se rupe inima.

(Coboară de pe stîncă. în aceeași clipă, stînaie ie afundă.)

SCARAOSCHI *(către cei din viitoare)* : Aveți să mi-o plătiți ! *(Arătările pier.)* De la zidirea lumii n-am pățit asemenea rușine !

IN CER

(Deznădăjduit, Nae Niculae îl caută pe Dumnezeu i se plîngă, dar i >e răspunde câ „nu-i Dumnezeu jcaij.")

NAE NICULAE : Vai șî amar de sufletul meu !
PRICHINDELUL : Nu-ți fă inimă rea, bătrîne...
NAE NICULAE : Ba oî juca de bucurie !
PRICHINDELUL : Ai bătut fa „marile porți" ?
NAE NICULAE : Vezi bine c-am bătut.
PRICHINDELUL ; Și ce ți s-a răspuns ?
NAE NICULAE : Că nu-i Dumnezeu acasă !
PRICHINDELUL: E drept. Stăpînul...
NAE NICULAE : Asemenea batjocură ! Păcat de truda mea, păcat de viața mea ! *(Stă pe o piatră.)* Nu-i Dumnezeu acasă ! ?
PRICHINDELUL : îți pare rău de viață ?
NAE NICULAE : Firește că îmi pare. Aceea a fost viață ?
GRĂDINARUL : Nu-ți fă inimă rea...
NAE NICULAE : Ușor dc zis! Să fi îndurat de mic copil frigul și foamea, să fi trăit dc pripas pe la ușile altora, să fi fost momit la tot pasul să aluneci în prăpastie și să-ți înfigi unghiile în carne, spre a te ține în lumină. Apoi într-o zi... Dar ce să mai vorbesc... La ce au folosit toate ? Nu-i Dumnezeu acasă ! *(Plînge încetișor.)*
UN NEMURITOR *(ocolindu-l)* : Nu are coif.
ALT NEMURITOR : Nici sabie.
ALT NEMURITOR : Iar cît despre armură...
NAE NICULAE : Arătat cu degetul pe pămînt, de rîs și ocara în iad, de ris și de ocară în cer ! *(Către nemuritorii strînși în jurul lui.)* Ce vă zgîiți la mine și pentru ce vă faceți semne ? Am înțeles. Pentru mine, ticălosul, nu este îndurare. *(O tăcere.)* Atunci, dacă ăsta-i rostul și sfîrșitul lucrurilor, să mi se dea viața înapoi ! Ce stai ? Puneți trîmbițași să sune. Poftiți-! pc Dumnezeu acasă. Vesciți-1 că am sosit. Spuneți-i să-mi dea viața înapoi !

GRĂDINARUL : Ți se va înapoia.

NAE NICULAE : Nu mai cred în vorbe. Să mi se dea zapis la mînă. Zapis în regulă şi bani de cheltuială. Bani mulţi. Şi femei ! Să nu se mai ridice mesele ! Să nu mai contenească ţimbalele ! Dacă aşa e rostul trebii, cel puţin să trăiesc. Să putrezesc în fundul bălţii, dar sa trăiesc. Ce vă zgîiţi la mine ? Trimiteţi după Dumnezeu să iscălească zapisul !

GRĂDINARUL : Semnez eu pentru el. *(Sărută pe aprod şi piere.)*

PRICHINDELUL : Cinstea asta nu s-a făcut nici unui ait muritor !

('linele, geniile fi nemuritorii zvirl în aprod cu flori. Se aude cintlnd ttn imn divin.)

HOMER *(ştergindu-şi ochii)* : De 3000 de ani n-am păţit ruşinea asta ! *(Ia mîintle aprodului şi i le scutură ; apoi, înclinîndu-sc adine, rosteşte mişcat.)* Homer !

NAE NICULAE *(uluit, încliriindu-se şi el)* : Nae Niculae !

*

(în **economia** *acestui triptic. Grădinarul esle simbolul conducerii celor eterne, ur Prichindelul simbolul noului duh al pămîntului — un conducător in devenire, vioi, scăpărător, dinamic, plin de av'mt $i fantezie.)*

PRICHINDELUL *(lungindu-se în iarbă la picioarele Grădinarului) :* Vrei să-ţi spun o glumă în doi peri ?

GRĂDINARUL : Da.

PRICHINDELUL : Şi tu, şi stăpînul sînteţi prea înţelepţi.

GRĂDINARUL : Ce vrei să zici cu asta ?

PRICHINDELUL : A fi înţelept înseamnă a fi treaz. Dar a ,fi *prea* înţelept înseamnă a dormi cu ochii deschişi...

GRĂDINARUL *(zîmbind) :* Stăpînul nu doarme.

PRICHINDELUL *(şoptind)* Cînd nu creează, doarme.

GRĂDINARUL : Ştrengarule...

PRICHINDELUL *(cu capul în poala Grădinarului)* : ...şi are dreptate. E aşa de bătrîn, şi aşa de simpatic, şi atît de ostenit...

GRĂDINARUL *(cu capul între mîini) :* Să născoceşti din nimic legi şi lumi noi nu c puţin lucru.

PRICHINDELUL : Şi să le uiţi pe cele vechi iarăşi nu e puţin lucru...

GRĂDINARUL : Prichindelule, dacă într-o zi stăpînul ţi-ar trece puterea ţie, ai face la fel...

PRICHINDELUL : Nu !

GRĂDINARUL : Ai face la fel.

PRICHINDELUL : Nu, nu !

GRĂDINARUL ; Creaţiunea cere să îndrăgeşti pe ultimul născut.

PRICHINDELUL : Prin urmare, iată că vii în apele mele : bătrînul pămînt e o stea părăsită.

GRĂDINARUL : Judeci greşit. Tu n-ai pătruns încă în inima lucrurilor.

PRICHINDELUL : Oh, ce mai poveste *l* Bătrînul pămînt e o stea părăsită. Pe cărarea drepteredincioşilor, priveşte, cresc mărăcinii şi boziile. Majestatea-sa Necuratul cîntă în toate stranele.

GRĂDINARUL : Vorbeşti ca un copil. Stăpînul îl Iasă să prindă .aripi şi zîmbeate de cuceririle luî vremelnice.

PRICHINDELUL : De aceea feciorul ucide pe părinte şi fratele pe frate ?

GRĂDINARUL : Acestea sînt uscăturile.

PRICHINDELUL : Aceasta e pădurea ! Omul se întoarce vertiginos la vechea lui sălbăticie. *„Fiecare pentru sine."* Iată ultima lozincă. Plecatu-ţi-ai tu vreodată urechea la gemetele pămîntului ? Sau plecatu-s-a cel căruia slujeşti ? Semănaţi ca doua picături de apă, şi nici unul nu v-aţi întrebat dc ce mor oamenii bkstemînd. De ce mor oamenii blestemînd, grădinarule ?

GRĂDINARUL : Toate la vremea lor.

PRICHINDELUL : Oh, înţelepciune lustruită, oh, înţelepciune cu barba !

GRĂDINARUL : Ştrengarule...

PRICHINDELUL : Ştiu ce vrei să spui : Dumnezeu e mare ! Zic şi eu la fel : Dumnezeu e marc, dar Diavolul e practic. Stăpînul aruncă seminţele— Dracul însă ţine plugul de coarne şi ară... Nu mai pot îndura. Voi cere stăpînului să-mi îngăduie să mă amestec în cele pămînteşti.

GRĂDINARUL : Şi daca în tabelele lui nevăzute ar sta scris să ţi se împlinească dorinţa din chiar clipa cînd ai marturisit-o ?

PRICHINDELUL : Atunci binecuvîntată fie puterea lui nepătrunsă şi binecuvîntate buzele prin care a grăit. *(Se iasă ta picioarele grădinarului.)*

GRĂDINARUL *(zîmbind)* : Toate la vremea lor...

PRICHINDELUL : Iartă-mă, bunule grădinar, fierbe de mult m mine ciuda că pe pămînt se dă o luptă inegală. Binele stă, de !a începutul începuturilor, cu braţele încrucişate, iar Cel Viclean e în continuă mişcare. Mă voi mişca ca şi el \ îl voi lăsa să clădească fortăreţe noaptea, ca să i le dărîm în revărsatul zorilor. Va sta el de veghe, voi veghea şi eu. Va face salturi furişe ? Mă voi furişa şi eu. Cînd va şopti într-o ureche, voi striga în cealaltă.

GRĂDINARUL : Putea-vei tu să te cobori la josnicele lui mijloace ?

PRICHINDELUL : Mă voi coborî, fără să mă înjosesc. Voi fi flacără vie. Voi lumina şi voî arde.

GRĂDINARUL : Şi în ce chip îţi vei împlini neastâmpăratele tale planuri ?

PRICHINDELUL : în toate chipurile. Voi începe cu acest nefericit aprod. Prilejul e de minune. îl aşteptam. Iată un ales al Domnului. Un virtuos. Dar cui au folosit virtuţile sale ? Viaţa lui s-a stins ca o făclie sub obroc. Voi lua aluatul acesta preţios, îl voî turna din nou şi îi voi pune virtuţile *m* valoare — dacă mi-e îngăduit s-o fac.

GRĂDINARUL : De vreme ce-o voieşti...

UN COLŢ AL PAMINTULUI

^...Şi nu peste mult timp, undeva, într-un colţ al pămintului, iată că se naşte un prinţ cu numele de loachim. Ei are chipul lui Nae Niculae şi se va bucura, din leagăn încă, de toate bunătăţile lumeşti.

O droaie de slujitori îi stau la picioare, micul prinţ îi îndrăgeşte pc toţi, dar dintre toţi cel mai mult iubeşte pe Prichindel şi pe Viclean, de care zi şi noapte e nedespărţit. Copilăria lor e ca un vis frumos, adolescenţa la fel, dar cum începe a-i miji mustaţa, prinţul dă iama în fete, neveste şi vădane, cu o înfrigurare şi o sete pe care numai setea lui dc vin spumos o egalează.

Bea, iubeşte şi mânîncă cu o poftă şi o lăcomie fără seamăn — spre bucuria celor doi nedespărţiţi prieteni : Vicleanul şi Prichindelul.

Abia la 30 de ani începe a se mai domoli, şi la vîrsta aceasta bătrinul rege, tatăl său, îi trece coroana, spre uimirea prinţului, care înainte de a se încununa îşi întreabă părintele :

— Te-ai gîndit bine, tată ?

— Fireşte ca m-am gîndit.

Dar bătrînul rege, om bun, cam puţintel la minte şi rutinar, nu putea ghici ce mocneşte în mintea şi inima fiului său, care îşi începe domnia concediind, din chiar seara încoronării, pe toţi sfetnicii fostului rege.^

Prefacerile şi schimbările urmară în serie, Iar după o trecere de timp oarecare, dragostea batrînului se preschimbă în duşmănie şi ură, iar ultima reformă î! scoase într-atîta din fire, încît fostul suveran, aţîţat de sfetnicii maziliţi, se hotărî să-i ia lui loachim puterea din mînă...

RECELE ; Deşi mă hotărîsem să închid ochii fără să te mai văd, totuşi, nu m-am putut opri să vin să-ţi spun că duci ţara de rîpa.

IOACHIM : Vai, ce schimbat eşti, tată !

REGELE : Nu m-acinge ! Ai întrecut orice măsură.

IOACHIM : Ştiu. Dar şezi, te rog...

RECELE : Nu stau. Ai întrecut măsura de mult. Din ziua cînd ai şters din cărţile de şcoală măreaţa pomenire a faptelor de arme, iar mai apoi ai sfruntat şi pălmuit justiţia, ciuntind codul şi legile.

IOACHIM : N-am nici o vină, tată, şi nici un merit. Vremea preface totul.

REGELE : Vremea ? Te lâudaseşî, în ziua încoronării, că ai să cîrmuicşti cu suflecе alese, cu flăcări vii şi te-ai înconjurat numai de uscături, de oameni scoşi din

rînduri, dc capii, de nebuni. Unul **este** acesta... *(Arară pe ministrul şcolilor. Ministrul se înclină adînc.)* Acest învăţăcel propovăduia copiilor că voievozii noştri au ridicat biserici, au făcut şcoli, şosele... şiatîca tot.

MINISTRUL : N-ajunge ?

REGELE : Dar că-şi apărau avutul lor şi al ţării cu viaţa... nu le spunea.

MINISTRUL *(zîmbind) :* Cu viaţa cui ?

REGELE *mintos)* : Ştii dumneata prea bine !

MINISTRUL *(cu glas domol) :* Cu viaţa a mii şi mii de oameni trimişi ca vitele, din ordin, la taiere.

RECELE : Palavre !

MINISTRUL *(şi mai liniştit) :* Vedeţi ? Sălbăticia asta eu n-am avut cruzimea s-o împărtăşesc tinerilor vlăstare.

RECELE *(privmdu-l pieziş)* : De cc ?

MINISTRUL ; Sufletul copilului este un aluat, o pastă...

REGELE ; Palavre ! Copiii pufneau şi-şi dădeau coate, căci ei ştiau din cărţi ce lupte grele au dus toţi domnitorii.

MINISTRUL ; Cîndva n-or să mai ştie...

REGELE : Palavre ! Părinţii vor şti întotdeauna, şi ei vor spune...

MINISTRUL : Vor şti, dar nu vor spune. Căci într-o zi, **ŞÎ** nu îndepărtată, ei **se** vor ruşina să **se** fălească cu ororile trecutului.

COLONELUL : Om contra om .'

REGELE ; Aşteaptă, îţi vine îndată rîndul. Al doilea nebun...

MINISTRUL DREPTĂŢILOR : Sînt eu.

REGELE : întocmai. Un judecătoraş care avea mania să încheie judecăţile cu aceeaşi apostilă : „Sentinţă dată în primă şi ultimă instanţă".,.

UN SFETNIC : Ridicol !

ALT SFETNIC : Caraghios !

RECELE : Şi 'maniacul ăsta, dat afară din slujbă, o dată cocoţat în fruntea bucatelor, s-a apucat să împuţineze căile obşteşti de judecată, să amputeze codul ţi să ciumească legile ! ?

SFETNICUL I : Anacronic !

SFETNICUL II : Revoltător !

SFETNICUL r: Am fost in patru rînduri conducătorul acestui înalt departament, şi pentru a face faţă multiplelor cerinţe, în tot răstimpul ăsta...

MINISTRUL DREPTĂŢILOR : Cîte mii de legi aţi fabricat ? De-ar fi să le înşir numai, am pierde ziua întreagă. Un labirint de legi. Pînă să te strecori prin ele, tmbătrîncşti. Forme şî paraforme. Chichiţe. Exigenţe. Tergiversări. Şicane. Judecăţi care durau de generaţii. Oameni purtaţi pe drumuri de-a surda. Un dut-e-vino inutil, dizgraţios, abject.

SFETNICUL I : Abject ?

SFETNICUL II : Dizgraţios ?

SFETNICUL III : Inutil ?

COLONELUL : Invers !...

MINISTRUL DREPTĂŢILOR : Iar judecata în sine ? Lucru de mîntuială. O înghemuire a faptelor în forme. Se nimereşte ? Bine. Nu ? Altul la rînd !

REGELE : Palavre !

MINISTRUL DREPTĂŢILOR : Asta să fie oare în sine judecata ? Atît ? Numai atît ? Şi-atunci am strîns aceste hîrţoage vechi şi le-am zvîrlit la coş. N-am păstrat decît ce-i verde, simplu şî omenesc.

REGELE : Palavre !

(Ajară se aude larmă : „Ntlmnir '. Asasinii 1 jos cu ei!")

SFETNICUL I : Iar drept recunoştinţă, poporul... Auziţi ?

COLONELUL : Acesta nu-i poporul. E drojdia, scursura, plevuşcă plătită cu bani dosiţi din visteria ţării.

SFETNICUL I ; Insulte ?

COLONELUL : Adevărul. Am purecat din scoarţă pînă-n scoarţă dosarul pîntecos al cîrmuirilor trecute, şi dacă nu încetaţi să asmuţiţi mulţimea, voi afişa pe ziduri jaful făcut în banul public.

SFETNICUL II : Minciună !

SFETNICUL III : Calomnie !

COLONELUL : Negru pe alb !

RECELE *(arătînd spre Colonel)* •. Iată, iată dementul cel mai mare, nebunul furibund care vrea să îngenunche ţara !

COLONELUL : Eu ?
RECELE : în vreme ce duşmanii stau la pîndâ, cu arma la picior, el — senin — trimite oştirea la plimbare !
COLONELUL : La muncă, vreţi să spuneţi. Avem un an mănos şi este lipsă mare de braţe.
SFETNICUL III : Scamatorii! Aţa cum este plămădită şi tipărită, porunca de trimitere la vatră e *sine die.*
IOACHIM : *Sine die !* Asta a fost şi e voinţa mea.
REGELE *(arătînd pe Colonel) :* A lui! Ţi-a fost instructor, şi ştie toată lumea ce crede acest fost ofiţer despre oştire.
SFETNICUL I : Pentru acest crez, mărturisit în public, a făcut ani grei de puşcărie şi a fost scos din rînduri. Eu am semnat deciziile amîndouă.
SFETNICUL II ; Iar azi, chemat la cîrmă, îşi traduce ideile în fapte nebuneşti.
IOACHIM : Cu învoirea mea. Căci eu gîndesc la fel ca el : armata este birul cel mai greu şi-apăsător pe ţara.
SFETNICUL III : Birul ăsta, sire, e chezăşia vieţii şi a libertăţii noastre.
IOACHIM : E chezăşia lipsei, a suferinţei şi beznei în care se nasc milioane şi milioane de oameni.
SFETNICUL II : Şi dacă peste noapte duşmanii ne atacă ?
IOACHIM : Punem să tragă clopotele şi îi primim cu braţele deschise.
SFETNICUL I : Ca nişte robi ?
IOACHIM : Ca fraţi.
REGELE : Şi urmarea ? Sfîrşitui acestei mascarade ?
IOACHTM : *Este ca nu va curge sînge.*
REGELE : Dar bunurile noastre ? Dar avuţia ţării ?
IOACHIM : Viaţa c bunul cel mai mare.

(Regele ;t sfetnicii se privesc.)

SFETNICUL I *(după un timp si pe un ah ton) :* Sire, vă sfătuim să anulaţi ordinul de lăsare la vatră a oţtirii.
IOACHIM : Nu se mai poate...
SFETNICUL I : Altfel...

*(La un semn **al** fostului premier, un grup de ofiţeri fi soldaţi int'â în sală.)*

IOACHIM : Altfel ?
SFETNICUL I : Altfel vă luăm cîrma din mînă.
COLONELUL : Glumeţ mai eşti!
SFETNICUL I Nu putem lăsa femeile, bătrînii şi copiii fără de apărare.
IOACHIM : Şi cum îi apăraţi ? Jertfind prosteşte aceste mîndre vieţi ? Talpa şi vlaga ţării ? Ii apăraţi lăsînd fără părinţi copiii, făr' de bărbaţi femeile, bătrînii fără fii ? Povestea-i mult prea veche şi mult prea sîngeroasă ca să mai dăinuiască.
REGLLE : îţi dau trei zile răgaz să te gîndeşti.
SFETNICUL III *(către rege) :* Sire, nu încape întârziere, în clipele acestea se joacă o carte mare. Ori fiul vostru porunceşte îndată ca plutele şi năvile încărcate cu arme să se înapoieze din larg şi anulează concedierea armatei chiar acum, ori măsurile acestea le luăm îndată noi.
COLONELUL : Glumeţule !
IOACHIM : Peste voinţa mea ?
SFETNICUL III : Peste : Ştim tot ce s-a pus la cale, peascuns. Adică vorba vine. Că şi copiii au mirosit despre ce-i vorba.
REGI:LE : Dar mie de ce nu nu s-a spus ?
SFETNICUL II : Vroiam să vă cruţăm, sire, căci ne temeam să uu vă doboare cumva ăst vînt de nebunie.
REGELE : Ce se întîmplă ?
SFETNICUL I Se aşteaptă un somn, o lovitură de tun, şi de semnul acesta atîrnă soarta ţării.
IOACHIM : Fericirea ei !
COLONELUL : In clipa cînd tunul va trage — şi va trage — gurile de foc, obuzele şi gloanţele vor fi zvîrlite în mare.
REGELE : Nelegiuire !
SFETNICUL III : Crimă .'
SiETNICUL II : Prăpăd !
REcr.i.E r Arestaţi-i ! Legaţi-i cot la cot şi...

(Se aude o bubuitura de tun.)

COLONELUL : Tîrziu !

IOACHIM *(răsufla adlnt) ;* Ah !

SFETNICUL I : Priviţi cum îi rîd ochii şi ce văl de fericire i se oglindeşte pe faţa-i albă ca varul !

REGELE : Ce înseamnă asta ?

IOACHIM : înseamnă că *am ieşit cu totul din blana mea de ftară.*

REGELE Legaţi-i ! Străjuiţi-i !

IOACHIM : Puneţi să tragă clopotele ! Să se vestească-n lume că s-a găsit nebunul care a trecut, întîiul, *de la beţia vorbelor la cuminţenia faptelor!*

(Ţari. este invadaţi de duţmam, iar Ioachim şi sfetnicii lui urmează ia *fie ludecati într-o pUţS* publica. *Mulţimea ii huiduieşte fi li ameninţă.)*

SFETNICUL III : Aţi săvîrşit o crimă de stat şi veţi plăti-o !...

MINIŞTRUL DREPTĂŢILOR : Cu viaţa, ştim. Şi cine ne va judeca ?

SFETNICUL m : Comandantul trupelor duşmane, noi şi poporul.

SFETNICUL II : „In primă şi ultimă instanţa !"

SFETNICUL I : Exact cum aţi dorit...

MINISTRUL DREPTĂŢILOR : Nu-i practic ? Scăpaţi de noi *alegro,* fără să mai pierdeţi vremea.

SFETNICUL 1 *(Colonelului):* Şapte ministere într-unui singur ! într-unui singur, hai ?

UN SLUJBAŞ : Şi treizeci de slujbaşi de minister ? Atît ?

COLONELUL : Nu trebuie mai mulţi.

ALT SLUJBAŞ : Dar noi, funcţionărimea, să fim lăsaţi pe drumuri ?

COLONELUL : Cei trîndavi numai.

UN GLAS ; Şcoli t Şcoli ! Şi iară şcoli!

ALT CLAS : De cc atîtea şcoli >

MINISTRUL ŞCOLILOR : Spre a vă scoate din beznă Ia lumină...

IOACHIM : Ca să puteţi gusta şi alte bucurii decît a dumicatului ce lunecă pe gît.

SFETNICUL I : Şi iată bucuria ! *(Arată spre soldaţii din patrulele străine.)*

IOACHIM : Am vrut să vă fac viaţa bogată şi uşoară, pe frunţile încreţite s-arunc un strop de voioşie.

(Intră Comandant»! trupelor străine, însoţit de Prichindel şi de Viclean.)

COMANDANTUL *(către Viclean):* Cînd te ascult pe tine îmi zic : Vicleanul are dreptate. Pavăza libertăţii e asta. *(Loveşte minerul săbiei.)* Deci cine se lipseşte de sculele acestea să moară ca un rob !

VICLEANUL : Fireşte !

COMANDANTUL *(către Prichindel)* : Iar cînd te-ascult pe tine, Prichindelule, îmi spun : dc n-arunca nebunul muniţia în mare, sc putea prea bine, ciocnindu-mă cu el, să nu mai fiu pe lume. Nîcî eu, nici tu, nici altul — glonţul nu ştie carte. Or, cine-ţi cruţă pielea, nu-ţi poate fi duşman !

VICLEANUL : Am înţeles. Iar ai lungit-o azi-noapte...

COMANDANTUL : Nici un strop. însă, muncit dc gînduri, nu am putut dormi. *(Inaintînd.)* Care din voi e regele ?

COLONELUL : Miroase-ne.

COMANDANTUL : Ia scama ! Ştii cu cine vorbeşti ?

COLONELUL : Cu un iepure în blană de mistreţ.

COMANDANTUL : Ia scama, îţi spun !

COLONELUL : Cine porneşte, armat pînă în dmţi, asupra unor oameni lipsiţi dc apărare ce alta poate fi ?

COMANDANTUL : Aicea... s-ar putea, în felul tău, să ai dreptate.

COLONELUL : în felul meu ?

COMANDANTUL : Da. Căci n-am venit aicea dc capul meu. Am venit din ordin. Iar ordinul acela, secret, îl ştiu doar eu. *(Oprindu-se în faţa lui Ioachim, care este îmbrăcat în livrea de aprod.)* Acesta-î regele ! Din porunca cui i s-a făcut regelui ruşinea asta ?

SFETNICUL I : Din ordinul unuia din aghiotanţii voştri.

COMANDANTUL . *[către Viclean)* : Tu ai poruncit sa îmbrace haina asta ?

VICLEANUL : Da. E o hainĂ scumpa majestăţii-sale. E o haină în care un moş îndepărtat al său şi-a bătut joc de un neam apropiat al meu...

IOACHIM : Glasul acesta nu mi-e necunoscut. Fă-mi plăcerea şi scoate-ţi chivăra-

VICLEANUL : Nu pot.

COMANDANTUL : Jos casca .' *(Vicleanul se supune.)*

IOACHIM -. Tu ? Tu ?

COMANDANTUL : Vă cunoaşteţi ?

IOACHÎM : Sîntem prieteni vechi. Te întreb la rîndul meu : îl cunoşti ?

COMANDANTUL : Asta-i bună ! E Fratele meu de lapte doar.

IOACHIM : Şi-al meu !

PRICHINDELUL *(scoţmdu-şi şi el chivără)* ; Şi al altor conducători de gloate.

IOACHIM : Prichindelul !

COMANDANTUL : Va cunoaşteţi ?

IOACHIM : Ce întrebare .' Este al doilea frate al meu de lapte.

COMANDANTUL ; Şi-al meu... Dar prea mult lapte !

SFETNICUL I : Comandante. să începem judecata.

COMANDANTUL : Care judecată ?

SFETNICUL I : Crima regelui.

COMANDANTUL -. Că bine 7.io \ Uitasem... Tu ce doreşti să fii ?

SFETNICUL I ; Judecător.

COMANDANTUL : Bine. Pofteşte sus. *(Sfetnicul l suie pe platforma improvizată.)* Cine mai vrea să judece pe rege ?

UN BĂTRÎN ; £u.

COMANDANTUL : Poftiţi !

SFETNICUL I : Recuz pe aceştia doi. *(Arată pe b'itrîn şi băieţel.)*

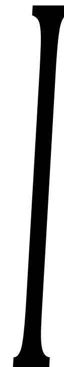
COMANDANTUL : Motivul ?

SFETNICUL I I Sînt prietenii regelui.

COMANDANTUL : Şi tu ?

SFETNICUL I *(cu ură)* : Duşman.

COMANDANTUL : Atuncea dă-te jos. Judecător şi duşman nu se poate ! Cine mai vrea să judece pe rege ?

(După un timp.) Nimeni ? Atunci îl judecăm noi trei. Cine se plînge împotrivă-i ?

SFETNICII : Noi !

ALTE GLASURI : Şi noi .' Şi noi.'

COMANDANTUL : Care e crima lui ?

SFETNICUL I : Ne-a preschimbat în robi.

COMANDANTUL : Şi în ce stă robia asta ?

SFETNICUL I :. Libertatea, avutul, copiii şi femeile noastre sînt jucării în mîini străine.

COMANDANTUL : Am închis pe careva ?

SFETNICUL I ; Nu.

COMANDANTUL •. Am confiscat pămîntul, casele ori celelalte bunuri ?

SFETNICUL I •. Nu.

COMANDANTUL : Am siluit femeile ? V-am răpit copiii ?

SJ-ETN'ICUL I : Nu.

COMANDANTUL : Atunci ce fel de jucării sînteţi în mîinile noastre şi care-i crima regelui ?

COLONELUL : Că le-a salvat viaţa !

COMANDANTUL : Adevărat. Dacă pornea un singur foc asupra noastră, nu ştiu cîţi mai scăpaţi cu zile. Cădeau şi dintr-ai noştri, dar voi piereaţi pînă la unul. Iar drept recunoştinţă că sînteţi în carne şi în oase, aţi pus în fiare pe salvatorul vostru Scoateţi-i cătuşele 1 *(Către copil şi moşneag.)* înaltul tribunal ?

COPILUL *(ridieîndu-te în picioare)* : Aprobă !

COMANDANTUL *(Colonelului)*: Eşti om dintr-o bucată. îmi placi.

COLONELUL: Şi tu mie !

COMANDANTUL -. Ai curaj cît zece. Tuşă nici cu nu-s iepure în blană de mistreţ. Retez. în fierbinţeala luptei, cinci scăfîrlii deodată.

PRICHINDELUL : Asta nu-ţi face cinste mare...

COMANDANTUL : Ştiu. Dar am pornit încoace nu să mă bat cu ei, ci ca să văd cu ochii, să miros şi să pipăi.

PRICHINDELUL : Acuma crezi ?

COMANDANTUL : Dă-mî voie. *(Se apropie de loachim.)* Trăieşti ? Ori eşti o proiectare a închipuirii mele ? *(11 pipăie.)* Există ! *(Arătînd către miniştri.)* Ei. la fel. *(Către sfetnicii regelui.)* De voi nu mă îndoiam.

Pe voi vă ştiu, în carne si oase, din ţara mea. Sînteţi aceiaşi. Aceleaşi calapoade.

COLONELUL : Cum, aveţi şi voi asemenea pramatii ?

COMANDANTUL; Mai multe ca la voi. *(Lui loachim.)* Prin urmare, este adevărat ? Marea s-a despicat şi gurile dc oţel au înghiţit apa sărata ?

IOACHIM : Da.

COMANDANTUL : Dar ăsta-i un act curajos cc întrece orice bravură.

COLONELUL *(către Intîîul Sfetnic) :* Auzi, stimate domn ?

COMANDANTUL : Un fapt dc arme care întunecă orice glorie !

COLONELUL : Dă-mi voie ! *(Îmbrăţişează pe Comandant.)*

COMANDANTUL : Mi-e trupul ciuruit, şi fiecare rană înseamnă zeci dc vieţi răpuse de mîna mea. De-aceea la noi se spune despre mine că-s un erou. Acum îmi dau seama că-s un casap şi că ştrengarul ăsta *(arată pe Prichindel)* avea dreptate sâ mă mustre că înot pînă ta gît în sînge omenesc.

VICLEANUL : Dar ce-o să te mai laude stâpînul şi suveranul tău şi ce mîndre galoane o să-ţi coase la mîini şi la picioare cînd va afla de strălucita cucernica litanie ce ai cîntat aici

COMANDANTUL : Deocamdată, galoanele ţi le voi coase ţie, tîlharule *(îi prinde cătuşele),* căci tu, întotdeauna, cu vorba ta mieroasă, m-ai îndemnat la cele mai abjecte şi crude acţiuni.

VICLEANUL : Eu ?

COMANDANTUL : Nu mi-ai şoptit, deunăzi chiar, pe cînd mărşăluiam, ca zvonurile sînt false, că nu este la mijloc decît o stratagemă şi că cel mai cuminte lucru şi demn de un strateg ar fi să pun să tragă tunurile ?

VICLEANUL : Vai, ce-o să jubileze stăpînul şi suveranul tău că nu le-ai tras de limbă

COMANDANTUL : Regele meu nu mi-e stăpîn, nici suveran, mi-este prieten. Şi el mi-a spus în taină — acuma pot vorbi — să nu ucid o gîză *de m(sînt atacat.*

VICLEANUL : Mclodioara asta goală şi sunătoare ţi-a cîntat-o în strană ţîrcovnicu) ăsta dulceag şi siropos ! *(Arată pe Prichindel.)*

PRICHINDELUL : Nu numai lui. Eu cînt în multe strane, în cîte cînţi şi tu. Numai că picantele-ţi cuplete, muiate în otravă, nu se mai prind acum.

(Suna irumpe tete.)

COMANDANTUL : Vă las. *(Strîngc cu putere mina tui ioachim.)* Ai în mine şi suveranul meu doi devotaţi prieteni şi cred ca, în curînd, îţi vom urma exemplul.

V/CLEANUL *(trcmttrînd) :* Palavre

COMANDANTUL : Iar după noi, mulţi alţii.

VICLEANUL : Oh *(Se fringe de mijloc, ca şi cînd ar fi primit o lovitură puternică în pîntec.j*

IOACHIM : Crezi asta ?

COMANDANTUL ; Da. Căci vîntul cald şi generos ce suflă in ţara voastră suflă de la o vreme în lungul şi largul lumii.

VICLEANUL *(cu glasul gîjiit)* : Usca-v-ar ciuma limba, cum mi-o usucă mie lîntul călduţ şi genere;; !

COMANDANTUL : Taci, cobe !

VICLEANUL : Cînd vei ajunge a^asâ, să-ţi găseşti soţia în patul cotropitorului străin.

COMANDANTUL : Taci !

VICLEANUL Iar copilul...

COMANDANTUL *(trăgind sabia)* : Taci, îţi spun !

(Viclc.inuJ hoTC'me.)

PRICHINDELUL : Iartă-!. Nu vezi că îşi dă duhul ?

VICLEANUL *(cu glasul stins) :* Nu se ştie...

PRICHINDELUL : Tot mai nădăjduieşti ?

Vf<a LANUL *(din ce în ce mai stins)* : Cît vor mai fi... pe lume... miei blîni'i ca el... ca asta... ca celălalt... *(arată sfetnicii pe rînd),* nu-mi pierd nădejdea...

PRICHINOTLUL : Dâ-mi voie. *(li scoate cătuşele.)*

VII'LEANUI : Ce Iaci •

PRICHINDELUL : Te-ajut sâ ai o moarte plăcută şi.,, uşoara.

VICLEANUL : Cir... paci... de rînd... *(Prichindelul scoate medalionul cu cruce si i-l trece după gît.)* Oh, cum arde !

PRICHINDELUL : Purifică ! Spune ce vezi, maestre !

VICLEANUL *(în agonie)* : Văd steaguri albe... steaguri... şi braţe... mii de braţe... Se întind... se caută... şi se cuprind... Oh, ce superbă, măreaţă îmbrăţişare *(Expiră.)*

PRICHINDELUL ; Amin.' *(li încrucişează braţele pe piept.)*

Am scris această piesă acum treizeci dc ani aproape, pe vremea cînd Ia Geneva, Ia Liga Naţiunilor, se dezbătea, ca şi astăzi la O.N.U., cea mai însemnată problemă a tuturor noroadelor : dezarmarea. Pe vremea aceea, Vicleanul nu numai că nu expirase, dar prin diverşii săi reprezentanţi pe pămînt a izbutit să dezlănţuie al doilea mare măcel. Astăzi, însă, s-ar putea ca uneltirile Vicleanului şi ale acoliţilor săi de pe pămînt să fie zădărnicite de milioanele de braţe care *„se întind... sc caută.- si se cuprind".*

Aceasta este povestea, acesta este mesajul şi tacul lui *Nae Niculae.*

1

PE ALTE „TURFURI"

De la Berlin, *Omul* ***CH*** *mtrţoaga,* în versiunea cehă a lui Jiri Staoca, a trecut, în 1930, la Teatrul Naţional (Narodni Divadlo) din Praga, unde talentatul artist Bohac, în rolul arhivarului, a repurtat o mare biruinţă.

Ştiu asta din gazetele ce mi s-au trimis, căci Ia Praga, cu toate stăruinţele mele, n-a fost chip să ajung. Am bătut pe Ia mai coate uşile, dar nici unul din zeii de plastilina ai timpului nu s-a milostivit să m-ajute să plec, deşi multor trepăduşi, care n-aveau nici în clin, nici în mînecă cu lucrarea mea, li s-a dat putinţa să vadă premiera din capitala cehoslovacă.

De aceeaşi jalnică mentalitate m-am izbit şî Ia spectacolele de la Berna, unde „Mîrţoaga" a fost reprezentată în 1932 şi unde despre interpretul lui Chirică (îmi scapă numele) s-a scris, negru pe alb, că ar fi fost pur şi simplu... genial (!)

E posibil.

Căci partitura arhivarului, aparent simplă, dă unui actor de mare clasă putinţa de a sonda şi scoate din subtextul acestui rol accente, nuanţe şi faţete menite să uluiască...

Mă doare şi acum că printre „corifeii" care au fost căruţaţi, cu acest prilej, în *sleeping-car,* pînă-n inima

Elveţiei, nu s-a găsit un locşor de bogdaproste şi pentru nefericitul de autor...

Alexandru Mavrodi, superbîsima nulitate directorială, la stăruinţele mele mi-a răspuns cu plictis :

— *A se slabi!*

Iar ministrul nostru plenipotenţiar la Berna, pe care l-am prins pe scările Naţionalului — era grăbit nevoie mare — a ridicat din umeri şi, zîmbind graţios, mi-a spus, ţuguindu-şi buzele :

— Cu părere de râu, dar nu pot face nimic pentru dumneata...

Insă ia banchetul care a urmat după spectacolul de gală, preşedintele Confederaţiei elveţiene, după ce a făcut o amănunţită analiză a piesei, arătîndu-i şi slăbiciunile şi meritele, a sfichiuit cu fineţe lipsa de delicateţe a factorilor noştri culturali faţă de un autor dramatic romîn jucat peste frontiere.

Aş fi vrut ca printr-o ferestruică magică să zăresc mutra pleoştită a plenipotenţiarului nostru de la Berna, şi prîntr-un tub acustic să-1 aud pe Alexandru Mavrodi perorînd, în cerc închis, împotriva autorului, care „prea era răpănos ca să poate face faţă" exigenţelor vestimentare ale belferilor spilcuiţi şi pomădaţi trimişi în bloc la sărbătoarea culturală de la Berna...

La expoziţia internaţională de Ia Paris, din 1937 (laudă-ce, gură !), din sutele de lucrări trimise din largul lumii au fost alese, spre reprezentare, cinci piese de teatru — şi printre cele eînci a fost şi *Omul cu mirţoaga.*

In versiunea cunoscutului scriitor şi publicist romîn Matei Rusu (Roussou). *Kirika (Uhomme et son Toquard)* s-a jucat, la începutul lunii iulie, la teatrul „Mathurins" de sub conducerea faimosului actor şi regizor Georgcs Pitoefi".

Cu iuţi bătăi de inimă, m-am strecurat într-o dimineaţă în sala teatrului.

Nu mi-a pus nimeni mîna în piept, 51 astfel, *incognito,* am ascultat, tăcînd chitic, un act întreg.

Rupînd-o mai binişor franţuzeşte decît nemţeşte, m-am simţit mult mai în apele mele la Paris decît la Berlin, şi din primele clipe m-a uimit primirea explozivă a Ludmilei Pitoeff care, fără sa joace în piesă, se afla şi dumneaei în sala.

Originală, marea actriţă ! Se vede că mutra mea dc buldog i-a plăcut, căci după câteva minute, parcă am fi fost prieteni de cînd lumea !

Georges Pitoeff, conducătorul trupei, era şi el simpatic, dar cu capul într-o mie de părţi (director, actor, regizor), părea mai absent, mai distrat — faţa lui suptă trădînd o mare oboseală.

în schimb, Pierre Brasseur — tînăr, masiv şi jovial —• mi-a mers de-a dreptul !a inima. Cît despre Madeleinc Lambcrt, deşi cu un picior în ghips, din pricina unei mici fracturi, degaja o feminitate contagioasă cum rar mi S-a m tâmplar să întîlnesc.

Louis Salou, băiat frumos, era de nerecunoscut în rolul lui Varlam, unde îşi compusese o mască de Cyrano modern foarte izbutită. îi Lipsea însă umorul trebuincics, şi de aceea în seara premierei n-a stîrnit nici măcar un zîmbet.

Fusese poftit să joace acest rol Alexandru Mihalescu, stabilit de mulţi ani la Paris, dar ambiţiosul meu prieten, care râvnea să joace pe Chirică, a făcut greşeala să nu primească.

Şi astfel, spectacolul s-a desfăşurat într-o atmosferă glacială, Georges Pitoeff (Chirică) neizbutind la nici un moment să încălzească sala.

Era plină de fineţe compoziţia Iui Pitoeff, dar îi lipsea, ca şi interpretului dc la Berlin, adlncimea şi puterea de trăire.

Nu-1 credeai nici pe Miithel, nici pe Pitoeff, dar pe Morţun îl credeai, şi îl credeai şi pe Calboreanu !

Eu nu sînt vreun procopsit actor comic, dar, ca şî Ion Sîrbul, stârneam hohote de râs în Varlam.

Salou, cît dc valoros acior era. n-a reuşit să descreţească nîci măcar o frunte.

Iar Jean Hort (Inspectorul general) cît de departe era de Leibclt, dc Brezeanu, de Ghibericon ori Talianu !

Şi, vai, ce decoruri sărăcăcioase şi ciudate !

In actul prim, soba din casă era pictată pe pîrtză, iar în al treilea act era zugrăvit pe cer un fel de „halos", din care ţâşnea o herghelie de cai în galop !

De aceea romînii veniţi pachet la spectacolul de la „Mathurins" îşi dădeau coatele **51** se întrebau uimiţi :

— Ce-i asta, frăţioare ?

II rugasem pe maestrul Pitoefif, la unele repetiţii, să dea un grund mai realist ţi unitar înscenării sale, dar maestru] se limpotrivea îndrumărilor mele, şi Ia fiecare Invitaţie răspundea supărat:

— *Ah, non! Ca c'est du boulevard!*

Şi din pricina asta, din pricina goanei după *nou,* spectacolul a ieşit un soi de tilmeş-bakneş, un amestec straniu de melodramă, vodevil şi comedie sentimentală !

Să vorbesc despre ceilalţi interpreţi ?

E destul să spun că, la fel ca în unele turnee mizere, un actor juca două şi chiar mai multe roluri !

Gazetele însă au fost în genere binevoitoare, subliniind calităţile textului şi lăudând pe interpreţi.

— *Ah! ie joii spectacle et la jolie soiree !* exclama Pierre Abraham în *Ce soîr,* elogiind, mai la vale, compoziţia lui Georges Pitoeff-

Dar, pe Jupiter că numai Madeleine Lambert (în Ana) şi Pierre Brasseur (în Nichita) s-au purtat *comrhe H faut,* acoperind cu talentul lor de mare cLasă toate slăbiciunile celorlalţi confraţi-

Grigoraş Dinicu, bunul meu prieten, împreună cu care văzusem de multe ori spectacolul de la „Machurins", era de aceeaşi părere, şi multe nopţi minunate am petrecut cu Grigoraş lăudînd şi căinîrid trăsnăile lui Pitoeff.

Eram, pe aceea vreme, la Paris, cei mai „căutaţi" rumîni...

Bietul Grigoraş ! Strălucitul violonist şi componist, a plecat de mult pe drumul fără întors. Dar hora lui „stacato", o mică capodoperă, va sălta şi dăinui necontenit în auzul oamenilor.

SPICUIND MAI DEPARTE...

După înmormîncarca ***hi Nae Niculae,*** căci a fost o lamentabilă cădere — şi după **cum** am arătat, în condiţiile date, nici **nu** putea fi altfel — drept premiu de consolare ml s-a dat rolul principal din ***Admirabilul Crtchton*** de Barrie, unde, având de interpretat iar un lacheu, m-am simţit la largul meu şi am jucat cu sete alături de Tantzi Cutava-Barozzi, actriţă de-o vervă, fineţe şî fantezie, rar întâlnite în galeria noastră artistică.

Aici, Vasile Enescu ,s-a mai dres parcă oleacă, deşi *au* s-a lăsat pînă n-a pus-o pe Tantzi să facă nişte tumbe fără rost. Diveta s-a supus. — dar ochii, gura ţi năsucul ei spiritual rîdeau de exhibiţiile ieftine ale maestrului-regizor.

Cei care au vâzut-o pe Cutava-Barozzi în Florăreasa din *Pypnalion* de Bemard Shaw, o văd şi o aud şi azi ciripind printre noi, deşi sînt mulţi ani de oînd delicioasa Tantzi i-a stabilit la Londra. înstrăinarea aceasta a însemnat o pierdere simţitoare pentru teatrul nostru, dar poate ca talentata artistă n-ar fi luat drumul pribegiei, dacă ieşirile despotice ale lui Alexandru Mavrodi nu ar fi silit-o.

Am întâlnit-o pe Tantzi la Paris, în timpul expoziţiei din 37 ; am fost împreună la spectacolul de la „Mathurins", şi simt şi azi ghiontii pe care mi-i trăgea, persiflînd chipul suprarealist în care Pitoeff îmi montase ***Omul cu***

mîrţaaga. Confraţii care au avut prilejui să vadă în 1956 Parisul, cu ocazia turneului Teatrului Naţional, mi-au spus că „/« ***Barozzi"*** este măritată cu directorul unui teatru englez si că se topeşte de dorul să-şi revadă ţărişoara. Şi într-adevăr dorul de ţară face pe Tantzi Barozzi, mai tîrziu, să se înapoieze în ţară, unde este angajată de către directorul Teatrului Municipal, Vrabie, să joace rolul interpretat pe vremuri de către distinsa artistă Lucia Sturza Bulandra.

Ar fi o nedreptate să sar peste spectacolul cu piesa lui Pierre Frondaie, ***Femeia si paiaţa,*** în care Nicu Băităţeanu şi Marioara Zimniceanu au avut două strălucite compoziţii. înalt, zvelt şi spaniol, Băităţeanu am curajul sa afirm că era mai frumos ca Tony Bulandra — chiar dacă coana Lucica m-ar mustra iar pentru această afirmaţie. După cum susţin, ***unquibus et rostris,*** că Marioara Zimniceanu întuneca tot firmamentul feminin ou frumuseţea ei scenică în această piesă.

O pereche de neuitat, un joc ifiresc şi expresiv, care iartă şi acoperă multe din slăbiciunile lui Soare Z, Soare.

Către sfîrşitul aceleiaşi stagiuni (1929—1930), am măcelărit fără milă rolul lui Vlad Ţepeş din piesa cu acelaşi nume a lui Ludovic Dauş. tl am pe crudul voievod pe conştiinţă, după cum am şi astăzi remuşcări pentru înhumarea dc veci a piesei ***Păcat*** a Lucreţiei Petrescu.

Dar cerul să mă pedepsească dacă am făcut-o dinadins !

In ***Idiotul*** lui Arcadie Baculea, după romanul lui Dostoievski, mi-am spălat însă păcatele, înfăţişînd un Rogozîn cu frişca în mînă, impetuos, necruţător, cu pumnale în ochi şi nebunia în creieri.

Oh, cu cîtă voluptate, înfîgeam stiletul în pieptul Mărioarei Zimniceanu — pe care o îndrăgeam şi ca om, şi ca actriţă — pentru ca mai apoi, după înjunghiere, s-o jelesc cu lacrimi cît pumnul...

Vai ce bine te isimţi în textele suculente şi generoase ale iui Shakespeare, Ibsen, Totatoi sau Dostoievski .'

Rolul lui Rogozin din ***Idiotul*** rămîne pentru mine un soi de baie răcoritoare, cu atît mai mult cu cît regizorul Soare, în timpul repetiţiilor, îşi muşca pumnii ca mă pusese sa joc, trâmbiţând cu morgă şi glas tare că toţi interpreţii vor străluci în piesă, afară de ***unul...***

în seara premierei, însă, toate sufragiile au mers către mine, dovedind o dată mai mult că bietul Soare se uita în textele de teatru ca pisica în câlindar.

Directorul Mavrodi l-a gratificat pe George Calboreanu pentru rolul titular, dar gazetele l-au cam pişcat, găsind că n-avea ce căta în pielea unui prinţ de cea mai înaltă origine... Cît de bine îl îmbracă pe talentatul meu coleg şi prieten rolurile de oameni din popor, pe atît de încorsetat se simte în cele dc fină extracţiune. Este un păcat aproape general al actorilor, şi de aceea, foarte rar se ivesc pe firmamentul nostru artişti rasaţi de talia maestrului Nottara, Demetriade ori Tony Bulandra.

Calboreanu ar fi putut întruchipa la fel de bine pe Rogozin — sau poate mai bine decît mine — dar în pielea prinţului cu pricina n-avea ce căuta. Setea, însă, dc roluri „prime" ne stăpâneşte pe cei mai mulţi, şi de aceea, de la Adam citire pînă azi, nu cred să fi fost mulţi preoţi ai Melpomenei — la noi, ca şi aiurea — care să fi refuzat să joace pe Hamlet ori Romeo.

Ion Morţun a întruchipat strălucit multe roluri, dar visul lui era ***Richard al lll-lea*** ori ***Gringoire.*** L-a jucat pe acesta din urmă, după Ion Manolescu, şi cît p-aci să-şi frîngă gîtul nea Jenică...

Un răsunător succes, de public şi de presă, a avut ***Titanic-vals,*** al lui Tudor Muşatescu.

Calboreanu şi Victor Antonescu au jucat alternativ rolul principal — amîndoi izbutind din plin.

In stagiunea aceea (1932—1933) a luat fiinţă marele premiu <al Teatrului Naţional, în valoare de 50.000 Iei, sumă respectabila, pe care „conul Tudorică", fericitul cîştigător al lozului, a făcut-o praf în cîteva zile, dînd acatiste la biserică să-i facă piesa o serie la fel ca... ***Omul cu mîrţoagă.***

Pronia i-a ascultat rugămintea.

Numărul mare de spectacole s-a datorit, fireşte, calităţii textului, dar şi interpretării — Sonia Cluceru înregistrând în această oomedie întîia sa mare biruinţă artistică, succesul acesta situînd-o ca cea mai vrednică urmaşă a Miţei Ciucureseu.

In afară de Sonia şi Calboreanu, au jucat cu brio în ***Titanic-vah:*** Marieta Sadova, Niky Athanasiu, G. Demetru şi Victoria Mierlescu.

Alături de N. Băltăţeanu, Măria Filotti, Grigore Mărculescu, Măria Voluntaru şi Ion Finteşteanu, sprinţara Victoria Mierlescu, specializată în rolurile de „travesti", consimţind cu marc greutate să se gătească în straie femeieşti, a avut o remarcabilă biruinţă, întruchipînd cu graţie şi sincere accente dramatice rolul principal din ***Căpriţa,*** o lucrare bine scrisă de profesorul Petre Drăgoescu.

în această dramoletă, tînăra şi frumoasa Marieta Anca a avut al doilea succes al ei de la debut, şi tare m-am bucurat că mi s-a încredinţat regia acestei piese romîneşti, pentru că am izbutit, colaborînd minuţios cu interpreţii, să prilejuiesc fiecăruia un succes de bună calitate.

In aceeaşi stagiune, sub direcţia lui Paul Prodan, s-a reprezentat, către primăvară, ***Iuda,*** dramă religioasă de Ion Luca. Ani de zile părintele Luca urcase scările teatrului cu bîrţoagele la subţioară, si ani de zile cerberii din comitetul de lectură îi înapoiaseră piesa cu menţiunea : „Să se modifice'". La una din şedinţe, Octavian

Goga, frunzărind lucrarea, începu să citească cu glas tare fragmente pe sărite, apoi zise :

— Prea îl freeţionaţi de gîîci pe bietul popă f Piesa nu e rea şi s-ar putea scoate ceva din ea... N-ai vrea dumneata, „omule" (aşa eram pe-atunci poreclit), să topeşti şi să şlefuieşti acest material ?

— Ba da, am răspuns, mai cu seamă că mie-mi plăcea lucrarea.

Şi m-am apucat de lucru.

Muncă grea.

Şase luni de zile am lucrat asiduu.

Popa venea în fiecare săptămînă dc la Bacău, unde era dascăl, şi mă ducea regulat pe Griviţei, într-o grădină de vară lipită de cimitirul Sfînta Vineri, şi mă îndopa cu eîrnăciorl cu piele, care săreau sftrîind de pe grătar. îmi citea poezele, dintre care, unele, erau foarte... gustoase — iambii şi dactilele săltînd la fel ca şî cîmăciorii de pe grătar...

Şi-aşa, mai dc dragul momlţelor şi al fleiculiţelor, mal de dragul piesei, mai de dragul popii, căruia îi mergea gura ca o moară stricată, către sSîrşitul lui octombrie mîmuii lucrul, şi ***Iuda*** fu primit cu mari laude.

Am pus-o în scena împreună cu Ion Şahighian — el cu partea tehnică, eu cu cea artistică — şi spre începutul primăverii am ridicat cortina.

A ieşit bine.

Pentru că la dorinţa lui Şahighian scrisesem un tablou nou, pentru ca apariţia lui Iuda era alta deck a popii Luca, pentru că o parte din actul II şi întreg actul final îmi aparţineau, am fost nevoit, la stăruinţele directorului (Paul Prodan), să semnez şl eu alături de preotul răspopit Ion Luca.

Stăruinţele astea erau însă cu tîlc.

Ca autor, după lege, nu mai puteam face parte din comitet, şi astfel directorul, care nu mă prea înghiţea, deşi era om de ispravă, s-a descotorosit de mine...

în urma presei excelente, ***Iuda*** a lua marele premiu, şi aşa s-a pomenit fratele Luca, dc unde fusese lăsat de • căruţă ani de zile, că iese premiat şi că se alege, pe deasupra, şi cu un teanc de 'albăstrele la chimir.

Succes de public, însă, n-a prea fost.

De rindul ăsta Calboreanu nu mi mai făcuse pisălog, ca la „mîrțoaga", ci mă trăsese de mînecâ să-J frecționez de gilci, şi astfel a izbutit un Tuda de mari proporţii, insinuant, cinic, crud, războinic şi copleşit dc rcmuşcări.

Şahighian a avut însă ideea greşită să distribuim pe Marioara Voiculescu în rolul frumoasei şi ispititoarei Atara, marea actriță neizbutind la nici un moment să intre în pielea personajului.

în schimb, Sorana Țopa, înfrîngîndu-şi vulcanicul său temperament, a întruchipat o sclavă prefăcută, cinica şi sălbatică cu o artă desăvîrşită, apropiindu-se cu paşi mari, în acest rol, de marea creație pe care a facut-o în rolul principal din ***Domnişoara Nastasia.***

.Autel Athanasescu a ifost un comandant de oşti convingător, Finteşteanu un impresionant Natanicl, iar Cristian Duțulescu un foarte izbutit Şalum — jucat în turneu cu mult tropos de către Niculae Gărdescu.

Turneul a mers prost.

Eram în plină vară, şi cu toate că pe afiş figura numele Marietei Sadova (frumoasa Atara), al Marietei Rareş (sclava), numele meu (Iuda), al lui N. Gărdescu (Şalum) şi al altor iluştri necunoscuţi, abia ne-am putut ţine zilişoarele.

Am dus-o aproape la fal de greu ca în escapada făcută cu ani înainte în țară cu ***Hoții,*** în care mai în fiecare zi spuneam prietenilor :

— Măi, fraţi bandiţi, nu vedeţi că n-am cu ce plăti ? Hai să ne înturnăm pe la căsile noastre .'

Dar „bandiţii" nu voiau în ruptul capului să mă asculte, ci, zvîrlind cu chiverile în văzduh, strigau :

— Căpitane, te urmăm pe pîine şi pe sare !

Oh, turneul cu ***Hoții!***

Dorimedont Sireteanu, cîrlan pe vremea aceea, întruchipa un Karl Moor cald, viguros şi impunător. Pe Eranz Moor l-am masacrat eu, căci, tot muştruluindu-mi trupa, n-am avut timp să învăț rolul ; frumoasa Amalia era Ecaterina Nițulescu ; pe bătrînul Moor îl juca un oarecare Volan ; dar cel mai prost dintre noi era fratele Scrioşteanu, care, cu toate sfaturile şi admonestările mele, mima pe toate cuvintele partenerului, de ne pufnea rîsul în plină tragedie. Noroc că făcea printre picături gazetărie şi era foarte bun vînător...

Dar să mai las zigzagurile şi să torc firul mai departe, că altfel mimez şi eu ca Scrioşteanu...

Tot în stagiunea aceea s-a jucat pe întîia noastră scenă ***Richard al lll-lea,*** a lui Shakespeare, în excelenta versiune romînească a maestrului Ion Marin Sadoveanu.

Soare mă distribuise încă de mult în Ricbard, dar pentru că Ion Manolescu se înapoiase între timp la Național, m-am pomenit că bunul meu prieten mi-o ia înainte — adică la fel povestea cu ***Macbeth:*** scoală tu, să stau eu

Pentru noi, actorii, ăsta-i un bobîrnac greu de îndurat. Ţi se suie sîngele la cap şi simți că eşti în stare de orice.

Palme gratuite.

Greu de primit, greu de uitat...

De vină nu era Manolescu, căci fiecare din noi se vrea cap de afiş.

Vina era a omului lipsit de obraz ; Soare Z. Soare.

Domnul odihnească-1 !

Drept consolare, a urmat iar povestea cu două premiere.

Manolescu — l-am văzut din sală — a avut un strălucit succes.

Aşa că, atunci cînd a venit rîndul meu să-mi pun gheb în spate şî să-mi priponesc unul din picioare, ca să umblu schiopatînd, mi-a plăcut atît de mult această transfigurare, ca parcă aş fi sărit din pod în pielea personajului. Am jucat cu atîta sece, cu atîta înăcrită răutate, cu atîta cruzime şi perfidie, că m-am minunat eu însumi — şi s-a minunat şi Soare — din ce butie fără fund scoteam toate accentele acelea, atît de variate.

Am fost pus să ioc în dublu, dar n-am dublat pe nimeni : l-am creat pe Richard.

Dovadă ică-i aşa, este că Manolescu, după cîteva spectacole, s-a tras deoparte, lăsîndu-mă doar pe mine să strig :

— Un cal! Un cal! Un regat pentru un cal!

Marieta Anca a fost o ispititoare ***lady*** Ana, Mana Filotti, o bună şi lesne crezătoare regină Elisabeta, Ana. Luca o mamă deznădăjduită, iar Agepsina Macri-Eftîmiu o tumultuoasă regină detronată.

Am citit în ochii maestrului Nottara, care jucase pe vremuri pe Richard, iar acum pe regele Eduard, că ani făcut o ispravă deosebită, şi asta m-a consolat de toate umilinţele şi amărăciunile îndurate.

Nuniai Soare 2. Soare a rămas inconsolabil.

Şi neconsolat fî-va, poate, şi acum prin meleagurile pe unde rătăceşte...

Dintre piesele jucate în stagiunea următoare, neîndoios că ***Gaiţele*** lui Alexandru Kiriţescu au avut succesul cel mai răsunător.

Aici neuitata Sonia Cluceru, deşi pe un fond negru, a sculptat totuşi un ilariant personaj de cea mai neaoşă spiţă, stârnind cu mijloace simple cascade de rîs, care i-au creat o mare popularitate.

Ca înainte, mai bine ca înainte, de Luîgi Pirandcllo, a însemnat o nouă mare izbîndă artistică pentru Marioara Ventura ; în ***Borgia*** de Alexandru Kiriţescu, însă, societara Comediei Franceze, neizbutind, în travesti, să fie la înălţimea excepţionalului sau talent, a prilejuit o înfrîngere şi piesei, şi interpretei.

tei schimb, în ***Veste bună,*** puternica dramă a lui Mircea Ştefănescu, Măria Ventura a jucat cu o bogăţie de nuanţe şi o fascinantă putere de .trăire.

Ii aud şi astăzi glasul şuierător, îi văd trupul şerpuind, mersul legănat, simt în ochi şi în inimă împunsăturile pătimaşe ale întregii sale făpturi dezlănţuite, şî mă întreb cu deznădejde : cum de-au putut să piară asemenea comori ?

Căci au fost şi nu mai sînt, s-au irosit în vînt, s-au topit toate farmecele acelea.

Pentru ce s-au topit ?

Scrisese o capodoperă mai .presus de texte Marioara Ventura în ***Veste bună,*** în ***Fedra, Lorenzaccio*** şi în alte multe piese.

Pentru ce acestea vieţuiesc, iar marea operă vie, Marla Ventura, s-a stins ?

Atît de puţin să însemneze arta actoricească ? !...

A încercat, cu ani în urmă, şi Marioara Zimniceanu roiul din ***Veste bună. A*** jucat bine, învederînd însă o dată mai mult că între talente şi talente sînt adesea distanţe astronomice.

Faptul în sine este adevărat, real, vizibil, pipăibil, dar care actor sau actoriţă nu crede că ana... începe de la el sau de la ea ?

Vorbind de ***Richard al III-lea,*** mi-am tras spuza pe turtă.

Dar iată că deunăzi I-am văzut pe Laurence OLIvier în acest monstru uman. Am rămas ca viţelul la poarta nouă şi, irăgîdu-mi cîţiva pumni în cap, am strigat în gura mare :

— Eşti un cîrpaci, un mascalţon şl uu conţopist dramatic, maistre Ciprian !

De aceea, fraţilor închipuiţi, veniţî-vă în fire, căci oricum aţi suci-o şi aţi răsuci-o, natura-mamă ouă inegal.

Sânt pe lumea asta muşuroaie, sînt şi movilite, apoi sînt coline, dealuri înălţuţe, munţi pletoşi şi abia — ***ici, colo*** — şj cîţiva giganţi.

Luaţi deci aminte, fraţilor trufaşi !

Qu'en dis-tu, mon cher... frate Brancomir ?

Mărturisesc că am ostenit, şî zău dacă nu mi-c lehamite să merg cu tăvălugul mai departe...

Şi la ce bun ?

Unii vor cîrti ca nu i-am pomenit; alţii că i-am pomenit doar în treacăt; cîţiva îmi vor întoarce spatele că nu i-am categorisit alături de Petre Liciu, Radovici ori Manoliscu ; colegele mai vîrstnice vor spune făţiş că sînt prosterescut ; tinerii vor zice e-am scris ameţit, iar blondele copile îmi vor da cu tifla şi-mi vor pufni în nas...

Eu, pravoslavnic cum sînt, aş vrea să împac pe toată lumea, şi-aş face-o dacă toţi oamenii ar fi croiţi la fel.

Dar dacă ei înde ei nu se recunosc şi se mănîncă ca lupii) ce pot eu sa le fac ?

Sălbăticia din om e greu de înfrmat.

Dar sa încerc să urmez...

*

Serenada din trecut este, cred, lucrarea cea mai bună a 'lui Mircea Rădulescu. A căzut, însă, în regia lui Vasile Enescu, si de aceea interpretarea nu s-a ridicat peste banal.

Critico, nestiind rolul ca lumea, se cam opintea în beregată, nostima Tanzi Bogdan a zbîrnîit ceva mai binişor ca de obicei, Bulfinski, recitativ ca totdeauna, Mânu, simpatic si hazos, iar la reluarea dc mai tîrziu interpretarea n-a fost mai procopsită ca cea dintîi, deşi Aglae Metaxa şi Dina Mihaicea, actuala îmblînzitoare de lei, au fost mai vibrante decît frumoasa Bogdan.

Pe spătarul Mirişte, din aceeaşi piesă, l-a jucat subsemnatul, la fel de monocord ca şi Bulfinski.

*

Omul ți masca de Marlow, rivalul şî conteimporanuî marelui Will, a dat un nou prilej lui George Vraca să-şi puie în valoare calităţile sale artistice, iar în ***Comedia fericirii,*** a lui Evreinov, Vraca, prin joc, vorbă şi mască a fost de nerecunoscuc.

*

Oameni pe un sloi de gheața a lui Verner, sub bagheta prodigioasă a maestrului Paul Guşti, a fost un model de realizare scenică — şi pentru, regizor şi pentru interpreţi.

George Calboreanu, Băităţeanu, Niky Atanasiu au strălucit în rolurile bărbăteşti, iar Marioara Zimniceanu, CMca Zaharia şi Sonia Cluceru, în cele feminine.

Cîţiva ani după aceea, am făcut un turneu în ţară cu această piesă realistă, dar, din pricina viscolului şi a înzăpezirdor din iarna aceea, cu greu am scos-o la capăt. Şi cum putea ieşi altfel, cînd aveam în trupă pe faimosul

În rolul bătrînului Christie din *Anna Christie* de O'Neill

În rolul lui Andrei Nastai din *Minerii* de M. Davidoglu

În același rol

În rolul negustorului din *Floarea purpurie*

ghinionist Dragomirescu-Gong, care îngheaţă apele, întunecă cerul şi usucă holdele pe lîngă care trece...

Totuşi, către coada acestei eroice expediţii — căci deseori am degerat în vagon cu burţile lipite — gerul mai înmuindu-se, s-au deszăpezit liniile de drum-dc-fier şi am dus-o ceva mai binişor... organizând chiar, din cînd în cînd, cîte o agapă. Bineînţeles că pe Gong îl lăsam să sforăie în cuşeta lui, de teamă să nu ne pice tavanul în cap ori să sară trenul de pe şine.

Sînt pe lume oameni deschişi, feţe luminoase care-ţi poartă noroc numai ck îi vezi, şi alţii întunecaţi, morocănoşi, pe care e mai bine să nu-i vezi...

*

Am jucat cam adormit pe Agamemnon din ***Atrizii*** lui Victor Eftimiu, dar am interpretat în schimb cu sete mare pe Regele Broaştelor din ***Clopotul scufundat,*** minunatul poem al lui Gerhard Hauptmann.

Deşi ***eminamente acvatic,*** acest personaj se înscrie printre cele mai izbutite înfăptuiri terestre ale mele, şi dacă cumva s-ar relua piesa, mărturisesc că aş juca iar pe broscoiul ăsta îndrăgostit cu multă voluptate.

A. Pop Marţian, corect, ca totdeauna, în rolul principal ; Lili Carandino, fină şi graţioasă, a alunecat ca o libelulă pe portativul poetic al poemului, iar Niky Atanasiu, cu triluri de căpriţă, a fost în nota justă a unui focos faun înamorat.

Regia maestrului Guşti n-a fost la înălţimea texitului în acest poem, care cerea o fantezie mult mai săltată şi fecundă.

Probabil însă că bagheta cu care înfăptuise atîtea şi atîtea măiestre realizări începuse să dea semne de oboseală.

Nu mi-aş îngădui astfel de însemnări dacă n-aş avea credinţa că toate pe lumea asta au un început, un mijloc şi un sfîrşit.

Fără umbre, lumina şi-ar pierde strălucirea, şi numai mediocrul calcă cu paşi perfect egali...

*

In ***Fiica Ini Jorio,*** regizorul De Cruciaţii a dovedit că ştie să bată bine măsura şi să imprime un tempo vioi pieselor italieneşti, fără însă ca ochiul său sâ poată pătrunde prea mult în admcime. Nu s-ar putea spune că a zvlrlit cu praf în ochi, ca escrocul teatral Mime Mizu, dar nici că era vreun procopsit regizor, aşa cum îl socoteau unii, judeoînd după ifosele sale.

Butoaiele goale sună totdeauna...

în această piesă, Aglaia Metaxa s-a dovedit a fi o bună actriţă, iar Niculae Brancomir un meşter spunător de versuri. Poate că dicţiunea sa, supărător de clară uneori, împuţina impresia plăcută a glasului şi a înfăţişării sale.

.Nu-mi amintesc cum a trecut Sorana Ţopa prin ***Fiica lui Jorio,*** dar ştiu precizamente că eu am jucat slab, deşi De Cruciatti îmi istrînsese cu putere mîinile. Parcă Vasile Enescu nu-mi făcuse de-atîtea ori la fet !

Italianul era de-o clasă mai bună ca Enescu, dar nici prea mare deosebire nu era între ei.

Asta s-a văzut clar în ziua, nu mult îndepărtată, cînd i s-a dat lui Cruciatti să regizeze ***Azilul de noapte.***

A fost un fiasco aproape general.

Nu mult după aceea, marele om de teatru şi-a luat catrafusele şi-a şters-o de îa noi...

Sase personaje în căutarea unui autor de Luigi Pirandello a crestat pe răbojul nostru artistic o mare biruinţă.

Regizorul Ion Sava a devenit dintr-o dată ***cineva.***

Textul lui Pirandello, atac de încîlciţ şi subtil, a fost disecat de Ion Sava cu o uluitoare putere de pătrundere, răsplătită de public şi de presă cu o unanimă recunoaştere.

Cum puterile maestrului Guşti erau în firesc declin, a fost o mulţumire generală că s-a ivit în apele noastre un nou talent regizoral.

Datorită ochiului pătrunzător al lui Sava şi puterii sale de convingere, Marieta Anca s-a ridicat pe un piedestal artistic mult mai înalt ca înainte, crescînd vertiginos în stima tuturor, şi cred că nu mă înşel spunînd că frumoasa actriţă a gravat în ***Şase personaje*** cel mai bun rol al său din carieră.

A jucat mai tîrziu în mare actriţă şi în ***Tîrgul dragostei*** la Teatrul Colorado, dar cred că mai preţioasă rămîne creaţia din piesa lui Pirandello, textul acestei lucrări fiind de cu totul altă structură şi valoare.

Alături de dînsa, Geo Barton a călcat cu dreptul în acel dubios ***Tîrg.***

*

Clovnul a dat prilej lui Ion Şahighian sâ se ridice cu mult peste înfăptuirile sale regizorale din trecut, dovedindu-se nu numai ca un iscusit îndrumător în şlefuirea rolurilor, dar şi ca un priceput mînuitor al textelor de teatru.

Nu-mi amintesc numele autorului piesei ***Clovnul,*** dar atît a sucit şi răsucit, atât a prelucrat Şahighian textul respectiv, că putea să contrasemneze această comedie.

Ion Fintesteanu, în rolul titular, a dovedit, o dată mai mult, nu numai marile sale virtuţi actoriceşti, dar ne-a arătat că a pătruns şi în tainele meşteşugului de scamator, oferindu-ne regalul unor exhibiţii de prestidigitaţie nespus de amuzante.

Ovid Brădescu a întruchipat magistral rolul unui dresor italian, izbutind ca un ***alter*** Ion Petrescu să aducă cu sine în scenă nu numai farmecul unui verbiaj colorat, dar şi toate miasmele şi mizeriile vieţii de circar.

Elvira Godeanu a schiţat cu firesc şi cu graţie o cuceritoare siluetă feminină, iar Fifi Mihailovici a jucat remarcabil o frumoasă ecenă de beţie.

în rolul unui tînăr clovn, Niky Atanaslu a avut, cred, cel mai bun rol din carieră, iar N. Pereanu ne-a dat, în aceeaşi partitură, îndreptăţite nădejdi de viitor.

*

Sub direcţia regretatului Camil Petrescu s-a repetat şi reprezentat ***Profesorul Storitzin,*** o solidă construcţie dramatică a lui Leonid Andreiev, unde meşterul Storin

a repetat magistral, dar în care — din pricina unor neînțelegeri de culise — n-a voit să ,mai joace.

Partitura a trecut la Calboreanu, care, neavînd prestanța și greutatea lui Storin, n-a jucat prea strălucit. în schimb, în rolul unui doctor militar chefliu, eu am brodit-o bine, aș zice chiar că am fost ca la mine acasă...

Astfel ca în seara premierei, la un pahar de vin, i-am spus lui Calboreanu, care golea cu năduf pocal după pocal :

— Dar ce-ai, mâi frate ?

— Să-ți fie în nas!

— Ce s-a întâmplat, bădie ?

— Nu mai face pe nisnaiul. S-a întâmplat ca !a ***Idiotul!***

— Adică ?

Se înecă. Tuși. Scuipă. Apoi zise :

— Câine să fiu dc mai joc în piesele rusești cu dumneata !

CUM AM FOST DIRECTOR FĂRĂ CA SA FIU

N-am rîvnit nicicînd galoanele oficiale de teamă să nu pat si eu ca atîți alți semeni ai mei, pe care îi știam oameni de omenie — pe cînd tăiau frunze câinilor ori își exercitau liberele lor profesii — și cărora nu le mai puteai ajunge cu prăjina la nas de îndată ce se cocoțau într-un post oficial.

Omul jovial, cu zîmfoetul deschis, cu ochi scânteietori, cu gestul larg, firesc era cuprins subit de înțepeneală. Toată ființa lui intra parcă într-un corset invizibil. Gesturile i se anchilozau, privirea-i devenea sidefoasă, mușchii obrazului inexpresivi, iar zîmbetul spontan i se preschimba în rînjet proțăpit.

Simțeai că bunul tău frate, cu care te bătuseși pînă mai ieri pe burtă, ori întinseseși dintr-o strachină, simțeai că insul acesta s-a umflat deodată și că-ți face grație cînd îți întinde mîna ori îți aruncă o vorbă.

Deșteptăciune, carte, talent, bună-creștere, toate darurile din lume se topesc, pentru unii, ca prin farmec șl pier în fața sperietorii înfipte în vîrf de băț : crîmpeiul de putere.

Pe tema aceasta eram ispitit de multă vreme să scriu o comedie, o satiră a slăbiciunilor bipede.

Vroiam sa trec un om dintr-o bucată prin toată gama onorurilor publice și să-1 pun în conflict cu deprinderile și mentalitatea celor din jurul său.

Şi poate că aş fi început lucrul dacă aş fi ştiut cum să ies din următoarea dilemă : să păstrez pe erou nealterat, .sub ploaia presiunilor dinafară, ori să-l înconvoi treptat-treptat în cursul acţiunii ?

Sub obsesia acestei probleme mă zbăteam, prin preajma celui de-al doilea război mondial, cînd ministrul artelor din ace! timp mă chemă şi mă întrebă într-o zi :

— Vrei să fii director ?

Am tresărit ca deşteptat din somn şi-am exclamat exploziv :

— Vreau !

Se hotărîse reînfiinţarea Teatrului Naţional din Craiova, şi propunerea picase cum nu se putea mai bine.

Aveam sa ştiu, din experienţă proprie, dacă omul dintr-o bucată se alterează ori nu sub ploaia onorurilor şi-a presiunilor.

Experienţa e muma inspiraţiei.

O nouă lucrare dramatică în perspectivă merita „surghiunul" la Craiova. ŞI apoi, ce plăcut lucru să încerci pe piele proprie senzaţiile unui personaj imaginar !

Iar sub socotelile acestea artistice, Doamne, cîte socoteli neruşinate nu ţîşnesc deodată de sub ţest...

Director !

Rosteam cuvînrul ăsta magic dintr-o dată, apoi îl desfăceam, cu ochii scînteind, în bucăţele.

Di...rec...tor...

Fără să vreau, mă simţeam ridicat de şezut pe o pîrghie invizibilă, iar la picioarele mele zăream o droaie de spinări încovoiate...

„Să-i las să se prostească astfel, îmi ziceam scărpinîndu-mă în barbă, ori să-i mustru pentru neghiobia lor ? Ce voi preţui mai mult cînd va începe lucrul : talentul actorului X ori proeminenţele domnişoarei Y ? Iar cînd vreunul din sacerdoţii Melpornenei va cerca să-mi şoptească la ureche mîrşăvii despre confraţii lui, cum voi reacţiona ? Voi pleca urechea ori voi striga cu glas de stentor : «Ieşi afară, slugoiule !»

Voi veni la canţelarie cu pipa în gură, un sfert de ceas înainte de amiezi ; voi iscăli trei hîrtii, voi dicta cincizeci de ordine şi voi şterge-o apoi pe uşa de din dos, lăsînd pe sacerdoţi să aştepte în coridoare ? Ori, cu mînecile suflecate, din zorii zilei şi pînă în miez ^de noapte, voi sta neclintit Ia postul de comandă, frămîntînd aluatul alături de ceilalţi, rotunjind stângăciile, încurajînd dispoziţiile, elogiind meritele ?

Voi fi un slujbaş oarecare ori un animator, un creator de viaţă ?"

Lăsînd deoparte gîndurile şăgalnice, care se împleteau săltînd cu ceielate gînduri, îmi dădeam seama că răspunsul la sutele de întrebări pe care mi le puneam era unul şi acelaşi: să-mi fericesc confraţii. Să le îmbunătăţesc starea materiala şi să-i spăl, prin dragoste, de umilinţele profesionale — acesta era crezul şi programul meu fundamental...

Zvonul numirii mele la Craiova se răspîndise cajulgerul, şi nu puteam acum să scot nasul în uliţă fărăsă nu primesc, din dreapta şi din stînga, hiritiseli peste hiritiseli. Cînd apăru la ***Monitor*** decretul de reînfiinţare al teatrului din ţara „banilor", manifestările prietenilor, colegilor şi cunoştinţelor sc înteţiră şi mai vîrtos.

Ca un cîine dat în tărbacă, abia scăpăm dintr-o mînă ca să încap pe alta :

.— Să trăieşti, directore !

— La mai mare !

— Ceasu-ăl bun !

— La mulţi ani !

Pe uliţe, la cafenea, la teatru ori aiurea, exclamările mă bombardau ca grindina. Şi nici măcar acasă nu scăpam de împroşcat. Cei doi cîrlani ai mei, la curent cu „chestia", se repezeau pe rînd :

— Vă place supa, domnule... director ?

— Vreţi muştar la şuncă, domnule... director ?

Nevastă^mea, rumenă de bucurie, înota ca chifteaua în sosul ei. Pînă şi jupîneasa, cu intuiţia ei rustică, avea reflexe vii în ochii-i adormiţi pe jumătate.

Un val de fericire năvălise din 'senin pe ferăştruica modestei mele locuinţe, pigmentând cu roz cenuşiul spălăcit al pereţilor.

Director !

împărţeam în dreapta şi în stînga zîmbete, strîngeri de mîini, bîţîieli din cap, asemenea unei primadone _ ce se strecoară de Ia spectacol printre rândurile de admiratori.

— Pe cînd plecarea ?
— Ai întocmit repertoriul ?
— Ce personal artistic ?

îngînam vorbe în doi peri, bîțîiam din cap si zîmbeam din ce în ce mai albastru : căci, după întîile zile de beatitudine, băgai de seama ca vremea trecea, iar domnul ministru nu se grăbea de fel — cum fusese vorba — să mă cheme în cabinetul său de lucru.

începeam să înțeleg : fusesem operat, mă lucrase careva...

Probabil că aşa se va fi întîmplat, căci curînd alte nume începură să circule pe piață pentru postul cu pricina, iar domnia mea prezumtivă încetă ca prin farmec.

începură consolările.

— Un artist ca tine
— Un scriitor ca dumneata !...
— Vai, ce păcat !...

Căciulile nu se mai ridicau acum țuguiate jur împrejurul meu, iar din cînd în cînd cîte o labă înmănuşată îmi luneca discret în podul palmei, ca şi cînd aş fi încercat o pierdere dureroasă în familie... Cei mai mulți puneau ochii în pămînt cînd mă vedeau, iar unii treceau pe celălalt trotuar... zărindu-mâ mai de departe...

Cu toată voioşia mea obişnuită, nu-mi puteam stăpîni cîte-.un oftat, .şi mă întrebam nedumerit: „Cu ce-am greşit, Dumnezeule ? Rîvnisem eu la cinstea de director ? Bătusem scările ministerului ? Pusesem stăruințe ?"

N-avusesem nici măcar vina să cunosc la față, pîn-atunej, pe excelența-sa.

Pentru ce năpasta asta pe capul meu ?

Nevastă-mea, îndoliată de cele petrecute, îmi şopti cu amărăciune :

— Mai bine nu-mi spuneai... Nu-mi mai dădeai iluzia !...

Simții o împunsătură în inimă.

Iar cînd, deschizînd uşa, văzui pe cei doi cîr.lani ai mei că-şi scot tăcuți ghiozdanele, cu capetele în piept, plecai la rindu-mi capul şi, gîtuit de emoție, abia putui rosti:

— Vă rog să mă iertați !

Dar în toiul nopții, scuturat de friguri, săriidin pat şi, repezindu-mă la ir.a^a mea de lucru, scrisei cu litere de foc :

„Poți ji înmuiat in toate cosmeticurile si virtuțile civice si sa nu poți ține în frîu caii de la trăsură. Iar a conduce pe oameni e însutit mai greu. Va să ai pe Dumnezeu, dar si pe Dracu în tine ! A mîna caii nu înseamnă a sta țeapăn pe capră şi a trage cuviincios cind de-un hăț, cînd de un altul, ci a sări de gitul calului şi a-i sufla în ureche credința şi supunere. Conducerea nu-i o operație superficială, banală, epidermică, ci un fenomen de profundă ardere, de înălțare şi de purificare"...

A doua zi aflai că guvernul a căzut de la_putere.

Lucrurile îşi veniră încetul cu încetul în matca lor cea veche, iar neantul şi uitarea se aşternută peste proiectele foştilor cîrmuitori — şi implicit, fireşte, şi peste directoratul meu.

„CAPUL DE RĂȚOI"

Şî acum iată că am ajuns la ***Capul de rățoi!***

Pe Ciriviş, Macferlan, Pentagon ți Bălalău îi cunoaşteți.

îi ştiți de pe vremea cînd eram cu chiverile de liceişti pe cap. Şi îi mai ştiți cum au evoluat în timp, cum se legau de oameni pe drum, cum făceau mizerii lui Spiru Godela, călugărului Mitrofan şi altor cetățeni.

Acum vreau să-i vedeți după cîțiva ani dc despărțenie.

Căci şeful bandei, Ciriviş, moştenindu-1 pe tică-su, a .plecat în lume să vadă şi să audă, a plecat !să-şi stîmperc neastâmpărul de care era bîntult.

Dar nicăieri, în largul lumii, n-a gustat farmecul escapadelor lor prieteneşti, nicăieri n-a întâlnit minți mai zvelte, inimi mai înțelegătoare ca în cvartetul lor amical : „Capul de rățoi".

Ciriviş, Macferlan, Pentagon, Bălalău au trăit aievea, şi escapadele lor din şcoală ori din întîii ani de studenție au fost adevărate, sau aproape adevărate, căci fantezia a mai brodat pe ici, pe colo, dar pe „domnul cu barbă" nu l-am cunoscut niciodată. L-am purtat însă totdeauna în noi, în inima noastră, învăluit în dispreţul nostru — el, domnul „Dacian", Sntruchipînd politicianismul demagogic, adică acea plagă, acea pacoste care bîntuia pe vremea fostelor orînduiri sociale.

A putut exista vreodată, realmente, un tîrg ca acel încheiat de cei patru cu stăpînul grădinii ?

Şi totuşi, tîrgul s-a încheiat.

Pune cineva mâna în foc că mărul nu este şi astăzi în stăpînirea celor patru năzdrăvani ?

Plastica, muzica, artele ân genere n-ar însemna mare lucru dacă n-ar fi decît simple copii după natură, dar din datele naturii, muzicianul, pictorul, scriitorul aleg, adună, cern şi îşi înfiripă lucrul lor.

Pe uliți, prin piețe, Ia cafenea, ori în dugheana lui Spiru Godela cei patru erau nişte pierde-vară, nişte mascalțoni, nişte măscărici oarecare — ân carne şi oase — (deci reali), dar tot reali sînt ei cînd, evoluînd, vor să-1 convingă pe Muşat, proprietarul grădinii, să le cedeze pomul...

Sătul pînă în gît de veşnicul triunghi, de prin piesele de teatru (amantul, soțul, soața), mîzgăliciuil din mine a folosit datele realității pentru a persifla unele metehne sociale.

Premiera, la Teatrul Național, a avut loc în ianuarie 1940.

Niculae Băităţeanu, în rolul lui Ciriviş, a jucat cu un firesc şi o fantezie comică de cea mai subțire calitate. Ion Finicşteanu a fost impecabil în Maoferlan; Ion Mânu, un mucalit şi plin de haz Bălălău, iar N. Balaban — un reținut şi sugestiv Pentagon. Pe Petrică Muşat, stăpînul grădinii, I-a întruchipat Cristache Duțulescu foarte la el acasă în rolurile de mocofani, iar tînărul Costel Rădulescu, cu mijloace simple, a adus o notă de duioşie comică în prostănacul îndrăgostit de fata grădinarului.

Pe aceasta a jucat-o, vreau să spun că a trăit-o, talentata Eugenia Popovici, care a ciripit ca o păsăruicâ printre crengile mărului vîndut de taică-su celor patru năzdrăvani. Veteranul Ovid Brădescu a fost un savuros şi fin „inspector de poliție", N. Pătraşcu, un îngîmfat şi încuiat „comisar", Marius şi Chirii Economu, doi autentici subcomisari de modă veche.

Măria Voluntam a fost Ia largul ei — firească şi hăzoasâ — în coana Aglaia, soția grădinarului. Rolul

„domnului cu barbă" a dat prilej lui Marcel Gingulescu să iasă din umbra la lumină, crestând la răbojul său artistic întâiul mare succes din carieră.

Niky Atanasiu, interpretînd, în dublu, pe Ciriviş, a adus cu sine o lăudabilă notă personală.

Comedia ***Capul de rățoi*** a fost întâmpinată glacial în comitetul de lectură. Propriu-zis n-a fost nici primită, nici neprimită, ci s-a lăsat la bunul plac al directorului să o reprezinte sau nu — şi cu modificările pe care acesta le va crede de cuviință. Noroc că directorul (Ion Marin Sadoveanu) n-a împărtăşit răceala şi vederile celorlalți domni consilieri, şi astfel, după lungi tergiversări şi bețe în roate, piesa a văzut lumina rampei.

Direcția de scenă i-am încredințat-o lui Ion Sava, dar, nepotriviri du-ne la vederi, am preluat eu conducerea repetițiilor cu schimbările de distribuție şi de decor pe care le-am crezut necesare.

Unele capete pătrate au vrut să vadă în verosul personaj Dacian — „domnul cu barbă" — pe Niculae Iorga, care, precum se ştie, purta o respectabilă barbă. Se urmărea, în felul acesta, intervenția ilustrului profesor .spre a se împiedica reprezentarea piesei. Am fost nevoit deci să merg la Iorga şi să-i explic tărăşenia.

— Ce te-aduce la mine ? mă-ntrebă profesorul.

— Am scris o piesă nouă şi mi se pun bețe-n roate.

— Ce fel de bețe-n roate ?

— Există în piesă un oarecare Dacian, un ins cu-o barbă mare...

— Ei şi ? !

— Şi una lume zice că isă nu vă supărați cumva dumneavoastră...

— Ce hram ține personajul cu pricina ?

— Un politician demagog, un escroc... o secătură.

— Şi din pricina asta sâ mă supăr eu ? Spune-le să-i lase barba cît mai mare ! încheie, rîzînd, profesorul.

Şi astfel cabala fu dejucată, deşi, după premiera, capetele pătrate au continuat uneltirile lor ...în şoapta.

1

DUPĂ 23 AUGUST...

Şi-au urmat anii celui de-al doilea război mondial — urzit şi pornit de cîteva făpturi ucigaşe — aşternînd şi peste țara noastră, peste paşnicul nostru norod, zăbranicul unor suferințe grele. Amintirea acestor ani dureroşi e mult prea vie încă în sufletul **şi** mintea tuturora pentru a mai fi nevoie s-o reîmprospătez aici.

Dar pentru că legea firii vrea ca viața să fie mai puternică decît moartea, o dată cu sfârşitul cumplitei furtuni curcubeul s-a ridicat şi-n inimi. Doritori să-şi descrețească frunțile mohorîte de tristețe, oamenii s-au arătat mai însetați de frumos ca niciodată. Porțile teatrelor, ca şi cele ale altor instituții de artă şi cultură au fost asaltate de un 'public mai numeros ca oricând. Simbol grăitor : cozi, din zori de **zi,** la casele de bilete !

Reîntorşi — care de pe front, care din dispersare — actorii au reînceput să 'se rostuiască pe la diversele teatre. Cît despre repertoriu, el îşi căuta, în zigzag, făgaşul...

în stagiunea 1944—1945, Şahighian a repurtat o biruință netă în ***Din jale s-a întrupat Electra,*** a lui O'Neill.

Spre ruşinea mea, n-am văzut acest valoros spectacol. Am citit însă. şi am înțeles din plictisul celorlalți regi-

zori, că Şahighian o izbise din plin, iar şi din privirile cețoase a unora dintre actori am înțeles că Vraca a dat din nou o lovitură.

Pesemne că eu sînt croit pe dos, de vreme ce izbînzile colegilor mă bucură şi mă dor înfrîngerile lor. Dar de bîrfir, nu zic, îmi place să bîrfesc, chiar sâ şi suduî uneori, N-o fac însă din răutate... ci mai mult din plăcerea de a vedea cum li se umflă foaîele şi li se scurg, de bucurie, balele unora dintre confrați...

Inutile meschine satisfacții, care dau în vileag construcția şubredă a unora dintre noi. ***Căci nimeni mt poate lua nimic din ce-i al altuia.***

A căzut un mare actor într-^un rol ? Oh, ce cascade de rîs cristalin !

— Nu v-am spus că nu-i nimic de capul lui ?

— Un cabotin înfumurat!

— Să mai ție nasu-n sus dacă-i dă mîna !

Răutatea oamenilor c un butoi fără fund şi nu cunoaşte zăgazuri atunci cînd se revarsă...

La teatrul ^Comedia s-a reluat ***Strigoii*** lui Ibsen, cu Marioara Voiculescu în rolul mamei şi cu regretatul Mihai Popescu în Oswald Alving. Cu ani înainte, văzusem pe Agatha Bîrtsescu în doamna Alving si pe George Vraca în Oswald, şi mărturisesc că accentele patetice ale Marioarei Voiculescu au fost mult mai puțin convingătoare ca ale ilustrei noastre tragedîene, a cărei putere de trăire zguduia prin omenesc şi simplitate.

Mihai Popescu a jucat firesc, zvîrlind la coş schimele convenționale cu care de obicei se încarcă acest maladiv personaj, fără a atinge, însă, virtuozitatea lui De Sanctis ori Ion Manolescu,

Reluarea ***Revizorului*** şi a ***Regelui Lear*** n-a însemnat o biruință nici pentru Calboreanu, nici pentru Ion Şahighian.

In ***Frenezie,*** vijeliosul temperament al Aurei Buzescu a avut oîmp deschis sa se dezlănțuie, creațiunea sa luîrid proporții uluitoare. Femeia aceea hîdă, bătrînă şi rea a găsit în Aura Buzescu o interpretă ideală.

Arteziana, de Daudet, cu muzica de Bizet, a dovedit o dată mai mult că nu există texte prăfuite, ci numai regizori prăfuiți, simpaticul şi venerabilul Emil Bobescu dînd spectacolului o patînă melodramatică, care a stîrnit zâmbete. Tinerii Dănciulescu şi Alexandru Ciprian au jucat cu patos rolul băiatului îndrăgostit, dar Măria Voluntaru, atît de naturală şi expresivă în rolurile comice, n-a fost la largul ei, atacînd pe pedale. Victoria Mierîescu, cu verva sa spumoasă, a avut unele accente convingătoare alături de altele de fabricație.

Dar unde erai, nene Emile, dormeai în stal sau ce făceai cînd nu ştiu care antiteatrală domnişoară se izmenea în rolul fermecătoarei țărăncuțe din ***Arteziana ?***

Am auzit că bunul meu prieten Haralambie Polizu ar fi interpretat rolul prim din ***Moartea civilă.***

Nu cred.

Polizu, faimosul vânător de fazani, e prea cu picioarele pe pămînt ca să se fi încumetat să facă asemenea incursiune în stratosfera...

Fortunio, dantelatul poem al lui Musset, a dat prilejul feciorului meu cel mare să dovedească că este actorul cel mai indicat să-1 joace pe Romeo.

îl va juca însă ?

Nu cred.

Căci bisericuțele teatrale dăinuiesc încă.

In stagiunea 1947—1948 s-a reprezentat ***Michel Angelo,*** de Alexandru Kirițescu, şi cu toate că înainte de premieră piesa avusese o presă excelentă, in spectacol

s-a bucurat de un succes mijlociu. A strălucit, în rolul papei Pius, Nicolae Băităţeanu, punînd în umbră deasă celelalte personaje, cu excepţia meşterului Storin, care a jucat masiv şi cu vigoare rolul titular.

*

fundătura, o piesă poliţistă americană, a avut la „Sfîntul Sava" un apreciabil succes de stimă, dar nu şi de public. Asta l-a hotărî: probabil pe regizorul Dinu Negreanu să părăsească teatrul... şi să treacă la regia de film... Cîteva tinere elemente au jucat cu avînt, evidenţiindu-se, printre alţii, Ileana Sacerdoţeanu, Natalia Arsene, Viorica Nestorescu, Constantin Dînescu şi Nică Ciprian.

Pe acesta din urmă îl cunosc îndeaproape şi nu mă mir mei azi — astăzi mai ales — de uşurinţa cu care a intrat în pielea unei haimanale năbădăioase...

S-a simţit băiatul ca la el acasă !

Cu toată bîrfa culiselor asupra talentului sau lipsei de talent regizoral, Mony Ghelcrter a înfiripat un spectacol armonios cu eternul cînt al dragostei; ***Romeo şi Julieta.*** După unsprezece luni de repetiţii — ori poate şi mai mult — nu ştiu în ce măsură timpul ori indicaţiile regizorale au contribuit la închegarea spectacolului ; dar dacă totul a fost rotund, plastic, poetic şi impresionant, însemnează că meritele personale ale interpreţilor s-au contopit armonic cu viziunea regizorului.

Nimic prăfuit, nimic bombastic în acest spectacol parfumat.

Cei doi îndrăgostiţi au înfiorat sala cu vibraţia caldă a inimilor lor şi, în egală măsură, aCÎt Mimi Botta, cît şi Mihai Popescu ne-au vrăjit cu arta lor. Sonia Clucer» a fost o doică poate nu atît de fantastică ca duduia Alexandrina Alexandrescu, dar tot atît de hazoasă si plină de bunătate.

In rolul .ui Kcnt dir. *Regele Leu,* **împreuna cu Ion M.inolcsi.u îClim-**

..u Gtii H.i nTt]"pri.'[ul

In ***Minerii,*** meşterul Davidoglu, a dovedit că nu ştie să taie numai în piatră, dar că ipoate ciopli şi în verb şi imagine. Personajele din ***Minerii*** sînt masive, telurice, dure, colţuroase, dar pline de poezie.

Am jucat cu plăcere pe Andrei Nastai din această puternică lucrare, şi la Petroşani, dacă nu mă înşel, m-am pomenit în scenă, la final, cu un ins, îmbrăcat în straie ca ale mele, că îmi scutură mîinile şi că mă sărută apoi pe amîndoi obrajii.

N-am priceput nimic pe moment şi, cum cortina era ridicată, l-am întrebat din ochi:

— Cine eşti dumneata ?

— Andrei Nastai! răspunse omul cu glas tare.

Sala, plină de mineri, a hohotit şi aplaudat.

Era modelul după care autorul îşi plămădise compoziţia lui artistică.

Am cunoscut la masa comună, care a urmat, toată familia acestui miner : soţia, copiii, pe Măria din Valea Jiului şi pe celelalte nurori. Dar drept să spun, cu toată admiraţia ce am pentru frumoasa şi talentata Tantzi Cocea, Măria din Valea Jiului mi s-a părut mai ispititoare şî mai expresivă...

— Te-ai şters de pe retina mea, dragă Tantzi, i-am spus făcînd cu ochiul spre Măria.

— Ce vrei, drăgălaşule, mi-a răspuns colega, originalul totdeauna e mai valoros decît copia.

Emil Botta a fost desăvîrşit în rolul principal din ***Minerii,*** şi-mi sună şi azi în urechi intonaţiile sale stropite cu un uşor parfum ardelenesc.

Coana Tănţica (Doamne, ce-o isă mă mai certe că-i spun aşa !) i-a fost o nepreţuită soţioară, izbutind să strecoare în inima spectatorilor toată dragostea şi grija ei pentru viaţa inimosului ei soţ.

Al. Ghibericon a sculptat un Uj-baci plin de vlagă şi voioşie, Sonia, o bătrînică autentică (era originară din Ardeal), Alexandru Ciprian a fost un tînăr miner îndrăgostit, Elena Sereda, o apelpisită ţărăncuţă, V. Valentineanu, un preot ipocrit, Henter, un vlăjgan dintr-o bucată, Kitty Gheorghiu, o veselă surată înţeglată, iar Lili Popovici, o simpatică băbuşcă amărîtă.

In bătrînul Andrei Nastai eu am avut o mască bună, dar ca joc deşi m-au tamîiat gazetele — n-am prea' rupt inima tîrgului.

Regia lui Ion Aurel Maican. destul de strînsă şi înţelegătoare...

O *zi de odihna* de V. Kacaev, reprezentată la fostul Teatru Modern, a prilejuit multregretatului G. Timică o compoziţie de z.l? mari.

Strălucitul actor — cu firescul, omorul **51** simplitatea lui caracteristică — a descreţit, în lungă s^rie, frunţile cele mai întunecate, oferind spectatorilor clipe de rară destindere şi încântare artistică.

Regia meşterului Sica, bine strunită fi închepată.

Regia e treabă -»rea.

Ani şi ani de zile s-a luptat Ion Finteşteanu să puie o piesă în scenă. După lungi tergiversări, i s-a făcut în sfîrşit hatârul să înscenеze ***Nunta lui Krecinshi,***

Pornind de la ideea curentă că a fi actor mare nu înseamnă a fi şi un bun regizor, ,im intrat la vizionarea acestui spectacol plin de îndoieli.

Stam afundat în fotoliul meu şi mă întrebam grijuliu : „Oare actorul îl va depăşi pe regizor, ducîndu-1 la o punere în scenă standard — cum ne oferă uneori, dir, plictiseala, regizorii profesionişti — sau, ieşind din pielea actorului şi scuturat de demonul vocaţiei, regizorul debutant ne va servi o înscenare vie şi originală ?"

După a treia tradiţională hătaie de gong, cortina se ridică, şi un decor siniliu, scăldat în tonuri discrete de lumină, denunţă un bun-gust plastic, prevestitor de bine.

Personajele începură să se ivească unele după altoie, dar, lucru curios, nici unul dintre ele nu-ţi dădea impresia că vine dintre culise, ci din chiar lăunirul casei, din alte încăperi. Şi stăpânii şi slugile aveau un ton atît de firesc, că uitai, fără să v;eau, că sânt la teatru.

Pentru rrebşoara asta scot repede carnetul — toţi membrii din comisie au cîte un carneţel — şi-i pun lui Fitişteanu (cum îi spune lancovescu) nota 8 la purtare.

Abia după un minat, două, şi să uiţi că eşti la teatru, asta nu-i puţin lucru !...

Iar in sinea mea îmi spun: ,Ju place mehenghiul.' !' dc-atîţia ani printre noi, şi abia acum s-a gîndit să urce din orchestră la pupitru"...

Firul acţiunii se deapănă înainte. Sînt numai ochi şi urechi. Nici o disonanţă. Nici o patinare convenţională.

Fifi Mihailovici c atît de convinsă de tot ce face şi spune, că parcă nici n-ar fi pc scenă. Costache Antoniu, la fel; la tel şi nepoata lui din piesă, frumoasa Rely Sorescu. Idem Ghibcricon, Ulmeni şi N. Pereanu.

R

— Asta-i naturalism, nu teatru realist ! exclamă indignat un specialist în materie.

— ***Mucles!*** îl implor în surdină.

Şi firul se deapănă mai departe...

Deodată, o namilă de om, abia încăpînd pe uşă, se iveşte in prag.

E Brancomir.

Tragedianul Brancomir.

Dar ce l-a găsit ?

.Aproape că nu-;ni vine ***sa*** cred : Brancomir nu se mai lasă în scăn, nu-şi mai autoadmirâ sonorităţile glasului său, ci vorbeşte simplu, firesc, omeneşte ! ?

Ştiam, din auzite, că Krecinski e un escroc.

Brancomir pare a fi om de ispravă.

Asta nu-mi prea place.

Dar sînt escroci şi escroci. Asta poate să se prefacă atît de bine, îmi zic, că crede şi el în braşoaveie pe care ta toarnă cu seninătate...

Iată, însă, ca Krecinski rămîne singur în scenă. _

Trăsăturile feţii i se schimbă brusc, ochii îi sticlesc în cap ca unui drac, şi, din felul cum mmuieste bastonul şi celelalte ustensile, înţeleg ca avem de-a face cu un odios cavaler de industrie, cu o pasăre de pradă în stare de orice.

Bravo, Finteşteanu ! Bravo, Brancomir !

Sco: iute carneţelul şi îl salt pe regizor cu un punct, îar optul îl trec interpretului (merita mai mult).

Firul acțiunii se deapănă mai departe, şî unchiul, nepoata, mătuşica şi celelalte personaje evoluează pe dinaintea noastră ca nişte vechi cunoştinţe.

Legătura dintre scenă şi sală e înnodată cu atîta măiestrie, că parcă im privi în camera sinilie prin spărtura unei ferestre, nu prin deschiderea convențională a unei scene.

Mătuşica, deşi cam tomnatică, pulverizează juvenile arome de feminitate ; nepoata, frumoasă ca o zână, palpită de prospeţime şi candoare ; iar unchiul, morocănos si grijuliu, pică şi el — ameţit ca un bondar — în mrejele escrocului.

Cortina cade şi o piatră grea mi se ridică de pe inimă : a plesnit-o Fiiişieanu .'

In pauză, atmosfera e amestecată.

Meşterul Storin face, prin semne, o cronică mai elocventă decît o conferinţă academică.

— E tare stimabilul ! exclamă un încercat slujitor al Melpomenei.

— Nu vă grăbiţi cu 'sentinţele ! ripostează un specialist înăcrit, ca şi cînd ar fi primit o lovitură de box în pîntece.

Tineretul, intrat de contrabandă, pufneşte în surdină. Ochii actorilor de mîine sînt luminoşi şi încrezători : le-a plăcut ce-au văzut.

— Cum ţi s-a părut ? întreb pe o garderobieră cu o respectabilă circumferinţă.

— Fain! Fain de tot !

Păcat că lipsesc plasatorii !

Părerile lor sînt adesea suverane.

Zărindu-1 pe unul din regizorii profesionişti într-uH ungher singuratic, îl întreb angelic :

— De ce eşti trist, măi frate ?

Acesta pufuie şi duduie.

— Cum ţi s-a părut ?

— Anost, sec, banal!

M-am luminat : succesul e garantat,

în actul al doilea îmi întreb vecina:

— Cine-i pocitania de pe bină ?

— Vasiliu Birlic.

— Nu se poate !

Fireşte, încep să-1 recunosc,

îl recunosc după statură, după ghers, după nas...

Dar jocul său, atît de caracteristic, e cu totul altul. Mâinile nu i se mai agită ca lopeţile, ochii nu-i mai alunecă cruciş în sală, iar comicul său nu mai purcede din echilibristica intonaţiilor, ci porneşte din întreaga lui făptura de biet ins deznodat in bătaie.

— Dacă şi în spectacol, îi şoptesc vecinii, se va ţine pe linia asta, Birlic va lua ***derby-u\.***

— L-a mai luat...

— La curse. La teatru încă nu. Acum îl va lua — ca şi Brancomir de altfel.

Rapacele Krecinskâ, bestia dezlănţuită, are în cursul acestui act sclipiri halucinante, o putere de trăire care evadează din tipare.

Undc-i recitatorul preţios de versuri umflate şi sonore ?

Sîntem la o distanţă astronomică de domnişorul acela cu dicţiunea supărător de clară.

Şi dacă interpreta „mătuşichii" e alta decît cea pe care o cunoscusem înainte, daca fără cravaşa a izbutit să treacă din rândurile mijlocii în cele din frunte ; dacă o tânără debutantă, frumoasa Rely, sortită teatrului din Baia-Mare, se afirmă ca un element preţios pe întîia noastră scenă ; dacă Birlic şi Brancomir sînt de nerecunoscut, ***cure să fie taina acestor reale preschimbări ?***

Fără îndoială, bagheta regizorului, ochiul său de uliu, puterea lui de a convinge, darul său de a pătrunde în inima lucrurilor.

Bravo, Finteşteanu!

Trei surori, celebra piesă a lui Cehoy, a însemnat, în înscenarea romînească, o frumoasă izbîndâ artistică şi pentru regizor (Mony Ghelerter), şi pentru interpreţi.

Aura Buzescu în sora cea mai vârstnică, a impresionat prin simplitate, resemnare şi măsură Elvira Godeanu, frumoasă ca o cadra, a risipit graţie şi eleganţă ; Măria

Bocta, în sora cea mai mică, a vibrat ca o coardă, cu fermecătoarele sale accente de juvenila expresivitate ; iar Tantzi Cocea a fost direct tulburătoare, cu darurile sale de molipsitoare feminitate.

Şi rolurile bărbăteşti au încăput pe mîini bune : Băltăţeanu, Costache Antoniu, Finteşteanu, Marcel Anghelescu, Radu Beligan, Alexandrescu-Vrancea şi Mircea Constantinescu, aducînd fiecare o preţioasă contribuţie.

Spectacolul acesta a fost premiat — şi pe drept cuvînt — pentru calitatea şi ţinuta sa artistică.

Argila şi porţelan, de Grigulis, în regia lui Ion Aurei Maîcan, s-a bucurat dc un apreciabil succes de stimă, fără însă ca regia să sc arate îndeajuns de înţelegătoare.

Irina Răchiţeanu şi Carmen Stăncscu au jucat cu putere şi sensibilitate cele două mari roluri feminine, Ion Manolescu a fost aplaudat în scenă deschisă într-un crîmpei de roi, G. Timică dc asemenea, Chirii Economu a jucat frumos şi dînsul, dar celelalte personaje n-au fost strunite îndeajuns, spectacolul în genere fiind greoi şi dezarticulat.

Deşi repetasem bine, excepţional de bine chiar, rolul unui bătrîn paznic, Skudra, la vizionare, dintr-o repulsie a mea organică de a fi pus la examene, am trecut ca cîinele prin apă şi n-a lipsit mult sa fiu înlocuit în rol.

— Un bob răbdare, maeştrilor, am ripostat eu, sînt cal nărăvaş şi nu pot juca în faţa scaunelor goale. Poftiţi la spectacol !

Mi s-a acordat acest credit, mi s-a făcut această graţie, iar în seara premierei cei care voiseră să mă poprească au venit cu braţele întinse sâ mă hiritisească.

Am zîmbit şi le-am repetat vechiul meu crez : ca vizionările sa fie valabile, ***trebuie sa se facă cu public in sală,*** căci meşteşugul nostru nefiind numai mecanic, ci şi unul de sugestie, trebuie să-i dai actorului toate elementele de creaţie.

Oh, sentinţele comisiilor de vizionare î

Deunăzi, citind pasionanta cane a lui Gorceakov, ***Lecţiile de regie ale lui K. 5. S't.mislai'ski,*** am avut satisfacţia să constat ca şi marele meşter al .regiei realiste manifesta aceeaşi opiniune. într-adevăr, poftit, spre n-ţi da părerea, să vizioneze spectacolul cu ***Lev Gurîci Sinicikin,*** Konstantin Serghcevici a întrebat ; „Fără spectatori ?' Şi a adăugat; „Jumătate din spectacol îl realizează spectatorii. Dacă ;le place lor, este ca şi cum l-ar adăpa cu apă vie, făcînd să înflorească şi părţile care mai înainte păruseră cele mai aride din spectacol, făcînd sâ strălucească pînă si talentele cele mai mediocre. Dacă mia spectatorilor nu]e place spectacolul, arunci nu-1 pot salva nici laudele etăţilor şi mamelor^ sau ale persoanelor apropiate de teatru, nici articolele de circumstanţă publicate în presă şi nici osanalele dinăuntrul teatrului"...

Nu m-am împăcat nici cu **felul** cum Ion Şahighian. în goana lui după trufandale, a înscenat spectacolul ***Hagi TuJoie,***

Piesa lui Delavrancea nu este de dimensiunile ***Viforului*** ori ale ***Apusului de soare,*** dar trăieşte prin personajul abject al cămătarului — frate bun cu molierescui Harpagon.

Or, Hagi Tudose, în concepţia lui Şahighian şi interpretarea lui Băltăţeanu, ni s-a înfăţişat mai degrabă ca un soi de bufon, de măscărici al satului decît ca un tip adînc uman şi tragic, purtînd stigmatul nefericitei sale existenţe.

I

Goana după ***nou*** este o sabie cu două tăişuri, şi foarte rar intîmplă ca rezultatele sâ fie \i înălţimea intenţiilor,..

Matei Millo, evocatoarea frescă a talcnraţuluiMircea Ştefanescu, a prilejuit atît autorului, cît şi regizorului şi interpreţilor o serie dc vii şi felurite satisfacţii.

Sică Alexandrescu a regizat de mînă forte.

Am avut impresia spectacolelor de operă dirijate pe vremuri de energicul capelmaistru Bavagnoli.

— ***Ruf, ruf.'*** cum zice un personaj din nu ştiu care piesă.

Adică : strună !

Nici un loc gol. Nici un unghi mort.

Ruf ! ruf !

Izbînda a fose generală, a tuturor.

Dar partea leului au avut-o regizorul şi G. Timică.

Din suflerul acela blajin şi ruginit, Timică a cizelat o bijuterie, un giuvaer artistic. De la creaţiile lui ilare de prin reviste şi operete, marele actor a trecut la Marmeladoff din Crimă ***şi pedeapsa,*** la „tatăl decăzut" din ***Pygmalion,*** alături de excelenta Lenny Caller, şi cotind apoi prin ***Otto elefantul, Dispărut*** ori alte farse, faimosul interpret al lui Patapon s-a apropiat cu evlavie de suflerul din ***Matei Millo,*** dîndu-i un relief artistic excepţional.

Marieta Deculescu, a cărei fermecătoare ingenuitate a cucerit publicul în nenumărate întruchipări artistice, a fost o revelaţie îti rolul unei actriţe, trecînd cu marc uşurinţă de la exuberanţa juvenilă la linişte şi resemnare atunci cînd vîrsta, necruţătoare, îşi spune cuvîntul ei hotărîtor. L-am văzut cu plăcere şi uimire pe Emil Botta, cu zurgălăi la picioare, danţînd şi cîntînd cuplete în rolul lui Mihai] Pascaly, căruia i-a dat o veridică şi nobilă înfăţişare. Aurel Munteanu, cu verva lui caustică, într-un rolişor de mică întindere, a dovedit, o dată mai mult, că bisericuţele regizorale greşesc atunci cînd pun ranchiunele personale deasupra meritelor artistice... Giugaru, Niky Atanasiu, Mânu, Beligan, Necşulescu, Henter, lamandi (acesta mai ales), Mircea Constantinescu, Stamate Popesc» şi toţi ceilalţi interpreţi au închegat un ansamblu omogen, în care fiecare rotiţă era Ia locul ei.

Şi totuşi, Sică Alexandrescu a făcut o mare greşeală : l-a distribuit pe Marcel Anghelescu în Matei Millo.

Marcel a jucat frumos.

Dar abia cînd, după nesfîrşite tergiversări, a intrat Ion Finteşteanu în rolul titular, s-a văzut cum trebuie să arate la faţă Matei Millo.

Lui Finteşteanu i-a lipsit poate tinereţea, în prima parte, dar a fost autentic. Marcel era tînăr, dar îi lipsea autenticitatea. Pe Finteşteanu îl credeai pe cuvînt.

Avea... strămoşi.

Simţeai că de hatfirul teatrului domnişorul acela s-a lepădat de ranguri şi avere.

Sică, fără îndoială, ştia toate acestea, dar, sectar cum e, de hadrul bisericuţelor, a trecut peste imperativele textului (şi nu pentru întîia oară).

Succesul de public a fost, cu toate acestea, mare, foarte mare.

Succesul artistic, însă, a început o dată cu intrarea în arenă a lui Finteşteanu.

Ziua cea mare, de Măria Banuş, a avut un promiţător aot prim, uns cu toate alifiile succesului, dar păcat că tablourile următoare nu s-au menţinut la aceeaşi înălţime.

Şedinţe şi iar şedinţe !

Or, publicul nou caută altceva la teatru...

Tabloul al patrulea, însă, cel din pădure, a fost scris cu mult colorit şi foarte multă vigoare.

Timică a fermecat publicul cu verva lui cuceritoare ; Costache Antoniu i-a ţinut bine companie ; Iulian Necşulescu şi Marcela Rusu ne-au înfăţişat o pereche de ţărani adevăraţi; N. Pătraşcu, un gospodar morocănos, Chirii Economu, un convins secretar de organizaţie, idem N. Fagădaru, iar Măria Voluntaru, o hazlie ţărancă îndrăcită.

Finteşteanu, temîndu-se să nu stîrnească risul în scena omorului din pădure, mi-a cedat mie partitura ingrată a chiaburului Ion Popescu, în pielea căruia, lunecînd cu uşurinţă, am izbutit o performanţă în urma căreia am dobîndit galonul de artist emerit.

Nu sînt vanitos din fire, dar am constatat — chiar a doua zi — cum am săltat subit în stima si considerația tuturor...

*

EălceîcH, evocatoarea fresca dramatică a lui Camil Petrescu, a trecut din mînă în mînă cînd în regia lui G. D. Loghin, cînd în regia autorului, cînd a lui Sică Ale^andrescu — acesta izbutind să dea piesei conturul ei definitiv.

Mihai Popescu a jucat cu avînt ți putere rolul titular. Ion Finteşteanu, Al. Critico, Cezar Rovințescu, G. Ciprian şi mulți alții au dat relief unor boieri decăzuți, dar cu mult firesc şi multă strălucire a creionat Marcel Anghelescu figura unui servil şi mucalit boiernaş.

Ana Ipătescu a găsit în Tantzi Cocea o impetuoasă interpretă, iar Titus Lapteş a fost un vulcanic luptător ardelean.

Piesa a produs o puternică impresie, şi s-ar fi reprezentat şi astăzi dacă mîna nemiloasă a soartei nu l-ar fi smuls pretimpuriu pe Mihai Popescu dintre noi.

Alături de pierderea grea a valorosului artist, deplîngem azi şi dispariția abruptă a regretatului Camil Petrescu.

*

Floarea purpurie, un pitoresc basm sovietic de Karanuhova şi Brausevici, a dat prilej copiilor să urmărească pățaniile unei fete prinse în mrejele unui monstru îndrăgostit de tinerețea şi frumusețea ei.

în rolul gingaşei copile nevinovate, talentul vibrant şi spumos al Evei Patrăşcanu a cucerit toate sufragiile, clasînd-o pe interpretă în fruntea generației sale. O dăruire excepțională, care va aduce teatrului românesc multe şi variate contribuții.

Marieta Anca a creat, cu mijloace simple, o Impresionantă „mumă a pădurii", făcîndu-ne să-i uităm frumusețea personală sub dezgustătoarea mască a vrăjitoarei.

*

în regia lui Traian Nițescu şi Virgil Sacerdoțeanu, în cadrul concursului tineretului, s-a reprezentat piesa ***Viața noua,*** după romanul lui Makarenko.

Nu exagerez dacă spun că succesul a fost desăvîrşk. S-a muncit în colectiv, fiecare scenă fiind puricată, tălmăcită şi răstălmăcită în comun, Iulian Necşulescu şi meşterul Vasiliev avînd fiecare un cuvînt greu de spus "n această originală înscenare.

.Dintre tinerii actori, N. Enache şi Costache Diamandi au avut partea leului. Primul, jucând cu mult haz rolul jnui bîlbîit, a stârnit deseori aplauze la scenă deschisă, **iar** secundul a dovedit că are mari posibilități artistice şi că într-o zi, nu îndepărtată, va deveni unul dintre aşii tinerei generații. Raluca Zamfirescu, în travesti, ne-a făcut să nu putem ghici dacă-i băiat sau fată. Mircea Con stan rin eseu a creionat cu finețe rolul unui prapădit de „intendent", Iar Necşulescu a înfățişat cu multă simplitate şi sobrietate pe pedagogul Makarenko.

N-am înțeles însă pentru ce s-a decernat în acest concurs premiul întâi unei tinere care nu numai că n-a făcut vreo ispravă deosebită, dar a arătat că crizele de isterie pe care le-a simulat au fost departe de a trece rampa şi de a convinge...

Tînarul Enache, însă, şi-a meritat cu prisosință premiul.

Dintre personajele feminine s-a remarcat îndeosebi compoziţia meticuloasă a talentatei Cristina Buge-anu, în rolul unei tipicare profesoare.

Dintre celelalte spectacole pe care le-am văzut, fără îndoială că ***Citadela sfărîmată,*** de Horia Lovinescu, este piesa care atît prin conţinut, cît si prin tehnica şî noutatea ei se plasează în fruntea lucrărilor româneşti din ultima vreme.

Cu mult curaj şi multă putere de convingere, autorul îşi învaţă colegii întru literatură dramatică că anumite clişee şi formule au obosit, că nu mai sînt dc fel interesante.

Mony Ghelerter a reuşit şi de rîndul ăsta.

El nu se bucură de prea mult credit artistic în lumea culiselor, dar nu ştiu ce face şi cum face de cade într-una în picioare.

El nu e un despot.

El rru bate cu pumnul în masă, nu-şi impune părerile, lui nu-i e ruşine să stea de vorbă cu unul ori cu altul, oi, dimpotrivă, strînge şi foloseşte bunele păreri, punînd totdeauna interesul comun, izbînda deasupra ambiţiilor sale personale.

Lucia Sturdza Bulandra a avut o remarcabilă compoziţie în rolul complex al unei bunicuţe savante, toate apariţiile sale fiind salutate de public cu aplauze la scenă deschisă.

O văzusem, cu mulţi ani înainte, pe coana Lucica în ***Stăpîna din La Paz,*** la Teatrul Regina Măria, şi mi-a rămas vie în minte imaginea sa plină de nobilă prestanţă, după cum iarăşi, mai în urmă, am admirat strălucita sa compoziţie din ***Nu se ştie niciodată*** a lui Bernard Shaw. Părea în piesa lui Shaw că e desprinsă dintr-o ramă şi credeai că aî înaintea ochilor pe celebra Cecile Sorel, atît de armonios se îmbinau nobila sa ţinută, magistrala sa prestanţă cu jocul său dantelat.

Păcat numai că glasul dumisale, tăios şi pedant, bortelea uneori această armonie. La fel şi în ***Citadela.*** Icicolo, marele succes era găurit, aş zice sfărîmat, de unele note grave de fagot sau contrabas.

Regretata Măria Filotti a jucat cu o vervă şî sprinteneală de zile mari rolul unei gureşe leliţe cu ifose de doamnă din lumea mare, iar Marcela Rusu s-a clasat, în această piesă, printre întîile noastre primadone feminine. A avut unele accente care au cutremurat sala. Ion Finteşteanu s-a închis ermetic în pielea grandomanului Dragomirescu, Emil Borta a fost ca la el acasă într-un rol croit parcă anume pe măsura sa, iar tînărul Matei Gheorghiu, nelipsit din distribuţiile lui Mony Ghelerter, a jucat ca un artist consumat, dânîmînd legenda că n-ar fi de ajuns de dăruit.

Niky Atanasiu şi Nataşa Alexandra au dat o preţioasă contribuţie marelui succes.

Oh, Nataşa Alexandra ! De ce-o fi oare atît de rar întrebuinţată această ***rara avis ?***

Numai bisericuţele regizorale luate mai din scurt ar putea răspunde la această întrebare nevinovată.

Spectacolul ***Citadela sfărîmată*** a încîntat prin noutate... Dar iată că iar m-am apucat să fac cronică dramatică 1

Noroc că am dat de fundul sacului şi că peste puţin timp nu voi mai avea prilej să mă leg de unul şi de altul...

1

însă, la drept vorbind, nu-i chiar prea displăcut să pui note altora. Ba s-ar putea apune că decît să ţi le puie alţii, mai bine să le pui tu note lor.

Drepte sau strimbe, e altă socoteală.

Căci este ştiut de cînd lumea că... cei care .te înjură sînt... nişte nulităţi abjecte, iar gazetarii care te lauda, nişte... potire luminoase.

„Nu voi cruţa pe nimeni şi nimic", m-am legat eu cu afurisenie la începutul acestor însemnări, dar, cunoscîndu-m; firea, m-am grăbit să adaug în gînd : „Iar de voi uita de la mînă pui* la gură, cum am iertat eu unora, să-mi ierte şi alţii mie !"

Abia acum îmi dau seama ce greu lucru e să iii cronicar : fiecrro cărţulie, musai să fie genială, fiecare rpectacol, genial !

Altfel, eşti un om de nimic, un peltic si un fonf.

De aceea ridic gulerul gherocului şi, cu capul în piept, trec ca un ogar opărit pe lingă celelalte spectacol-; — *r.ij* ştiu, n-am văzut! — ca să mă opresc cîteva clipe la proaspăta înscenare a... ***Omului cu mîrţoaga.***

Am răsuflat adînc, din fundul bojocilor, că am fost scos în sfîrş'u de la naftalina, însă trecînd la rejria piesei lui Alexandru Finţi mărturisesc ca am asudat din greu.

Prietenii mă sfătuiscră de la început să-mi pul singur în scenă comedia, dar pentru că temeam ca vederile mele să nu fi ruginit, ori să fi intrat la apă, m-am gîndit că e mai cuminte să-mi iau un colaborator.

Stînd de vorbă împreună, m-am bucurat că Finţi *w*-dea în personajul central un om deşirat, cu gîtul lung, cu ctăcanele pe pămînt şi cu capul în nori, un soi de Don Quijotte romînesc plin de pitoresc şi fantezie.

De unde să luăm însă interpretul ?

Căci Radu Beligan — cel mai indicat pentru o asteS de compoziţie — era prins pînă peste cap ; Costache Antoniu, prea tomnatic, iar Marcel Anghelescu, cu mijloacele sale, ne-ar fi adus la vechea interpretare.

Despre Aurel Muntcanu nici nu mi-am îngăduit ***sr.*** pomenesc, căci — deşi era complet liber — Finţi avusese cu el un conflict.

— Ş' ăsta-i un motiv, dragă Finţi ?

— Nu lucrez cu trăsniţi !

— Şi-atunci ce ne facem ?

— Ai răbdare. Ştiu eu pe unui tînăr. Peste cîteva zile vine să dea un examen. Ai să-î vezi şi o să-ţi placă.

L-am văzut la acel examen şi mi-a plăcut.

— Totuşi, pentru Chirică e prea solid şî prea crud... Oh, Radu Beligan !...

— Ştiu. Şi eu oftez după el, dar...

— Cc zici de Mircea Constantinescu ?

— Nu poate duce rolul.

Ii mai înşirai cîteva nume : Necşulescu, Sandu Demetriad...

Nici nu vru s-audă.

— Dar şi aceştia sînt lungi şi deşiraţi...

— Or fi, dar n-am nevoie !

Şi am rămas la formula : Matei Alexandru,

Ca să avem o pirghie de salvau.*, l-am rugat pe Birlic să joace rolul al doilea, adică pe Varlam.

Acesta ne-a învinuit de crasă nepricepere, nc-a făcut cu ou şl cu oţet — jucase pe Chirică altădată — dar, om slab de inimă, a sfîrşit prin a ceda...

Şi astfel am început repetiţiile.

O vreme au mers scîrţîind. Dar încetul cu încetul băiatul prinse a se da pe brazdă, să-şi înfrîngă tinereţea, să-şi încovoaie spatele şi să intre în pielea personajului.

între ciocan şi nicovală, între regizor şi autor, Matei Alexandru s-a călit, şi a trecut biruitor întîiu] mare examen din cariera sa.

Luptele intestine dintre autor şi regizor — uneori tragice, alteori comice — nu interesează.

Rezultatele interesează, şi ele au fost excelente.

Vasiliu Birlic, cum era şi firesc, a deplasat centrul de greutate al spectacolului, înfăţişîndu-ne un Varlam nu numai umoristic, dar şi plin de sarcasm, de revoltă şi duioşie.

O realizare artistică pentru care sînt dator să-i aduc cele mai neprecupeţite mulţumiri.

Mulţumesc, de asemenea, felinei Mimi Botta pentru faţetele multiple cu care a întruchipat pe seducătoarea impulsiva şi pocăita Ana, rol dc care se lepadase ca de Satana în primele zile, dar pe care — treptat, treptat — a început să-l îndrăgească.

La aceasta au contribuit în mare măsură şi exploziile de copilărească bucurie ale regizorului r

— Ai văzut ? Ai văzut ? Ai văzut ? !

Geo Barcon, în cinicul Nichita, a cucerit toate sufragiile spectatorilor, dînd o fină lecţie colegilor, dc ambele sexe, că personajele antipatice dau uneori prilej de interpretare mai artistică decîc cele simpatice--.

A1. Ghibericon a fost un „inspector general" autoritar, îmbîcsit şi pitos, a cărui evoluţie, muiată în uma-

nitate, a învederat multiplele posibilităţi ale inte preţului.

Veteranul meu prieten Ion Mânu, singurul rămas din vechea distribuţie, a fost aplaudat la scena deschisă pentru subţirimea jocului său dantelat, stropind cu o boare de compasiune omenească decăzutul personaj pe care I-a interpretat.

Marcel Enescu a fost un elegant *sportsman* făţos, dar închistat în formule învechite. La fel N. Holban, dar ceva mai juvenil, în acelaşi rol ; Ion Ulmeni şi Ovid Teodorescu au întruchipat cu mijloace diferite pe libidinosul proprietar al casei; Ion Henter a fost un ipocrit director de şcoala, N. Amigdalis şi Ion Iliescu au dat relief pitorescului „provincial", iar Horaţiu, Dobre Ene, R. Georgescu, Eugenia Bamee şî Draga Mihail au întregit un ansamblu bine strunit şi pus la punct.

Nu m-am împăcat, însă, cu ritmul mult prea lent pe care regia l-a imprimat actului III — act care, nefiind prea dinamic, necesita un tempo muk mai zvelt — după cum cred de asemenea că scena finală a piesei a fost excesiv estompată, interpretarea impusă de regizor diluînd pateticul acestei scene.

Teama de a nu luneca în melodramă este valabilă artisticeşte atîta timp cît nu distilează prea savant esenţa unei situaţii dramatice — altfel riscăm a cădea în manierism.

Deznădejdea şi pocăinţa sînt două simţăminte puternice, care cer liberă dezlănţuire.

Ori dacă frînăm prea mult — şi explozia nu sc produce — înseamnă că mimăm, că schiţăm doar, ceea ce poate mulţumi ochiul, dar nu încălzeşte inima.

Păcatul acesta regizoral este cam generic, şi acei ce cad în el o fac mai mult din snobism decît din convingere. Iar cei ce sînt convinşi sînt oameni slabi de înger...

Altminteri, regia lui Alexandru Finţi a fost înţelegătoare şi a găsit adesea unele jocuri de umbre şi lumini nebănuite nici de autor.

Astfel, colaborarea noastră, cam arţăgoasă uneori, a izbutit, şi publicul nou de teatru a aplaudat zgomotos.

Asta înseamnă că perseverarea omului simplu în credinţa lui nu este un fapt divers, schimbâcios de la o zi la alta, ci un fundament permanent al sufletului omenesc.

Privind la oamenii aceia din sală, care rîdeau printre lacrimi, le-am urmat pilda — şi mărturisesc că am udat şi eu, discret, coada pisicii... şi că am întinerit cu treizeci de ani în seara premierei.

Mîzgăliciul a biruit din nou pe măscărici!

La reluarea din stagiunea următoare — 1957—1958 — Carmen Stănescu, frumoasa şi talentata actriţă, a adus în rolul Anei o remarcabilă contribuţie. De asemenea, Al. Alexandrescu-Vrancea, în rolul lui Nichita, a marcat un apreciabil salt de valoare artistică.

In teatrele de provincie, *Omul cu mîrţoagă* s-a reluat la Timişoara, Sibiu, Turda şi Oradea, urmînd a se juca şî pe alte scene.

Am asistat la unele din aceste spectacole, am pus umărul la realizarea lor, şi rezultatele au fost mai mult decît mulţumitoare. De pildă, la Timişoara, regia tânărului Ion Maximilian a descifrat sensuri şi nuanţe noi în subtextul piesei, imprimînd interpretării un ritm vioi şi susţinut, iar decorurile pictorului scenograf Horia Popescu au fost pline de bun-gust şi pitoresc (actul III îndeosebi).

Dintre interpreţi, bătrînul Divarius, cu umorul, firescul şi fantezia lui, a avut partea leului în rolul „inspectorului general", încadrîndu-se armonios în creaţiile suculente ale tinerilor interpreţi : Gheorghe Stoian (Chirică), Eugen Tănase (Varlam), Elena Ioan (Ana), Eugenia Melinte (Fira), Dinu Gherasim (Nichita), Alexandru Economu (Omul cu idei), Victor Ionescu (Directorul şcolii), Sever Cîmpeanu (Stăpînul calului), Dimitrie Mugur (Proprietarul casei), Ecaterina Veza (o bătrînă). Radu Avram (un delegat) etc.

In medievala cetățuic a Sibiului, junele regizor Deloreanu a făcut piesei o prezentare cvasi cinematografică presărînd pe alocuri şi unele floricele muzicale, lux care n-a fost lipsit de oarecare originalitate, dar a silit interpretarea să alunece, pe alocuri, pe o pantă uşor melodramatică, Costel Rădulcscu (Chirică) complăcîndu-se, îndeosebi, să apese pe pedale lacrimogene. A jucat frumos, foarte frumos chiar, dar os minunat rol ar fi sculptat dacă ar fi făcut mai puține concesii publicului... Chirică primeşte o lovitură puternică şi cade în prestație cînd îl părăseşte nevasta, *dar nu plinge.* Iar cînd femeia păcătoasă se înapoiază ca să-i dea lovitura de grație, să-i ia şi copiii, arhivarul găseşte atîtea puteri în sinea lui încît îi spune senin soției :

— Pentru fericirea ta, Ana, pot face orice jertfă !

Or, dacă jertfa aceasta e înmuiată în lacrimi, valoarea ei scade considerabil.

Spun asta nu numai pentru talentatul interpret de la Sibiu, dar pentru toți interpreții ispitiți să lunece pe toboganul lacrimogen...

Dar cît de convingător, de simplu şi de nuanțat a jucat Dorina Stanca pe felina şi seducătoarea Ana !

Compoziția sa a fost cuceritoare, şi fără îndoială că s-ar face un gest de artistică echitate dacă frumoasa şi talentata actriță ar fi chemata să joace pe una din scenele din capitală.

Alături de creațiile lui Costel Rădulescu şi a Dorinii Stanca, am aplaudat interpretarea masivă a lui Cornel Gîrbea în rolul lui Nichita, verva şi umorul lui Nicu Niculescu în Varlam, compoziția ilară a lui Constantin Mandi în Inspectorul general, eleganța lui Niculae Albani în Stăpînul calului, autentica întruchipare a lui Const. Th. Stănescu în Omul cu idei, bunele schițe ale lui Liviu Mărtinuş (Directorul şcolii), Theodor Portărescu (Proprietarul casei), Emilia Georgescu (Fira), Dorel Bantaş (Aprodul), Ligia Bossie-Popescu (o bătrînă) şi îndeosebi apariția, scurtă dar cuprinzătoare, a talentatului Ştefan Dunca în rolul naivului om picat din provincie.

Sugestive şi de bun-gust decorurile arhitectului Ion Popescu.

Am apucat o repetiție generală la Teatrul de stat din Turda, dar, neputind veni la premieră, îmi pare rău că nu am cum face o dare de seamă, amănunțită asupra spectacolului, care, judecînd după cele desprinse din repetiție, se desena în culori destul de luminoase, grație strădiuințelor energicului director Besoiu, ale regizorului Kraus, precum şi ale întregului colectiv de actori şi tehnicieni.

Dc asemenea, n-am putut asista la spectacolele de la Oradea. Dar rîvna depusă pretutindeni pentru o lucrare românească este lăudabilă, şi mulțumesc tuturor.

ÎN CHIP DE ÎNCHEIERE..

L a m astea am avut de spus...

Fără îndoială însă că multe — si bune, şi rele — mi-or fi scăpat: „penele" de memorie de care am pomenit din capul locului...

Viaţa, pe mine, nu m-a răsfăţat, deşi am iubit-o şi o iubesc. Am cîntat-o în proză, dar şi-n stihuri, uneori...

Tocmai de aceea socot că foarfecii necruţători ai Parcelor se vor milostivi şi îmi vor îngădui să depăn, o dată cu firul vieţii, şi alte aduceri-aminte.

Astfel, iubite şi răbduriule cititor, nădăjduiesc a mai avea prilejul să mai stăm de vorbă împreună, de nu te voi fi plictisit, de bună seamă, cu sporovăielile mele...

CUPRINSUL

Rtdsctor responsabil ; VICTOR IOVA
Tehnoredactor : MINA CANTEM1R

Dat la cales 07.04.1965. Bun de tipar OS.07.1S6S. Apărut 1965. Tiraj 5ISO ex. Broşate 4030 ex. Legate III 1100 ex. Hirtie tipar Înalt tip B de 63 g/m'. Format **S«KS*I(.** *Coli ed. 19,2? Coli tipar 23.5. Planşe ilpo s. A nr. 124411965 C l. pentru bibliotecile mari SR. C. L pentru bibliotecile mici SR—2.*

întreprinderea poligrafici .13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Aleianoteseu nr. 93—95. Bucureşti — R.P.R.
Comanda nr. 605